

KAZALO

Poročilo 4

Stara Fužina 6

Pr Mežnarjo 12
Hlipova hiša 14
Pr Šoštarjo 16
Pr Lenčko 18
Pr Marinščo 20
Stara Fužina 124 22
Gospodarski objekt (prenova) 24
Kašča 26
Skedenj in kozolec 28

Studor 30

Pr Catko 36
Studor 22 38
Studor 24 40
Drvarnica 42
Pr Jurčko 43
Studor 8 44
Gospodarski objekt 46
Gospodarski objekt 48
Skedenj 42
Studor 32 50
Studor 40 52
Oplenova hiša 54
Pr Vodarjo 56
Kozolec 58

Ribčev Laz 60

Pr Logarjo 62
Gospodarski objekt 64
Drvarnica 66

Ukanc 68

Svisli in stan 70
Svisli 72
Stan 74
Stan 76
Svisli 78
Svisli 80

Proporcije 82

Reference 86

TIC 88

STAVBNA TIPOLOGIJA

Triglavski narodni park, Bohinj

Poročilo: 1. del

Kakor je zapisano v projektni nalogi, ki jo je pripravila Tea Lukan Klavžar, je prepoznanje glavnih značilnosti in ovrednotenje stavbne dediščine ključno za dolgoročno ohranjanje kulturne dediščine. Ta naloga vključuje svetovanje glede gradenj, rekonstrukcij in obnov objektov, ohranjanje identitete, poselitvenih in arhitekturnih značilnosti prostora v narodnem parku in s tem usmerjanje trajnostnega razvoja, ki po ZTNP-1 sodi med naloge strokovne pomoči in svetovanja.

Namen naloge

Osnovni namen priprave stavbne tipologije Triglavskega narodnega parka je:

- prepoznati elemente stavbne dediščine
- podrobneje prikazati kakovostne stavbne prvine
- pridobiti strokovne podlage za kakovostnejše usmeritve, rešitve, pogoje na področju prostorskega načrtovanja tako za naselja kot planine (vključevanje varstvenih vsebin v postopke priprave in sprejemanja prostorskih aktov)
- pridobiti strokovne podlage za odločanje v konkretnih primerih gradenj posameznih vrst objektov (merila in pogoji z usmeritvami za upoštevanje stavbnih tipoloških značilnosti; smernice za ohranjanje identitete prostora s hkratnim dopuščanjem sodobnega načina gradnje in rabe)
- pridobiti podlago za kvalitetnejše ozaveščanje investitorjev in prebivalcev
- izdaja tiskanih gradiv kot pripomoček investitorjem in projektantom (zloženke, priročnik idr).

Cilj naloge

Cilj priprave stavbne tipologije je ohranitev stavbarskih značilnosti in s tem kulturne identitete narodnega parka.

ANALIZA STANJA

V prvem analitičnem delu naloge smo obdelali vasi Stara Fužina, Studor, Ribčev Laz in Ukanc. Izbor primernih objektov je temeljil na vizualni oceni ohranjenosti in avtentičnosti. Ocenjevali in pregledovali smo stavbne mase, oblikovanje fasad, strešnih konstrukcij, arhitekturnih elementov, rabe gradiv, oblikovanje podrobnosti in analizirali kompozicijska ramerja.

Glede na namembnost so bili predmet obdelave stanovanjski in gospodarski objekti. Med delom smo prihajali v stik z domačini in na ta način prišli do določenih informacij. Z dovoljenjem lastnikov smo pomerili tudi notranjost Hlipove hiše v Stari Fužini ter Hiše Pr Cvetko v Studorju.

Največ ohranjenih tradicionalnih bohinjskih kmečkih hiš je v Studorju, v Stari Fužini, ki je bila zaradi fužinarstva, tudi delavsko naselje, smo izbrali tiste najbolj tipične, v Ribčevem Lazu se je izkazalo, da je zelo malo avtentičnih objektov. V Ukancu, nekdanji prehodni planini, smo se osredotočali predvsem na tiste objekte ki so ostali sorazmerno nespremenjeni kljub prenovi.

Viri, literatura in arhiv

Glede na to, da na področju kulturne in stavbne dediščine delamo že dolga leta, da večino virov in literature poznamo, smo še enkrat pregledali in osvežili ključno literaturo, ki se nanaša na Bohinj (Murko, Karlovšek, Cevc, Novak, Avguštin, Juvanec, Mušič, Likar...) Pregledali smo tudi zbirko seminarских nalog iz arhiva katedre Petra Fistra v arhivu RS in ugotovili, da v Bohinju ni bilo veliko hiš izmerjenih in obdelanih.

Metoda dela

Zajem podatkov je temeljil na fotodokumentaciji fasad objektov ter merilni palici dolgi 2m ter z označeno skalo 10 cm. Na ta način smo pri izrisu fasad imeli merilo, s katerim smo lahko natančno ocenili dimenzije delov in celote, kljub delni deformacije zaradi fotografske leče in perspektive. V primeru Hlipove hiše v Stari Fužini ter hiše Pr Cvetko v Studorju smo za merjenje tlorisov notranjosti uporabili laserski merilnik.

Na podlagi zajetih slik smo v ateljeju izrisali fasade in tlorise, te pa nato modularno analizirali. Pri izrisu smo zanemarili nekatere očitno kasneje dodane elemente. Na podlagi teh analiz smo izluščili proporcijski ključ, ki je bil, kar nas je močno presenetilo, zelo dosledno uporabljen pri zasnovi večine teh stavb.

Modularne analize in proporcije

Analiza fasad je pokazala, da so pri gradnji objektov upoštevali modularne mere. Poiskali smo osnovni modul stavb, ki so se ga stari mojstri dosledno držali. Imenovali smo ga bohinjski čevelj, ki glede na rimski (1 pes = 29, 57cm), bizantinski (1 pous = 30,80 cm) in beneški čevelj (1 piede = 34,73cm) znaša natančno 30 cm, kar je osnovna enota, večinoma se pojavlja mnogokratnikih kot so 60, 120, 240, 480 cm.

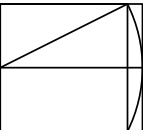
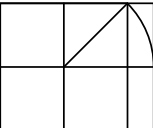
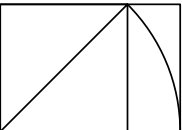
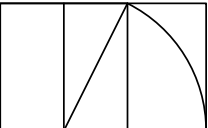
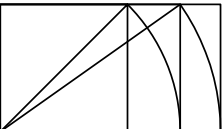
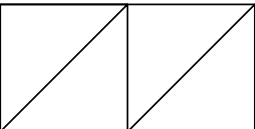
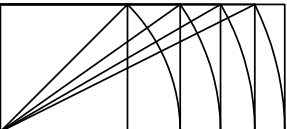
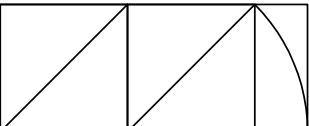
Proporcija gabarita čelne fasade objektov temelji na kvadratu, pokončnem kvadrigronu ali ležečem kvadrigronu. Izbor proporcijskega ključa je odvisen od širine objekta, nadstropnosti ter umeščenosti v teren.

Ležeči kvadrigron je večinoma prisoten pri gospodarskih objektih. Kvadrat in pokončni kvadrigron pa pri bivalnih objektih.

Naklon strehe je v naseljih 45°, v Ukancu, ki je bila za razliko od visokih nižja planina, pa tudi do 55°.

Proporcije hiše z odnosi med višino in širino, streho in stenami, ganki in okni, lesenim in zidanim, so poleg izbora materialov eden od temeljev identitete stavb.

PROPORCIJE

GEOMETRIJSKA KONSTRUKCIJA	IME	PRIBLIŽEK
	kvadrat	1 : 1
	hemidiagon	1 : 1,2
	kvadrigron	1 : 2,1
	diagon	1 : 4,1
	auron, zlati rez	1 : 1,62
	$\sqrt{3}$	1 : 7,3
	2	1 : 2,0
	$\sqrt{5}$	1 : 2,24
	srebni rez	1 : 2,41

Konstrukcija, materiali in načini obdelave

Konstrukcija hiš je kombinirana, zidana iz kamna ali opeke ter lesena.

Starejše pritlične hiše v Studorju imajo hišo in kamro iz brun, ter zidano črno kuhinjo in hodnik. Črna kuhinja je večinoma obokana, ter od veže ločena s kamnitim lokom - šipovnikom.

Bruna imajo na vogalih spoje na lastovičji rep. Nekatero lesene hiše so zunaj ometane, nekatere pa ne. Glavni nosilec stropa večinoma pogleda skozi fasado.

Hiše, ki so postavljene pravokotno na plastnice, izkoristijo nagib terena za kletne prostore. Hlipova hiša v Stari Fužini ima razsežno obokano klet pod "hišo" in vežo. Pogosto so pritlični prostori zidani, v nastropju pa je konstrukcija iz brun ali pa skeletna konstrukcija.

Starejši gospodarski objekti so grajeni kombinirano. Hlev v pritličju je zidan iz kamna z malto, pogosto neometan. Nadstropje je iz tesanih brun s spoji na brade. Odprtine so iztesane kot majhne line med dvema brun. Streha je pokrita s škodlami ali deskami.

Pri novejših gospodarskih poslopih je senik grajen kombinirano, vogali zidani, vmes pa skeletna konstrukcija z značilnimi zavetrovanji, ki so v nekaterih poljih namenoma obita z notranje strani. Kritina je pogosto zamenjana za salonitne valovite plošče, ki pa so zdravstveno oporečne. V primeru prenove kritine se priporoča uporabo desk, škodl ali betonskega špičaka.

Zidovi so večinoma iz lokalnega kamna, kasneje iz opeke in ometani. Pri starejših objektih se pojavlja gradnja iz masivnih tesanih brun.

Veliki kamni so vzdani v vogale stavb - vogelni kamni, ki predstavljajo začito pred udarci voz in vozil. Visoki vitki kamni, domala balvani, so uporabljeni tudi kot mejniki ali pa označujejo vhod na dvorišča.

Odnos stavbnih volumnov in notranjih prostorov do reliefa in osončenja

Domačije so običajno sestavljene iz dveh ali treh stavbnih sklopov. Hiša, gospodarski objekt, ki običajno združuje hlev in senik ter kozolec - stog, ki je prisoten v primeru da je dovolj prostora. Prvi način razporeditve je tak, da je vsaka stavba posebej in da tvorijo funkcionalno dvorišče. Kadar sta bivalni in gospodarski objekt združena pod eno streho se ta imenuje stegnjeni dom. Stegnjeni dom se v teren umešča na dva načina. Prvi je vzporedno s plastnicami, drugi pa pravokotno na plastnice. Glavni vhod je praviloma umeščen ob daljši stranici. Pogosto proti zahodu, pa tudi proti vzhodu. Umeščenost glavnega bivalnega prostora oziroma "hiše" je skoraj praviloma na južnem vogalu hiše, tako da naravna svetloba osvetljuje prostor čim večji del dneva. Čopi streh so redki, pri

nekaterih hišah predvidevamo, da so bili odstranjeni med zamenjavo kritine s salonitno valovitko. Uporaba čopa med drugim prispeva tudi k vizualnemu znižanju višine hiše in tudi vizualno uglasitev s horizontom in okoliškimi vzpetinami.

Zanimiv je primer parov hiš v Studorju in Stari Fužini. V Studorju dve sosednji hiši tvorita nekakšen portal preko katerega se vzpenjamo na višjo raven v vasi, v osi med njima je tudi pročelje tretje hiše uglašeno s steno gore - Studorja v ozadju. V Stari Fužini dvakrat dve hiši zamejujeta prostor ulice in tvorita nekakšen portal. V obeh primerih je manjša na levi strani in pomaknjena bližje, tako da je osončenje bivalnih prostorov z južne strani nemoteno. Hkrati pa sta zaradi različne velikosti, višine in širine tudi perspektivno izenačeni. V primeru Lenčkove in Šoštarjeve hiše tvorita poleg tega še okvir v katerem je glavna dominantna - zvonik cerkve. Tudi v Ukancu so značilni pari stavb. Ena je bivalna, druga pa je gospodarska

Kozolci – bohinjski stogovi so prisotni tako zunaj naselij kot tudi v naseljih. Razlika je v merilu ter tudi v proporciji. V naseljih so zaradi prostorske stiske kozolci manjše širine ter z manj okni, proporcijsko pa bolj vitki. Tlak pod kozolcem je pogosto originalen bohinjski »vaštr« (prodniki – mačje glave)

Drvarnice so včasih kombinirane, delno zidane, delno lesene, kot v primeru drvarnice na gorici v Studorju. Značilen tlak je spet vašter.

Sinteza

V nalogi se ukvarjamo pretežno s fasadami objektov, kar je posledica razsežnosti naloge in omejenih sredstev. Fasade so obrazi stavb in prek njih se da marsikaj odkriti o njihovi zasnovi in strukturi, vendar pa je za celostno razumevanje potreben tudi pogled v notranji ustroj prostorov ter konstrukcijo. Vendar pa je za to potrebno sodelovanje med vsemi udeleženi ter zaupanje s strani lastnikov.

Med stanovanjskimi je najbolj značilen tip iztegnjenega doma, ki združuje tako bivalni kot tudi gospodarski del pod isto streho. Med gospodarskimi pa so kašča, samostojni gospodarski objekti, kozolci in drvarnice.

Zaradi modularnih mer, ki so jih pri gradnji uporabljali stari mojstri nenavadno dosledno, so proporcije stavb skladne ne glede na tip stavbe. Lokalni materiali, skladno merilo in proporcija, izjemna umeščenost stavb v teren in širšo okolico, tako sosednjih hiš kot pokrajine do obzorja ustvarja ustvarja izjemno uglašeno kulturo in nature in vzpostavlja značilno prostorsko, bohinjsko, alpsko identiteto.

Zaključek

Studor ima nekaj še zelo ohranjenih kmečkih poslopij in stavbnih sklopov. Vas je s celovito prenovo mogoče še zelo dobro revitalizirati. Nekatero hiše so že zgledno obnovljene. Za vsak originalni detalj in sklop detajlov – npr.: šipovnek pri Cvetku, stopnišče in dera pri Vodarju, znamenja, kozolci, vogelni ali mejni kamni in mnogi drugi bi bilo potrebno posebej skrbeti, saj so presežna vrednost hiš in celotne vasi. Mnogo pa je hiš, ki so brez stanovalcev. Po pripovedovanju domačinov naj bi bilo samo v Studorju kar 27 praznih hiš. Nekateri prebivalci so zainteresirani za prenovo starih objektov, vendar jim primankuje strokovne podpore in sredstev. Nekateri pa so pred leti podrli staro hišo in zgradili novo in zdaj to obžalujejo. Tudi v Stari fužini je nujna celovita prenova, kar pomeni razumevanje in skrb za kulturno dediščino, ter usklajevanje vsakega prostorskega posega s celoto vasi. V vasi se pozna vpliv fužinarstva, ne samo zaradi rak, ki se vijejo skozi vas, temveč tudi v stavbnem fondu, ki vsebuje poleg kmečkih domačij tudi delavske domove. Hiša pri Mežnarju ima čelno fasado ometano do slemena in vidne ter ornamentirano izrezane lege. Če je Studor uglaševan na pečino, ki mu daje tudi ime, je Stara Fužina izjemno lepo umerjena poleg drugih dominant na dva ključna poudarka Triglav in Krstenico. Ribčev laz premore le še za vzorec ohranjenih starih objektov, zato je očuvanje avtentičnih sledi še toliko bolj pomembno. Čeprav je njegov značaj danes že skoraj povsem turistično apartmajski, so pristopne poti, na katerih se odpirajo ključni pogledi in ob katerih še stojijo originalne stavbe ključna dragocenost prostora.

V Ukancu, je še nekaj ohranjenih ansamblov ki pričajo o tem da je bila to nekoč senožetna oziroma spodnja planina. (T. Cevc, Bohinj in njegove planine, 39)

Glede čisto konkretnih usmeritev o umeščanju novih volumnov, uglaševanju z obstoječim grajenim in naravnim okoljem, izborom materialov in njihovo obdelavo ter principov prenove bomo obširneje pisali v drugem delu poročila.

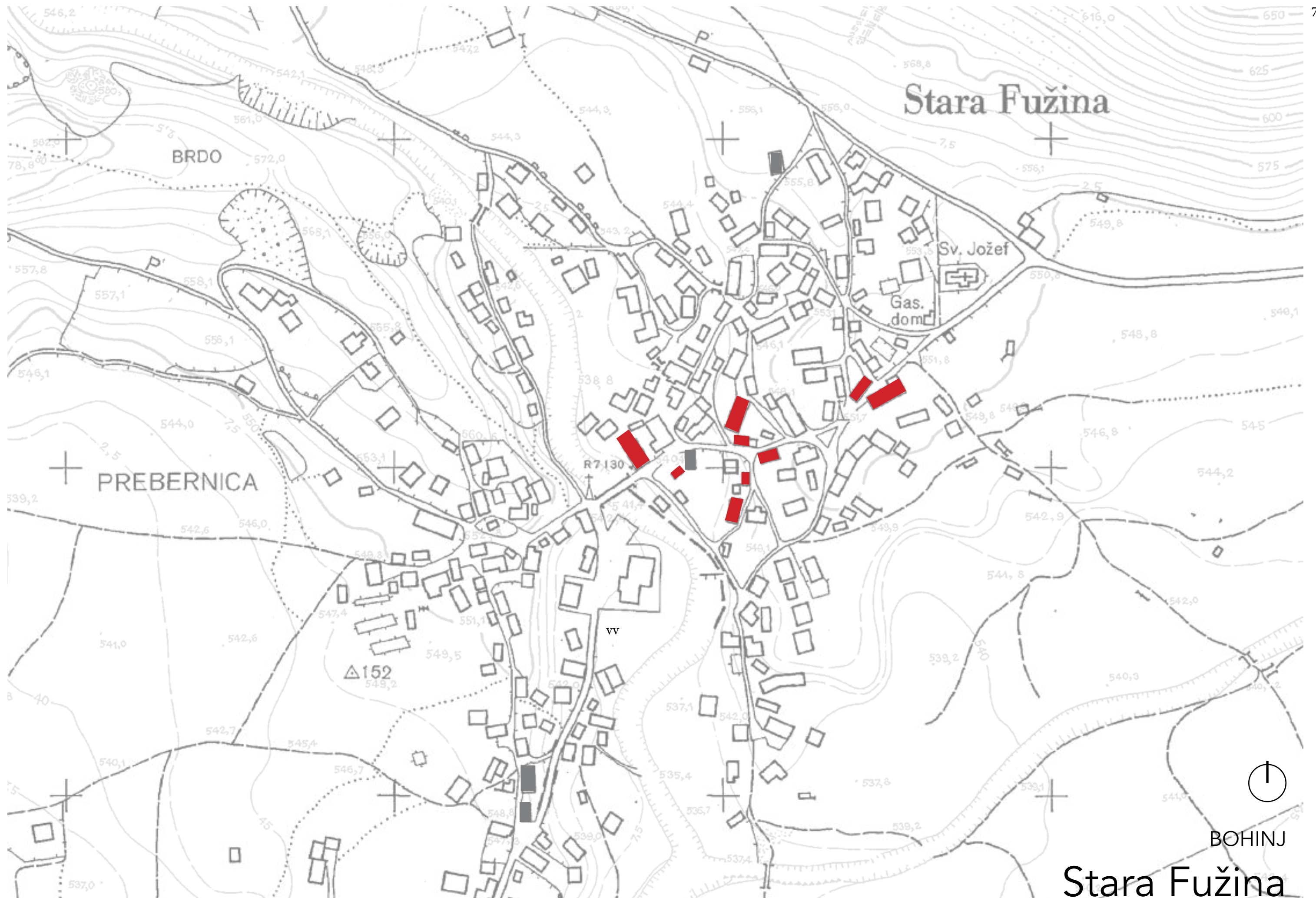
Viri

- T. Cevc, BOHINJ IN NJEGOVE PLANINE Srečanja s planšarsko kulturo, 1992, Bled, TNP
- T. Cevc, Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem, 1984, Ljubljana, DZS
- T. Cevc, I. Primožič, Kmečke hiše v Karavankah, 1991; Didakta
- A. Novak, C. Avguštin; Gorenjski kraji in Ljudje VII. Spomeniki kmečkega stavbarstva v sliki, 1994, Gorenjski muzej Kranj
- J.Karlovshek; Slovenski domovi, 1939, Ljubljana, Kleinmayr & Bamberg
- B. Juvanec, Kozolec, 2007, Ljubljana, Založba 12 in Univerza v Ljubljani
- D. Likar, Arhitekturni postinformacijski sistem koncepti poseganja v prostor, 2009, Logatec, Univerza v Ljubljani
- M. Murko, IZBRANO DELO, 1962, Ljubljana, Slovenska matica, str. 255 - 274

Stavbna dediščina dokazuje, da Bohinj v svoji zgodovini ni stal v kulturnem zatišju, prej na prepisnem svetu, kjer so ga oblegovali vetrovi z vseh strani. Bohinjska hiša se je latentno razvijala od najbolj zgodnje enoprostorne stavbe do dozorele oblike stegnjenega doma, ga oblikovala organsko z dodajanjem stavbnih elementov, s čemer pa se je njena pot ločevala od rasti kaminske hiše, katere razvoj je temeljil na predeljevanju prostorov.

Tone Cevc, Odprta vprašanja stavbnega razvoja bohinjske kmečke hiše, Bohinjski zbornik, 1987, 92 - 99

Stara Fužina

PREBERNICA

Sv. Jožef

Gas. dom

R7130

△152
549,2

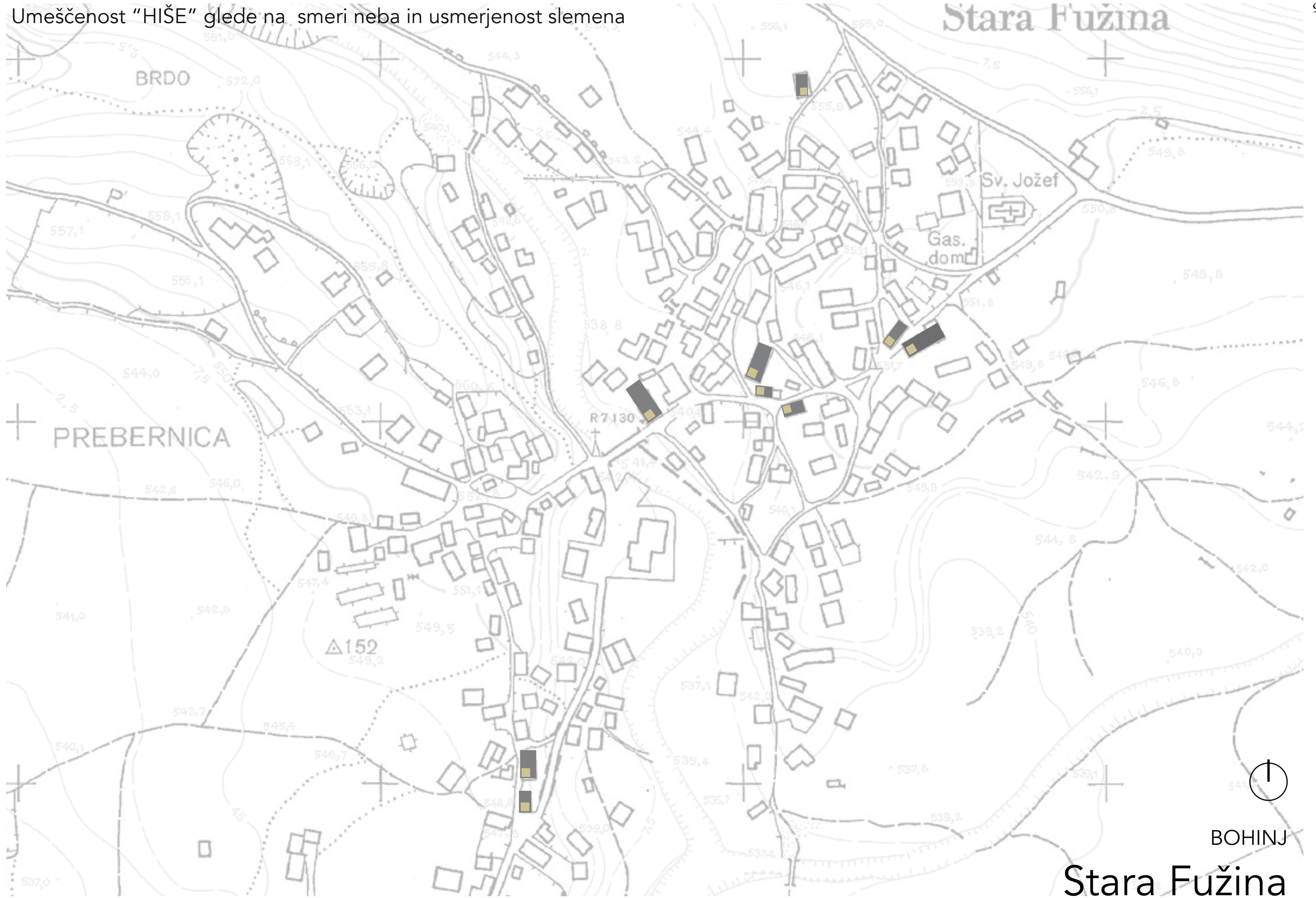
vv

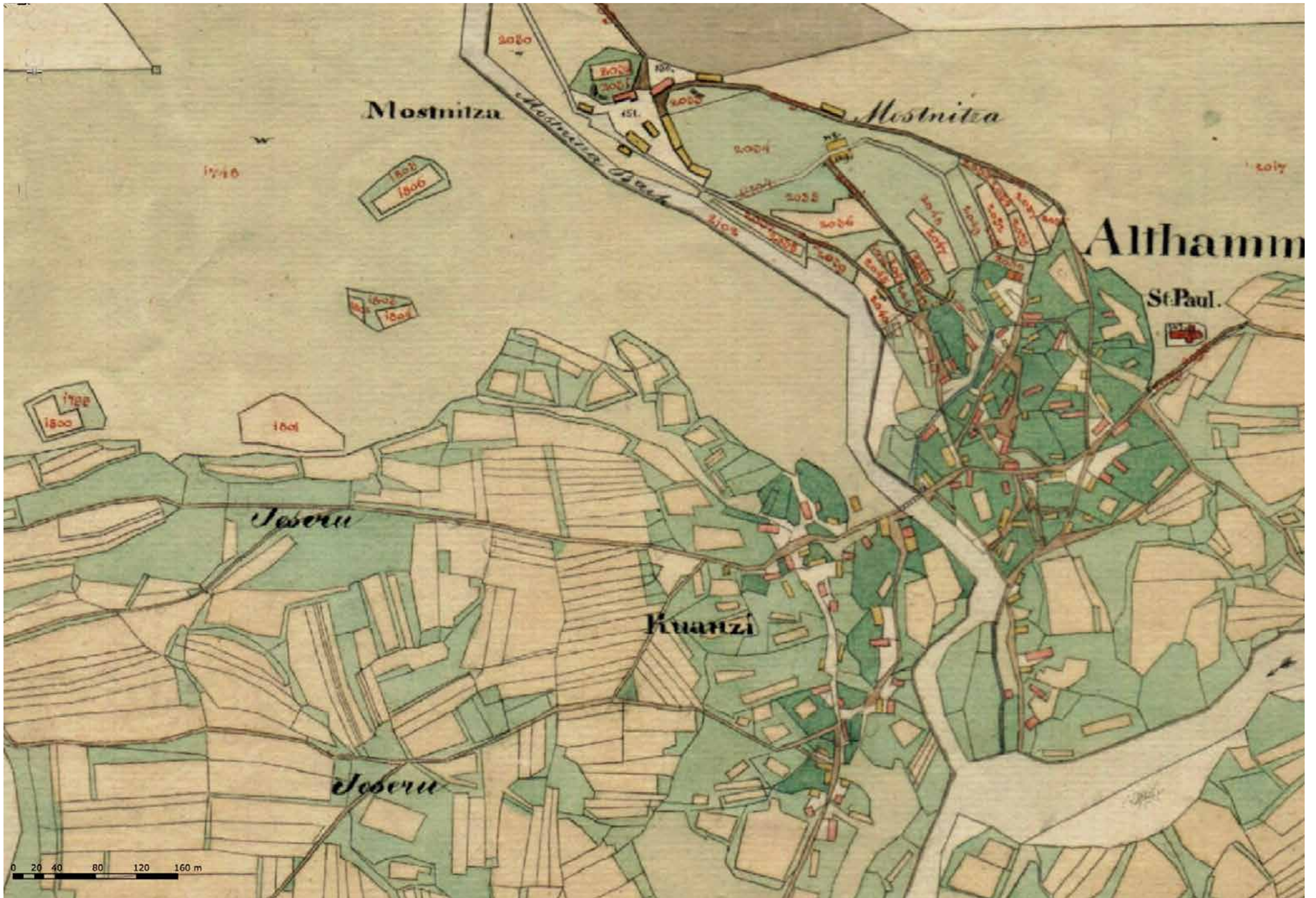

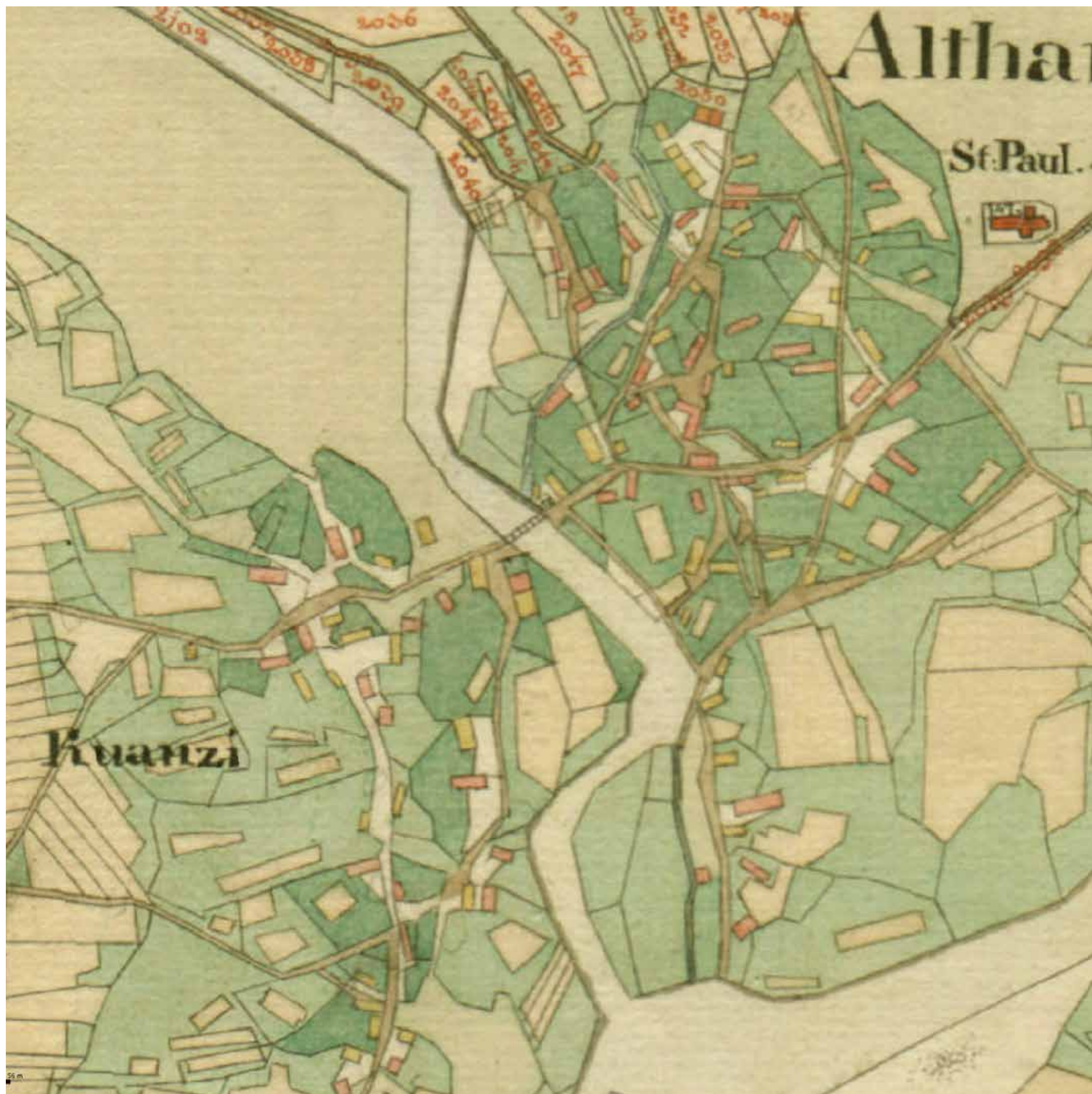
BOHINJ

Stara Fužina

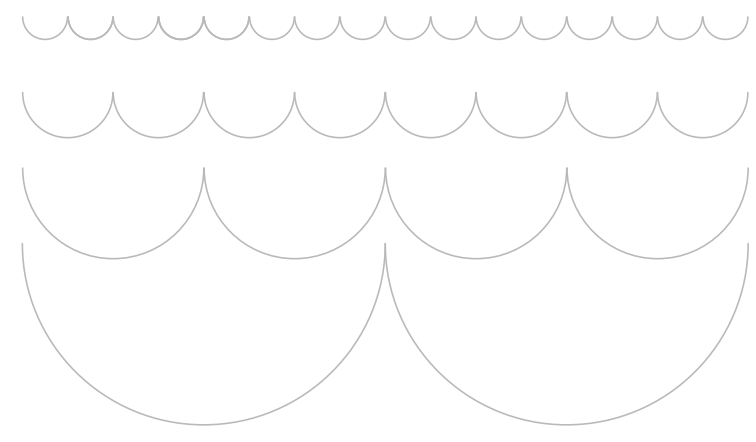
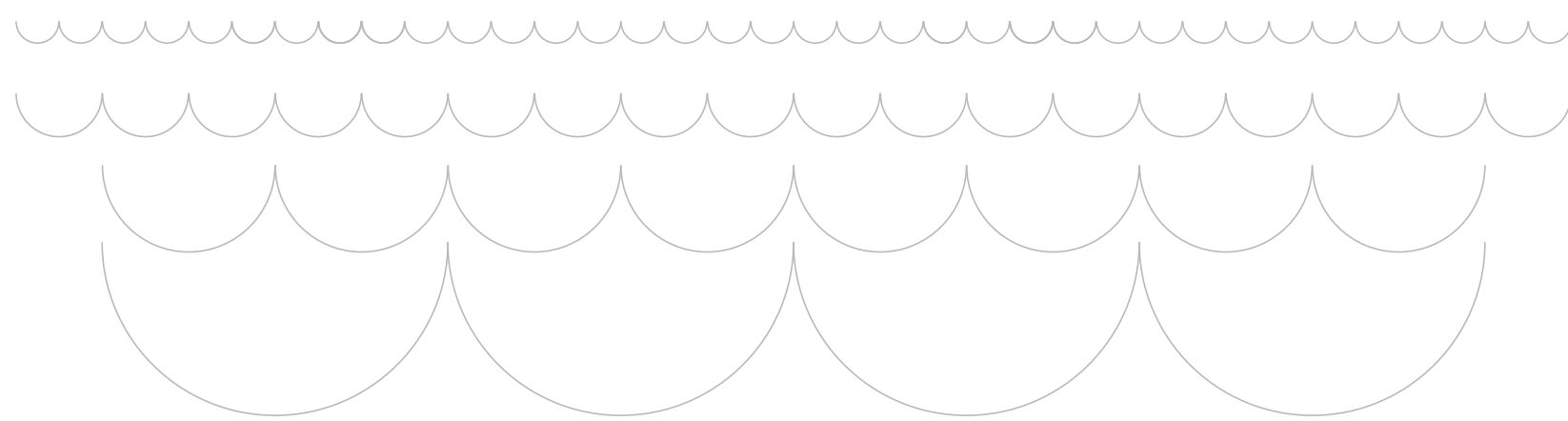
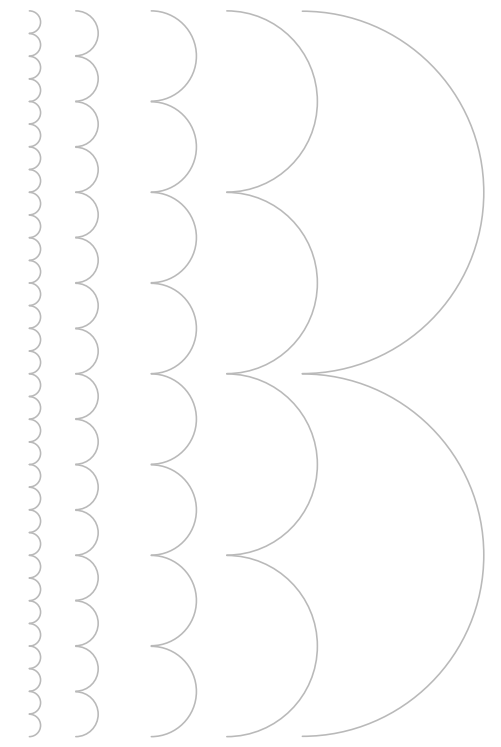
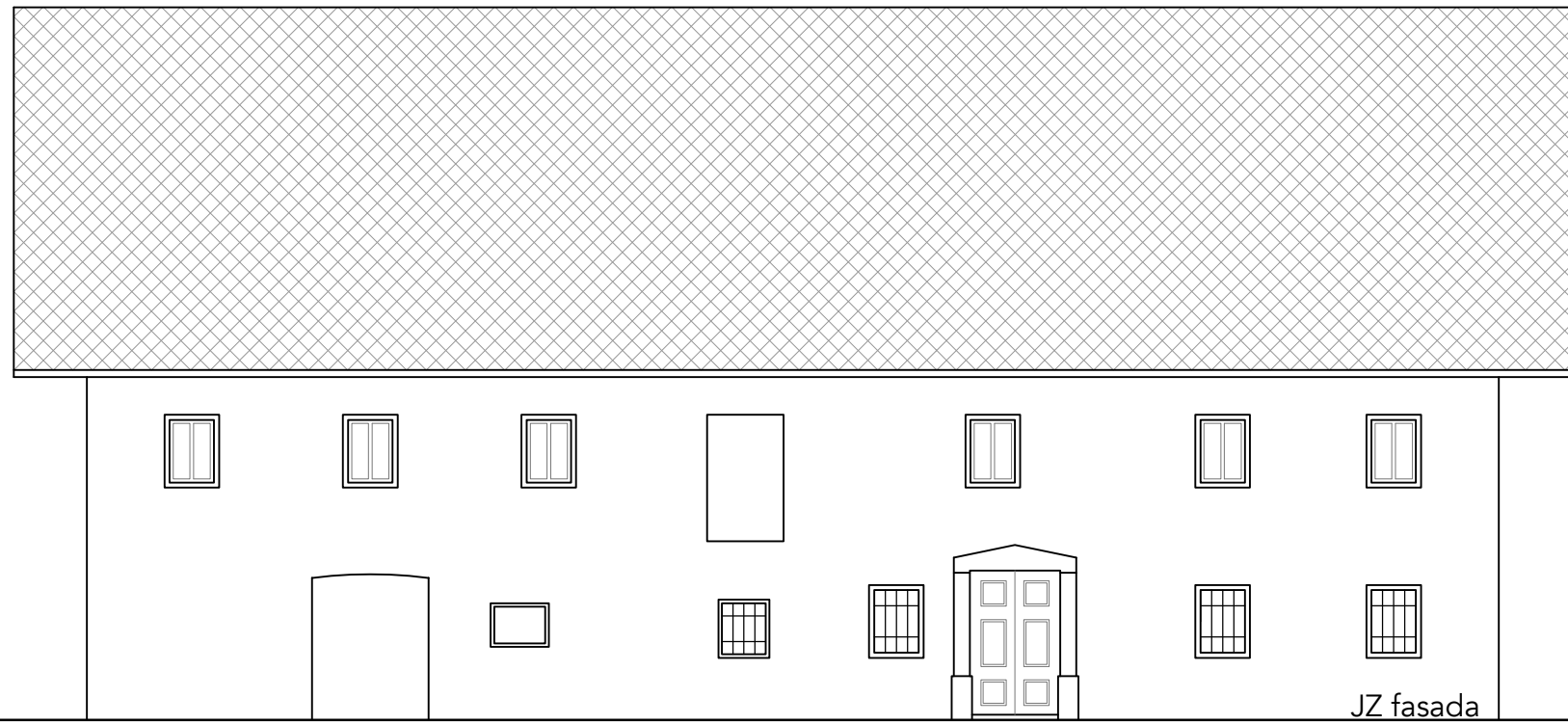
Umeščenost "HIŠE" glede na smeri neba in usmerjenost slemena

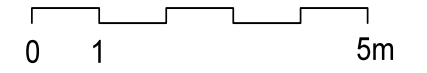

Stara Fužina
Franciscejski kataster

60 cm
120 cm
240 cm
480 cm

M1:100

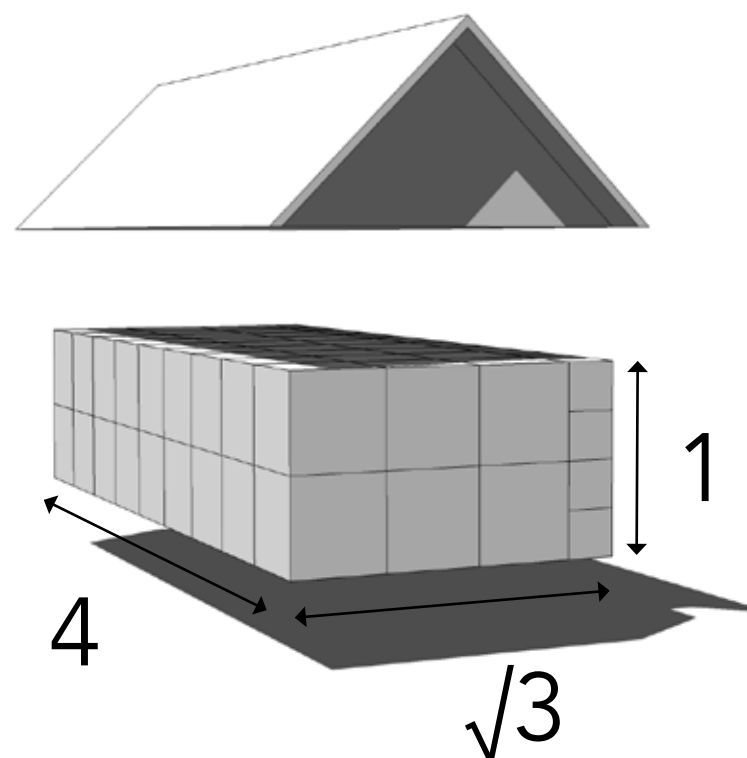

Iztegnjeni kmečki dom

Stavbo sestavljata bivalni del in gospodarski del vendar sta oba pod eno streho. Zidani del sestavlja pritličje in nadstropje. Ostrešje je leseno in ga sestavljajo 2 kapni, 2 vmesni in slemenska lega, ki so vidne na čelni fasadi. Zatrep je lesen vendar ometan in tvori enovito fasado. Napušč na JZ strani je podaljšan. Vhodni portal na zahodni strani je kamnit.

Smer slemena je SZ - JV. Čelna fasada je poravnana s cesto.

- Tlorisna proporcija strehe je 2 : 4,5
- Proporcija gabarita Čelne fasade je 1:1
- proporcija gabarita stranske fasade pa 2 : 4,5
- Proporcija zidanega telesa stavbe je v:š:d = 1:√3:4

Analiza volumnov

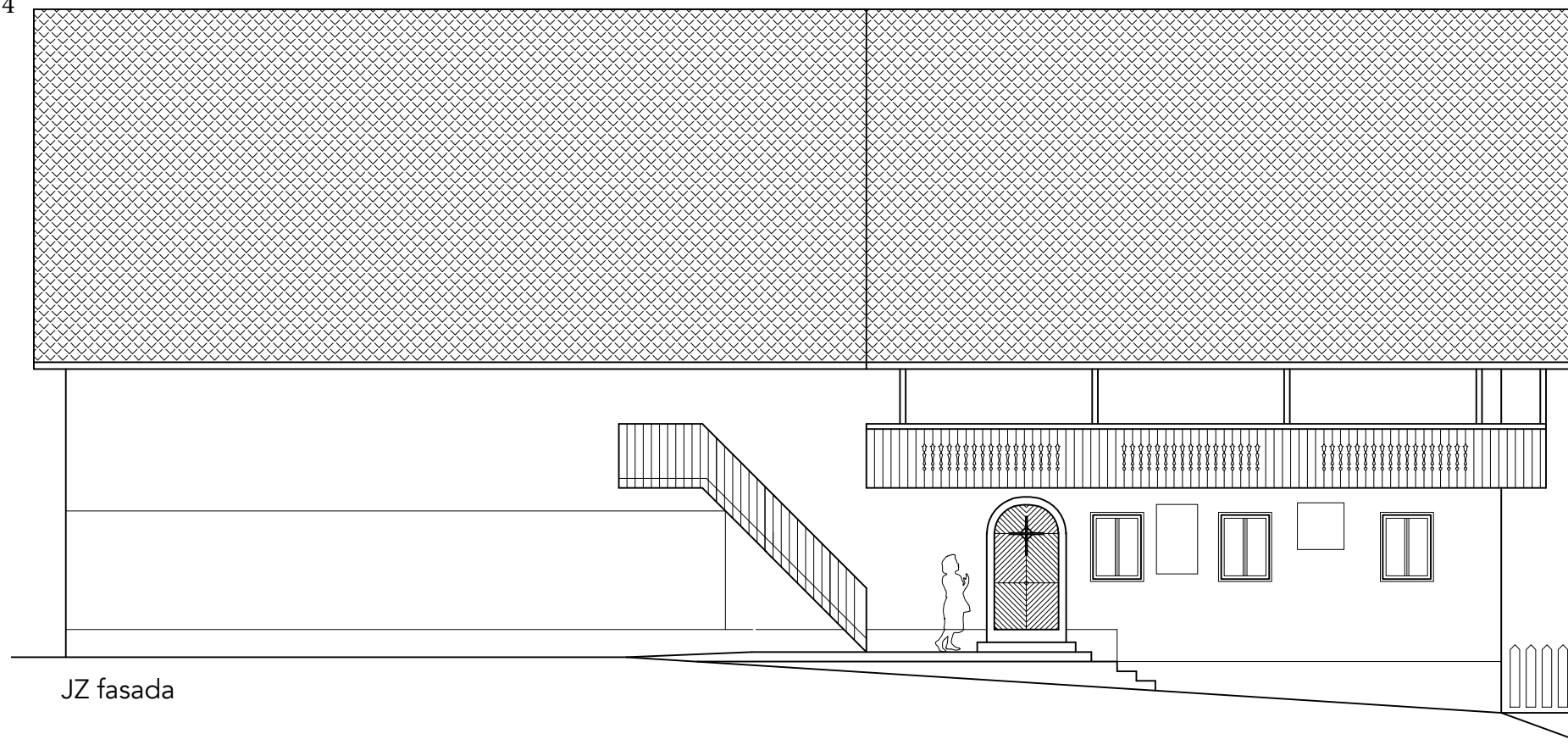

Lokacija

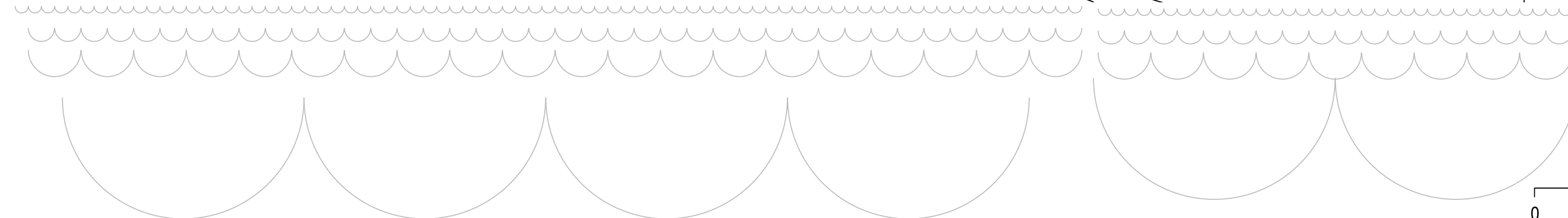
Stara Fužina 115

Pr Mežnarjo

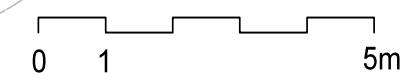

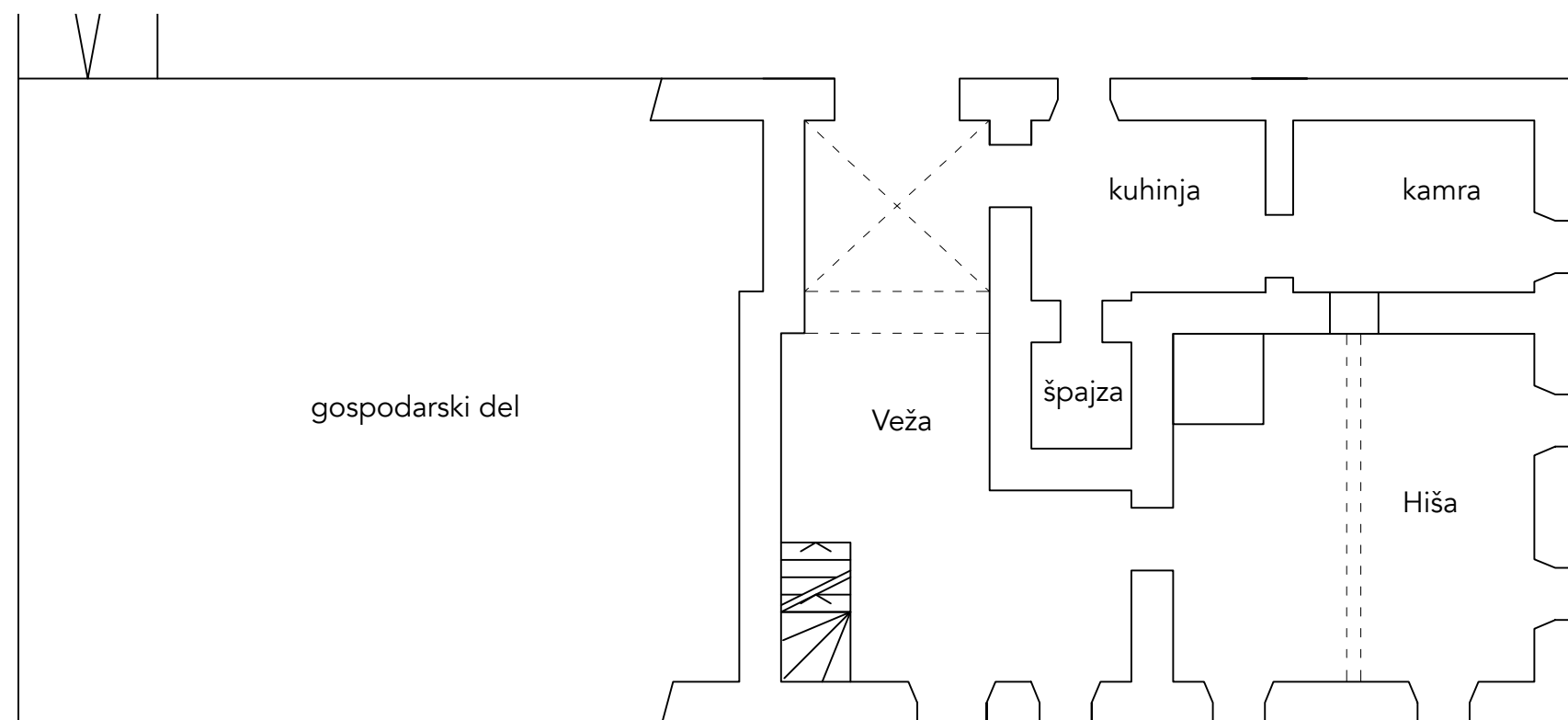
JV fasada

JZ fasada

M1:100

Tloris

Lokacija

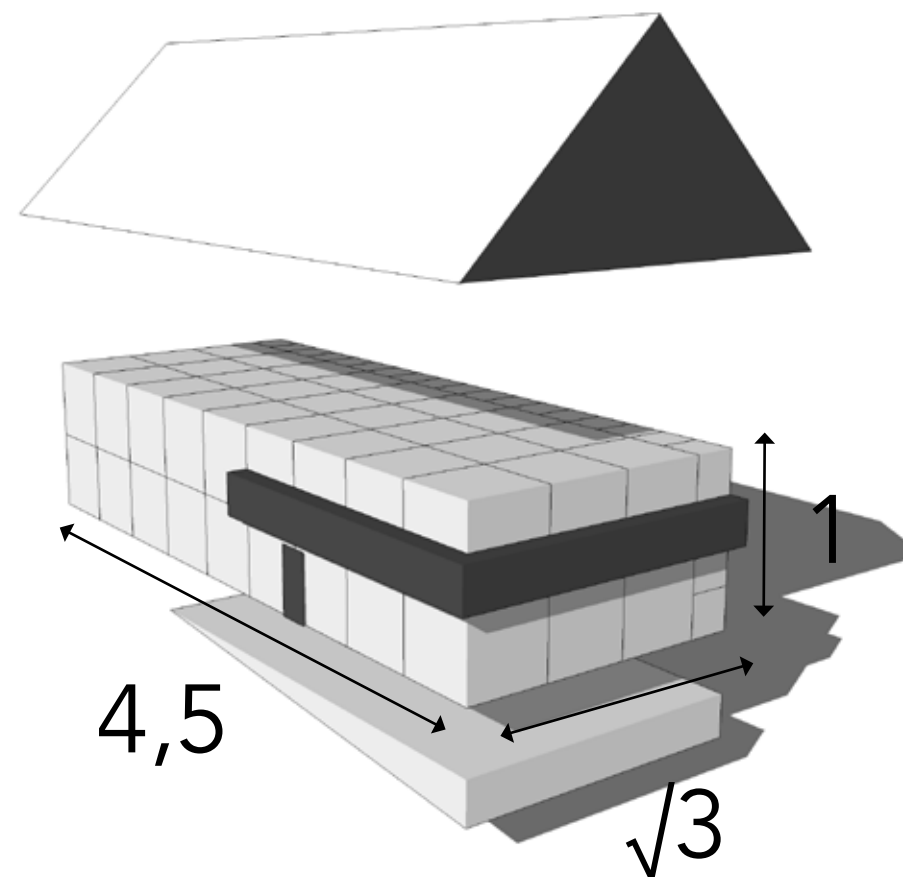
Iztegnjeni kmečki dom

Volumen stavbe je umeščen v smeri JZ - SV. Južni del stavbe zavzema bivalni del, severni pa gospodarsko poslopje. Teren rahlo pada, tako da je pod bivalnim delom dvosobna obokana klet, z zgornje strani pa dostopna klančina do senika.

Proporcija tlorisa strehe	1:2
Proporcija gabarita stranske fasade	1:2
Proporcija gabarita čelne fasade	1:1
Proporcija zidanega telesa stavbe	1:√ 3:4,5

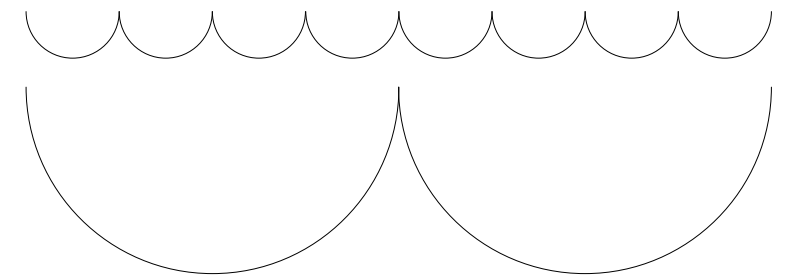
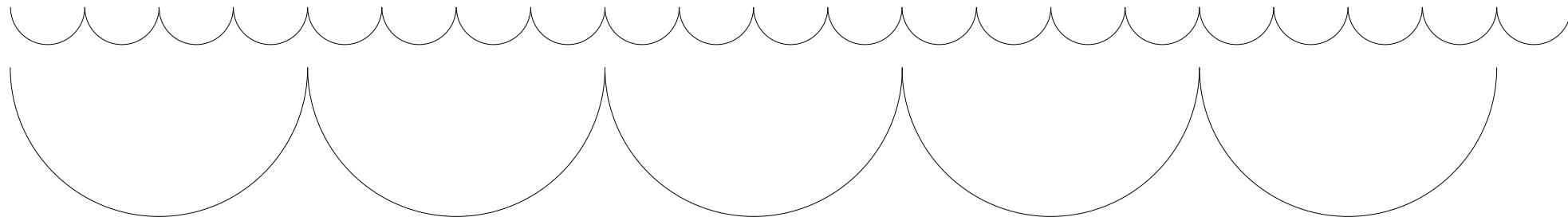
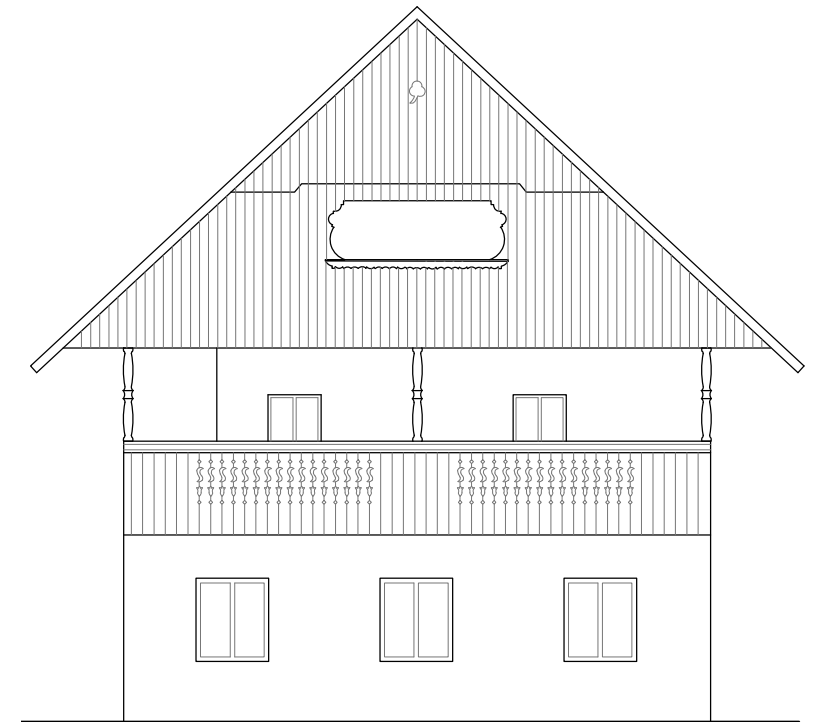
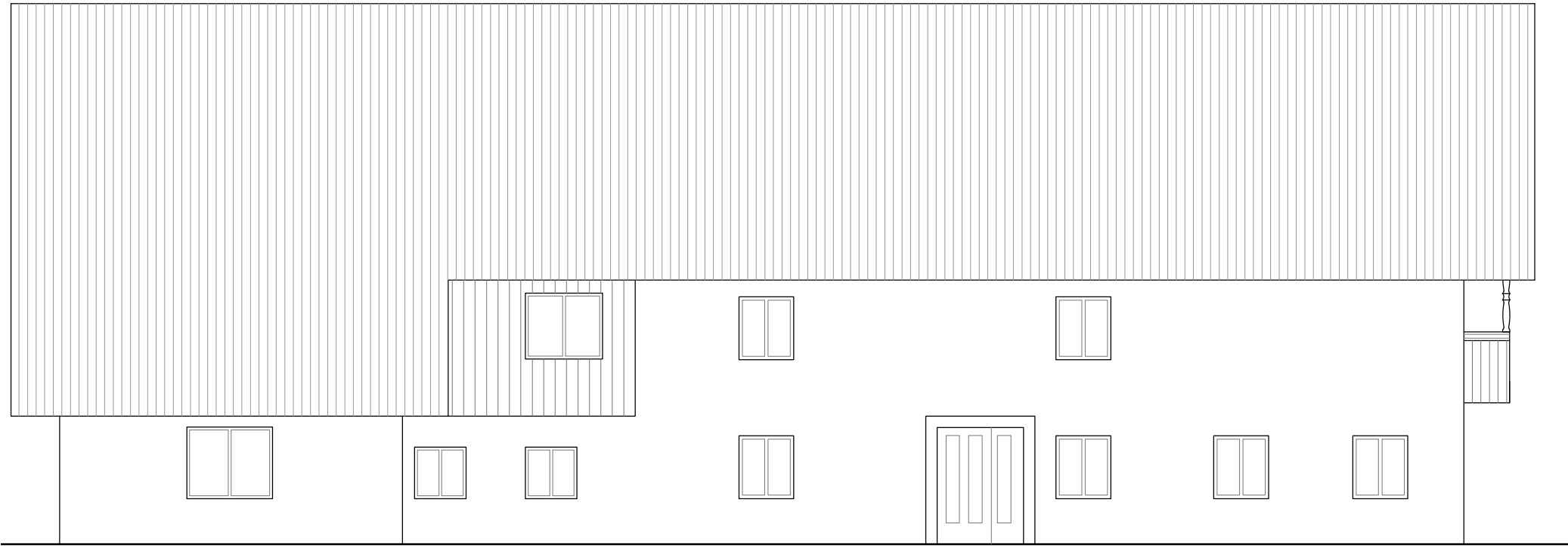
Fasada je ometana in v pritličju so med okni freske z nabožnimi motivi.

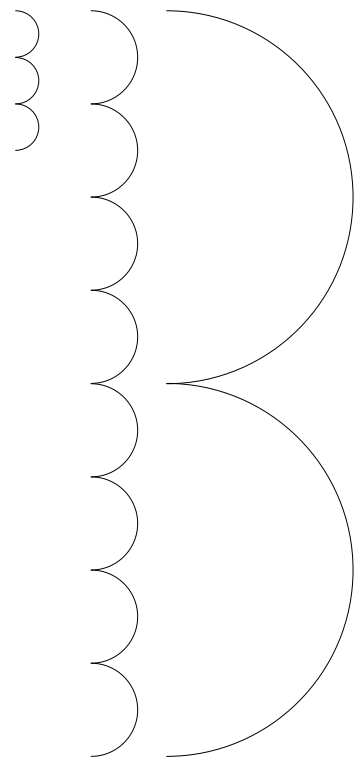
Zatrej je obit z deskami. Lege niso vidne. Med zadnjo preno se je opustilo kritino iz desk in zaključek strehe s čopom. Hiša ima glavni vhod na vzhodni strani, zadnjega pa proti zahodu. Lega in oblika zadnjega vhoda sovпада z linijo med kapelico in zvonikom.

Stara Fužina 121

Hlipova hiša

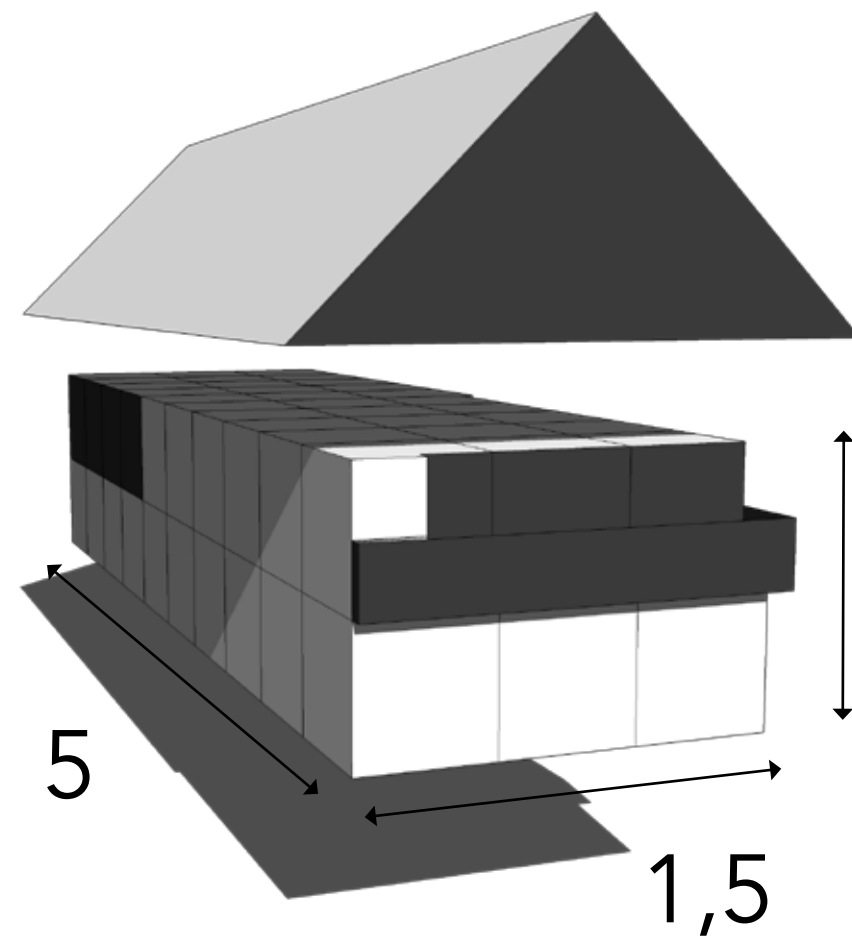

Iztegnjeni kmečki dom

Gabarit hiše Pr Šoštarju je bolj podolgovat. Tlorisni gabarit je v razmerju 1:2,5, če zanemarimo prizidke ob hlevu.
Hiša ima en vhod na cesto in en na dvorišče.

- Sleme poteka v smeri SV - JZ.
- Proporcija gabarita stranske fasade je 1:2,5
- Proporcija čelne fasade je 1:1
- Proporcija volumna stavbe je 1:1,5:5

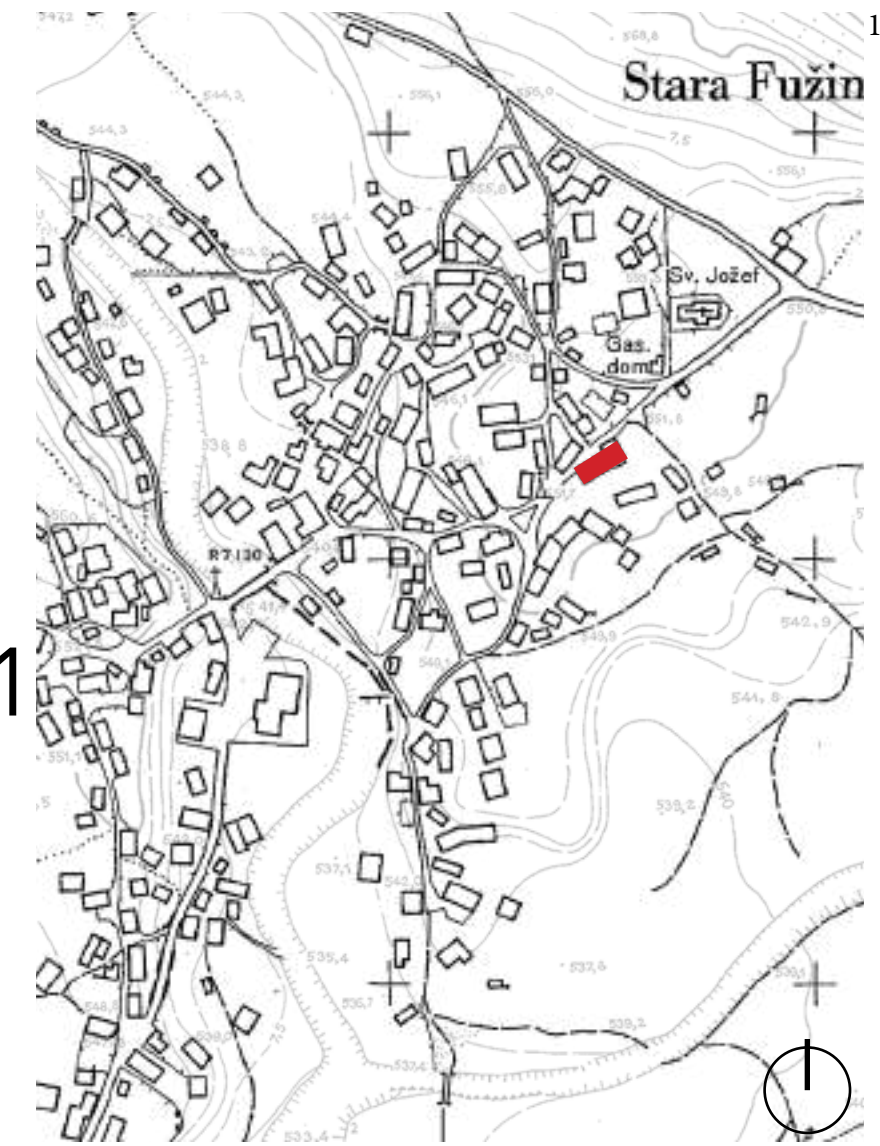
Zatrep je obit z opažem. Konstrukcijski elementi ostrešja so prekriti.

1

5

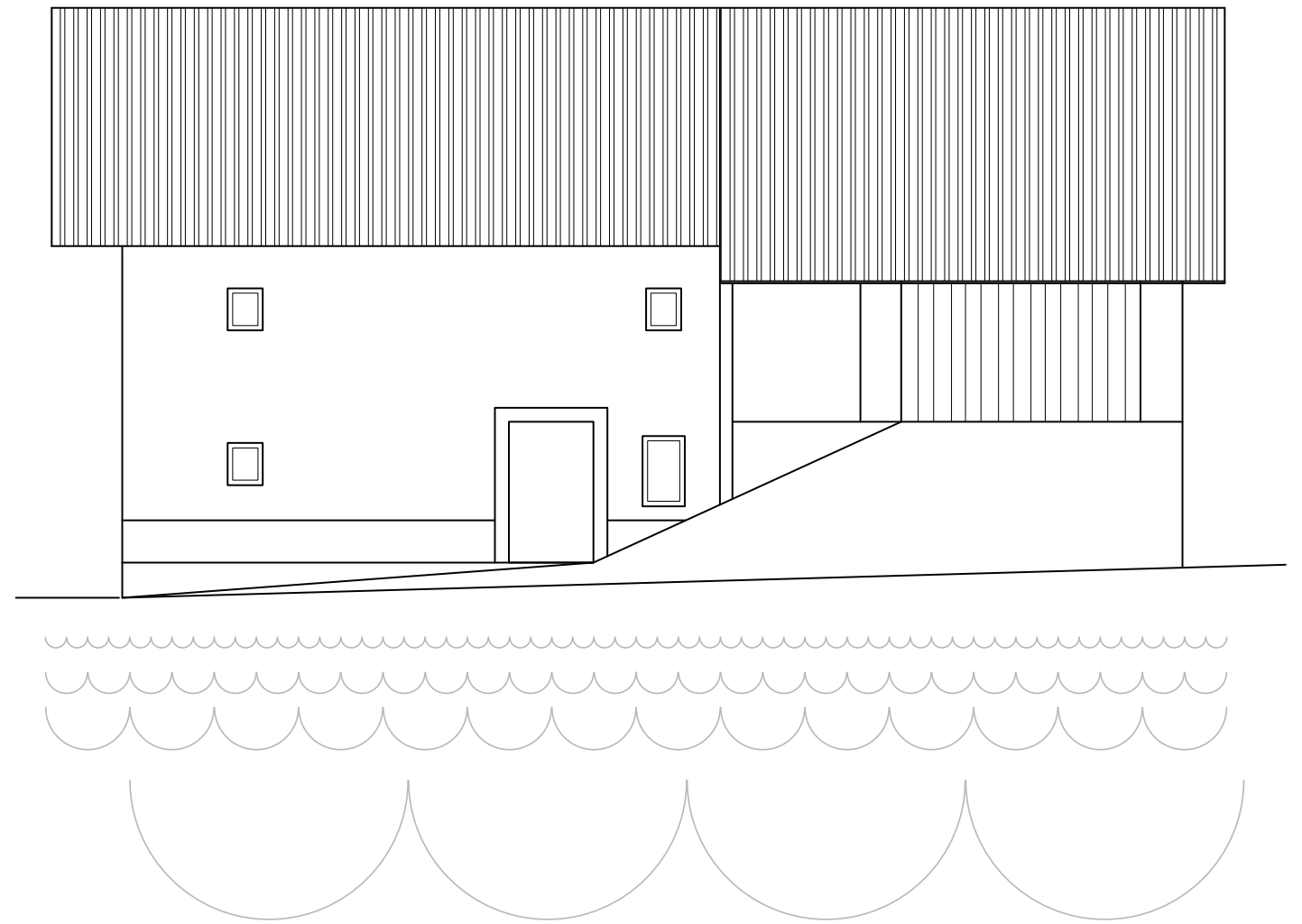
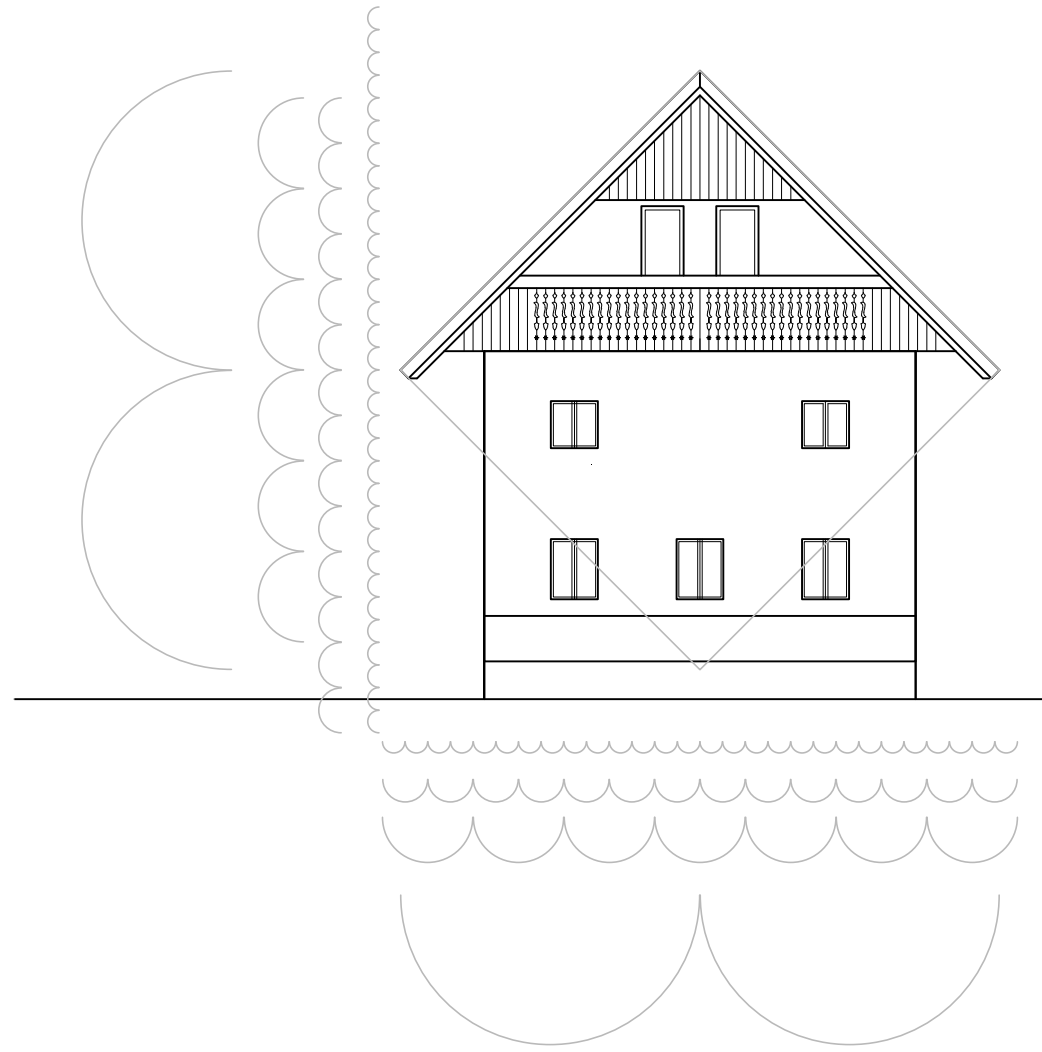
1,5

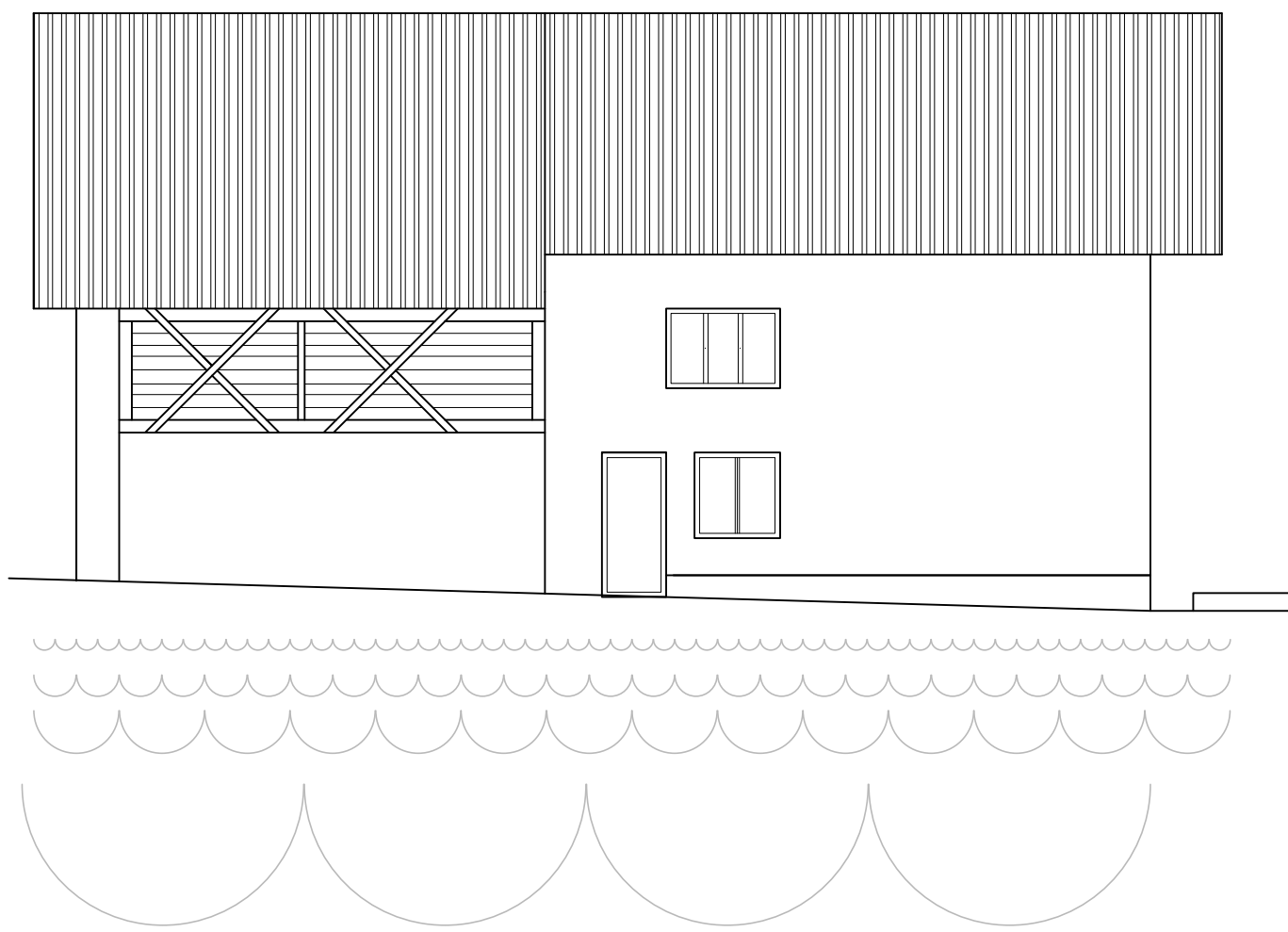
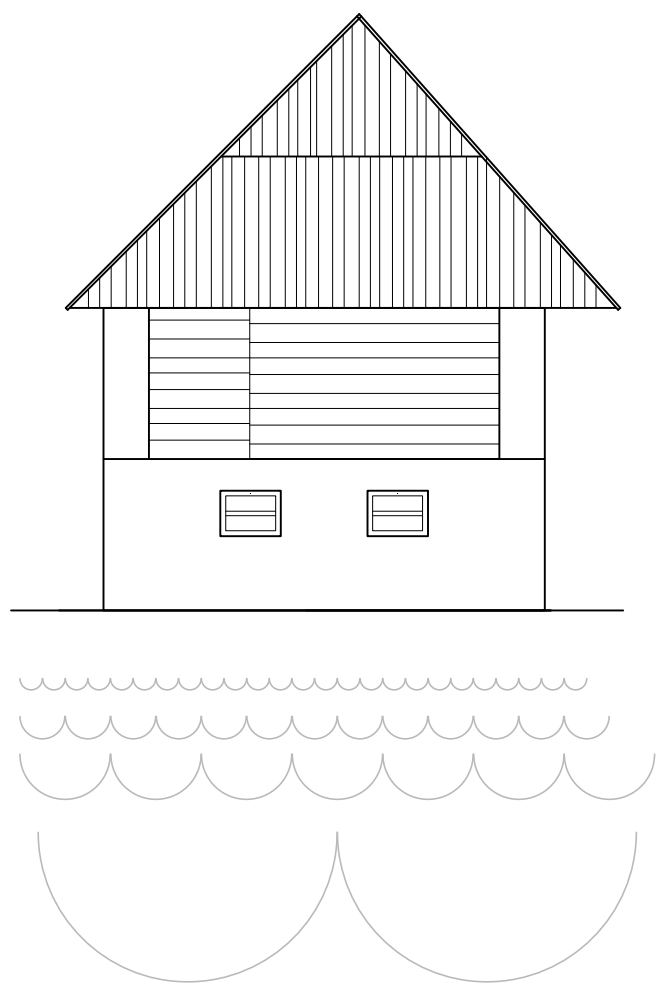

Lokacija

Stara Fužina 151
Pr Šoštarjo

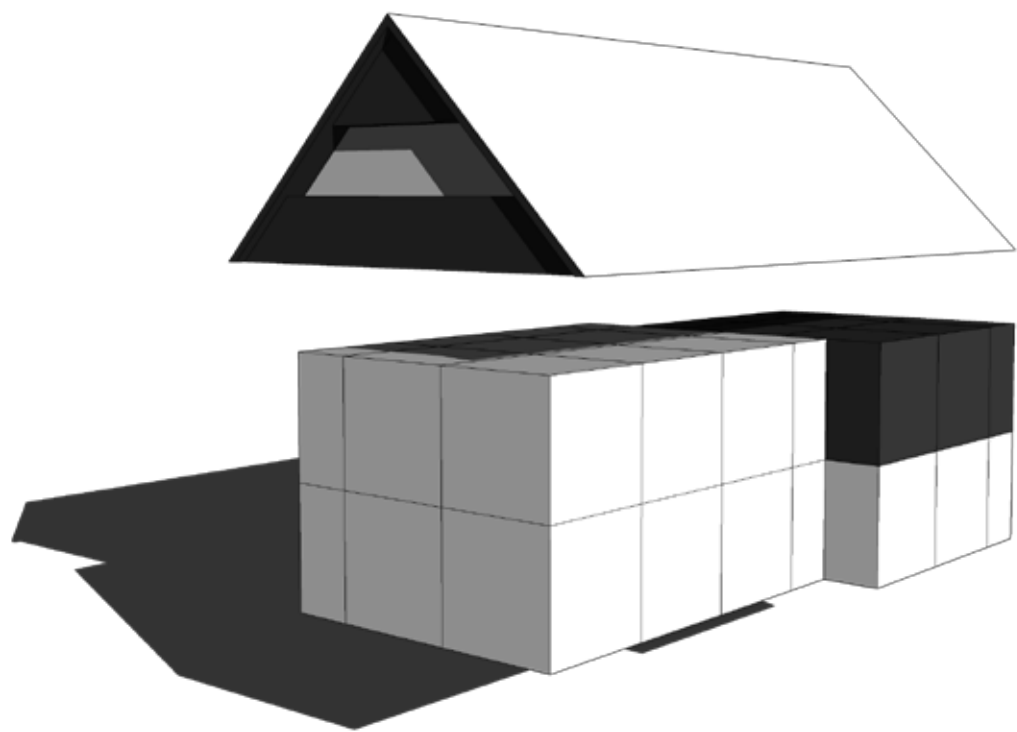

Lokacija

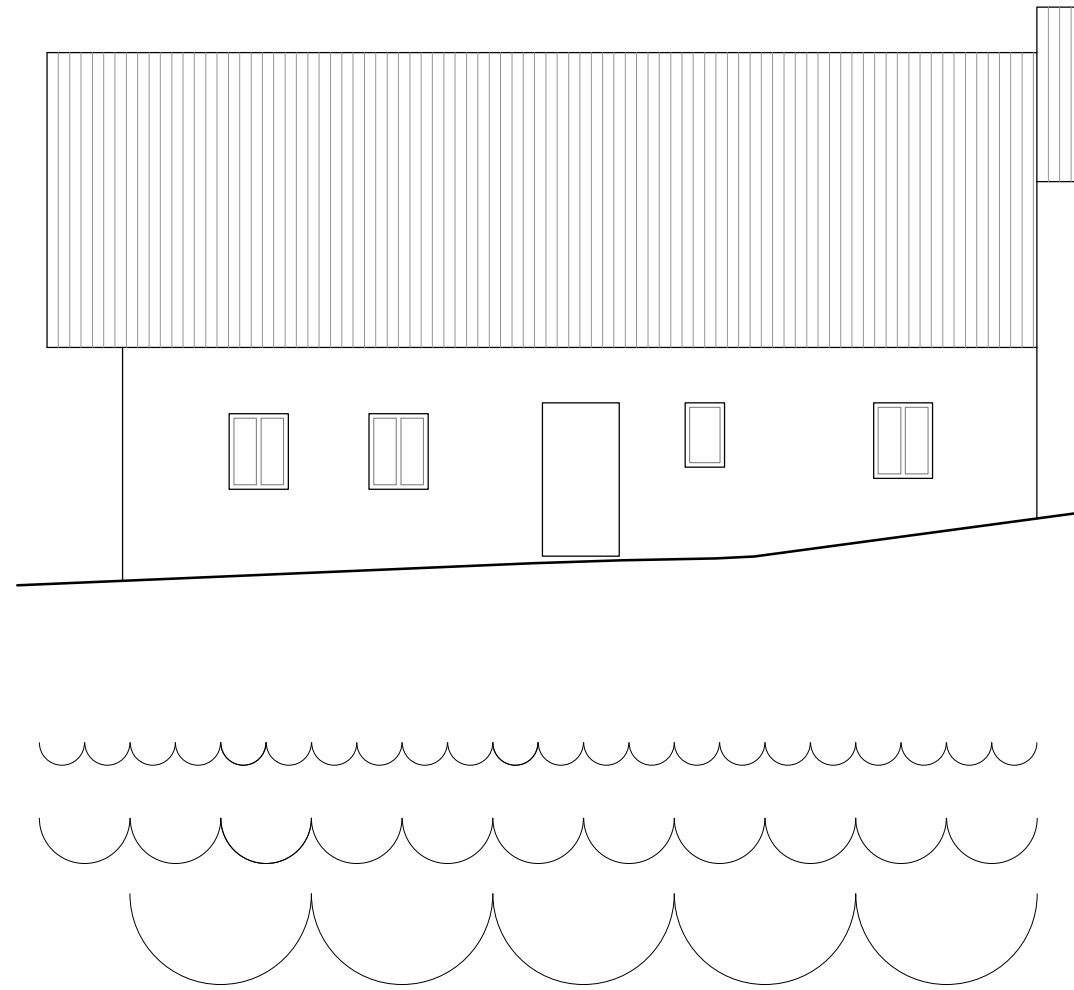
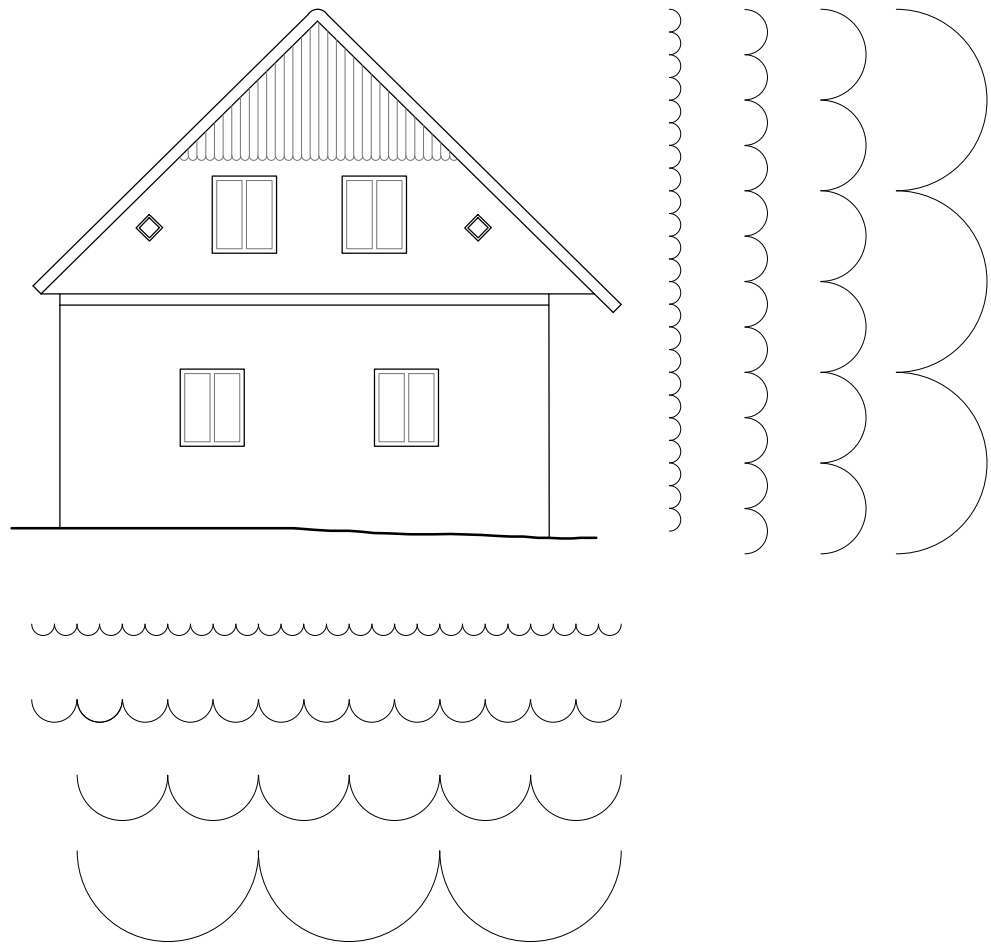
Iztegnjeni kmečki dom

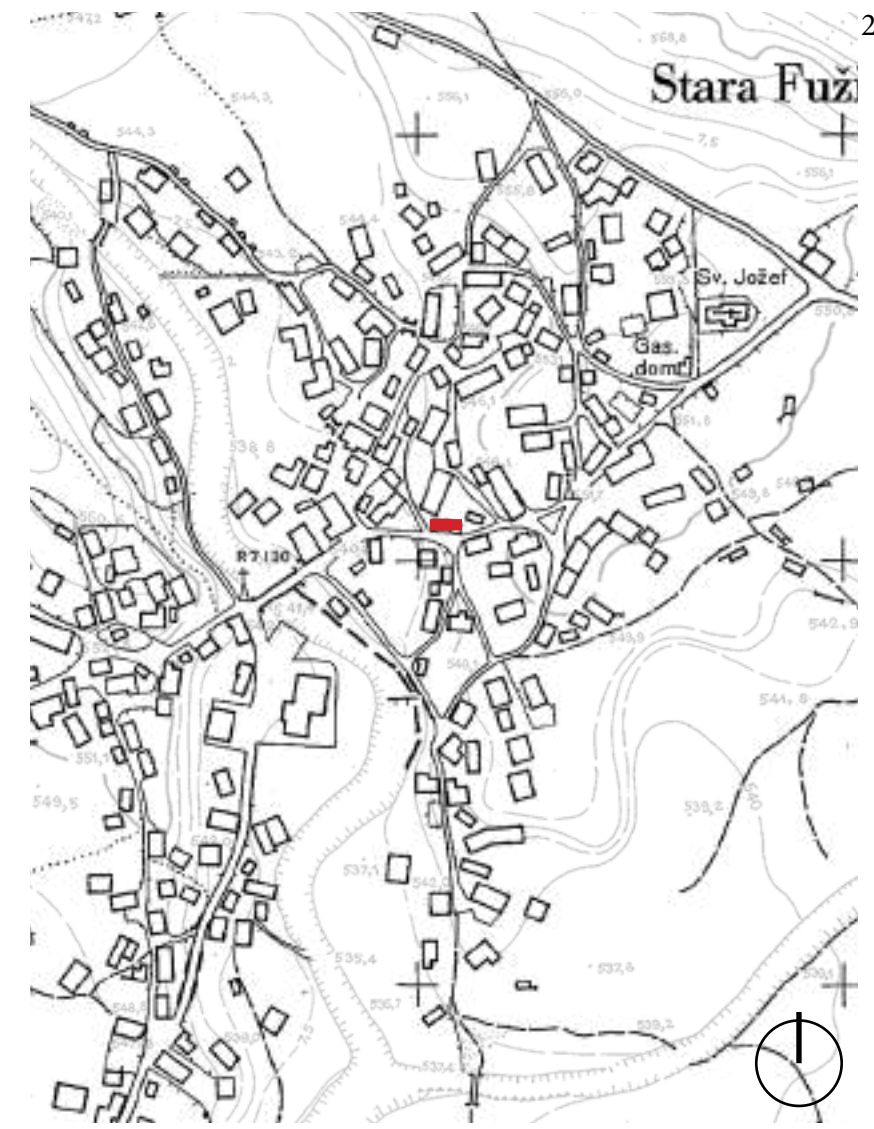
Manjši kmečki dom. Gospodarski del je premaknjen nekoliko proti cesti, zaradi klančine do skednja.

Stara Fužina 155

Pr Lenčko

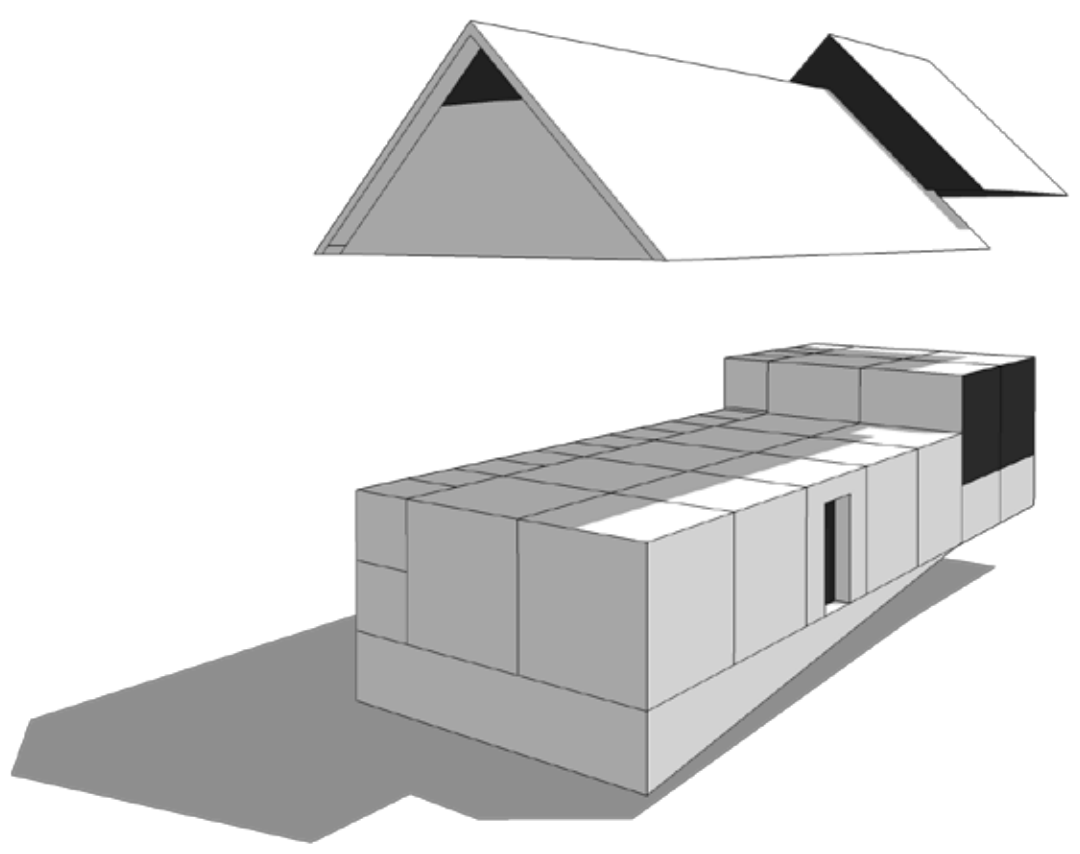

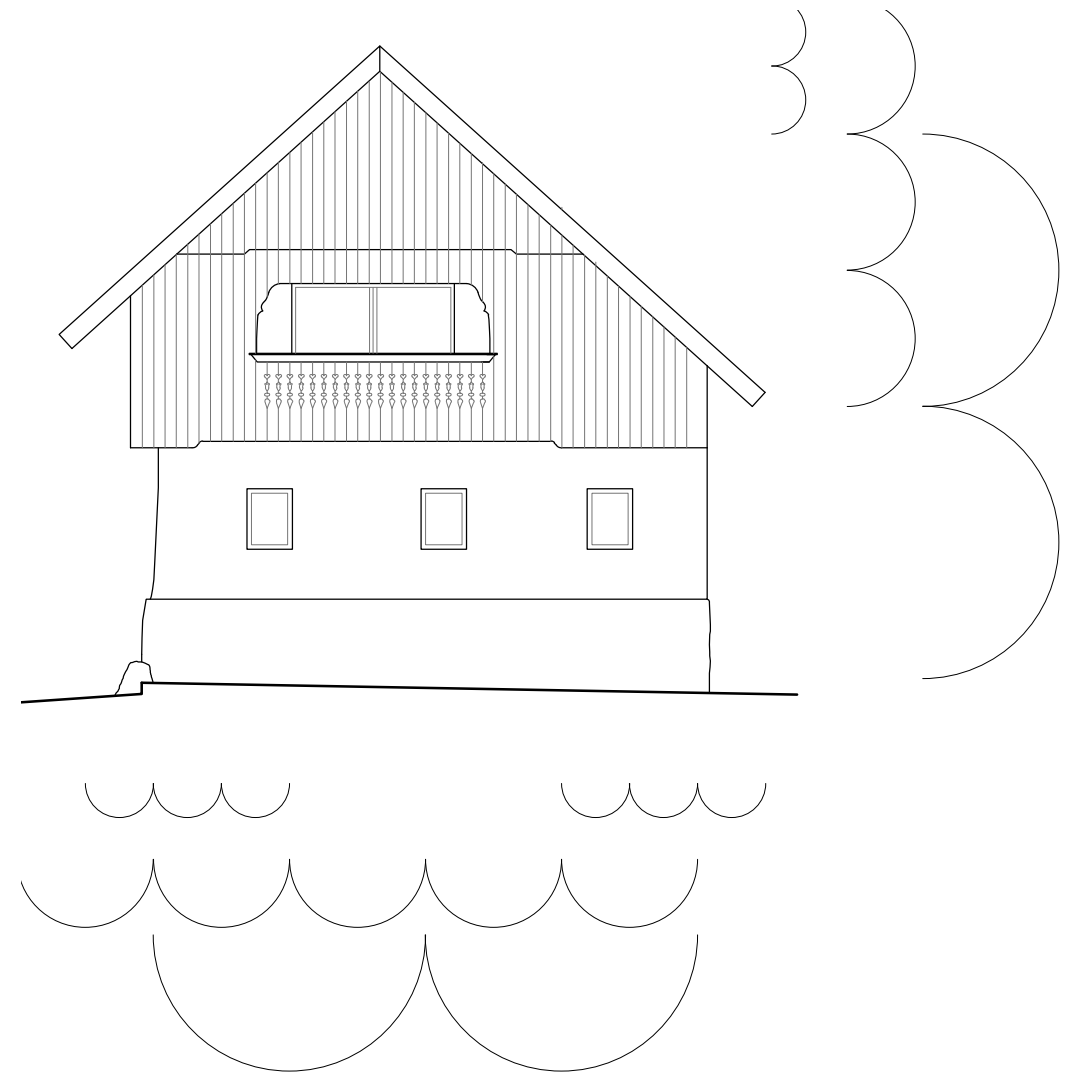
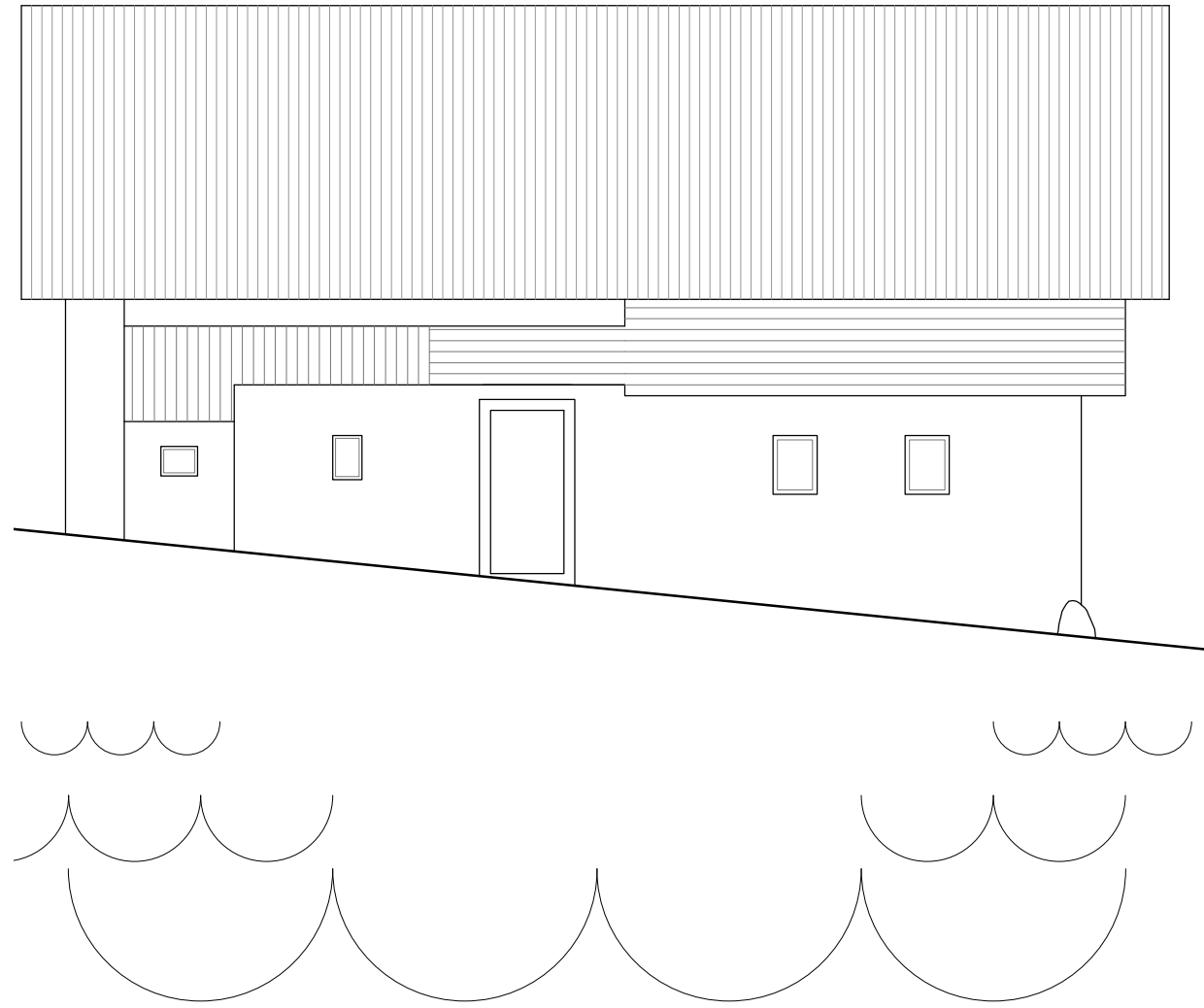
Lokacija

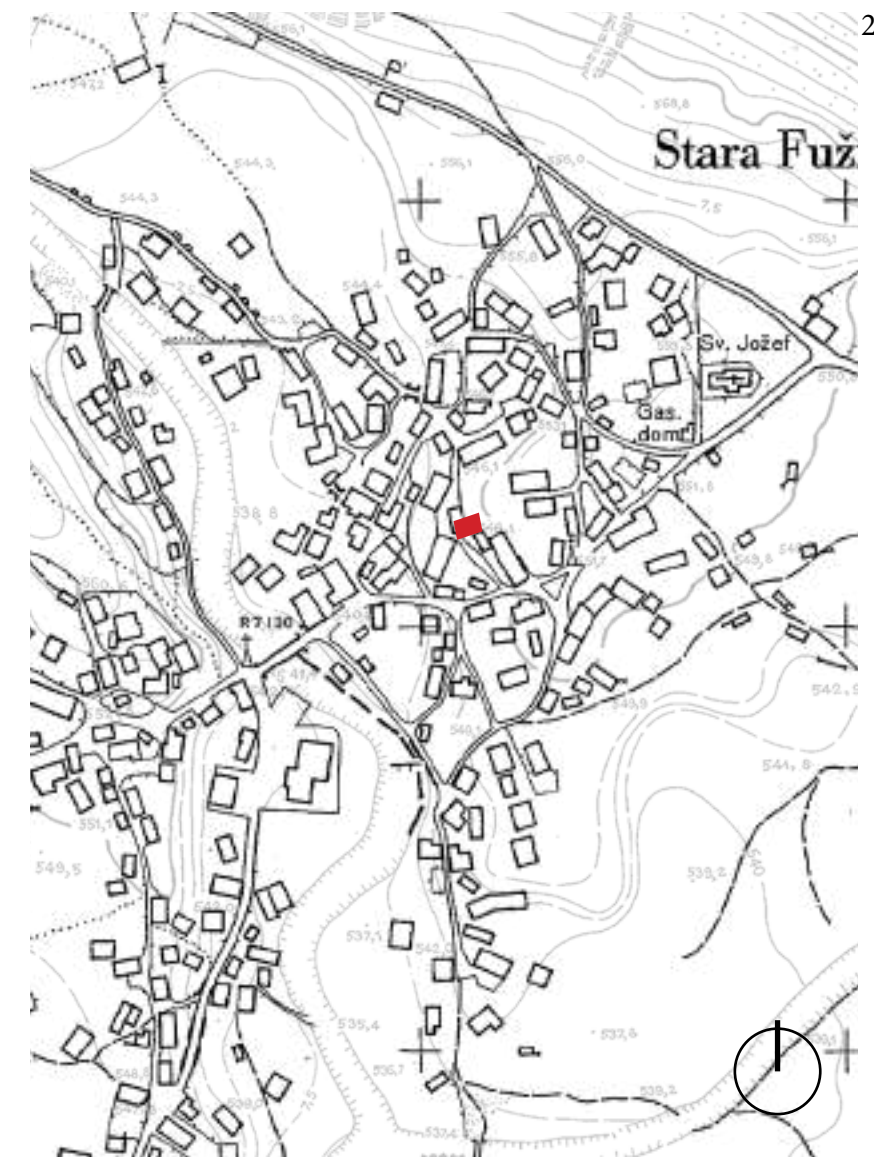
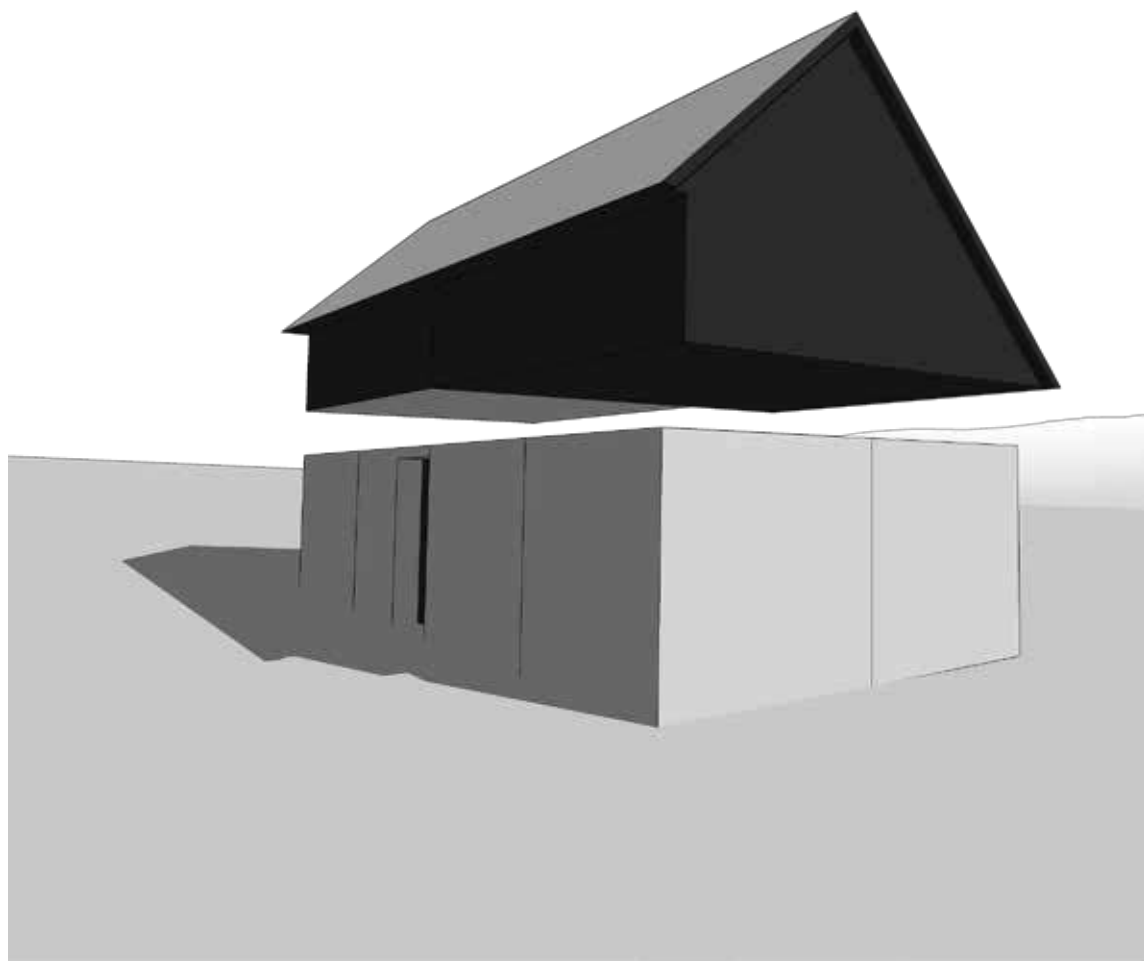

Stara Fužina 122

Pr Marinščo

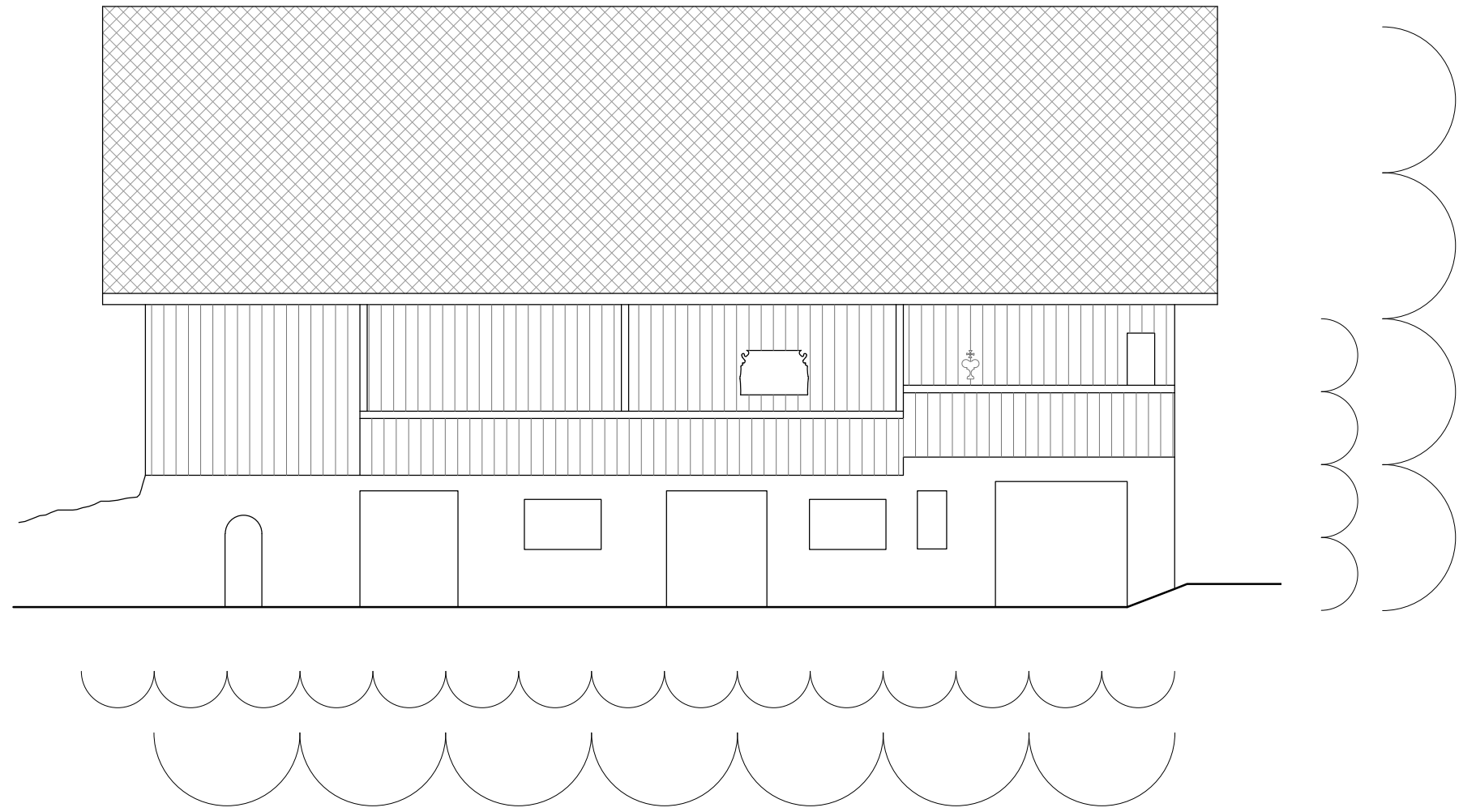
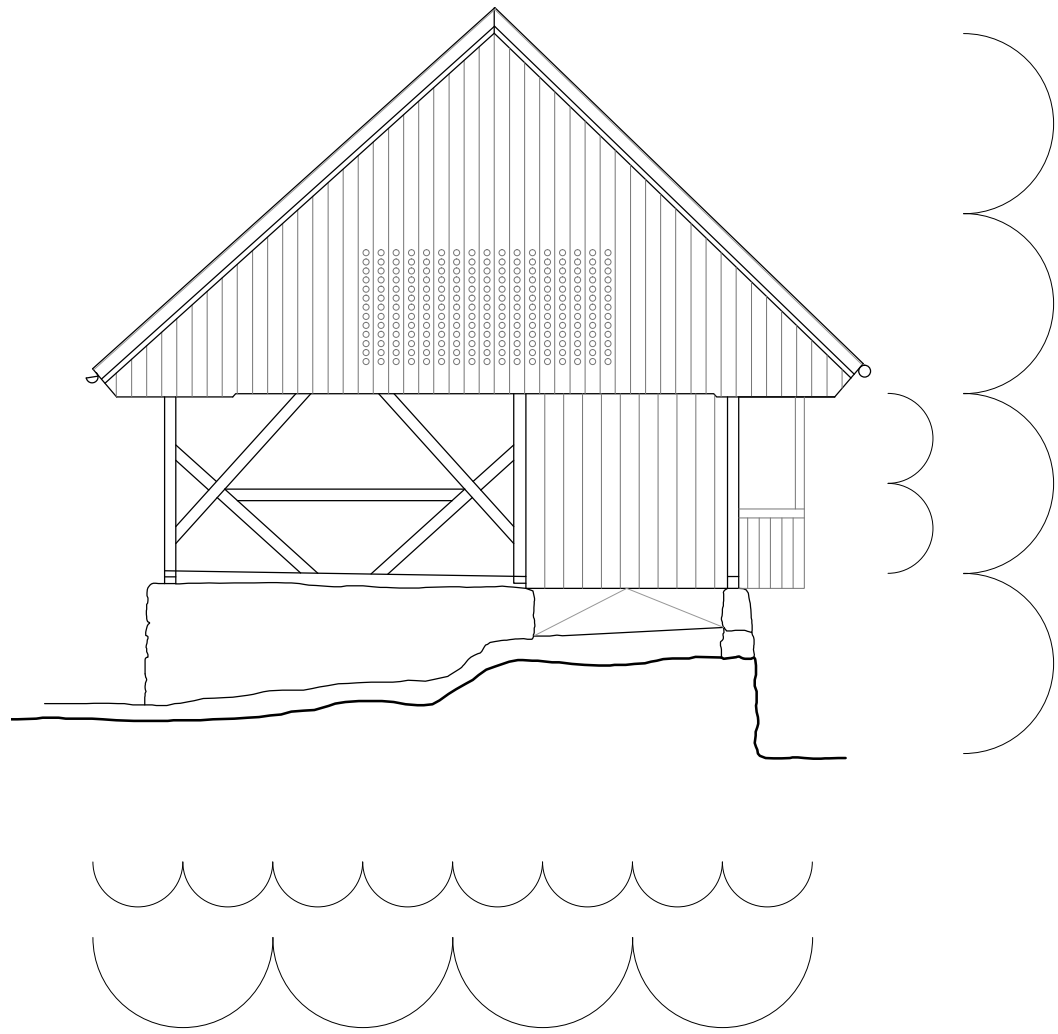

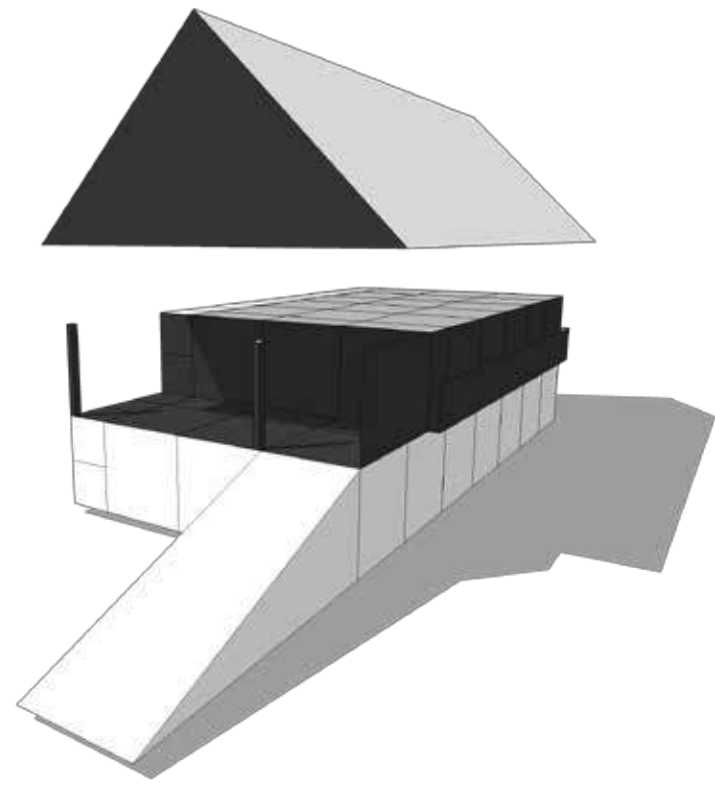
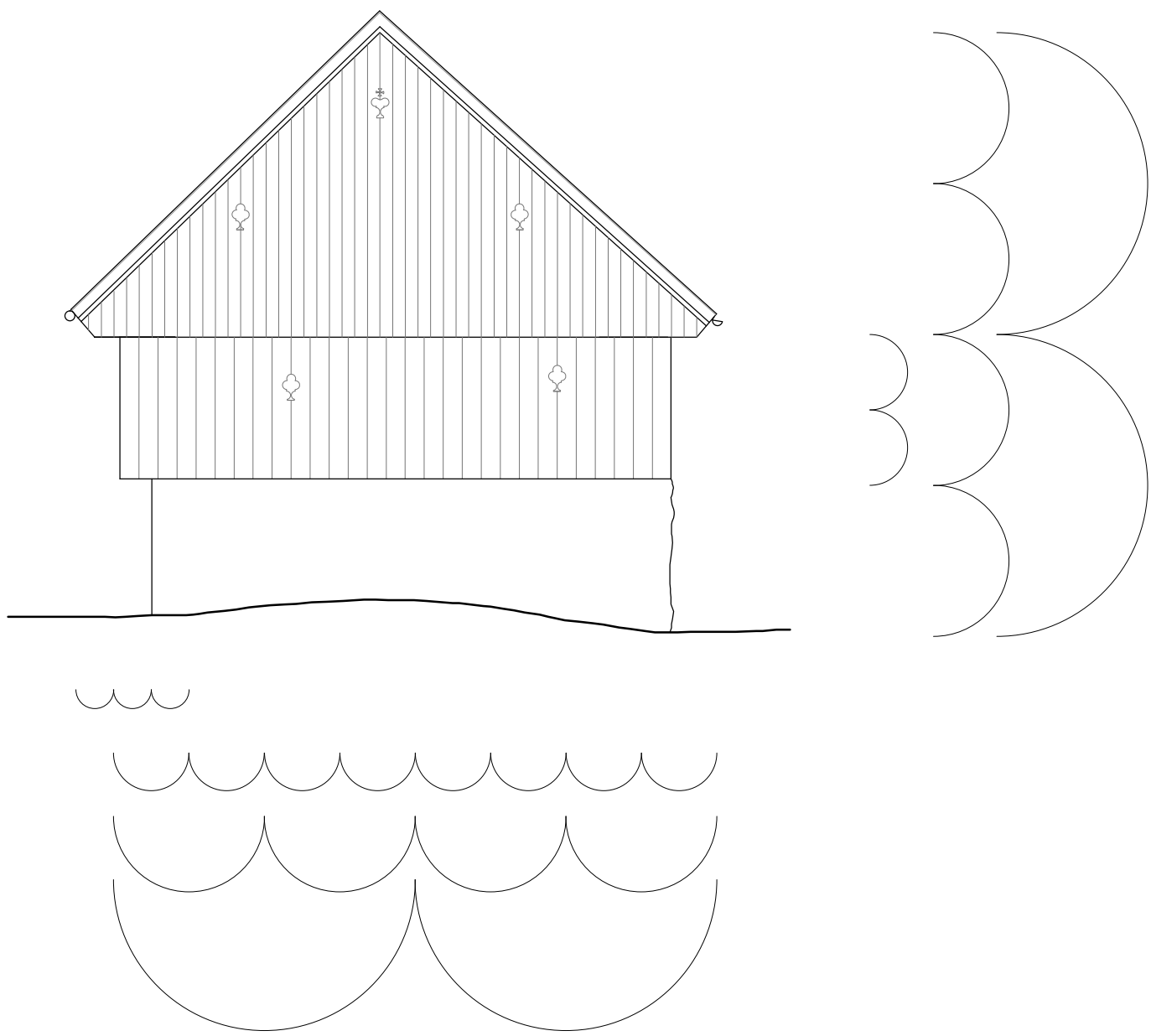

Lokacija

Stara Fužina 124

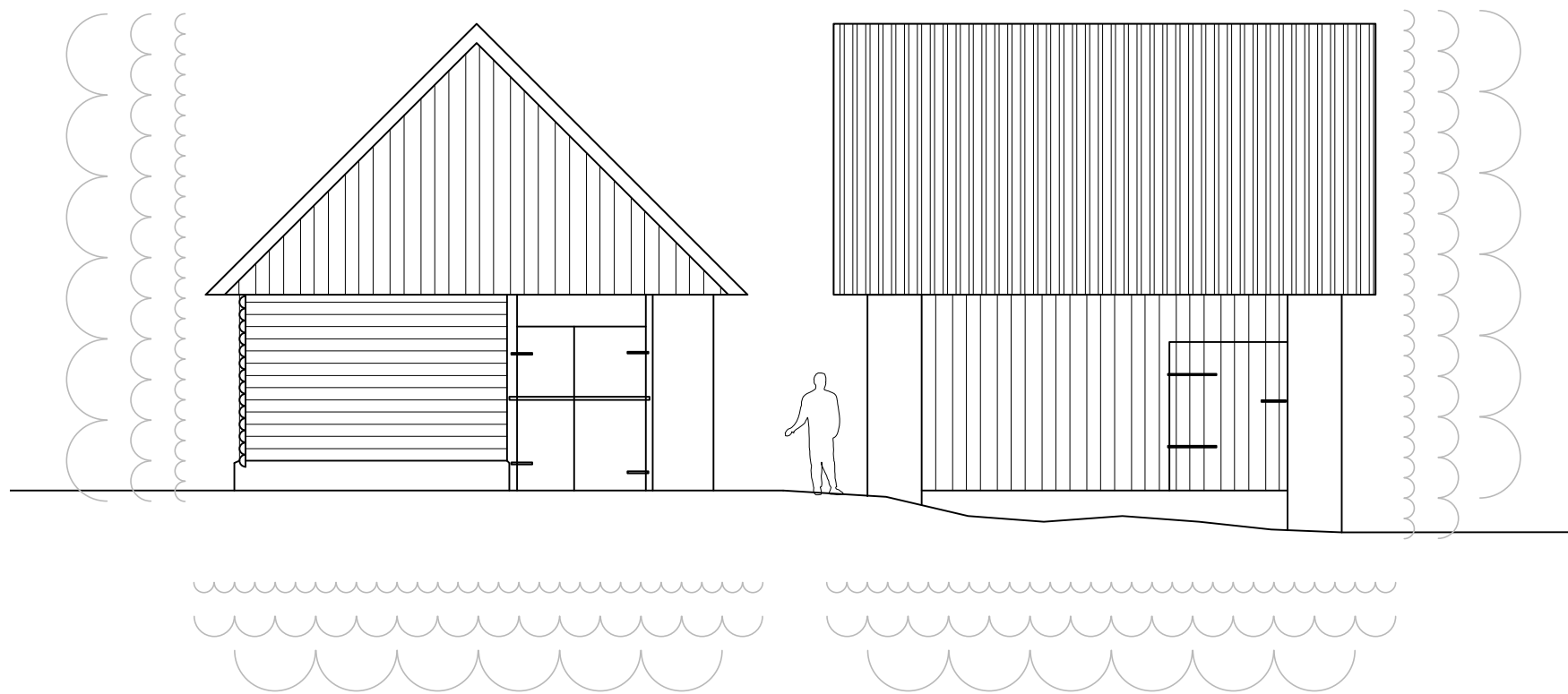
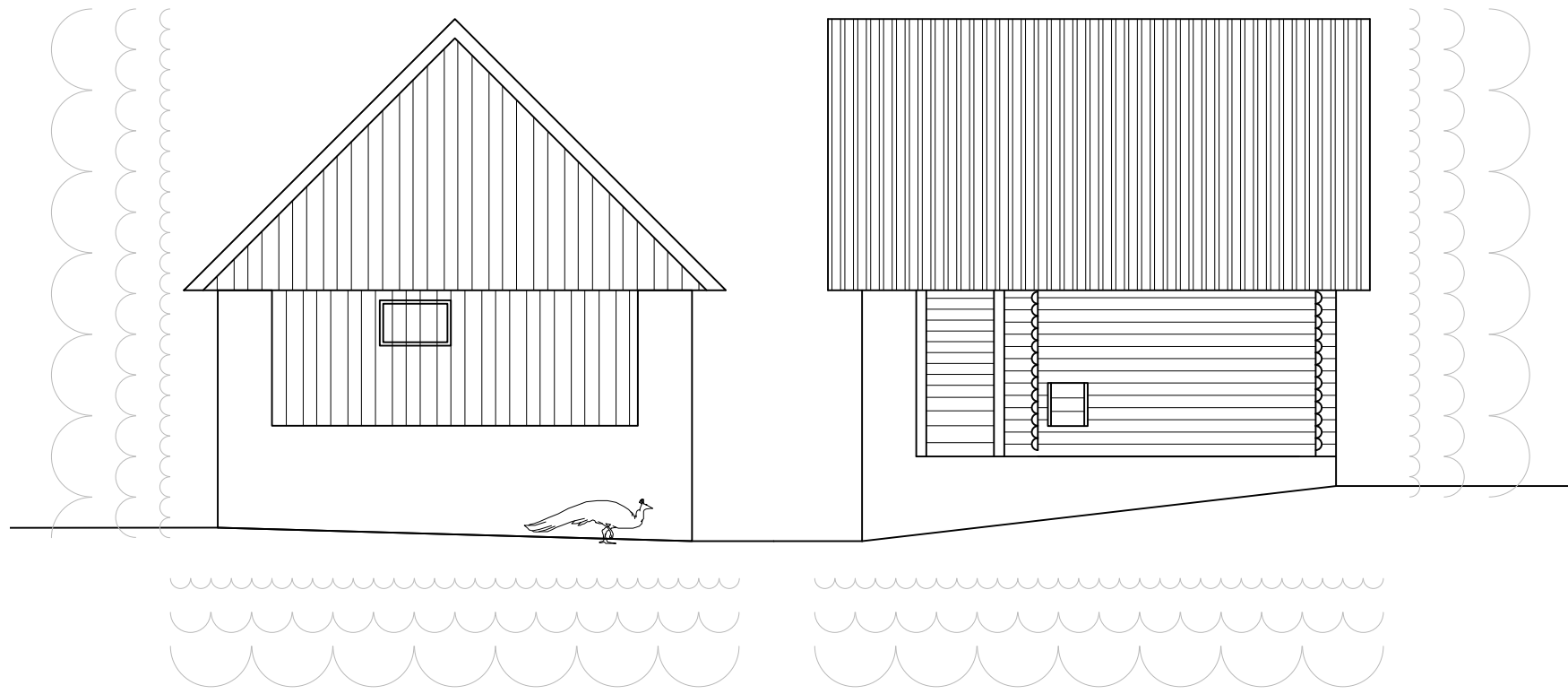

Lokacija

Stara Fužina
Skedenj

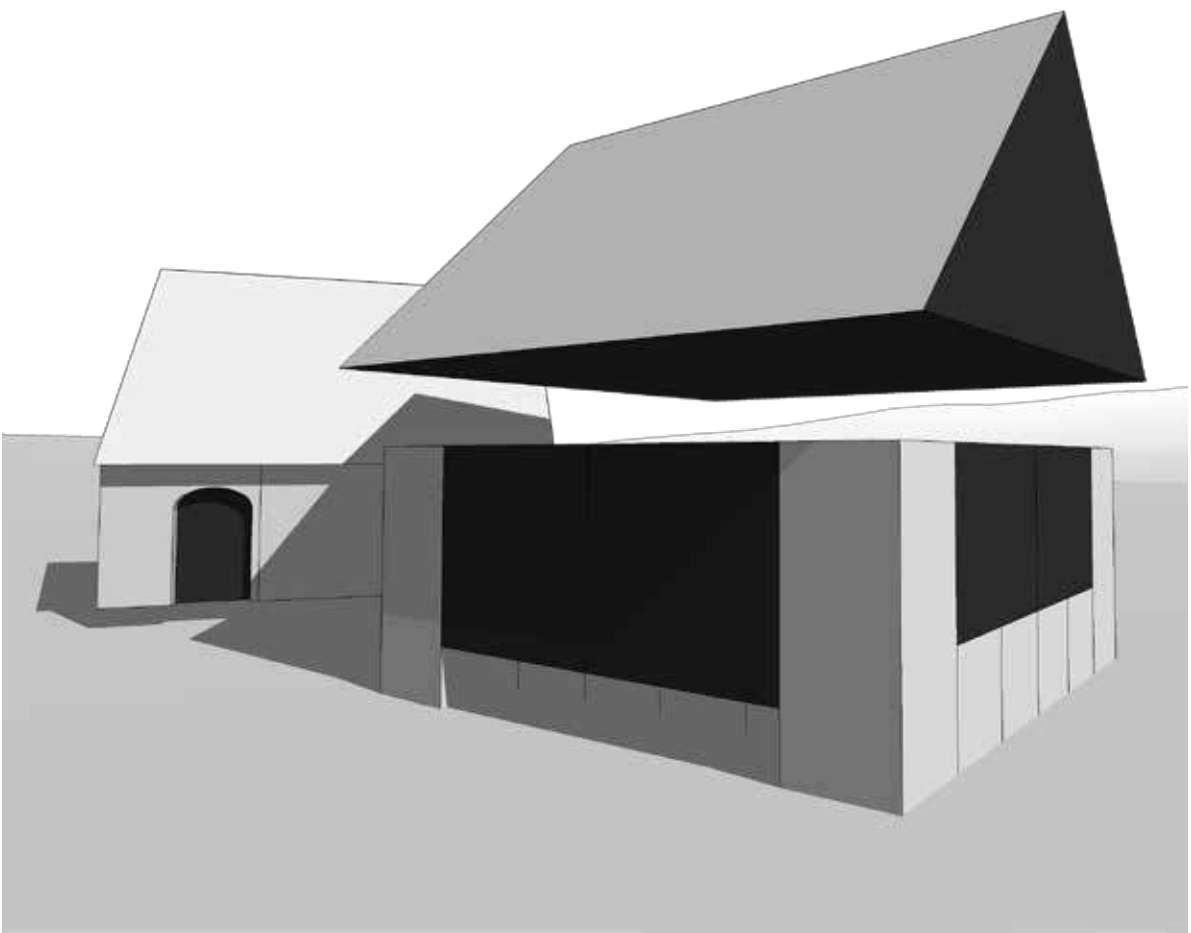

Fasade in modularna analiza

Detajl stikovanja brun

Volumenska prikaz proporcije

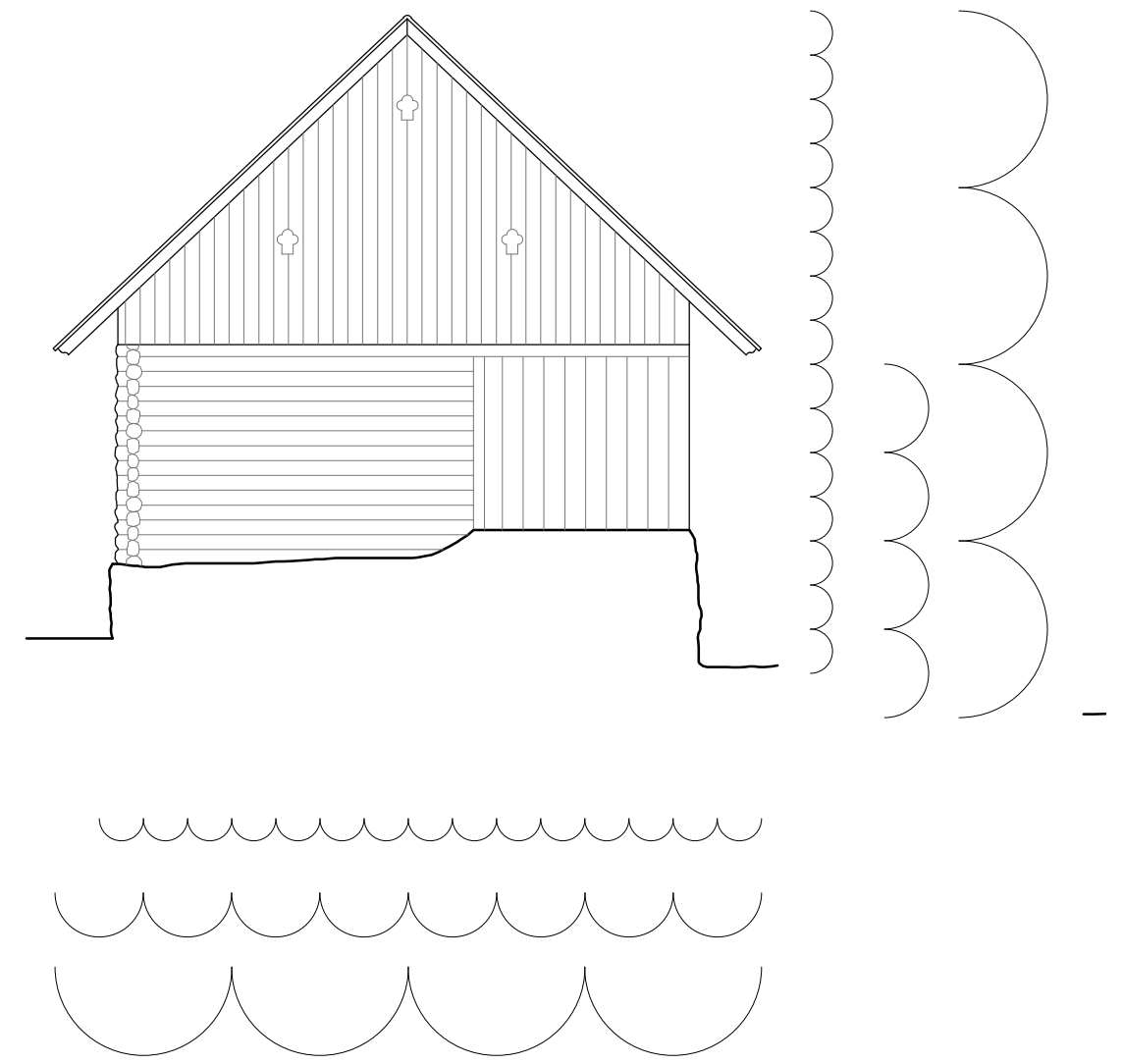
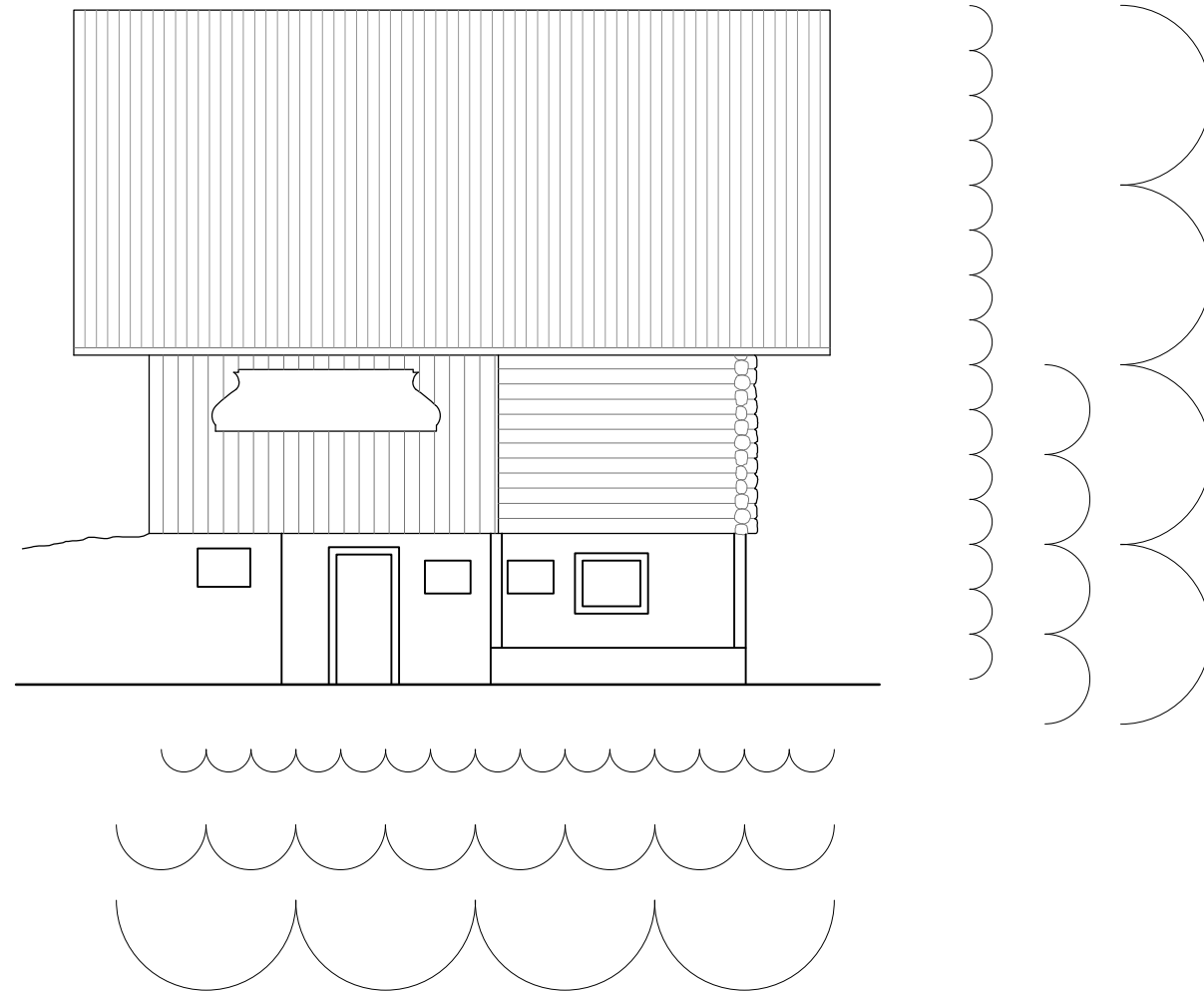
Zidana podkletena pritlična hiša s portalom iz tufa in podkletena pritlična kašča pravokotnega tlorisa z dvokapno streho in zamreženimi okni za spravilo poljskih pridelkov in žita. Ob hiši raste lipa.

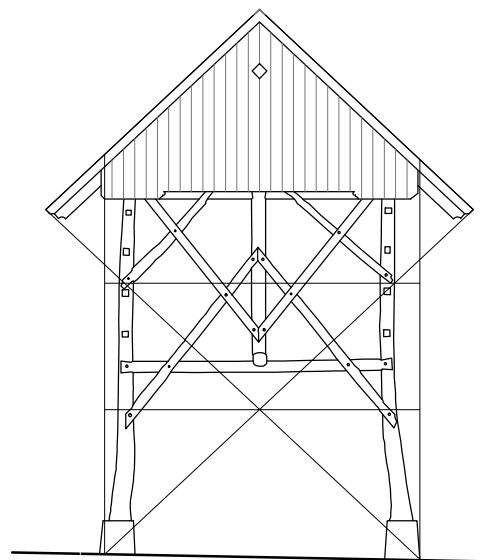
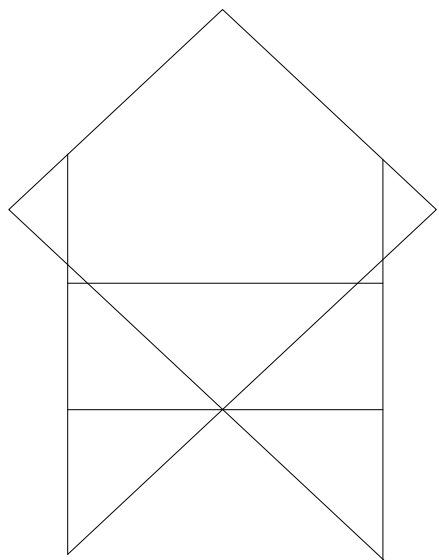

Stara Fužina 119

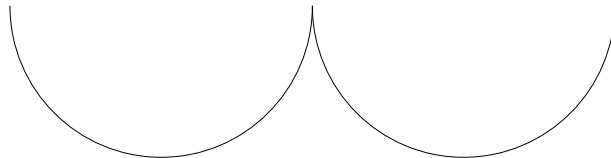
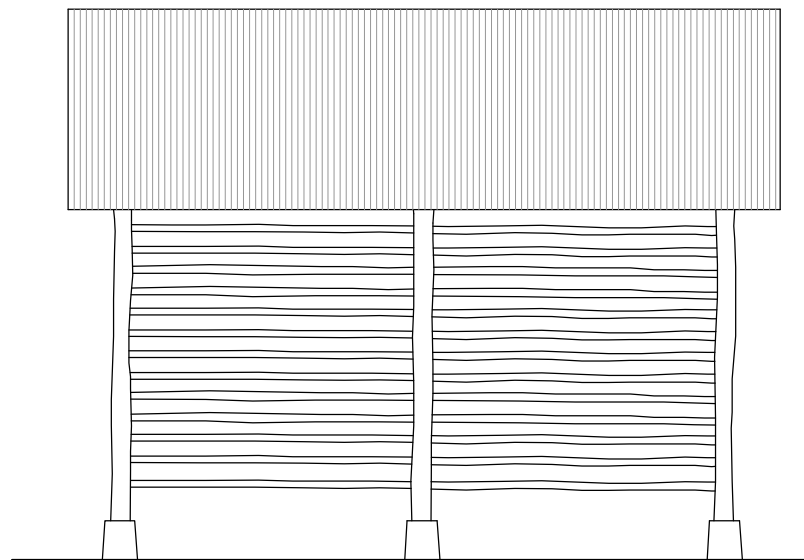
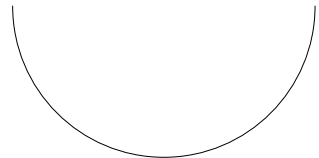
Kašča

Evidenčna številka: 16186

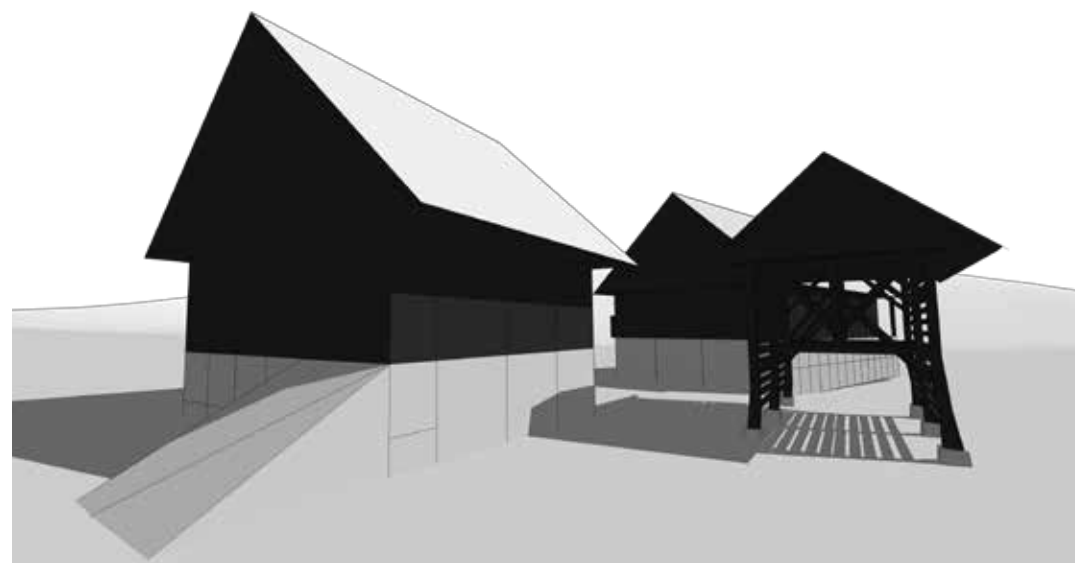

0 1 5m

Lokacija

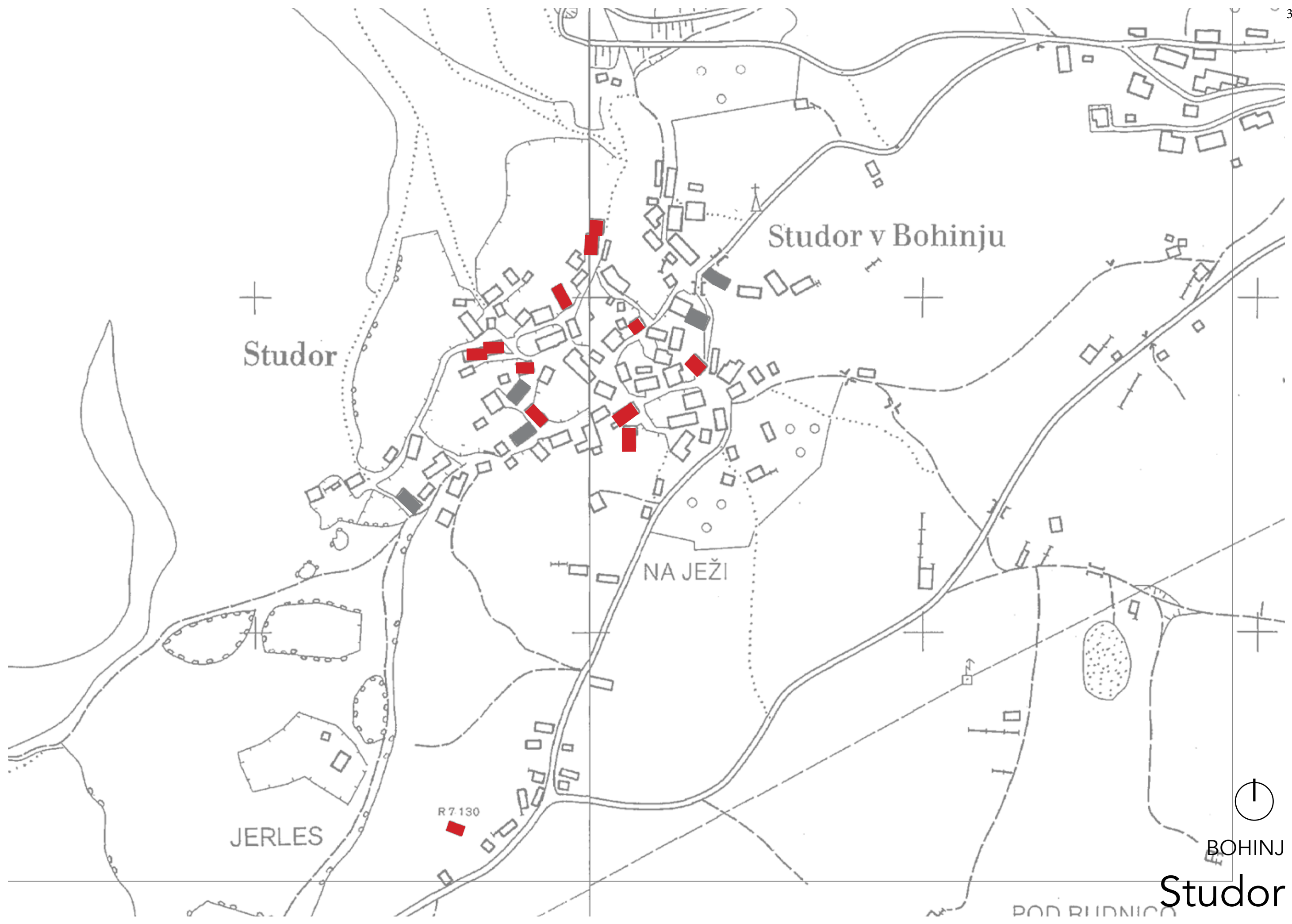
Stara Fužina 123

Pr Rožmano

Bohinjska hiša je izvrstno organizirana za gospodarstvo za alpsko živinorejsko porabo pa tudi estetsko je med najbolj pomembnimi med vsemi slovenskimi hišnimi tipi ter lepo pristoja v svoje slikovito planisko okolje. Ta tip hiše je prvi razvil samostojno kuhinjo, spalnico in posebno shrambo in se more po naprednosti meriti s kulturno najvišje stoječimi alpsko –nemškimi tipi na Tirolskem, v Švici in na Bavarskem.

Stanko Vurnik, Kmečke hiše slovencev na jugovzhodnem pobočju Alp, Etnolog IV, 1930, 30-86

Studor

Studor v Bohinju

NA JEŽI

JERLES

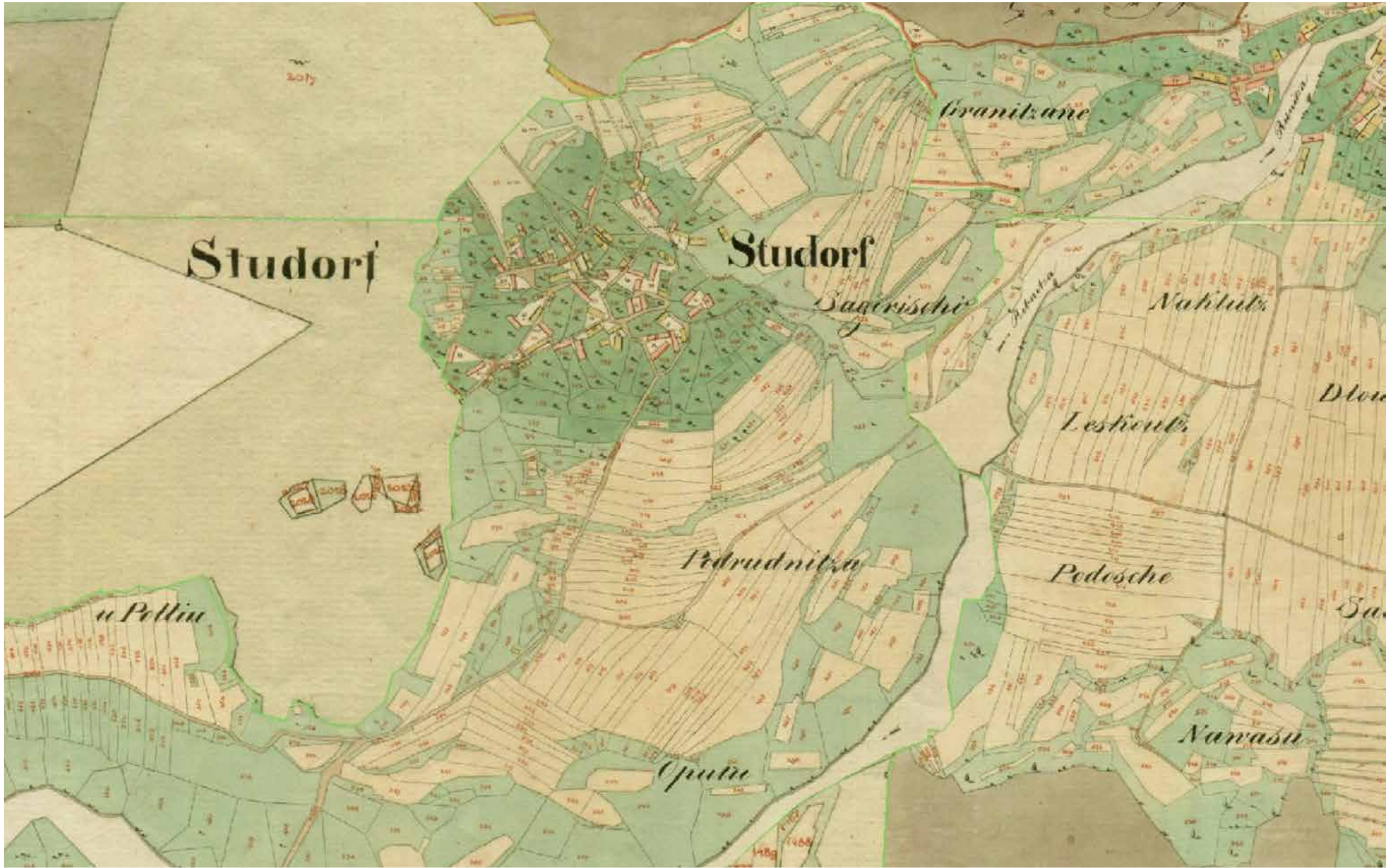
R 7.130

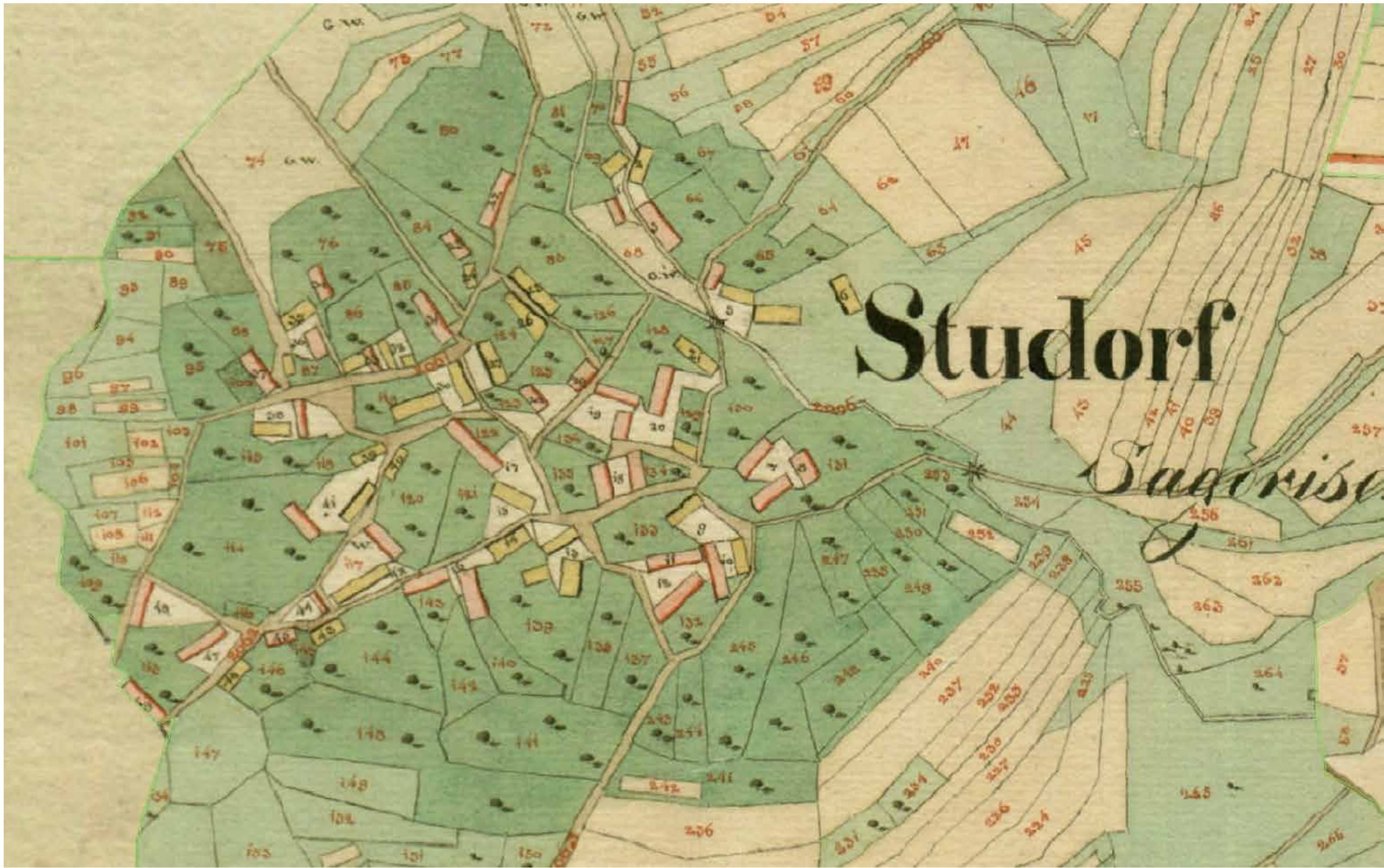
BOHINJ

Studor

POD RIJDNICO

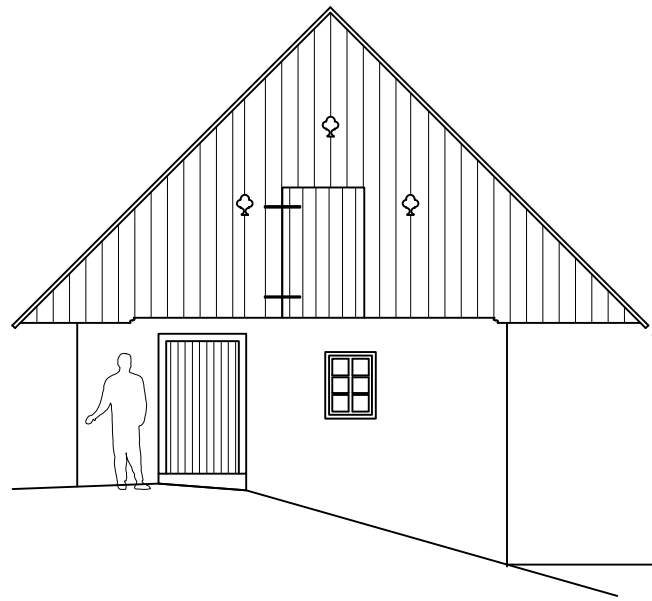

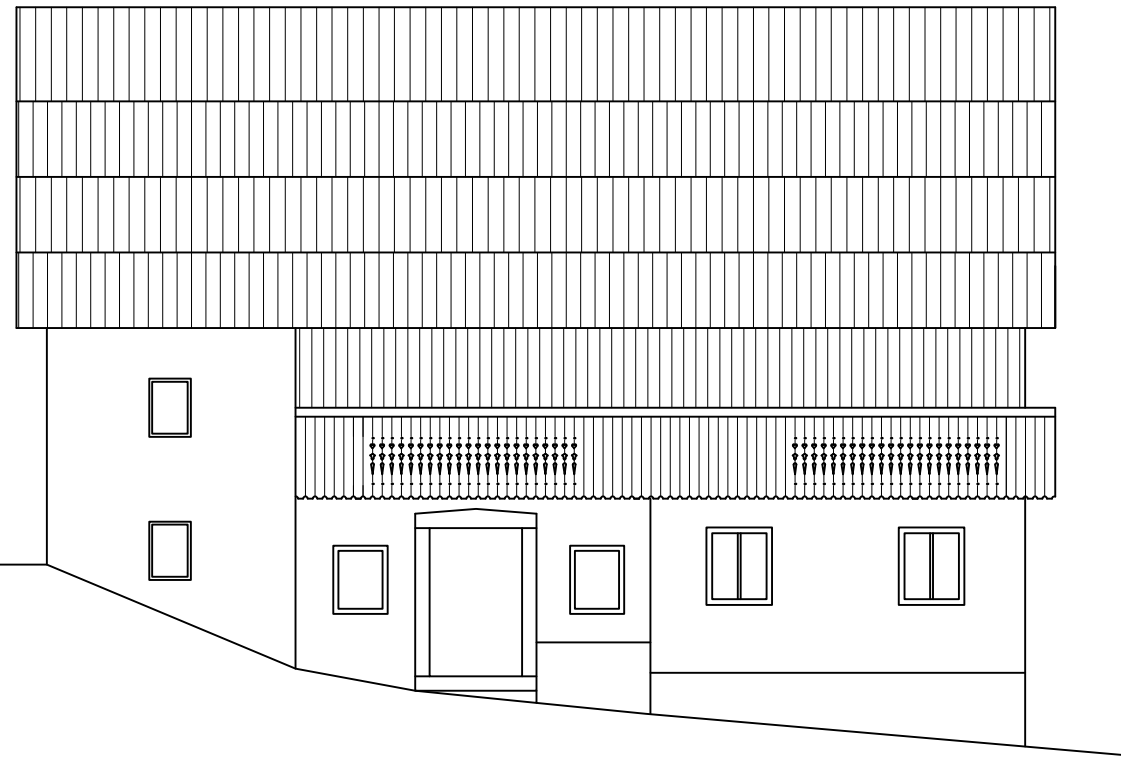

BOHINJ
Studor

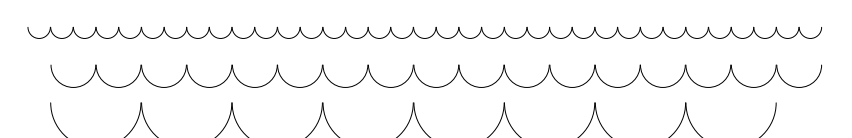
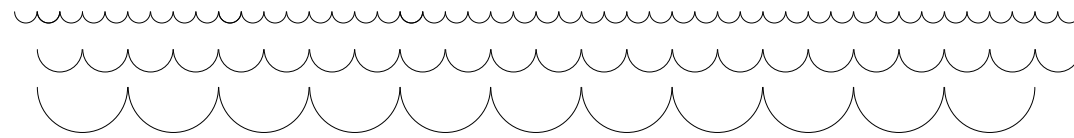
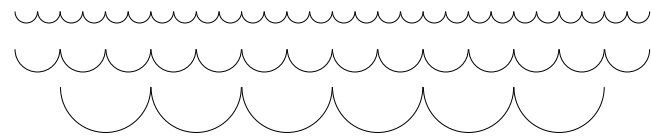
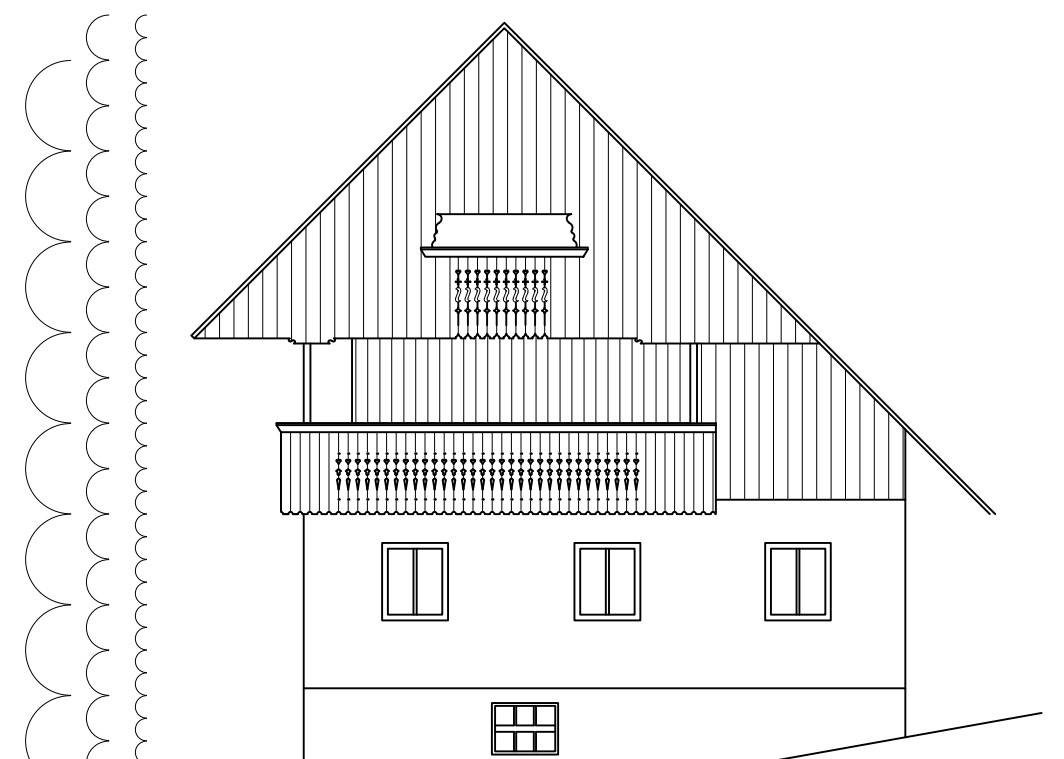
SZ fasada

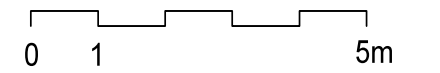
JZ fasada

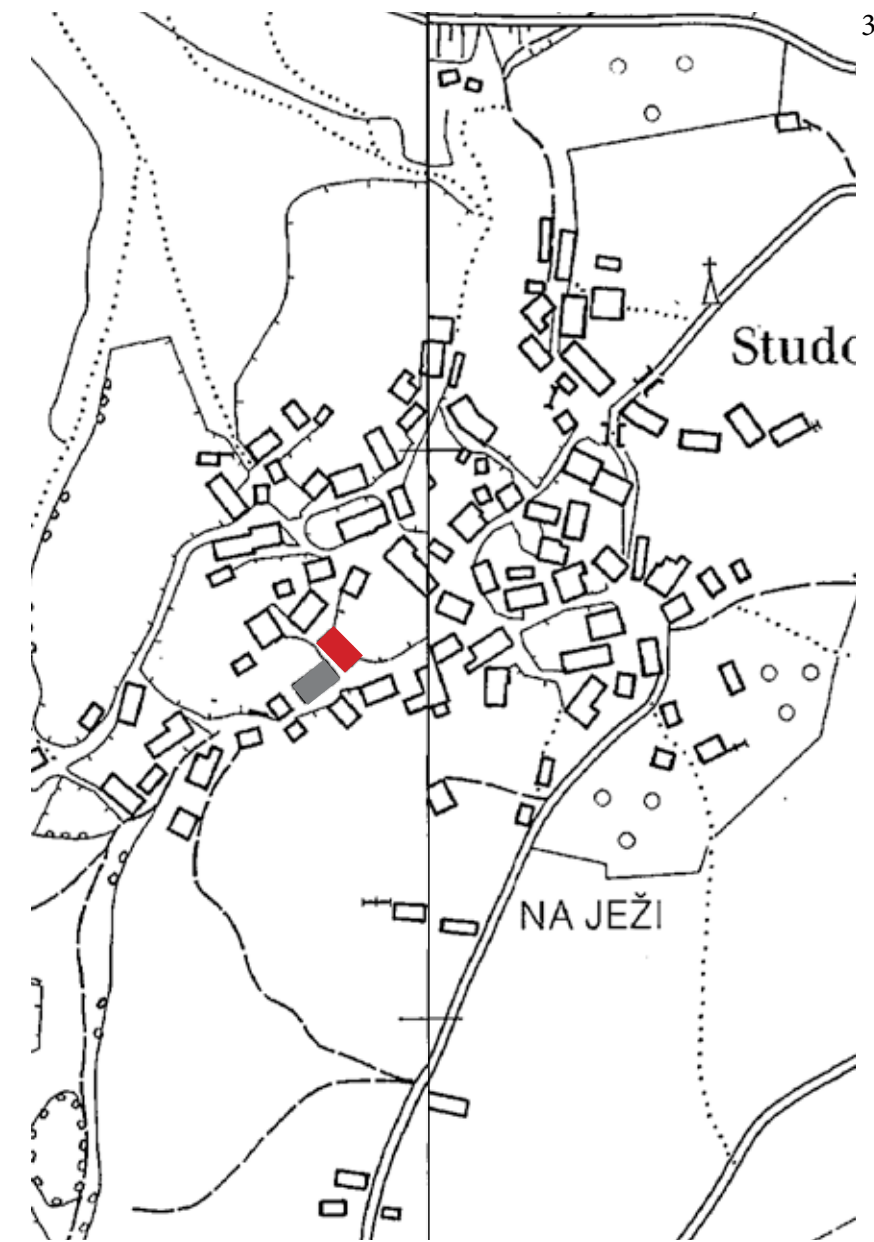
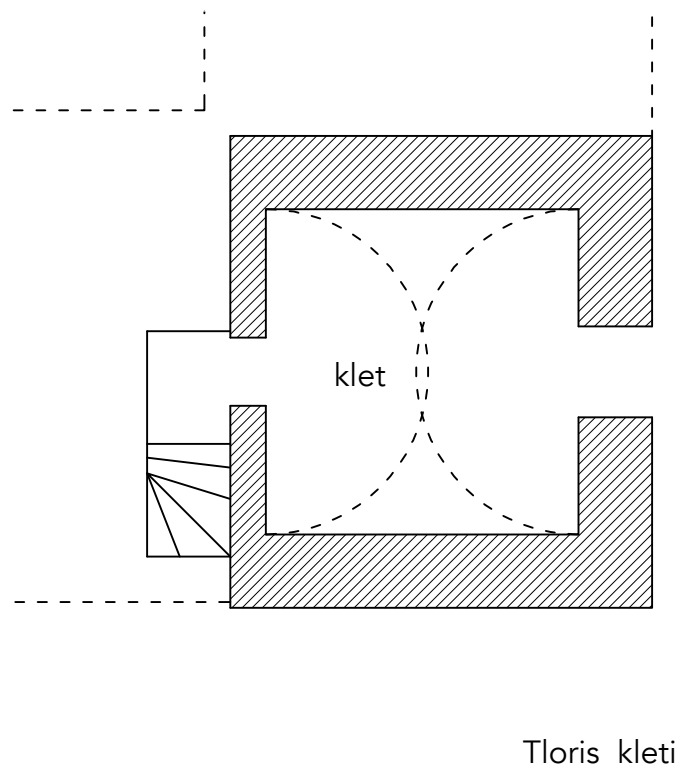
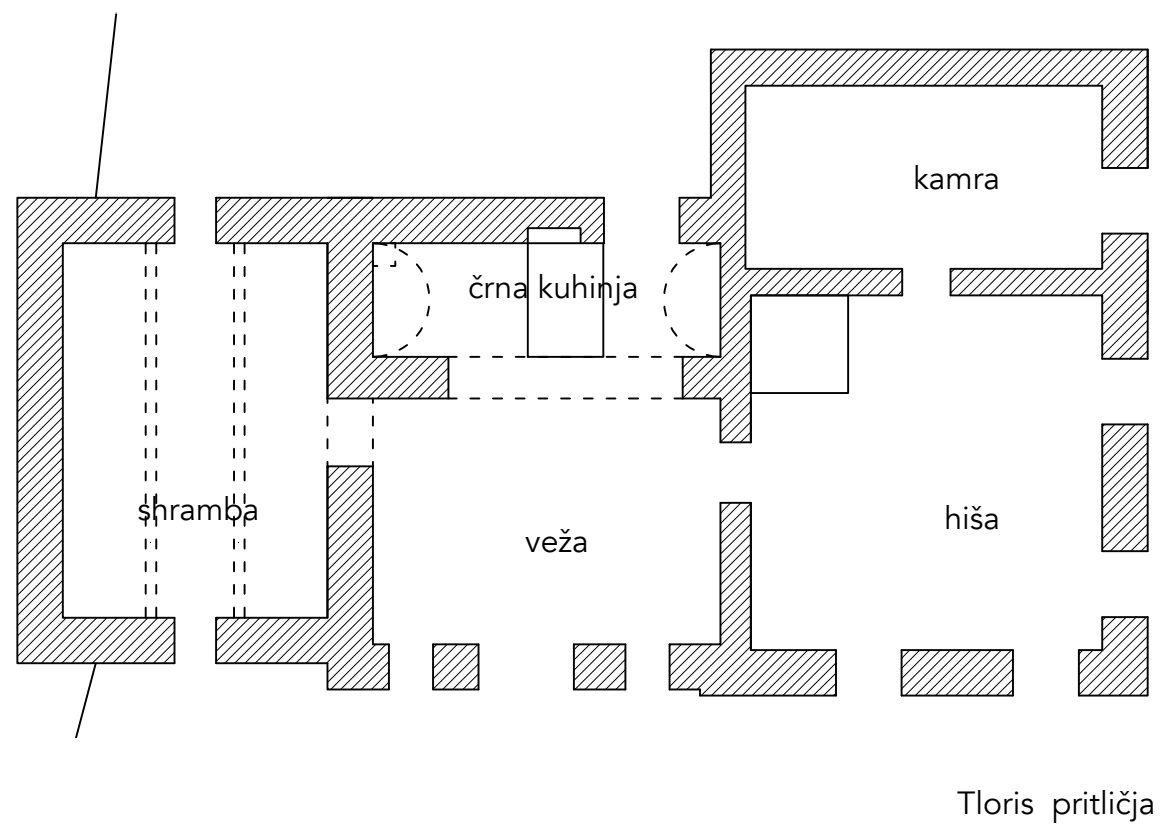

JV fasada

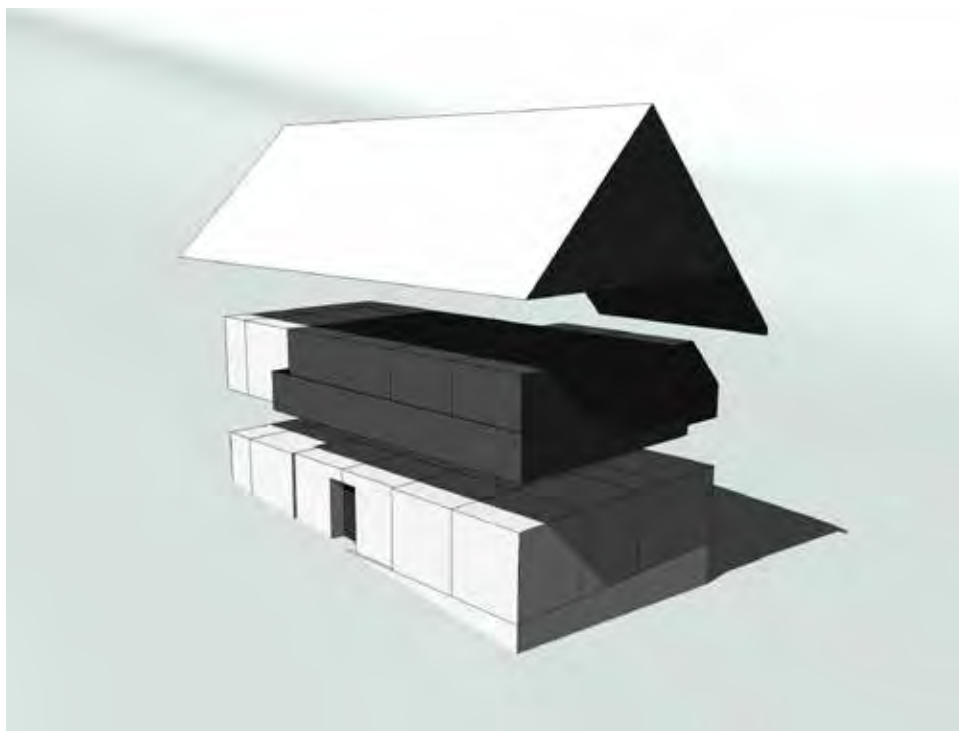

M1:100

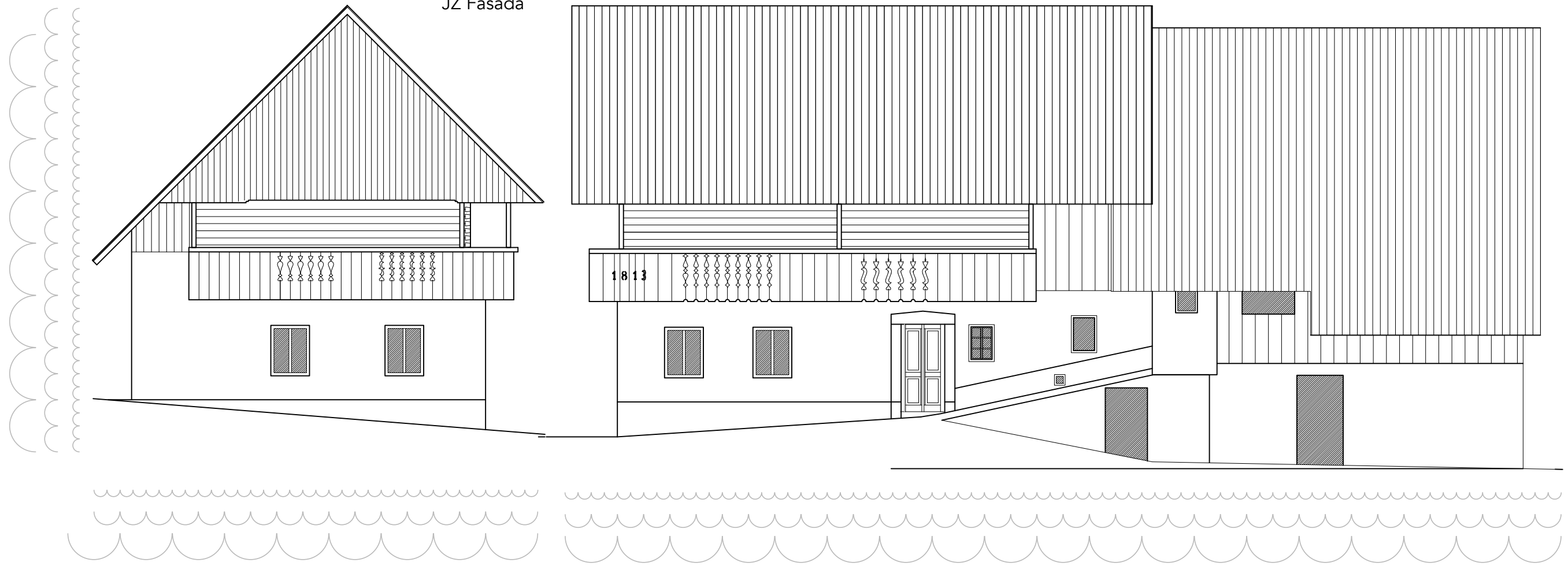

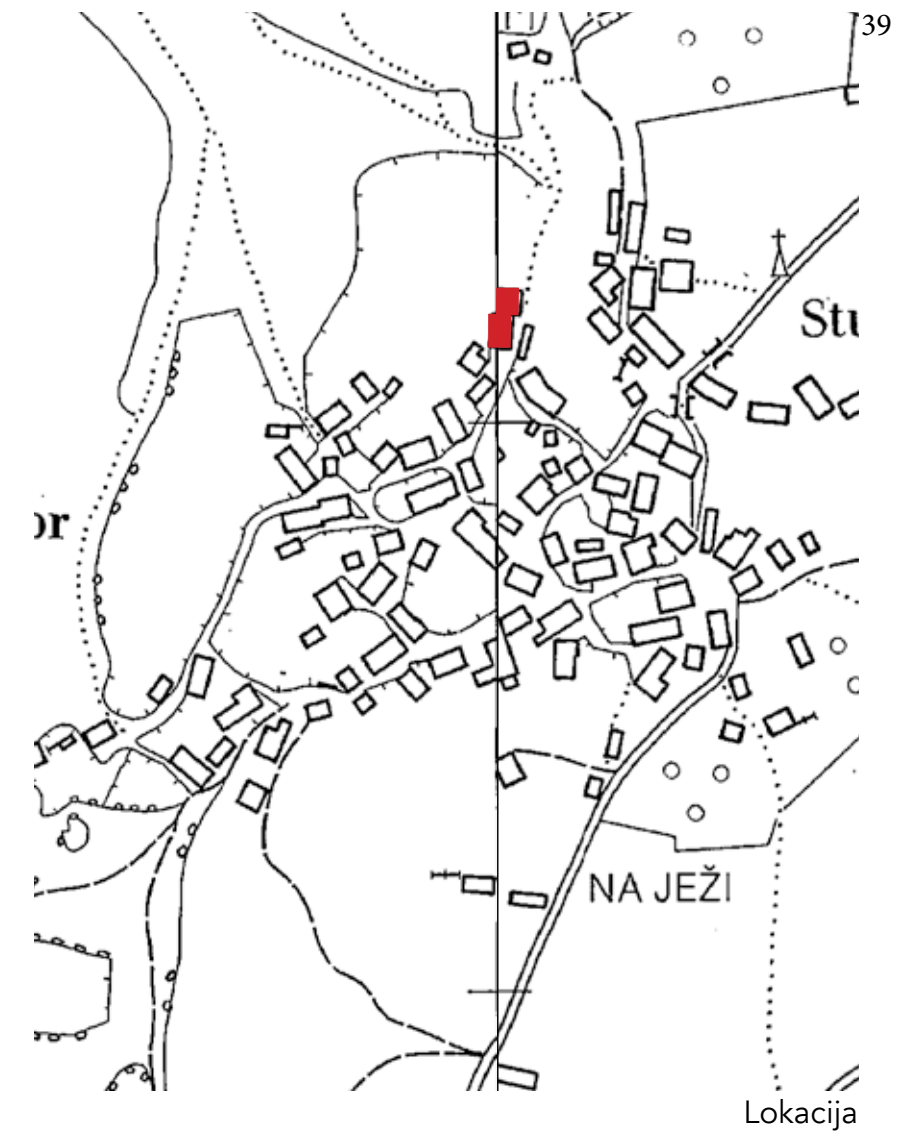
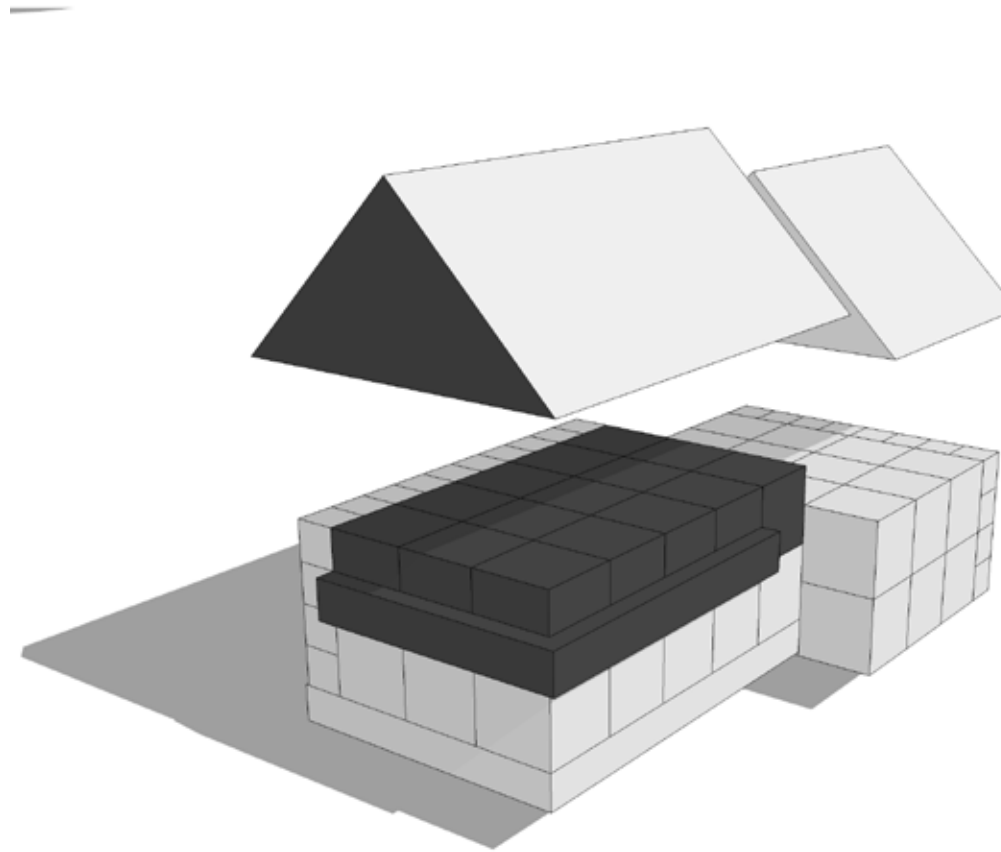
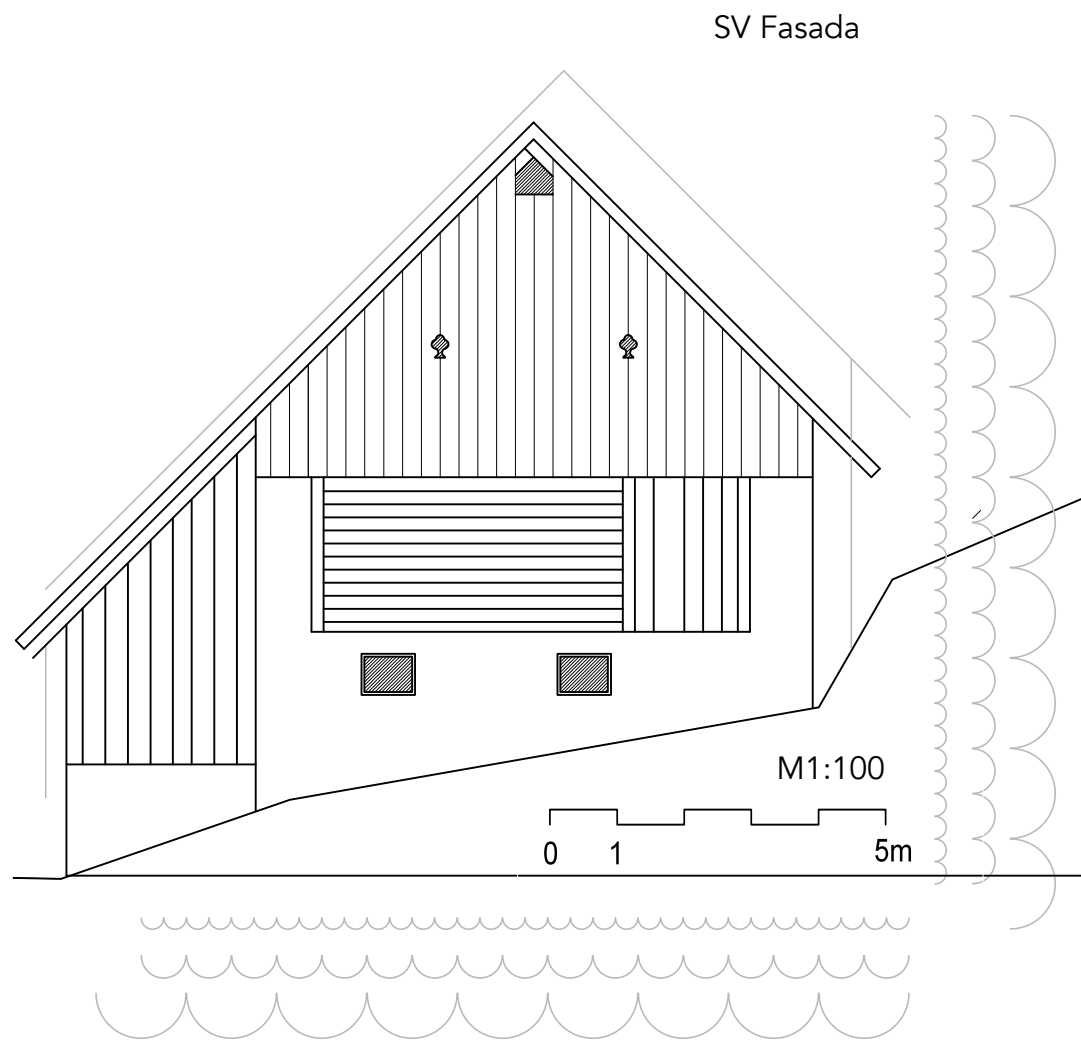
Hiša in hlev sta ločena. Hiša je umeščena pravokotno na teren, hlev pa vzporedno s cesto. Dvorišče med hišo in hlevom je dostopno s spodnje in zgornje strani. Pod "hišo" je banjasto obokana klet. Med vežo in ohranjeno črno kuhinjo je značilni nizki lok šipovnek. Črna kuhinja ima ohranjen obok in odprto kurišče. To je poled Oplenove hiše edina ohranjena črna kuhinja v celi vasi. V hiši je kmečka peč, strop pa ni ohranjen. V nadstropju je tretjina prostora zidana in ima ločen vhod z zgornje strani. Ostali dve tretjini sta leseni. Ozek balkon zavzema večji del JZ in JV fasade. Streha je iz desk. Deske na balkonih so rezljane.

Studor 5
Pr Catkó

JZ Fasada

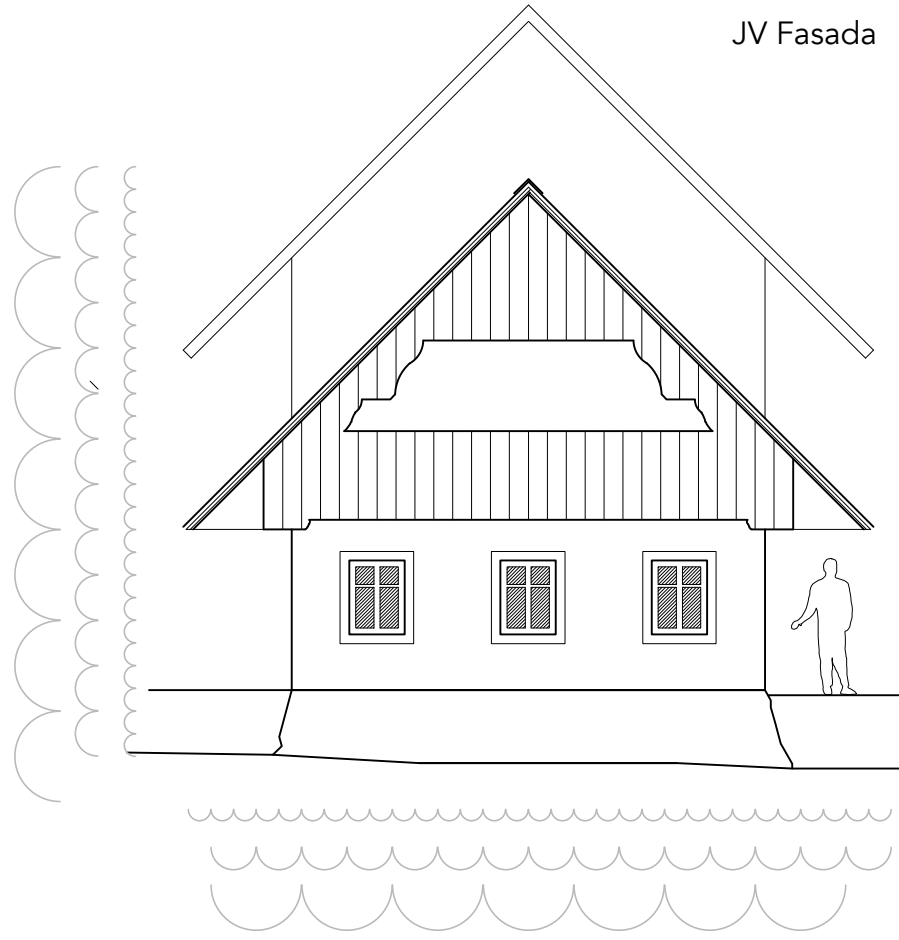
Iztegnjeni kmečki dom

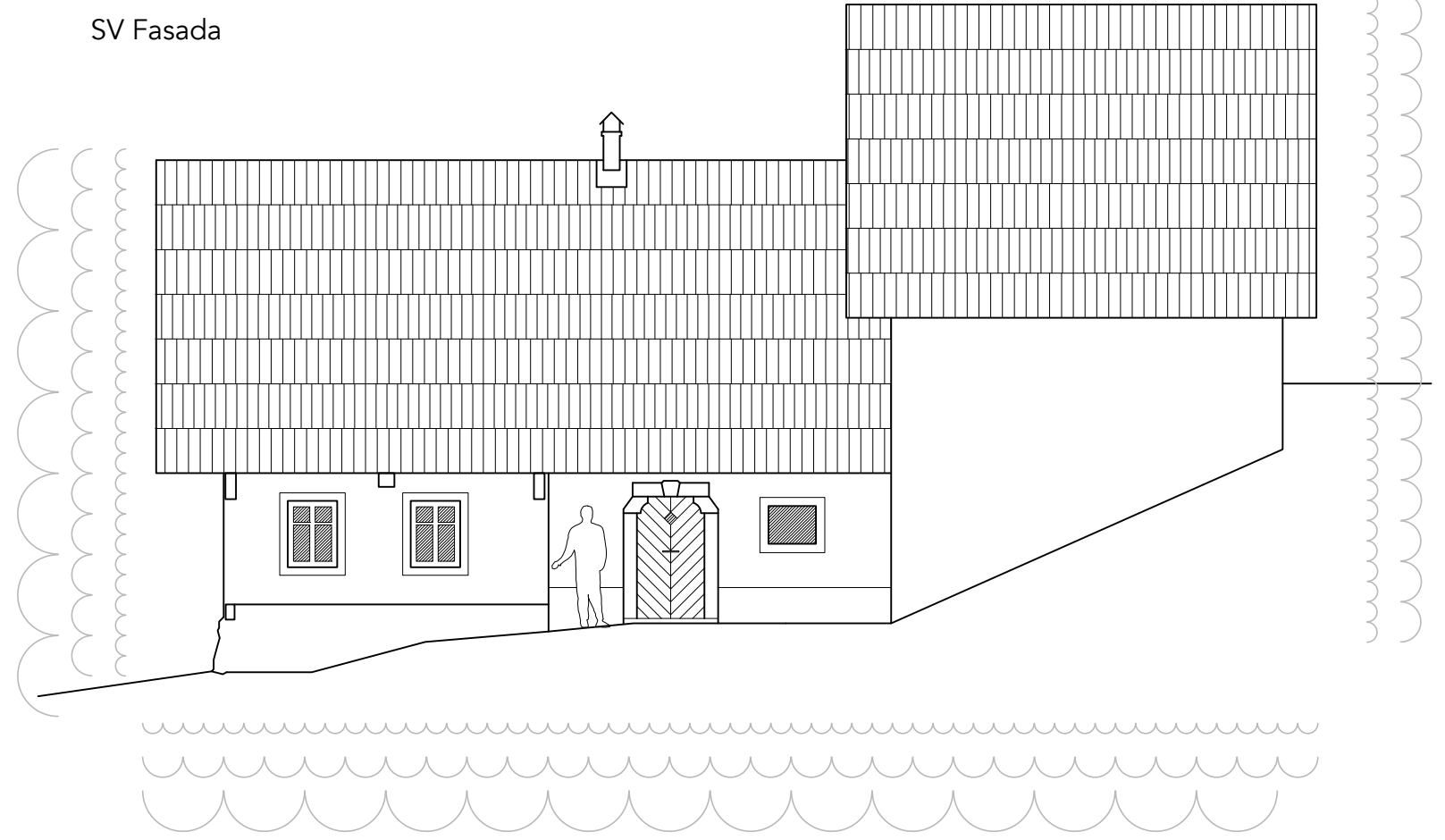
Studor

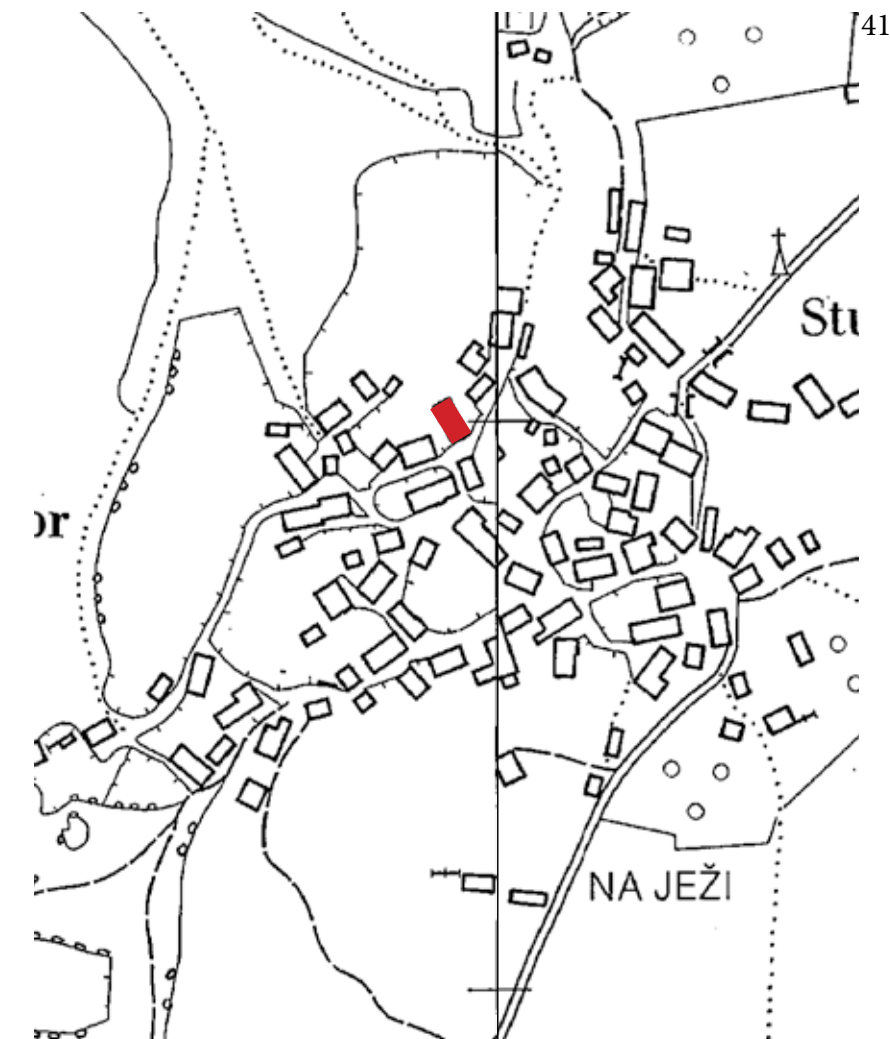
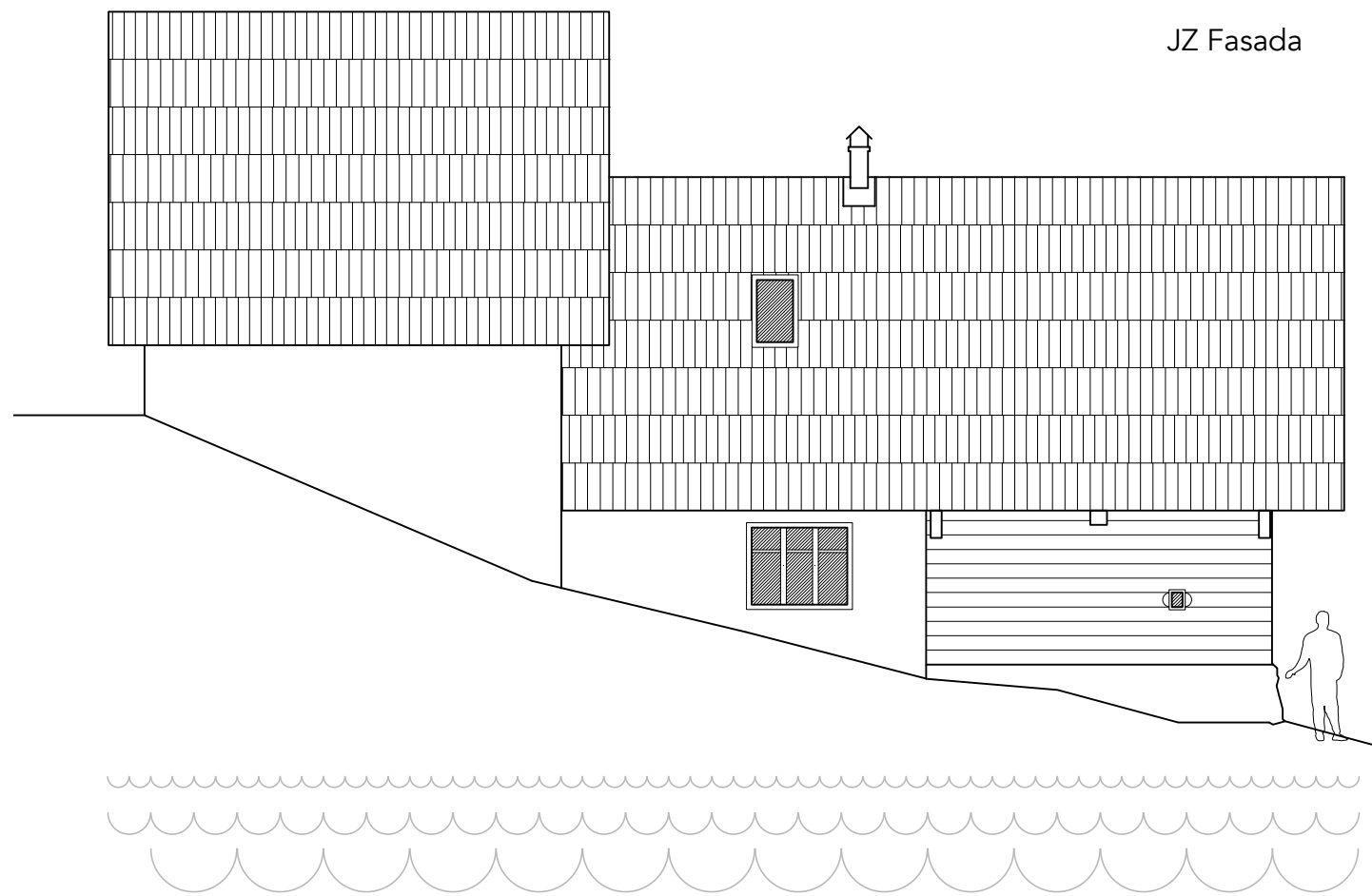
Studor 22

JV Fasada

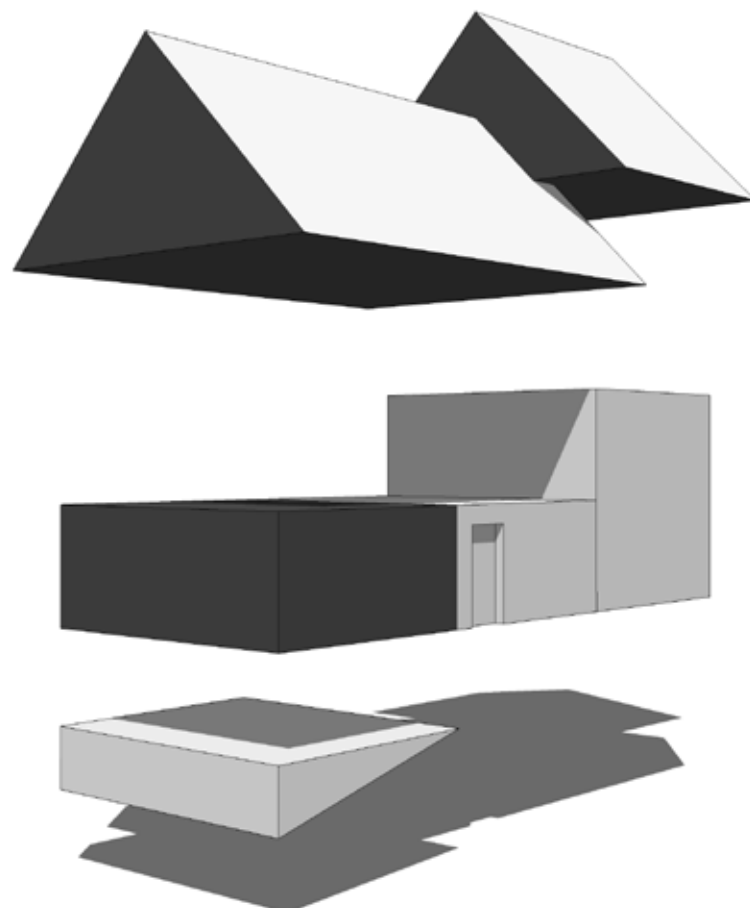

SV Fasada

Lokacija

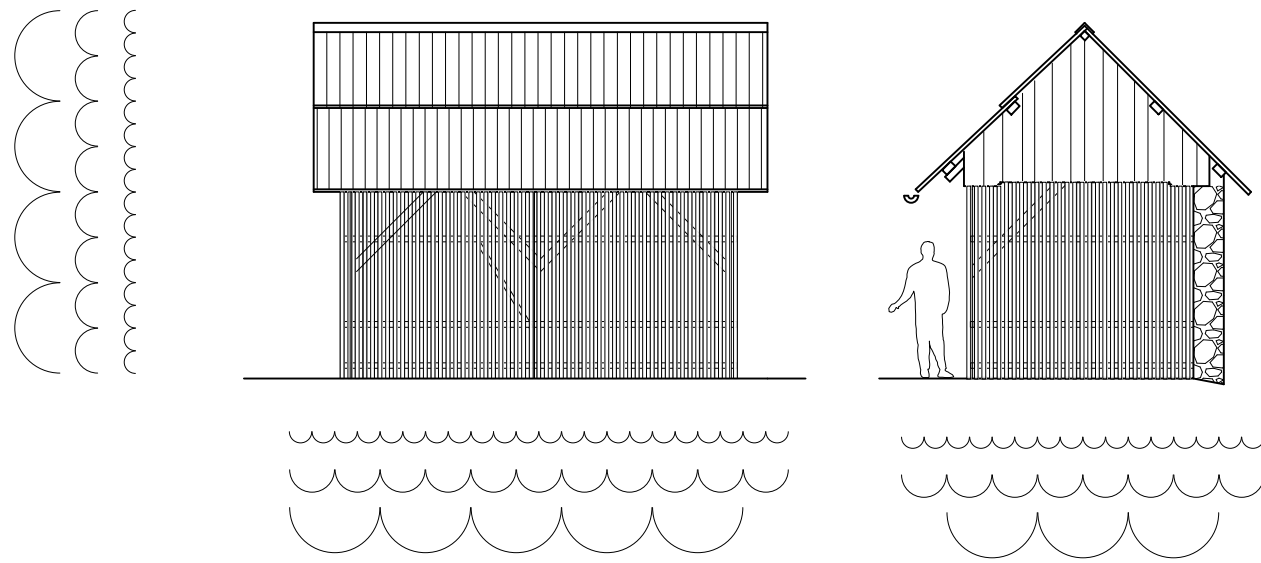

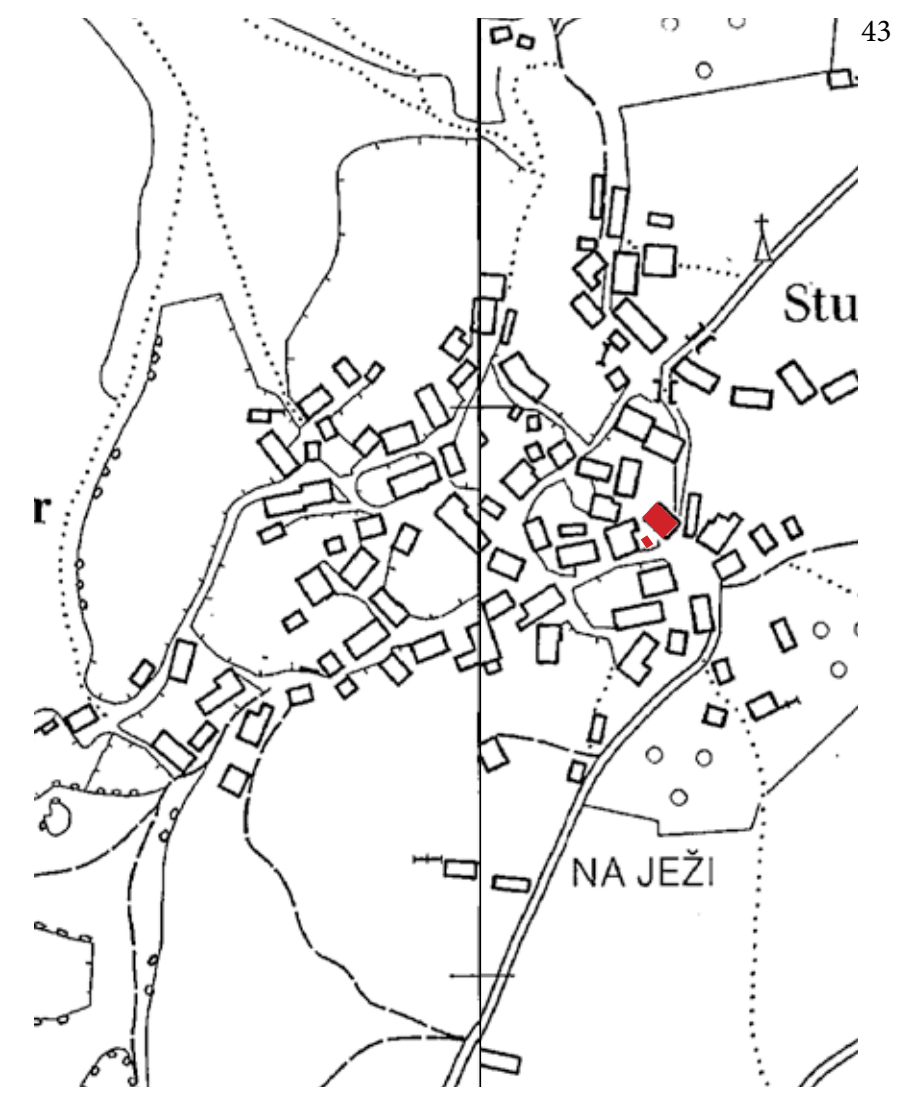
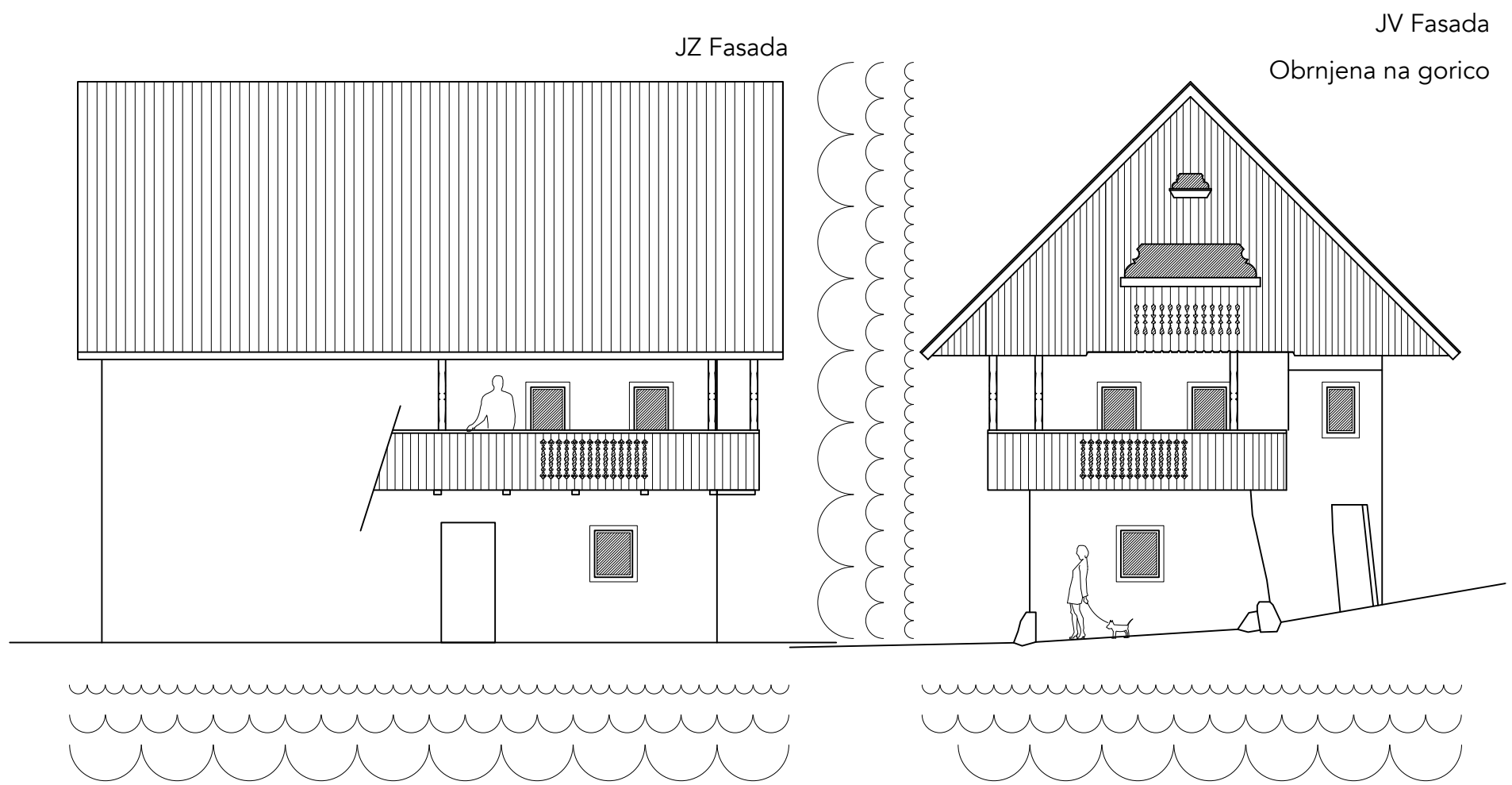
Studor 24

Studor 24

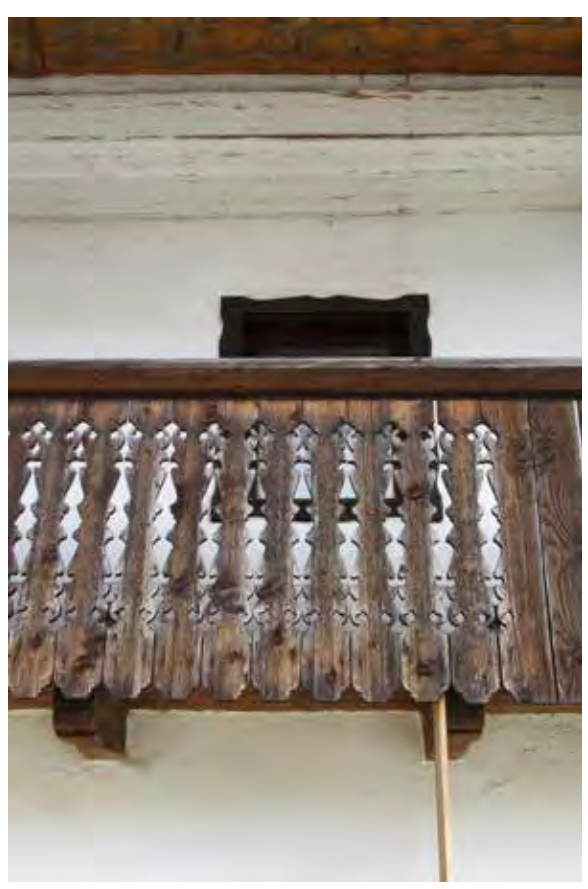
JZ Fasada

JV Fasada

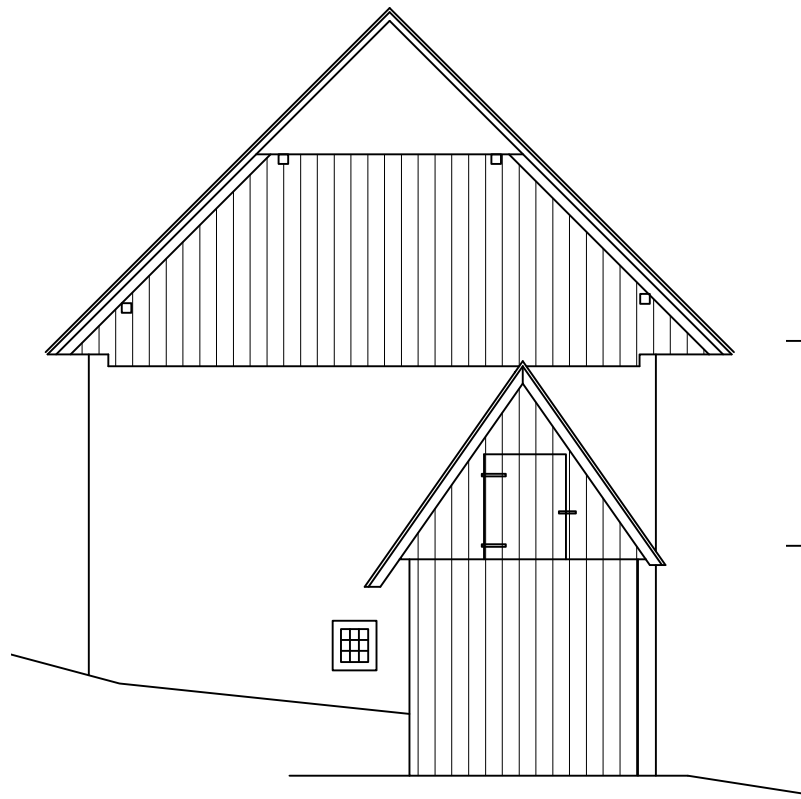
Lokacija

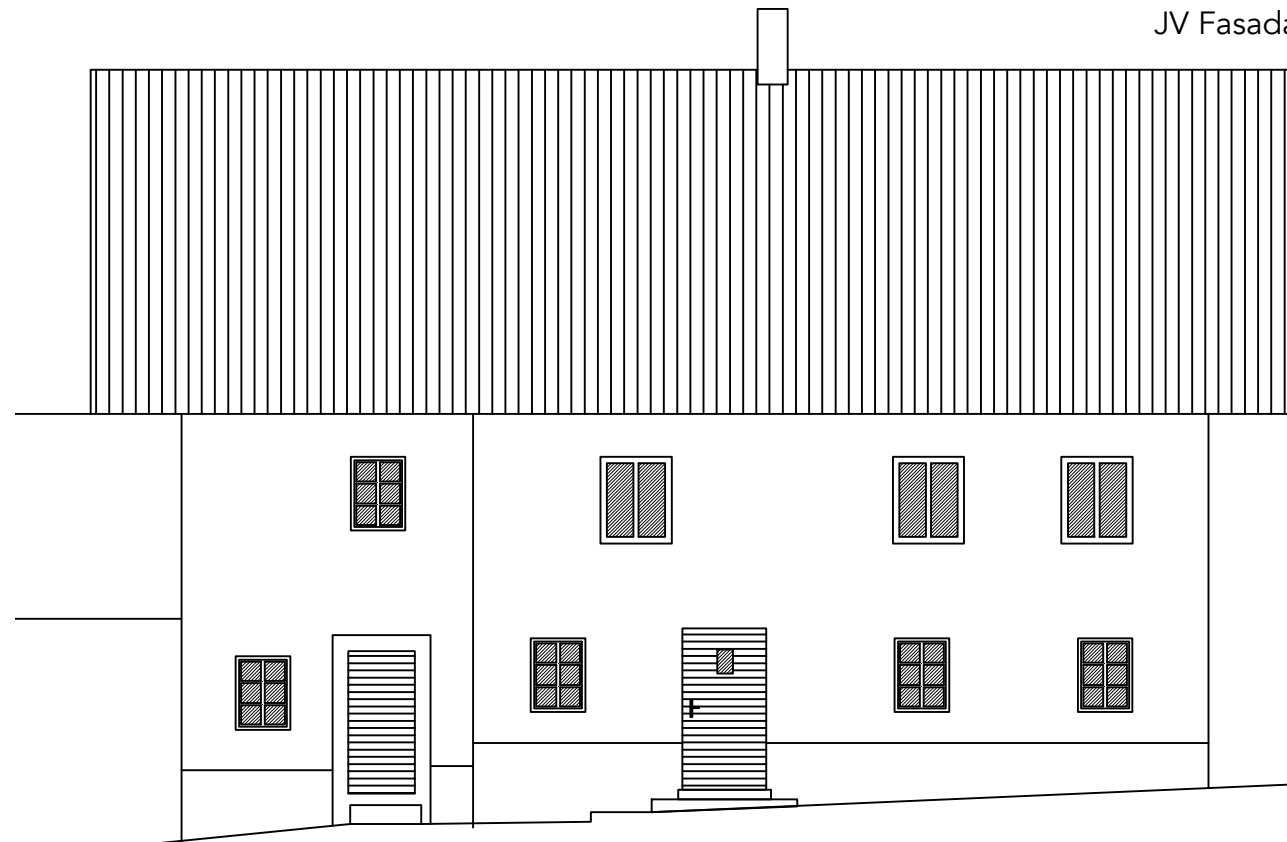
Studor 41

Pr Jurčko

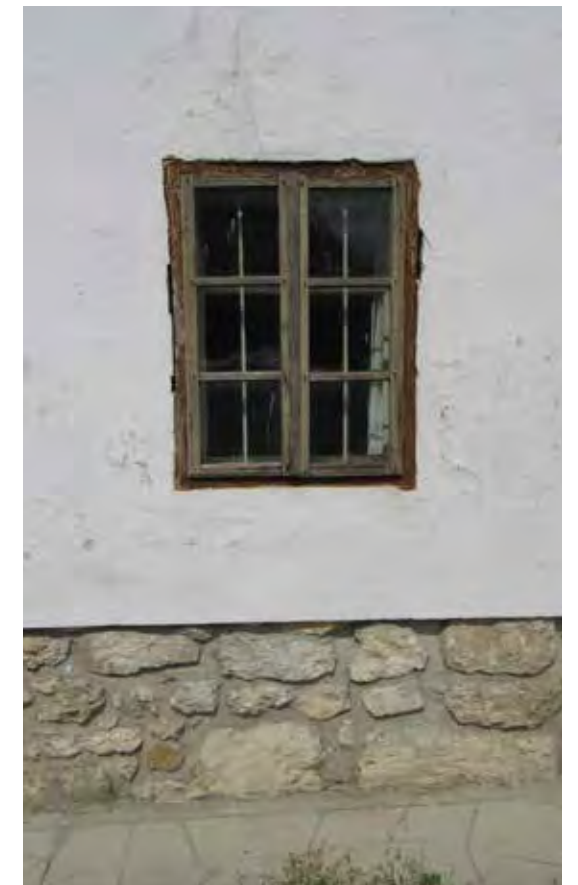
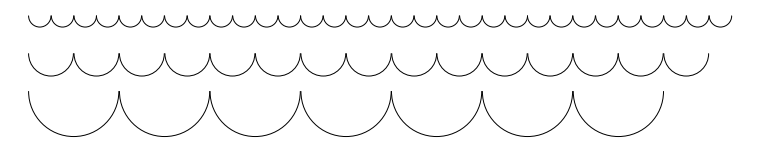
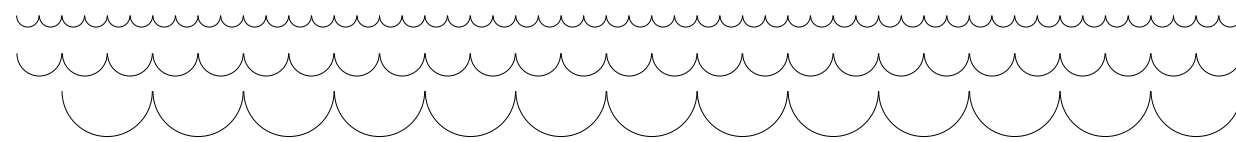
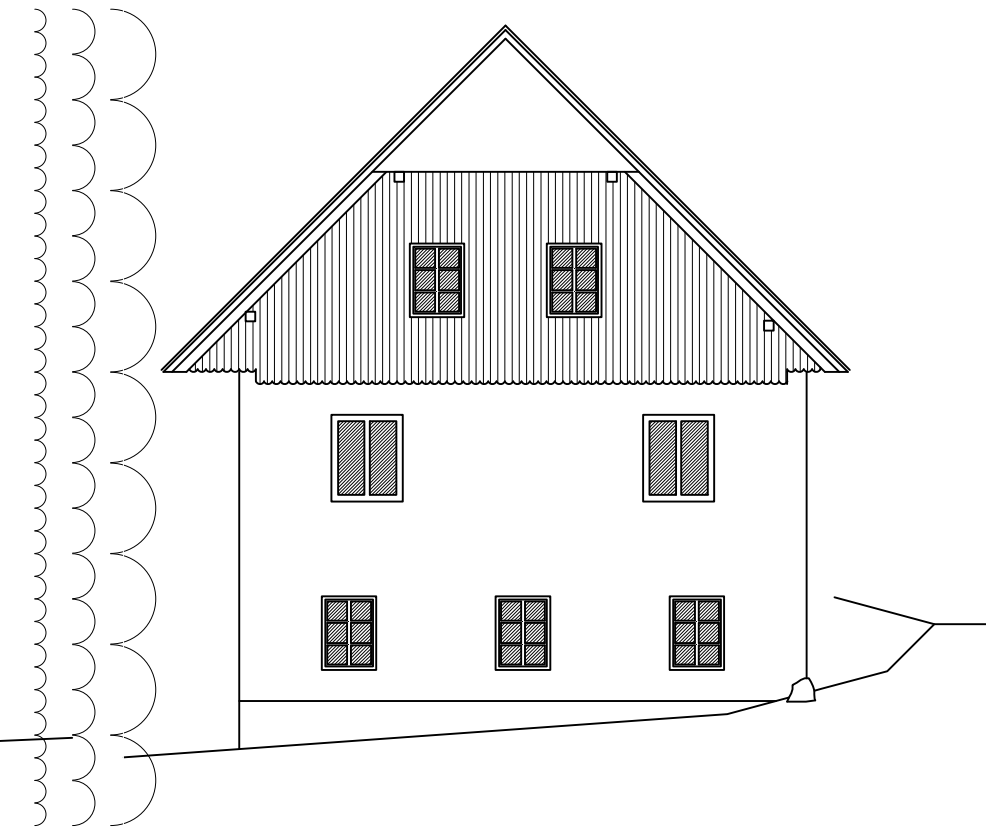
JZ Fasada

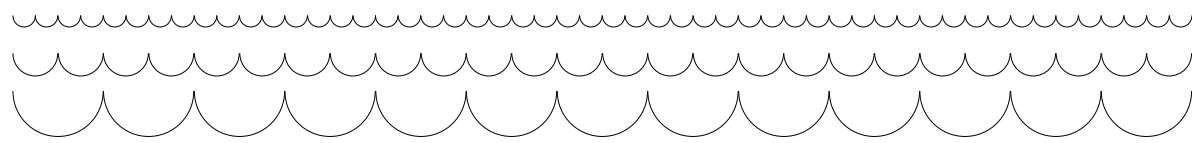
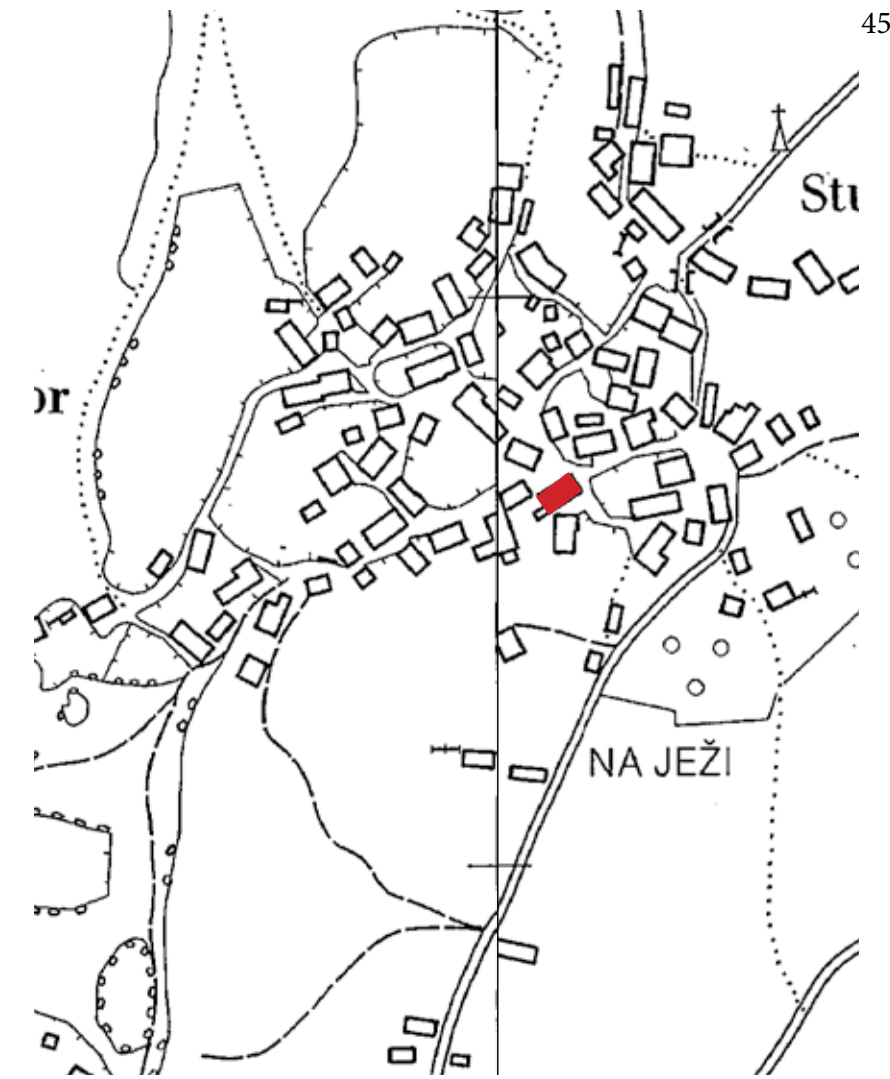
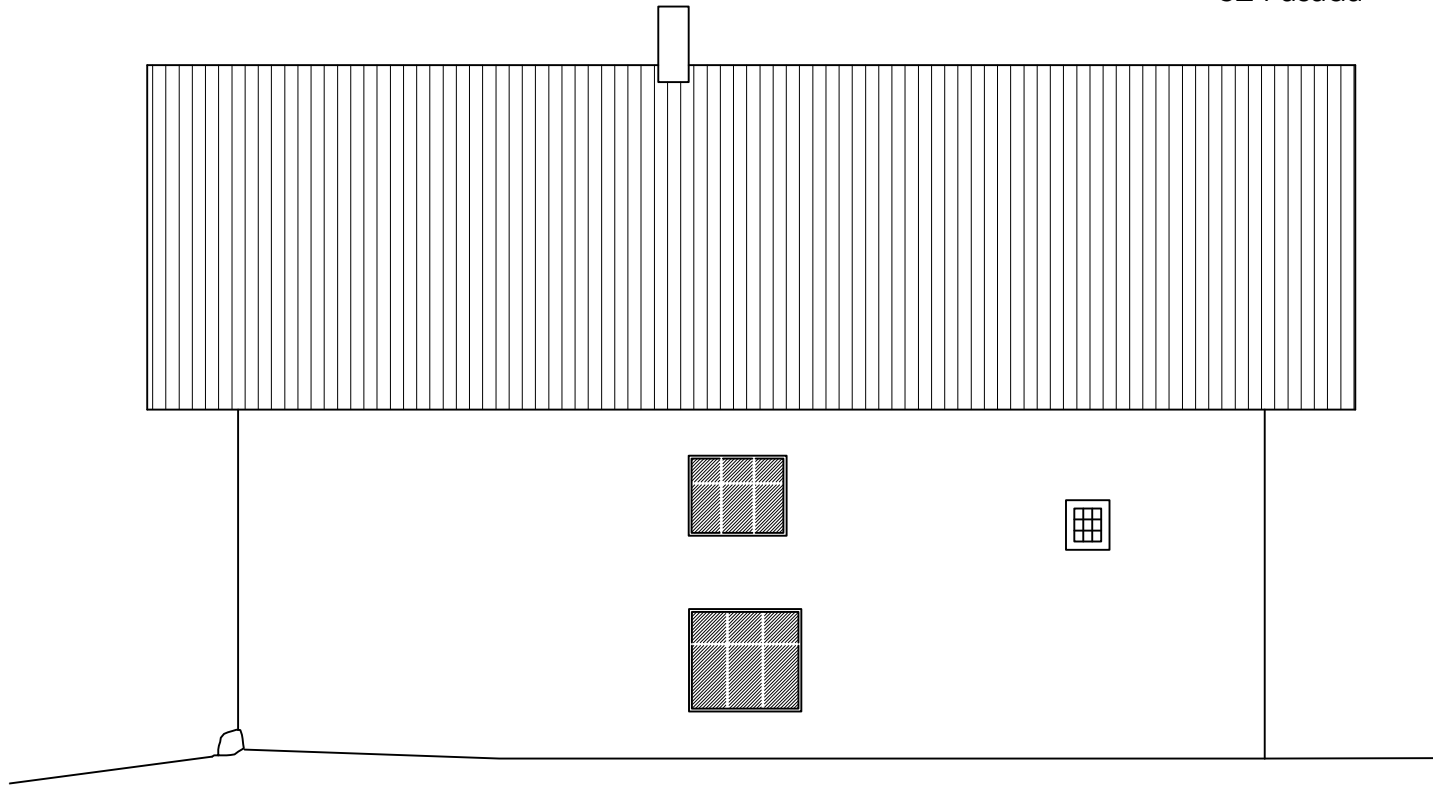
JV Fasada

SV Fasada

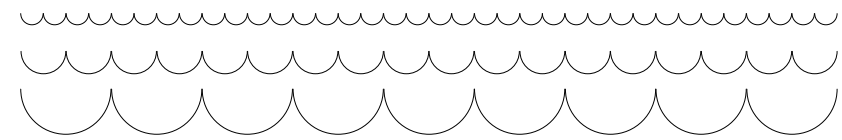

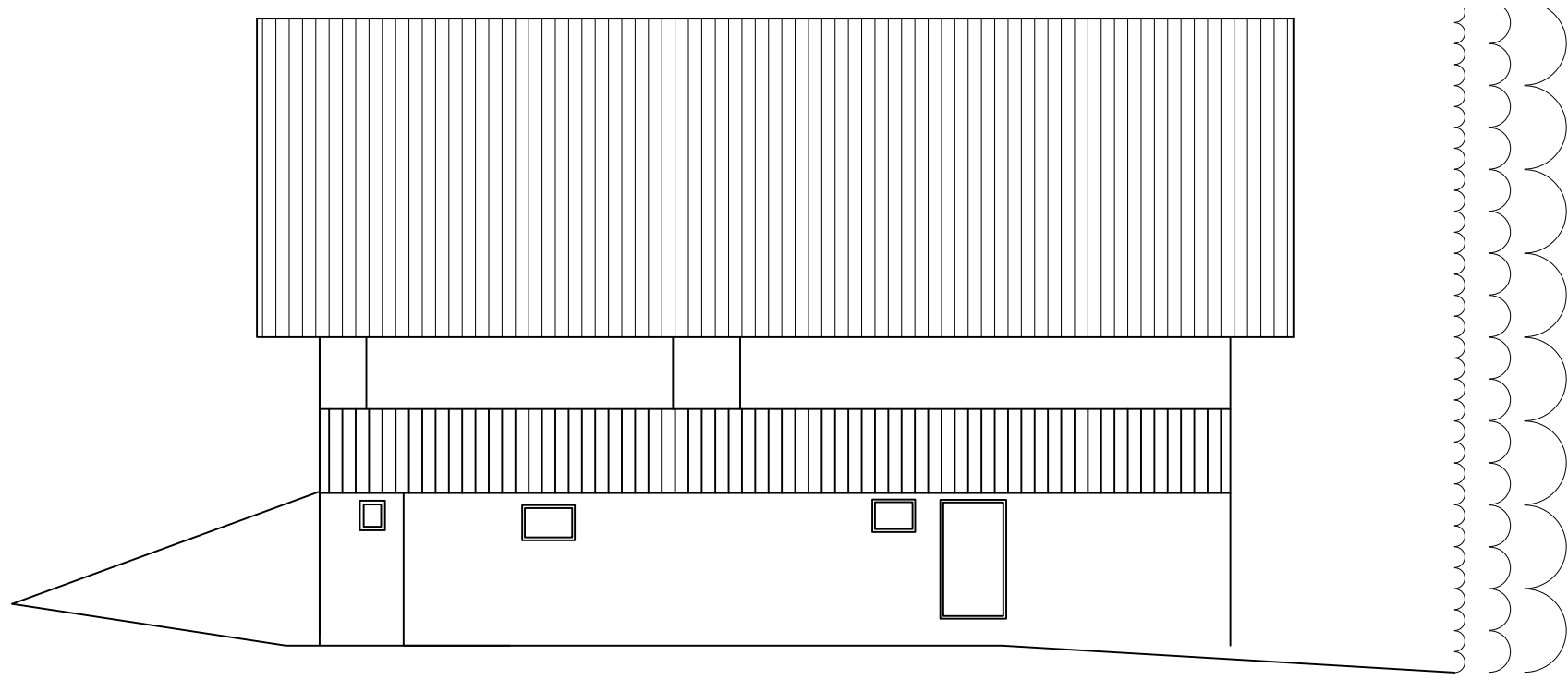
SZ Fasada

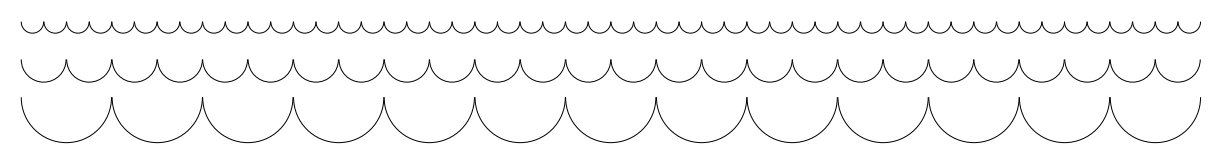

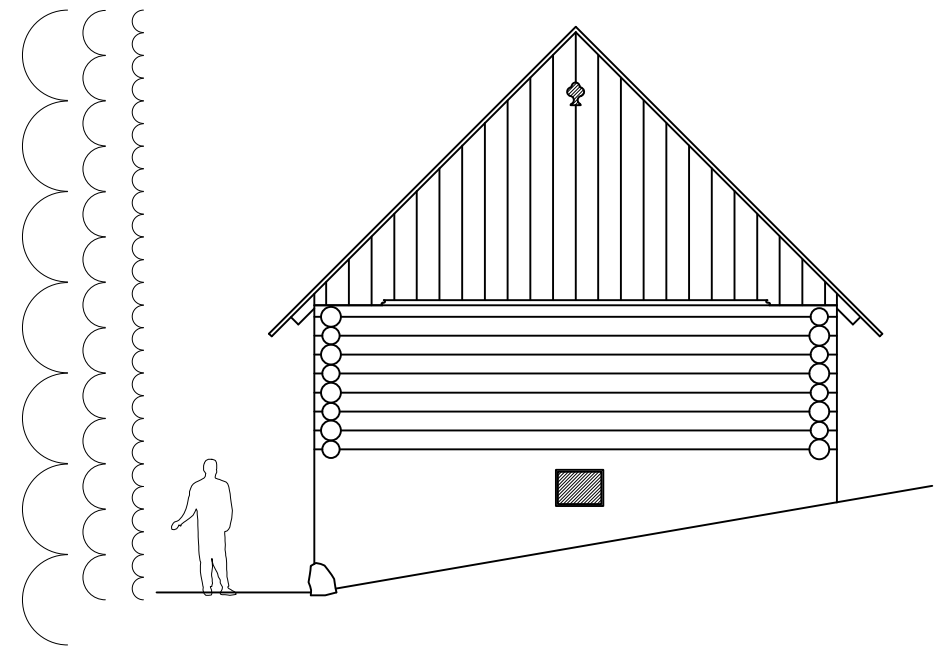
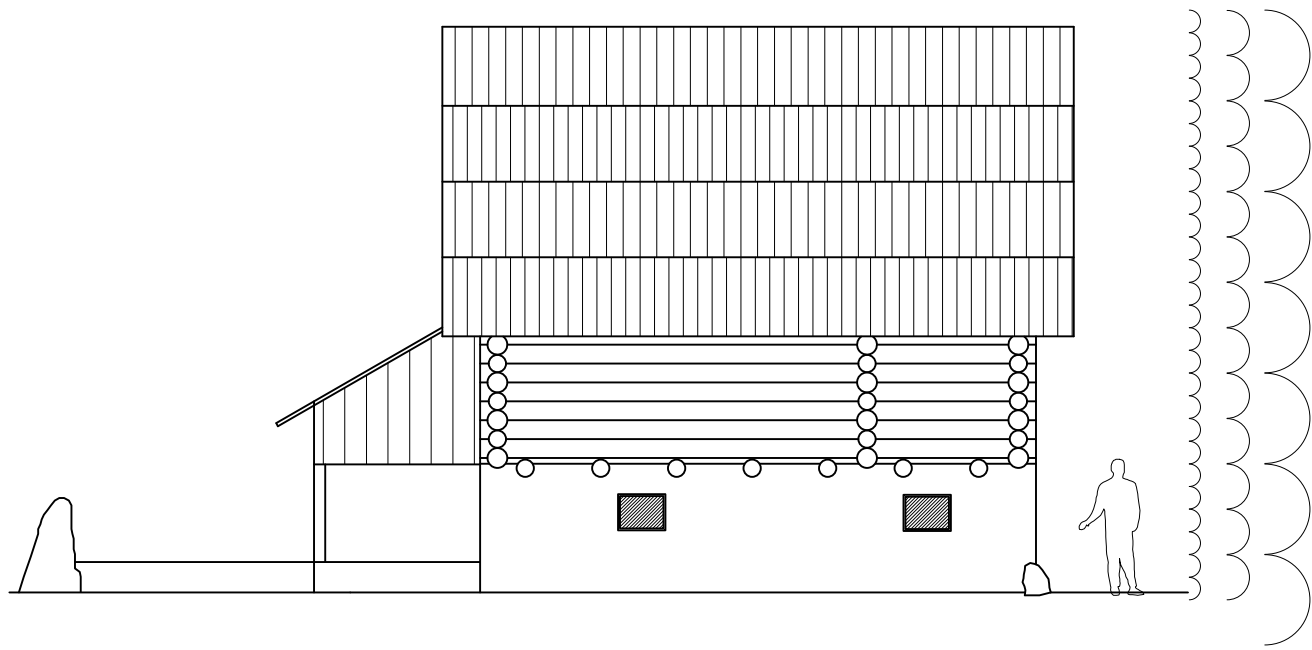
SV Fasada

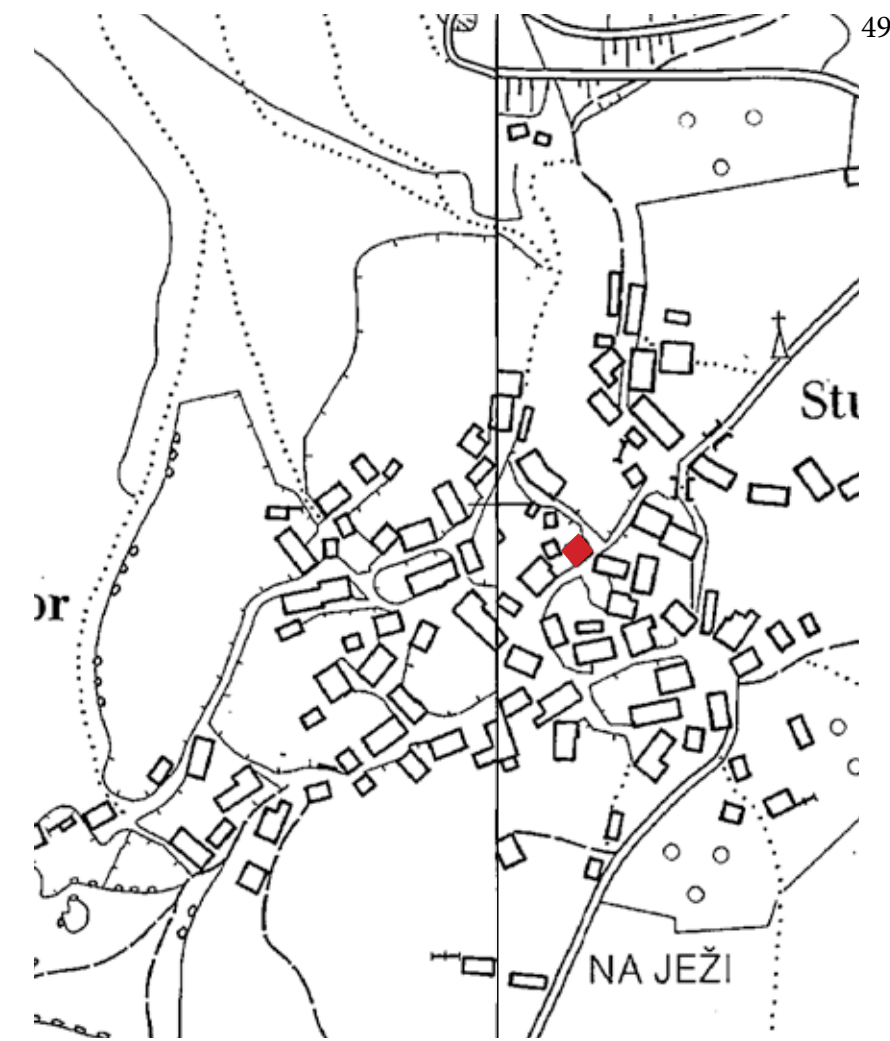
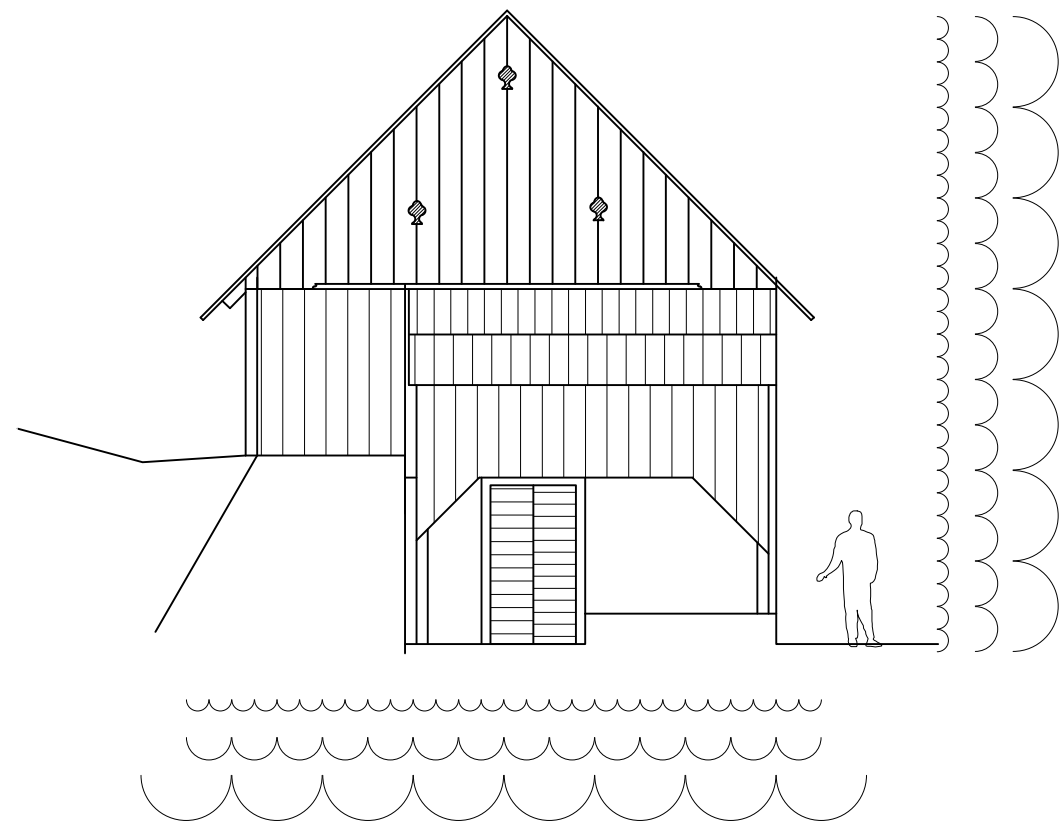

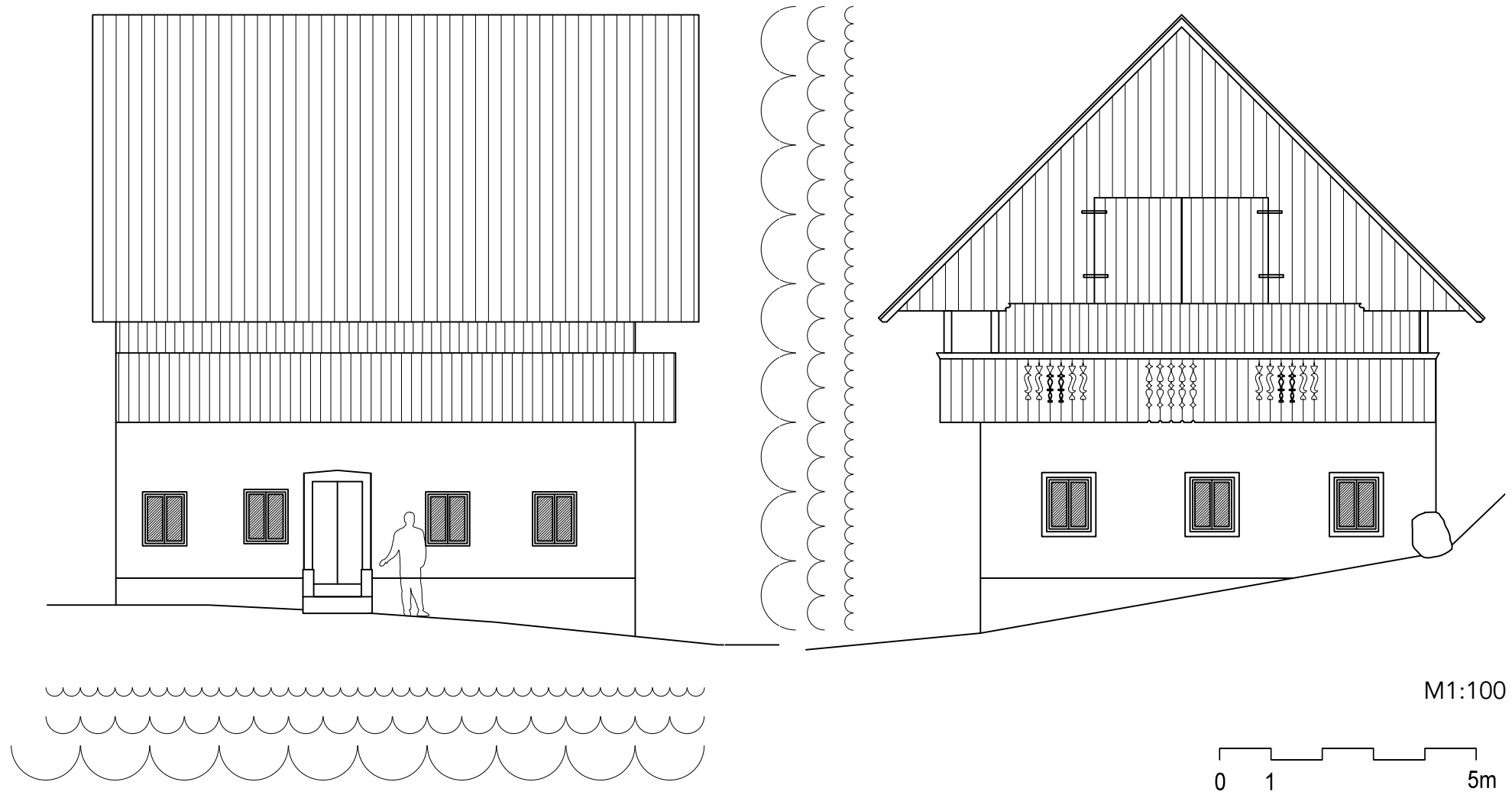
SZ Fasada

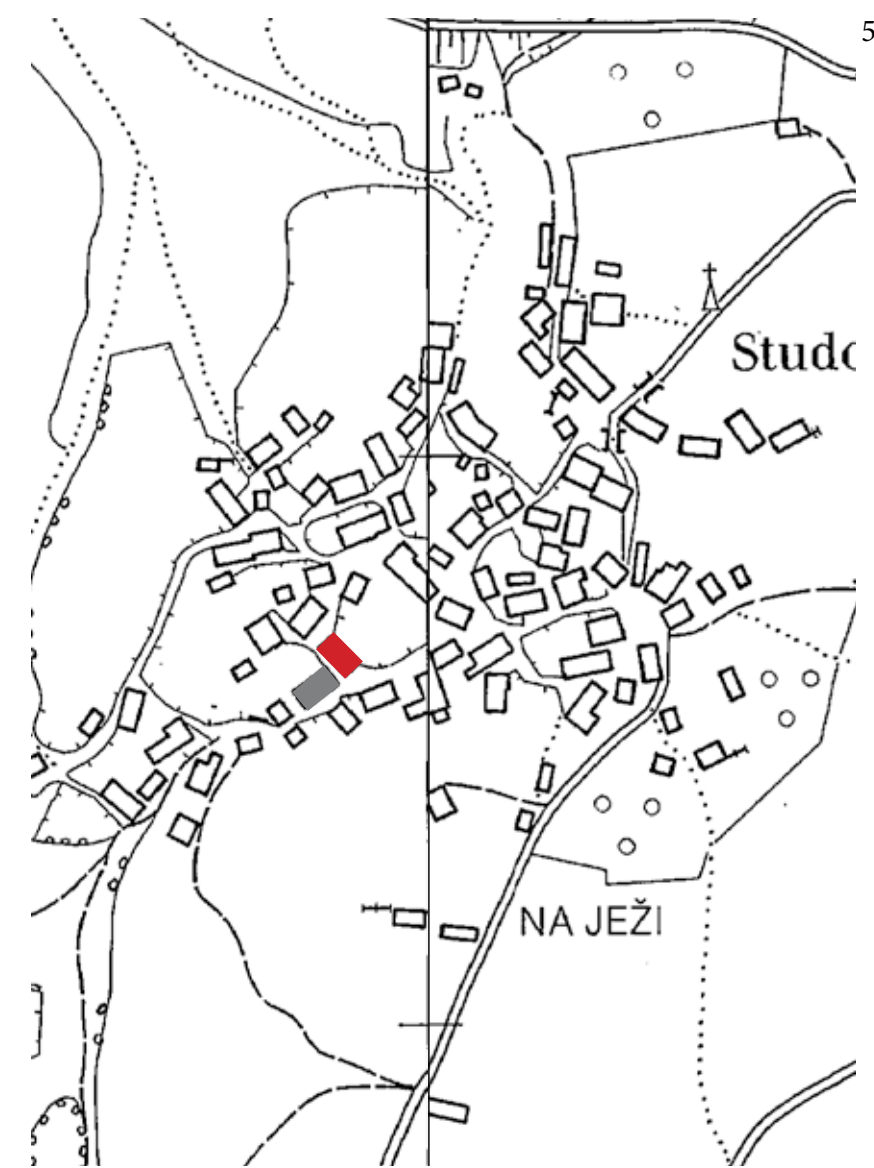

Studor
Skedenj

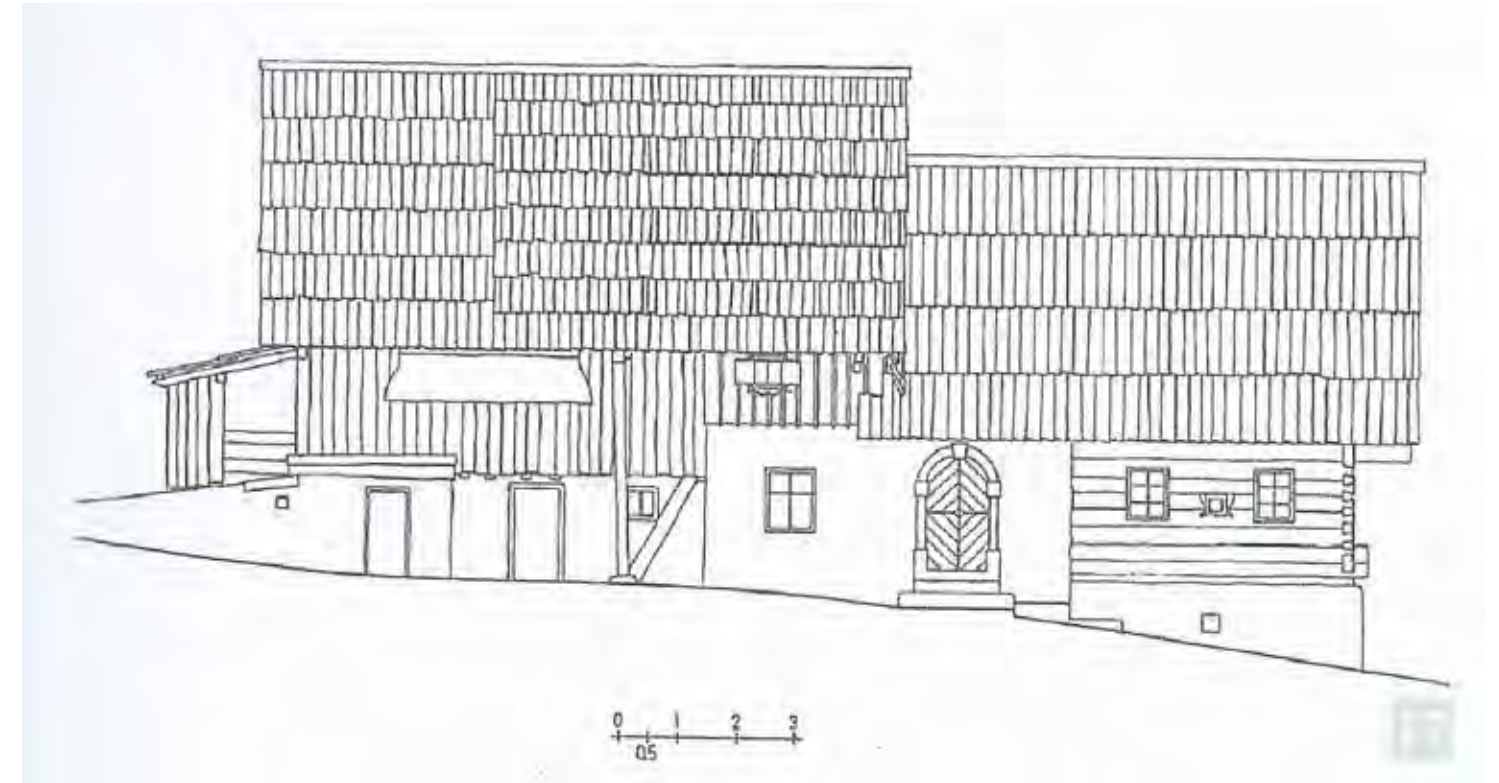
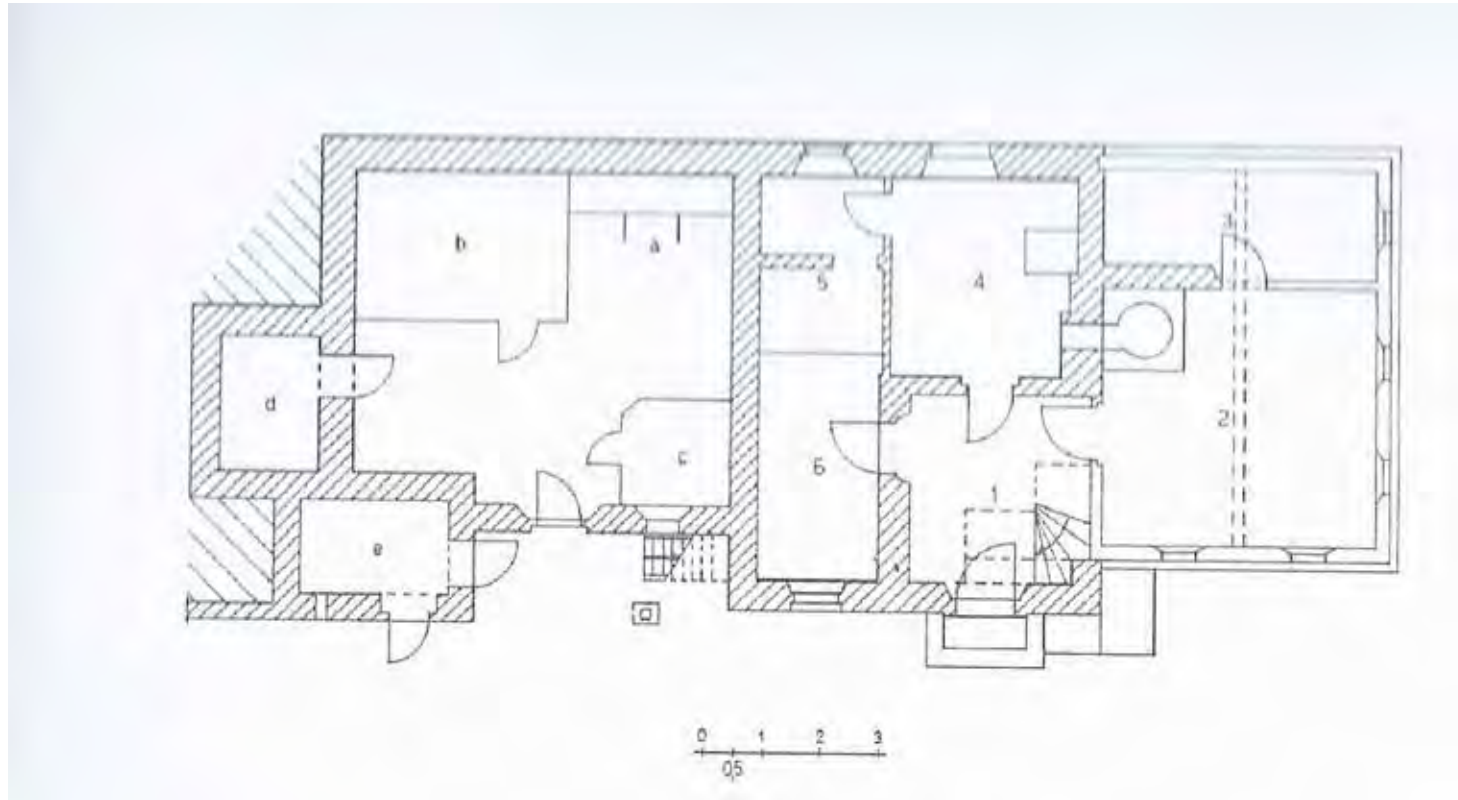

Lokacija

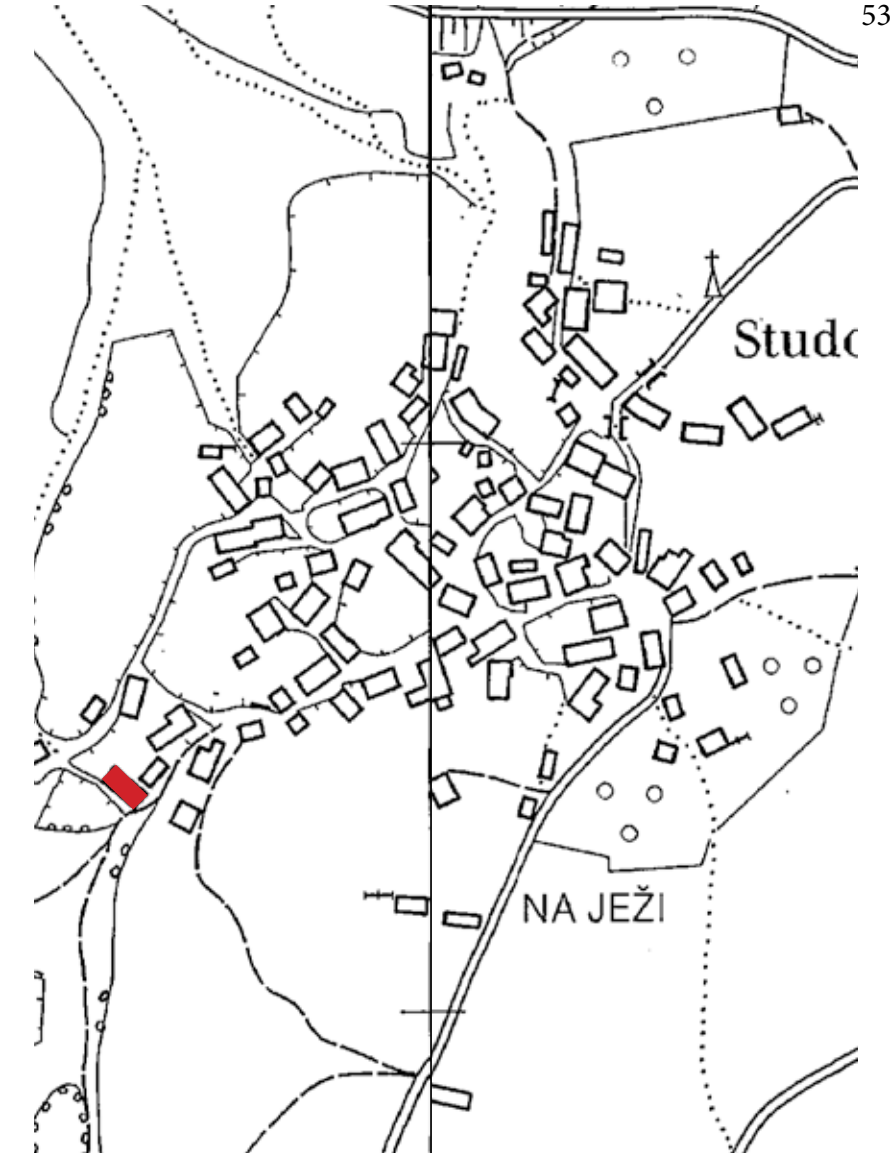
Studor

Studor 32

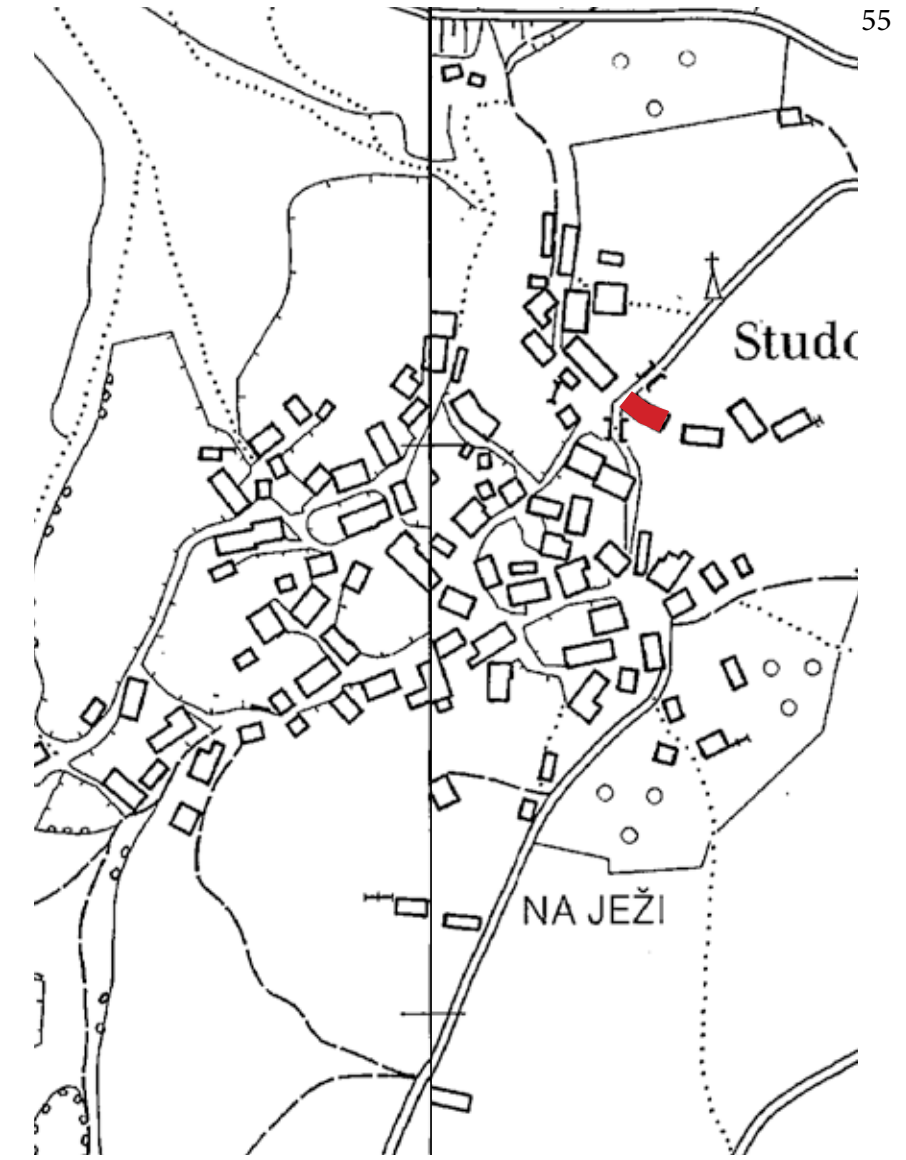
vir risbe: T.Cevc, BOHINJ IN NJEGOVE PLANINE Srečanja s plansarko kulturo, 1992, Bled, TNP

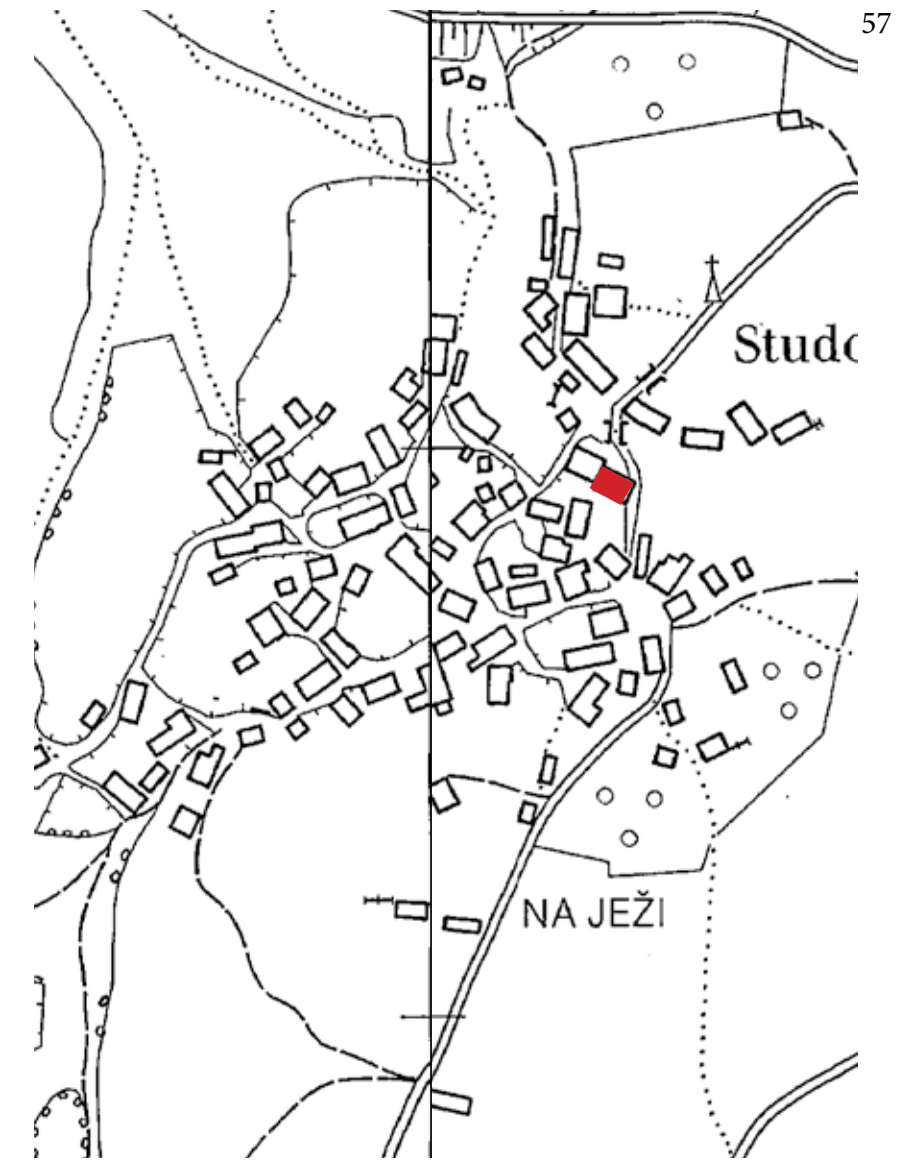
Studor
Studor 40

Studor
Oplenova hiša

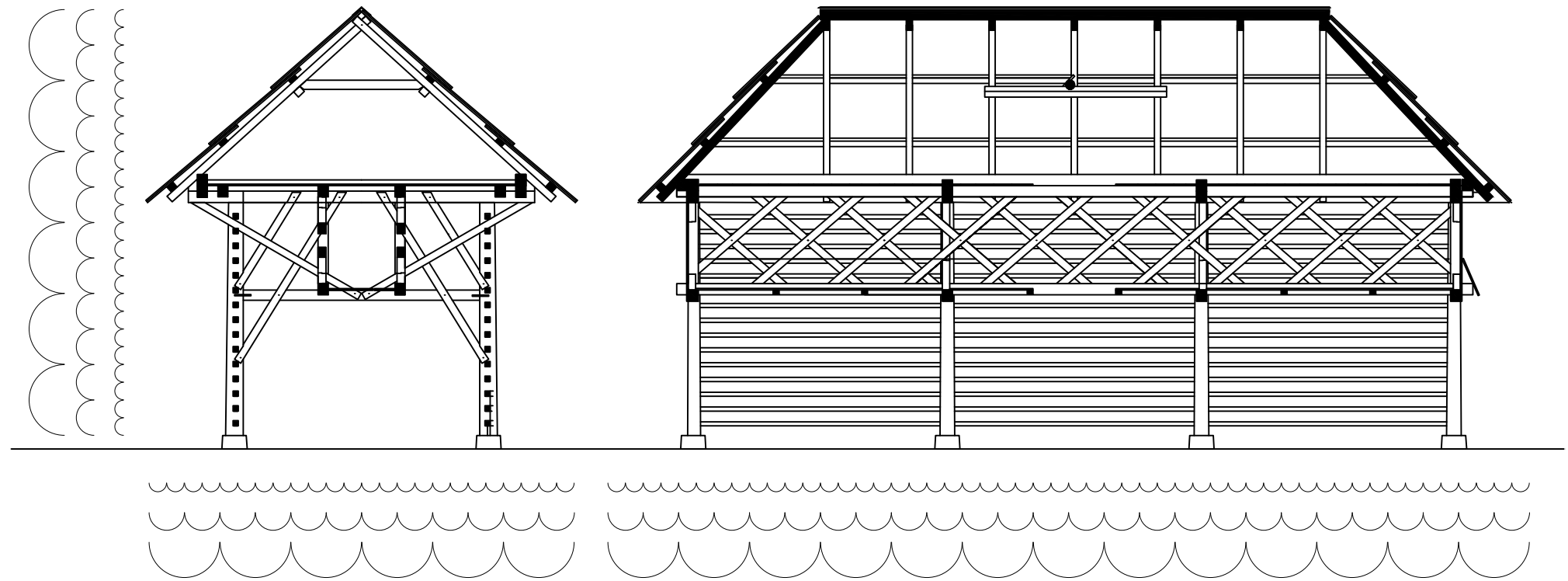

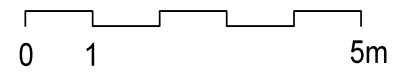
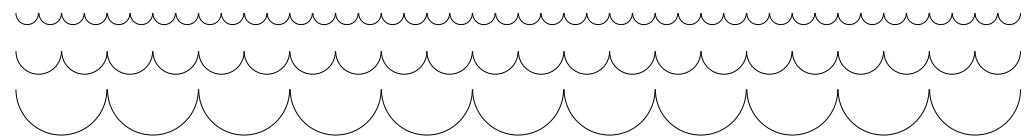
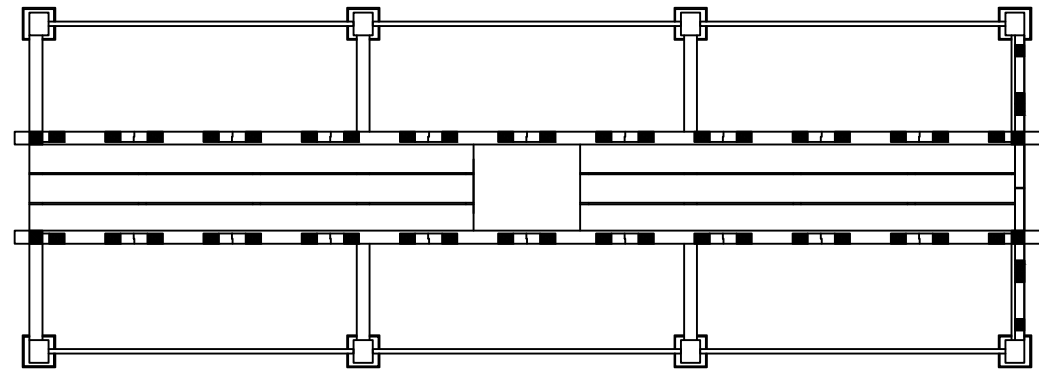
Studor
Pr Vodarjo

Prečni prerez

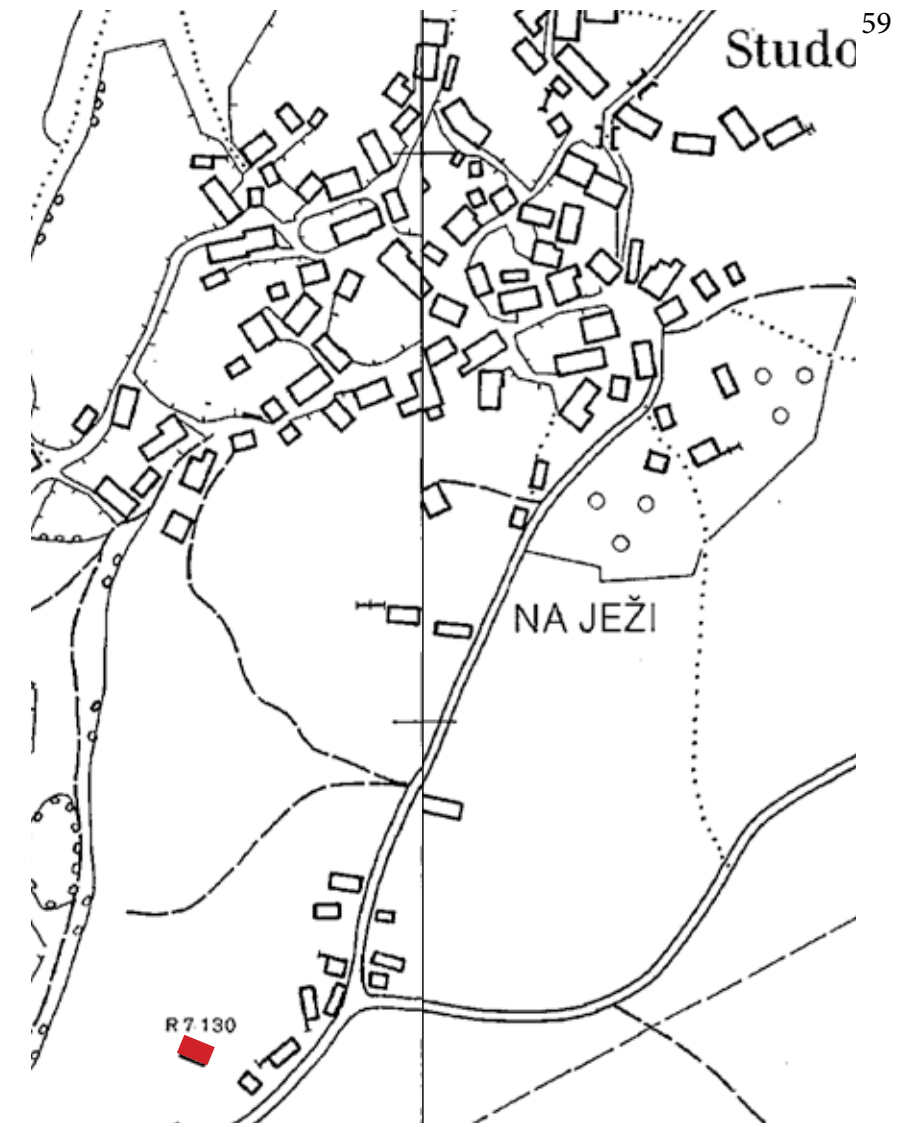
Vzdolžni prerez

Tloris

M1:100

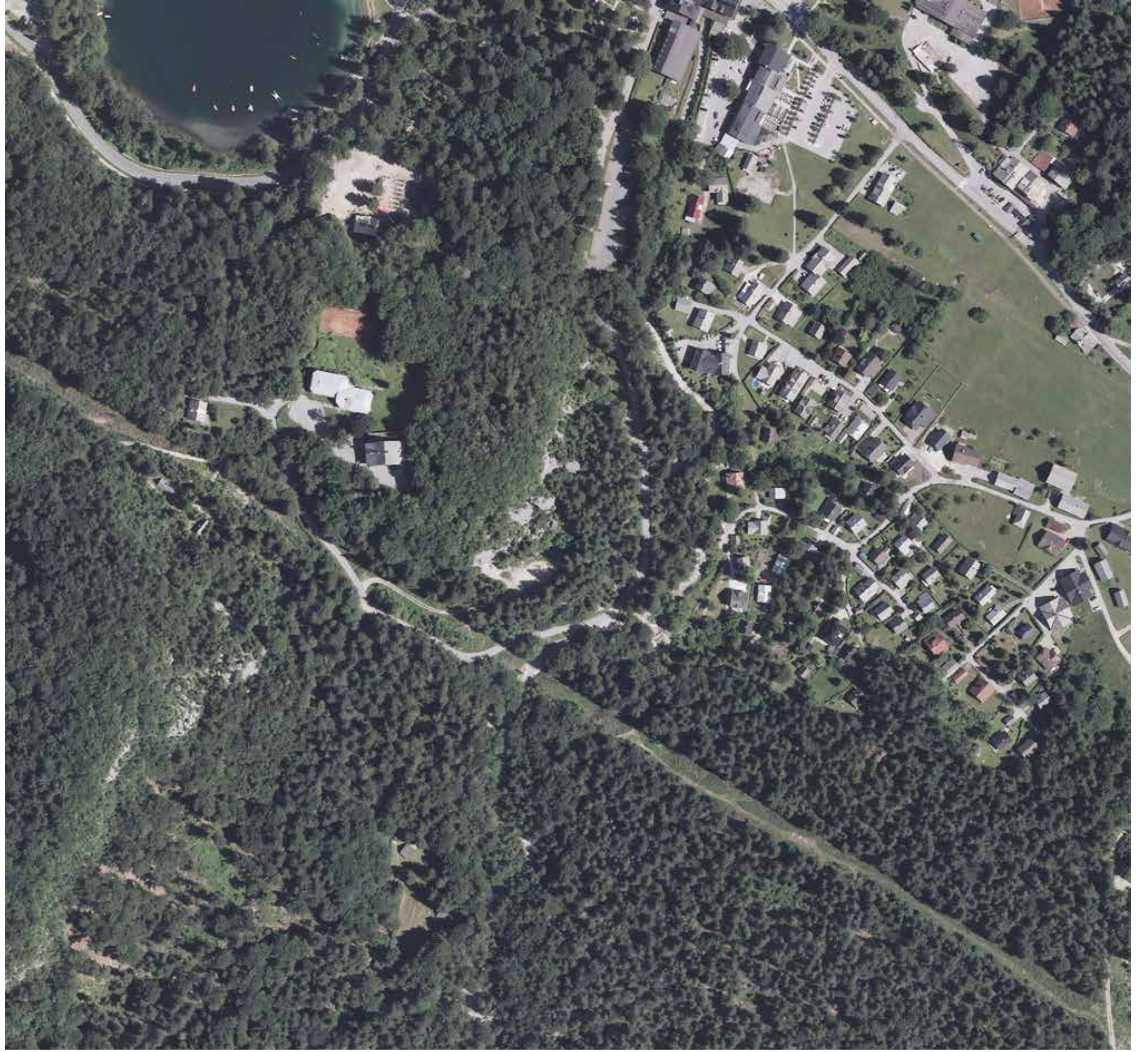

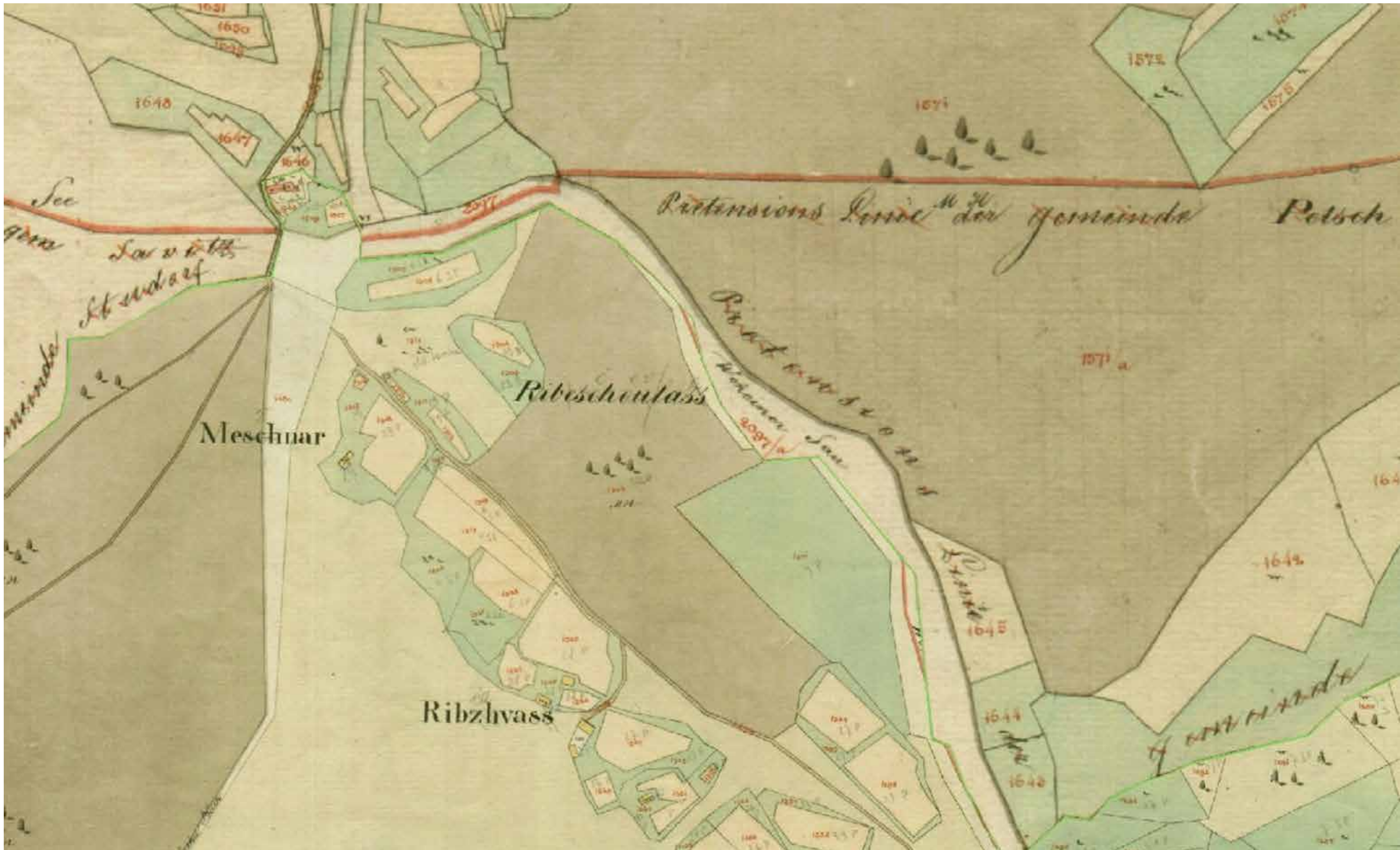
Lokacija

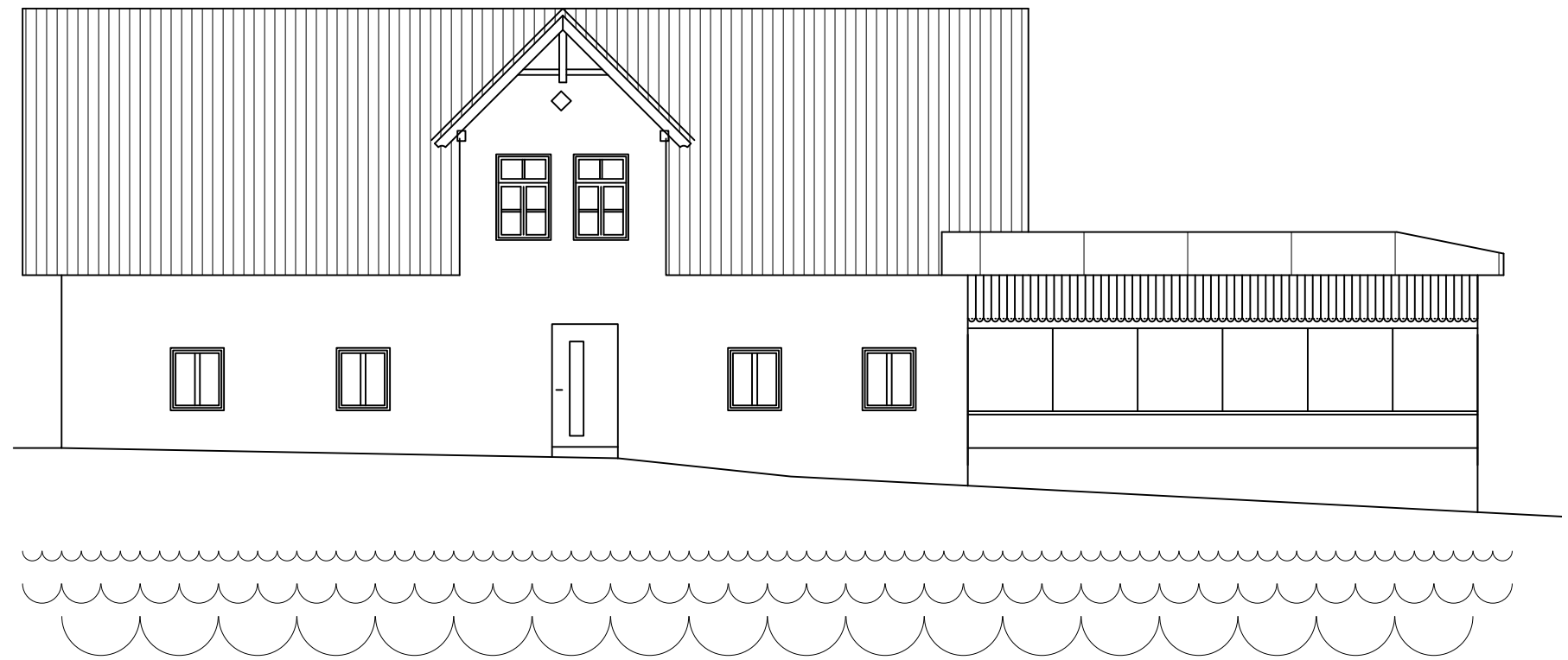
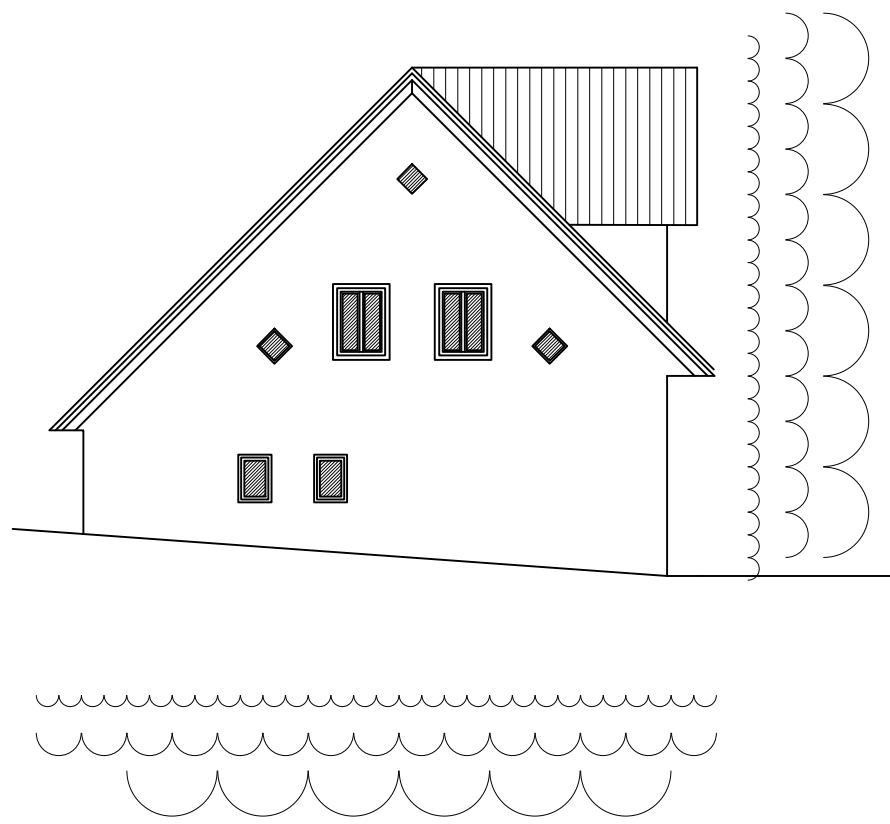
Studor

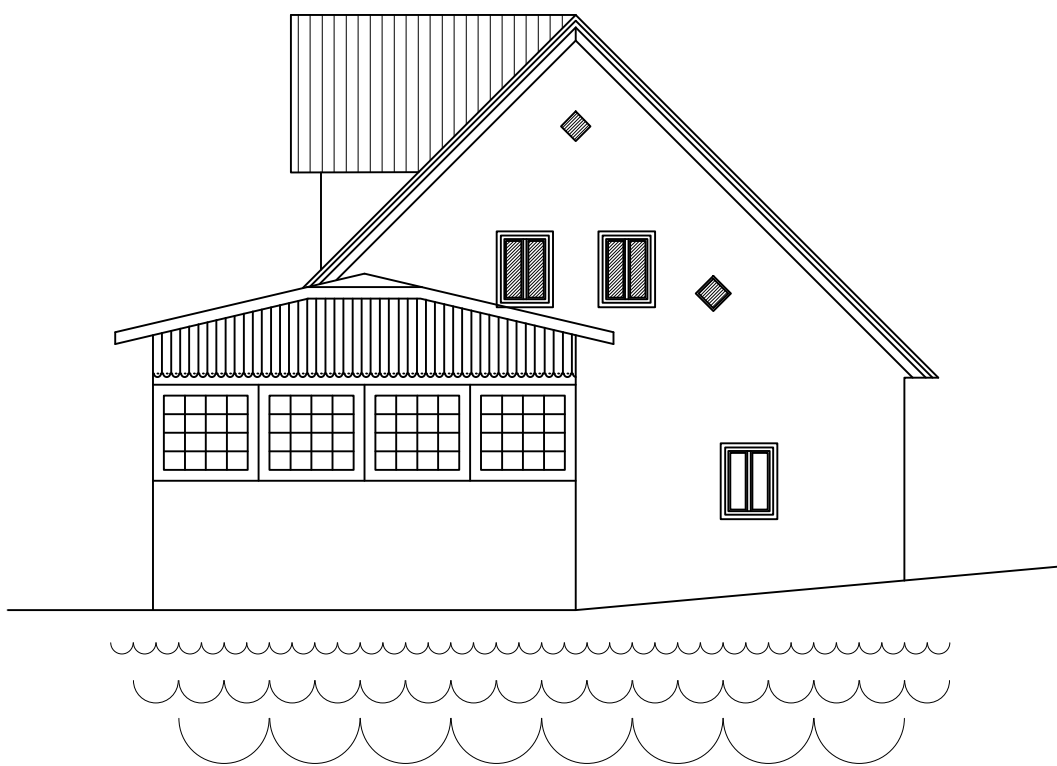
Kozolec

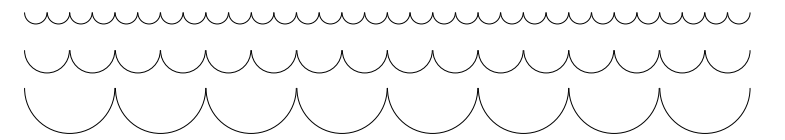
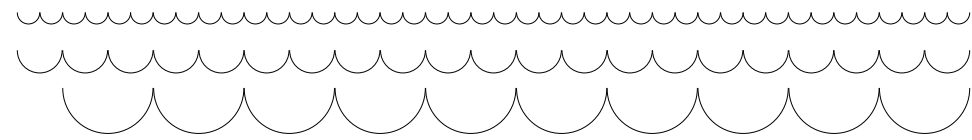
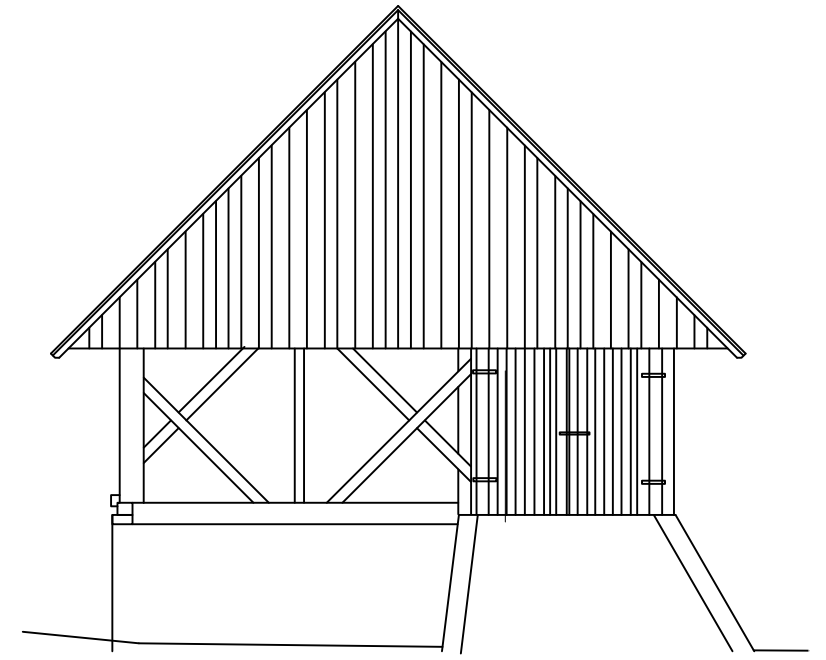
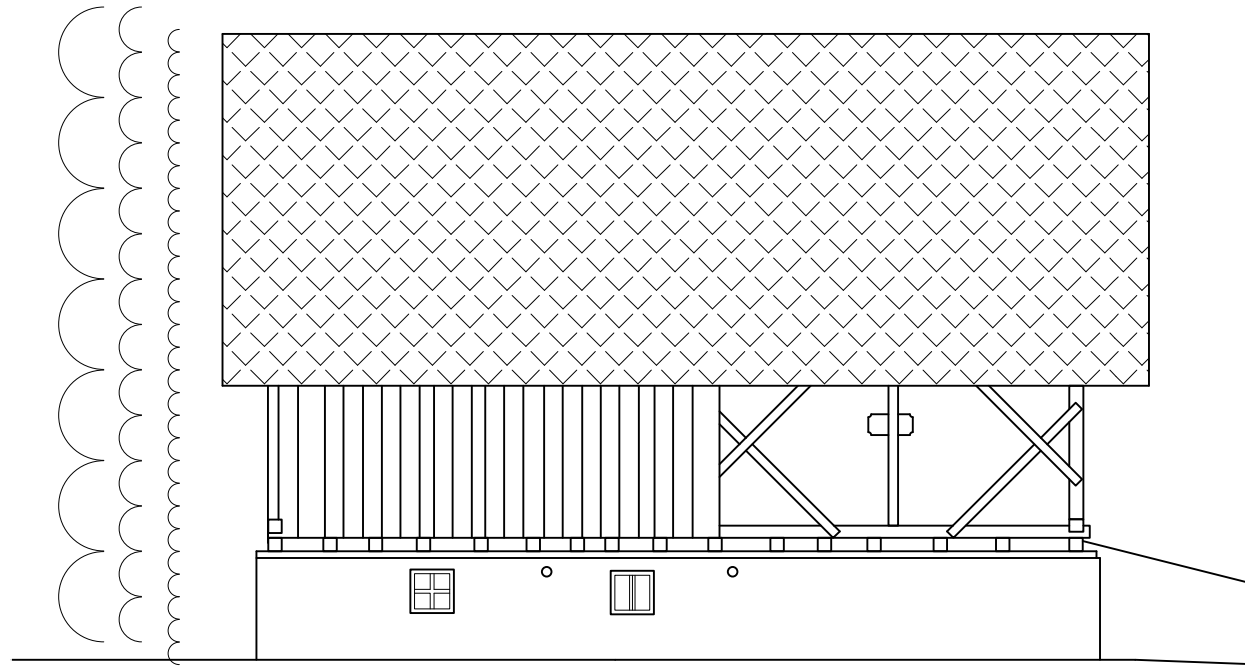

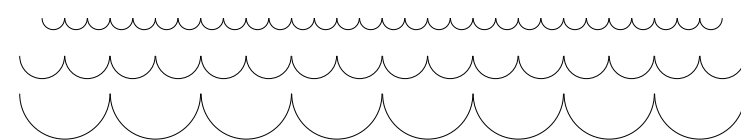
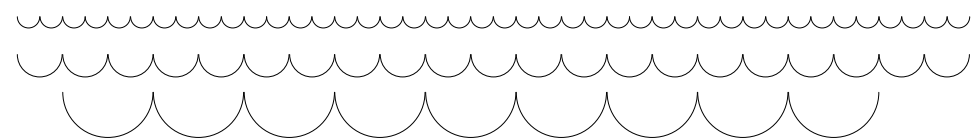
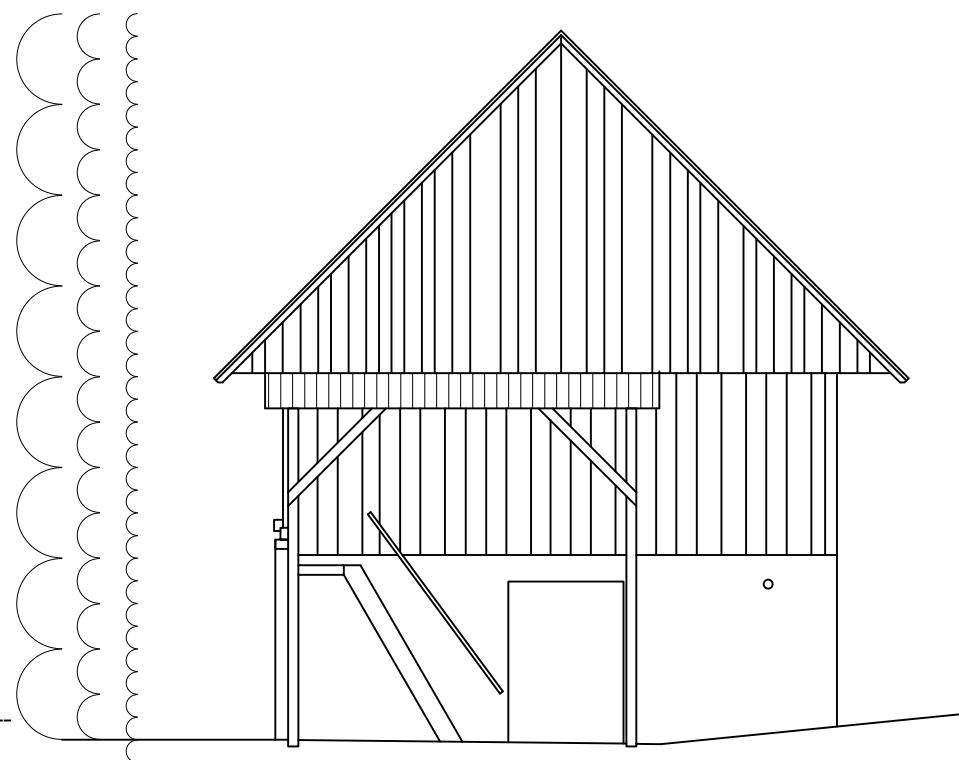
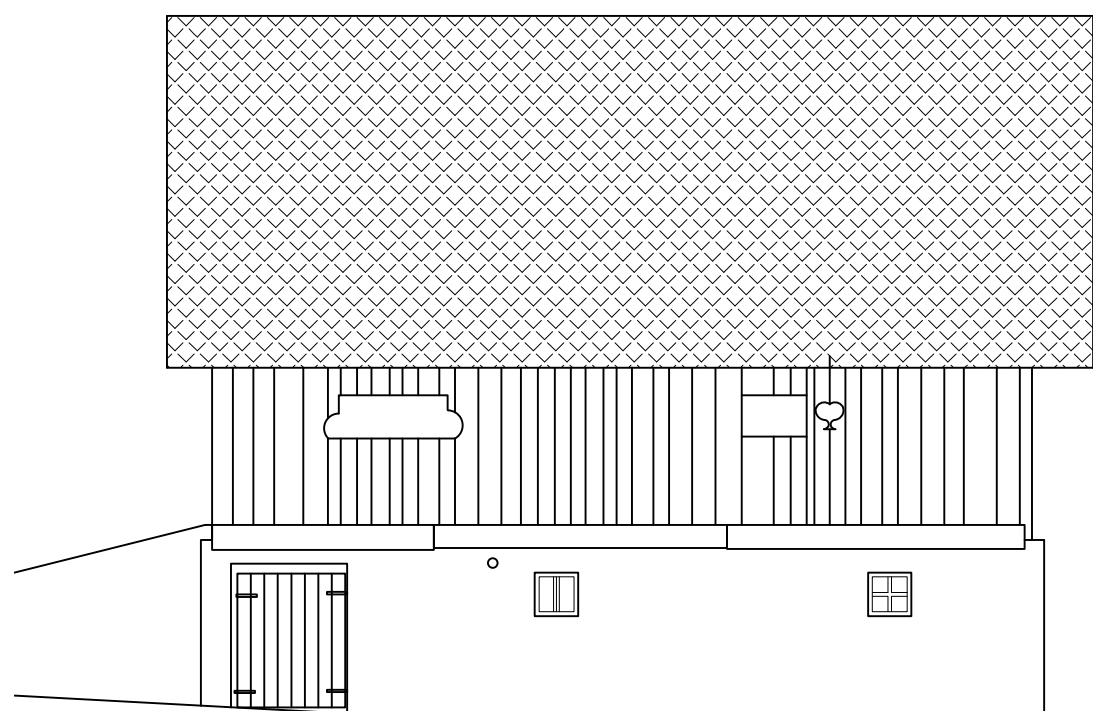
Bohinj
 Ribčev Laz

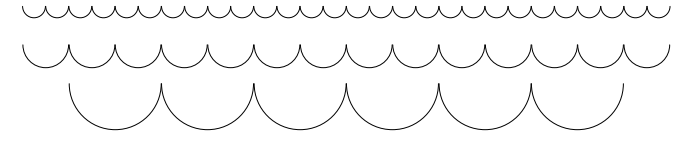
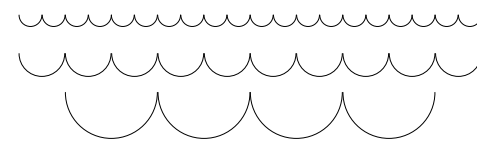
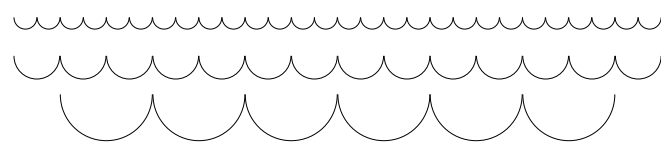
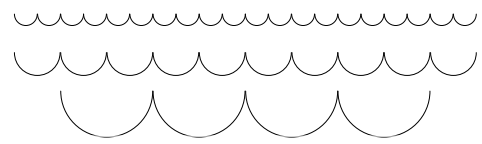
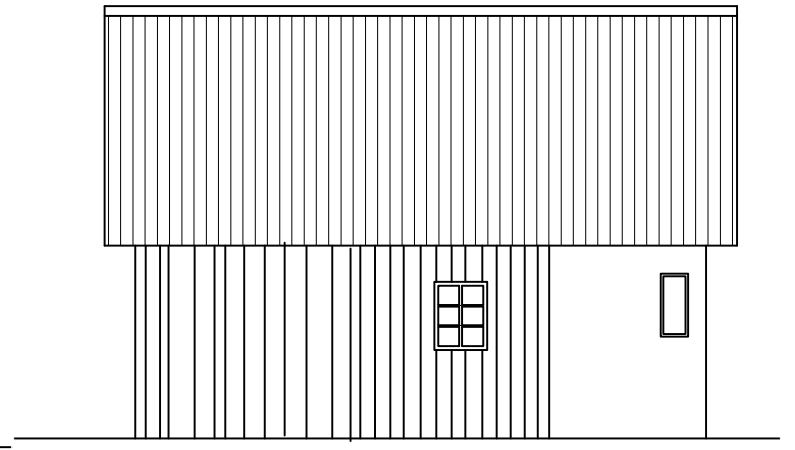
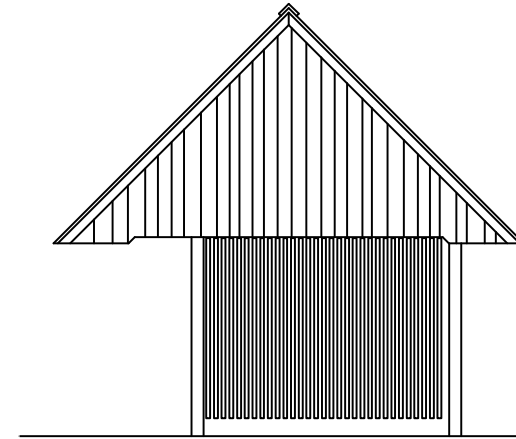
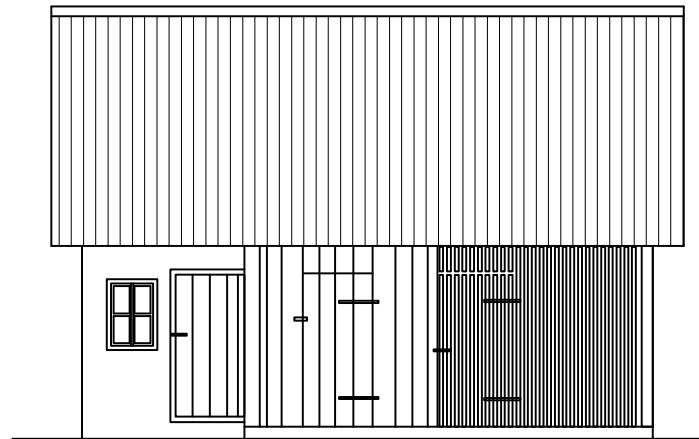
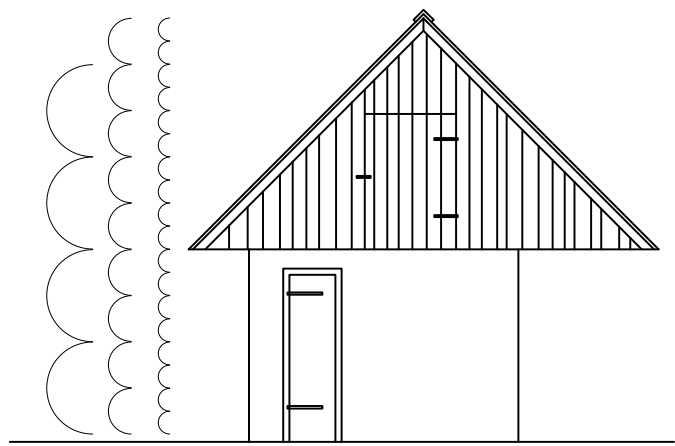

Ribčev Laz
Pr Logarju

Ribčev Laz
Skedenj

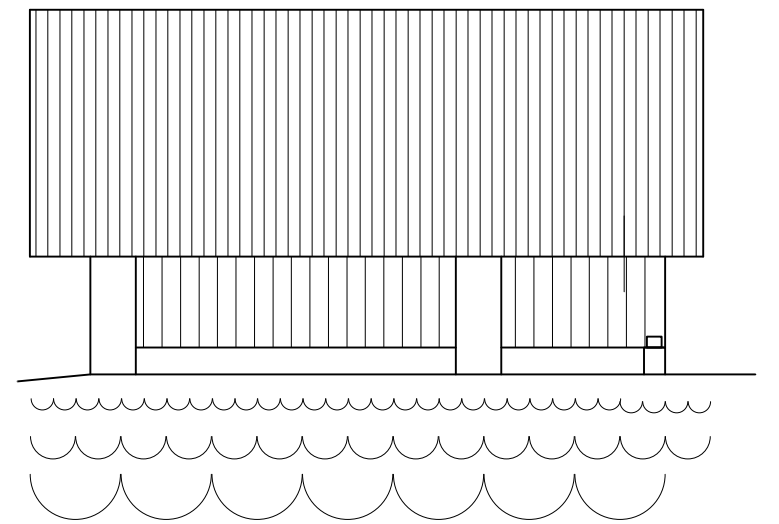
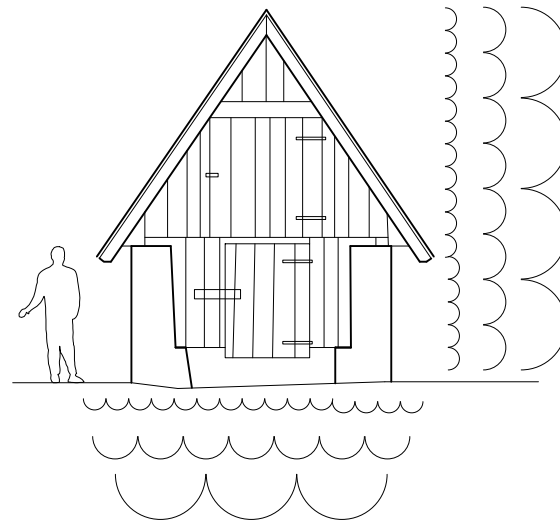
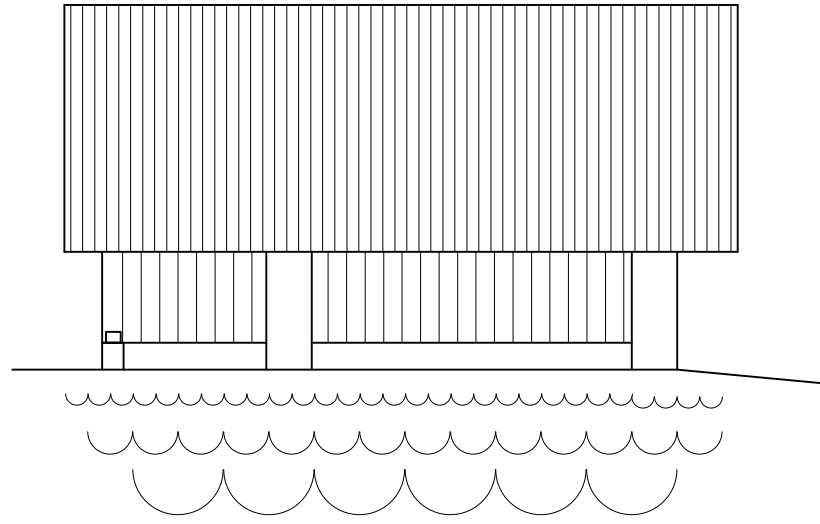
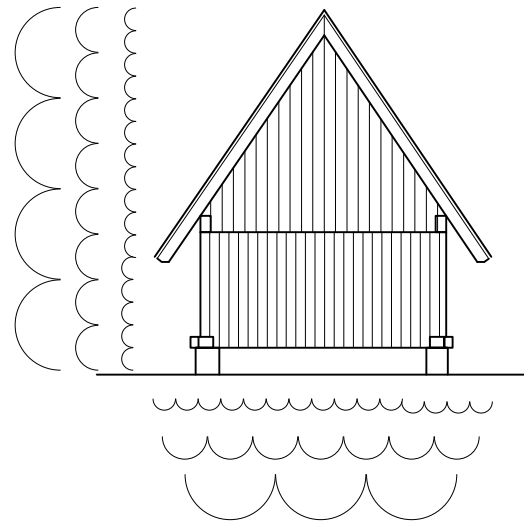

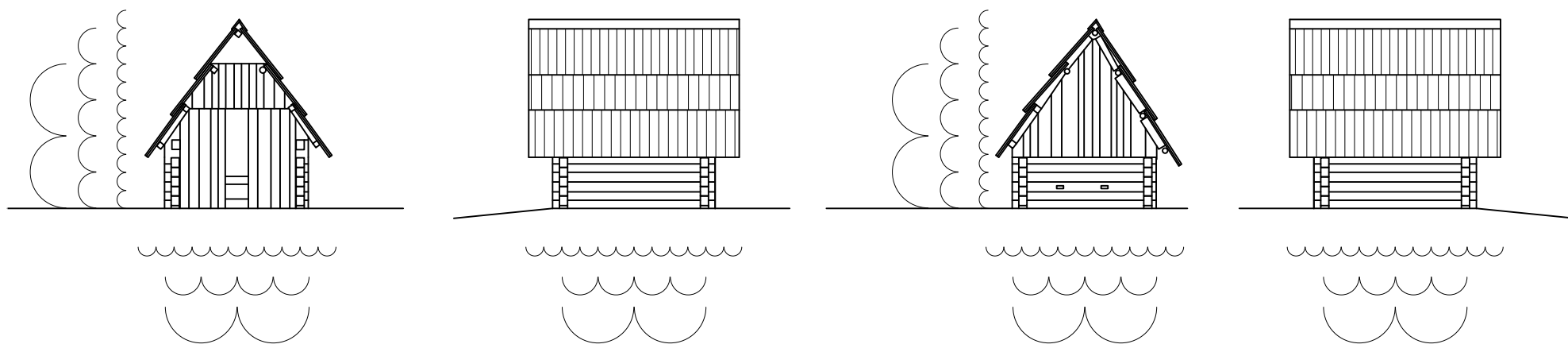

Ribčev Laz
Drvarnica

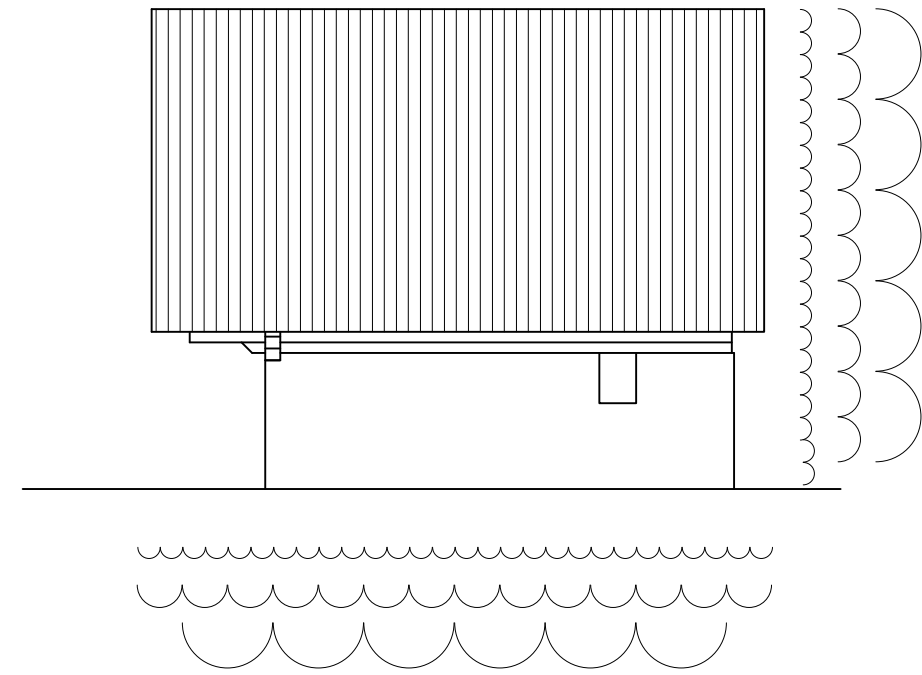
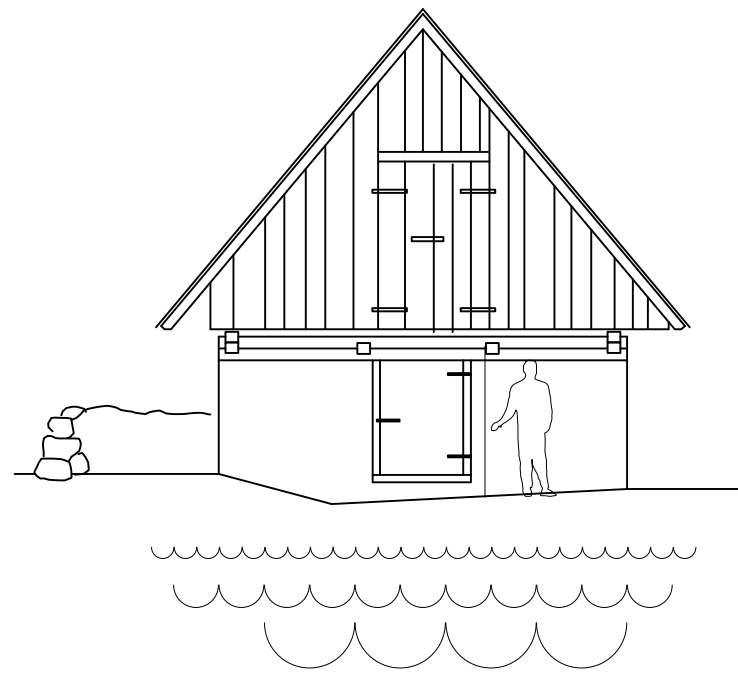

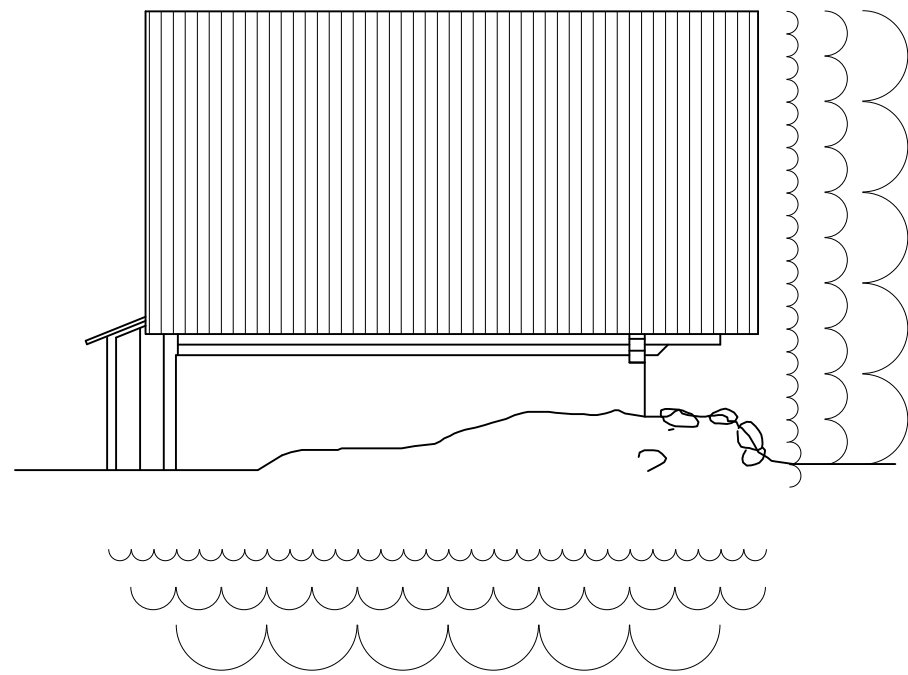
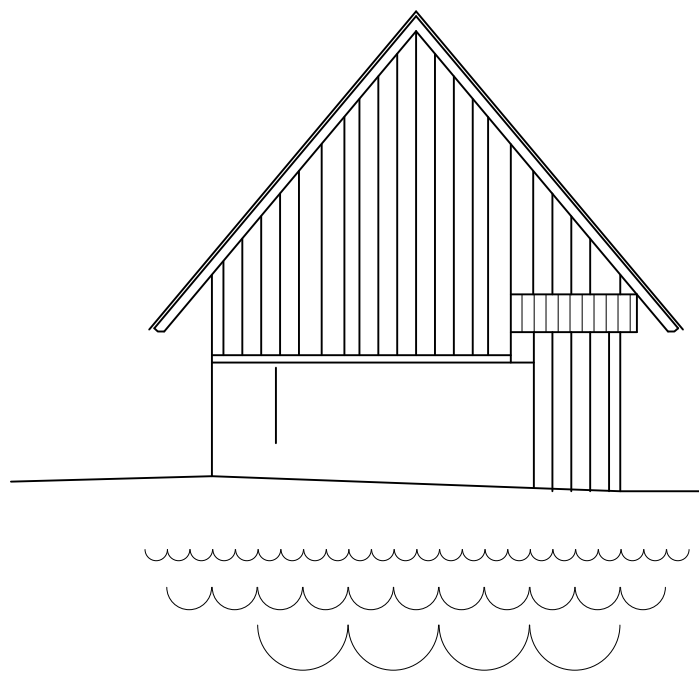
Ukanc

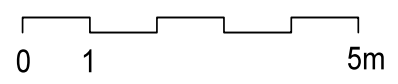

Ukanc
Svisli in stan

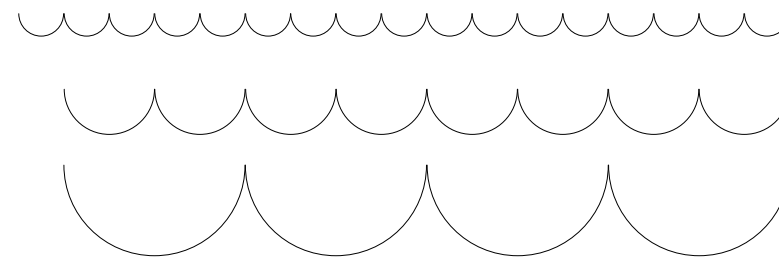
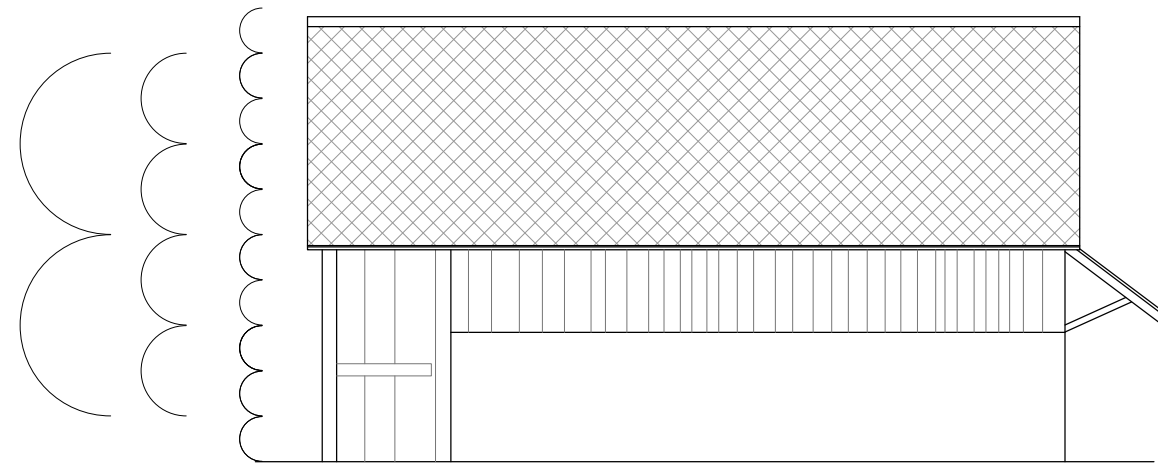
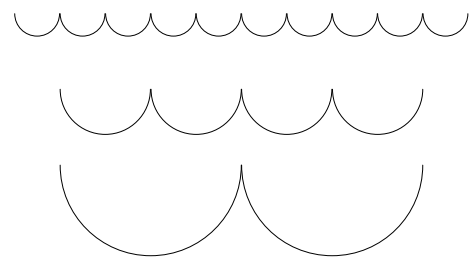
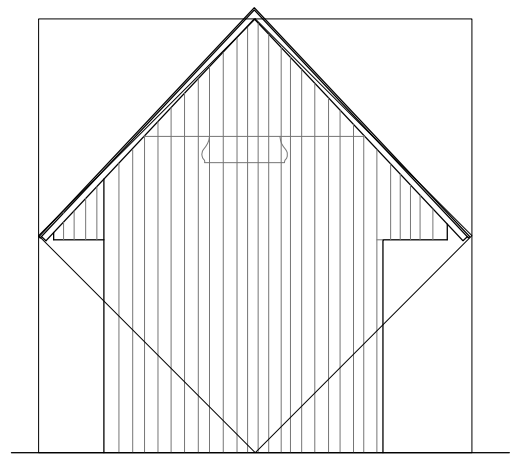

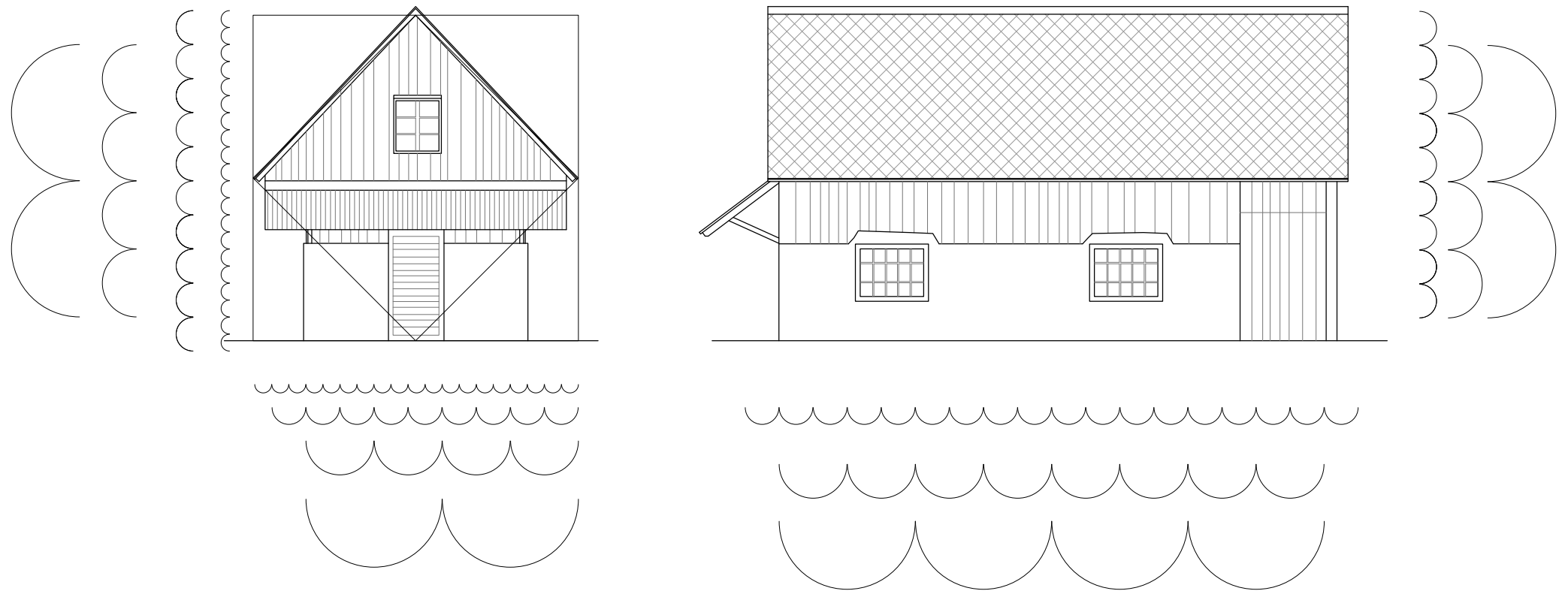

M1:100

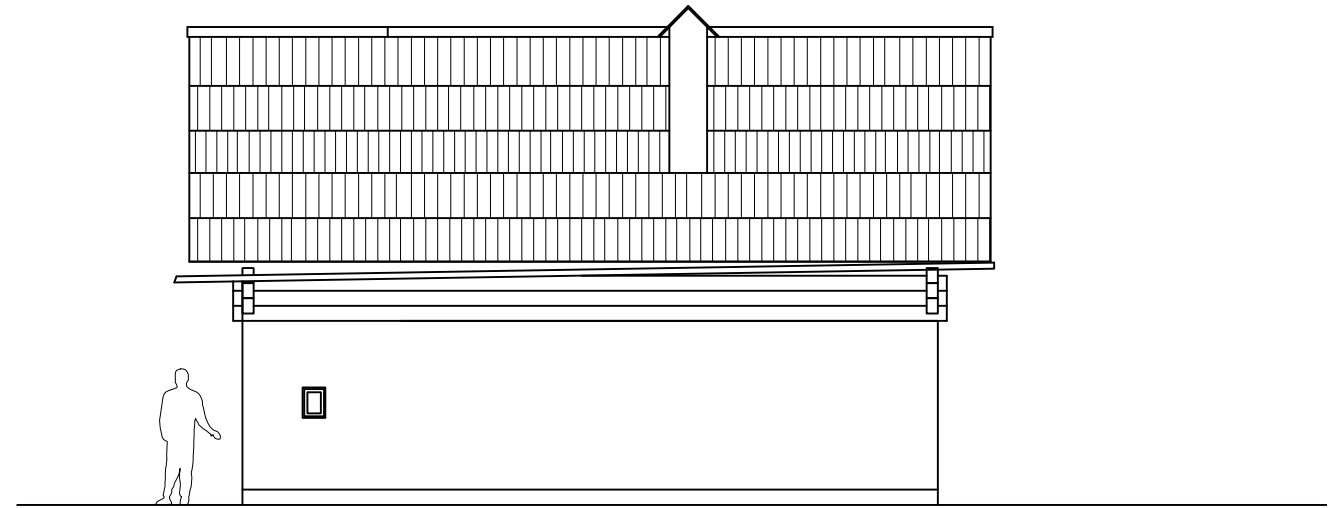
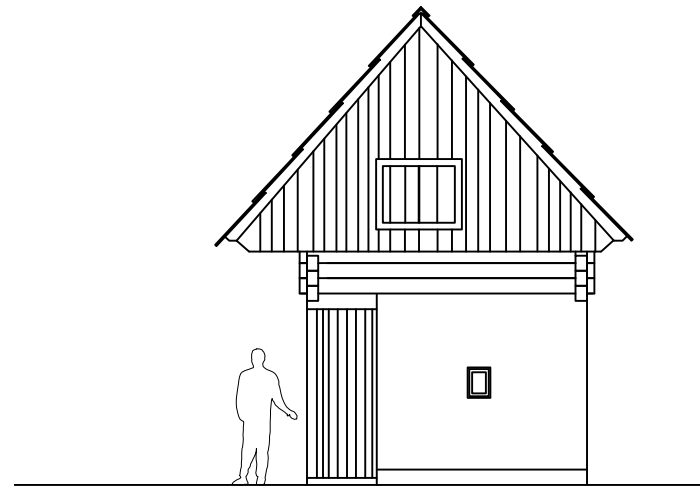

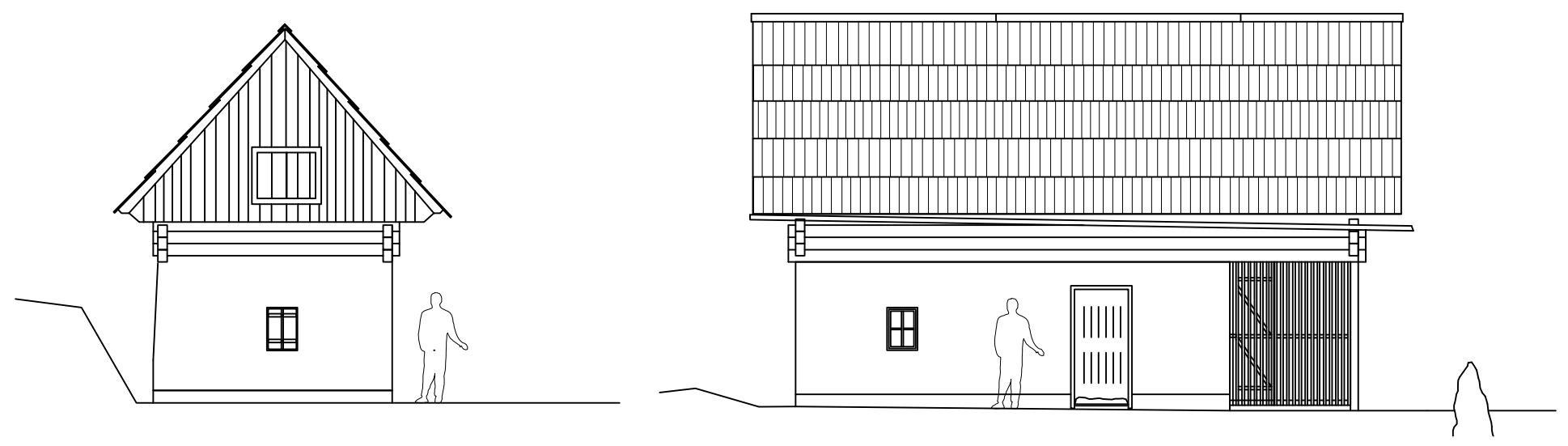
Ukanc
Svisli

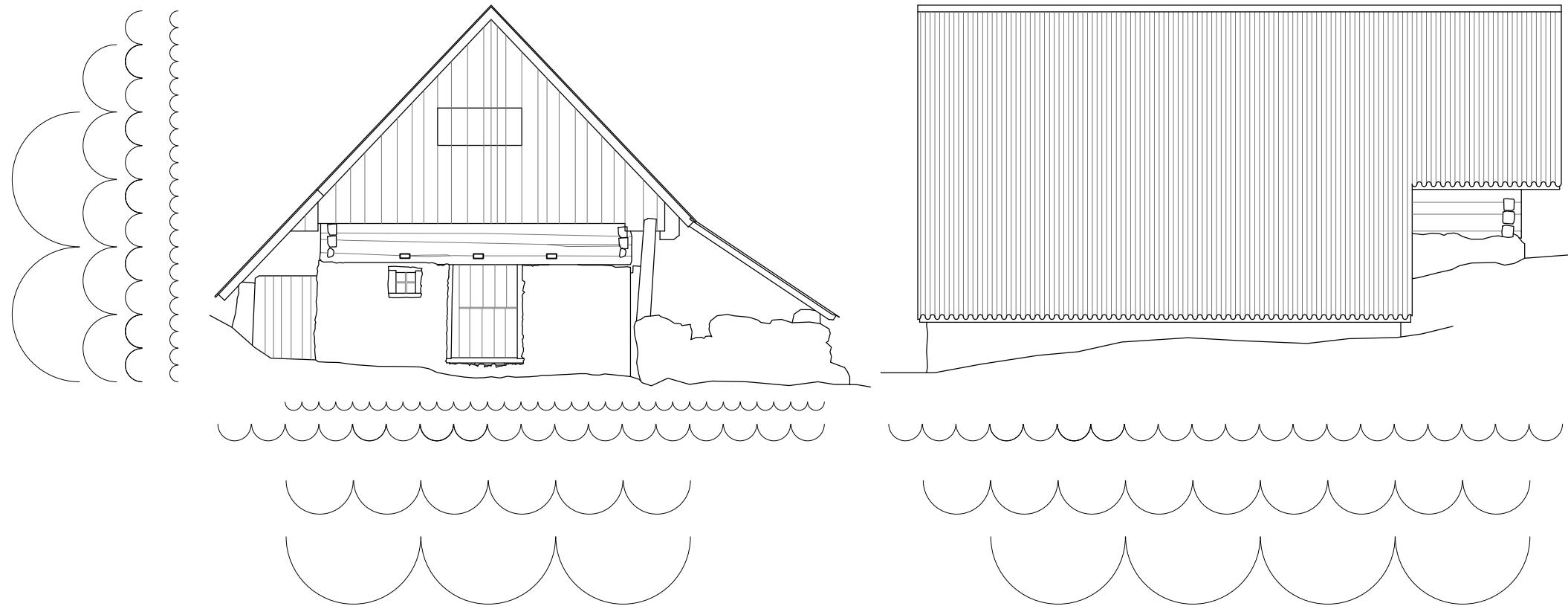

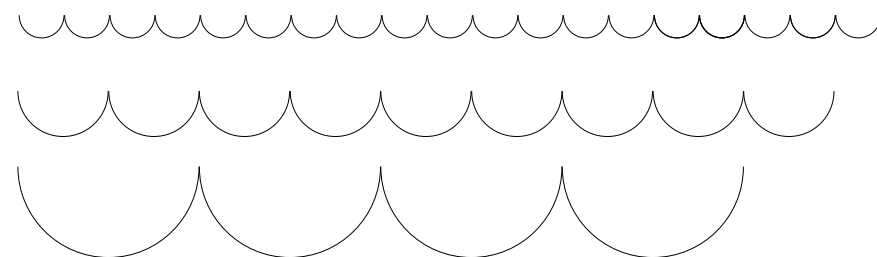
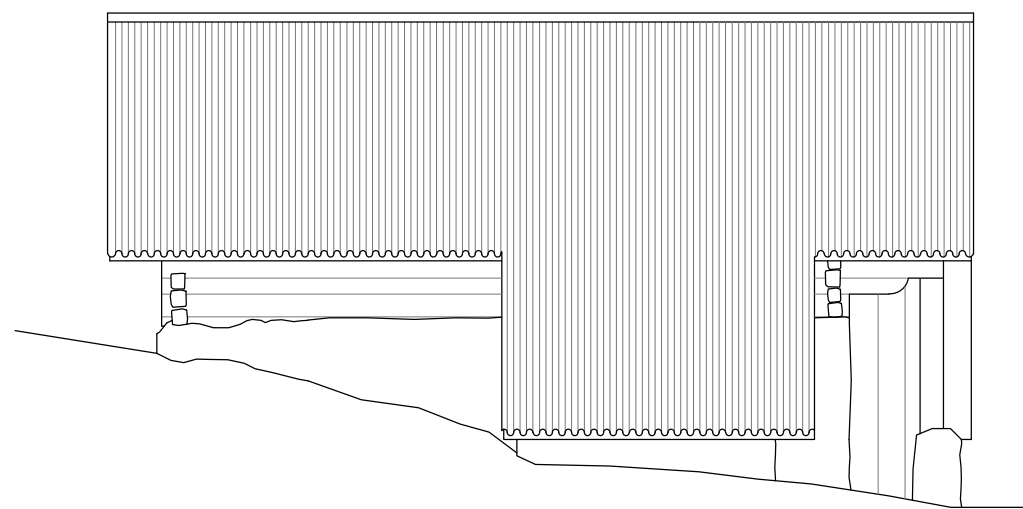
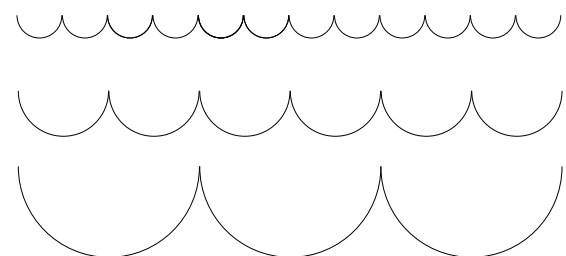
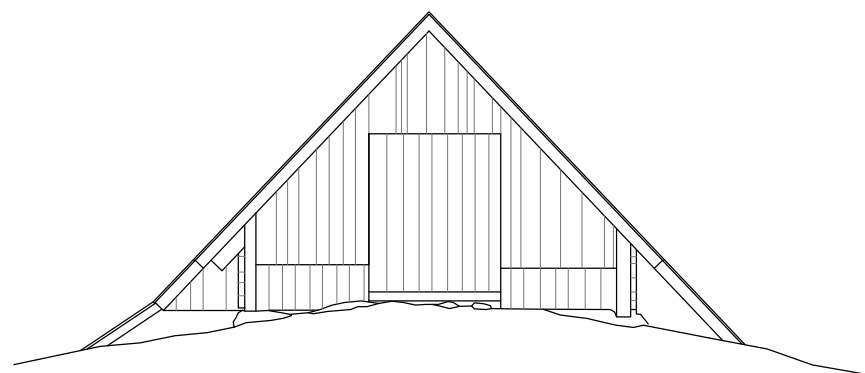
Ukanc
Stan

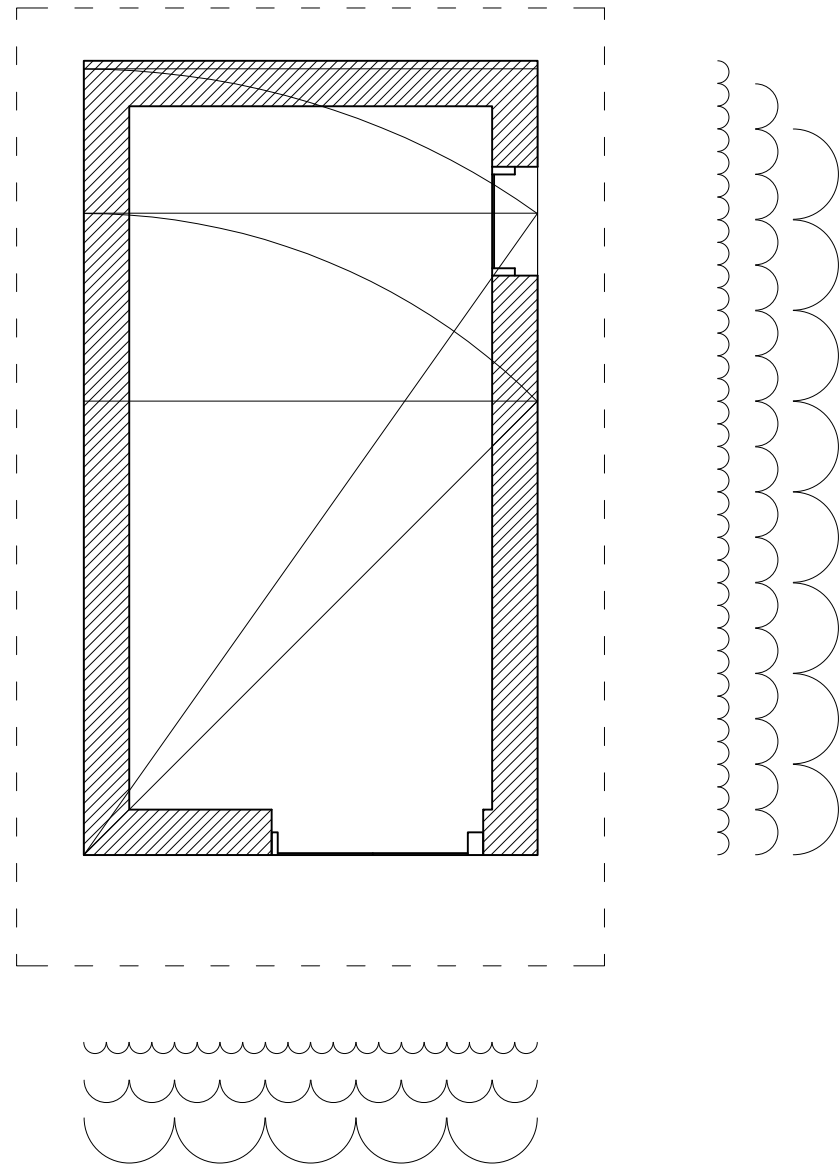
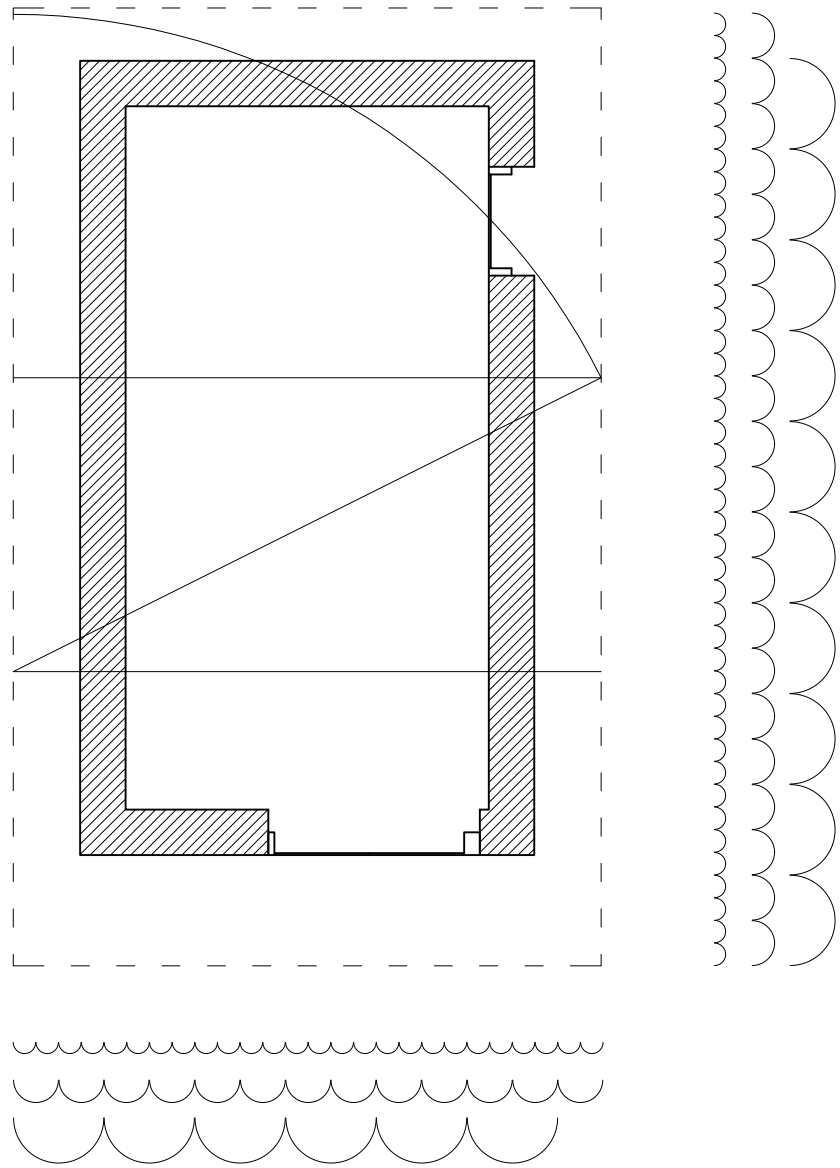

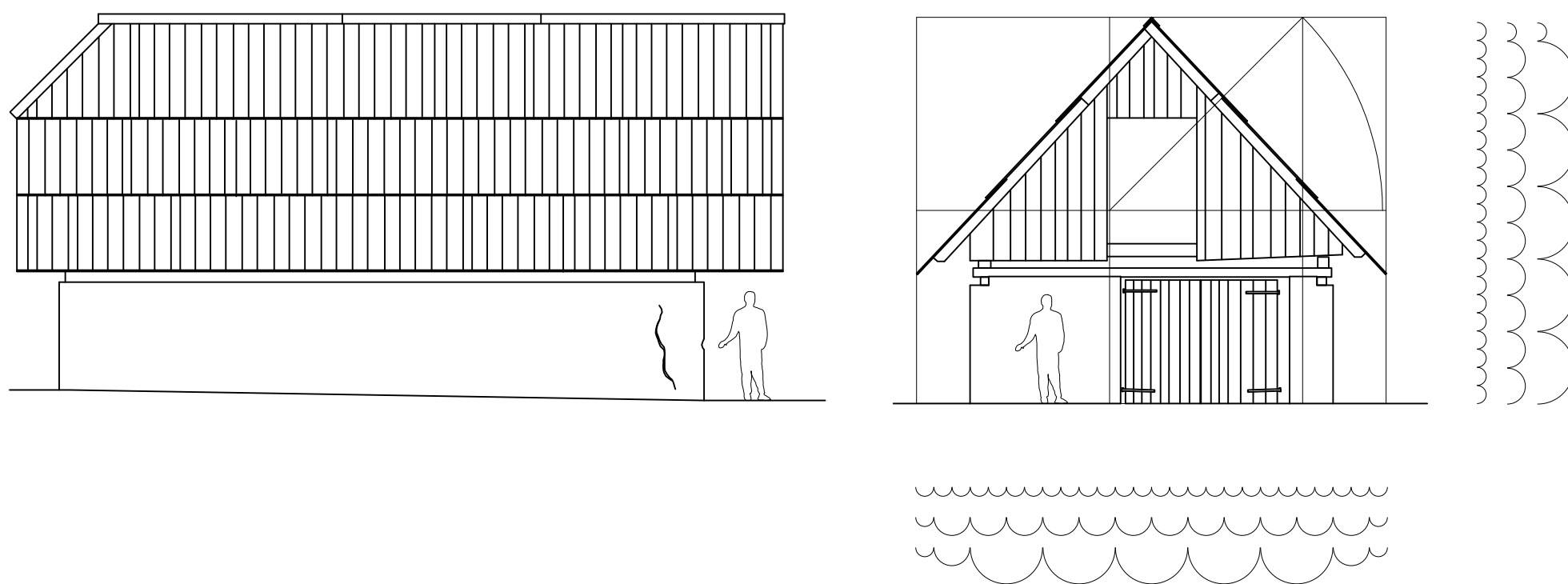
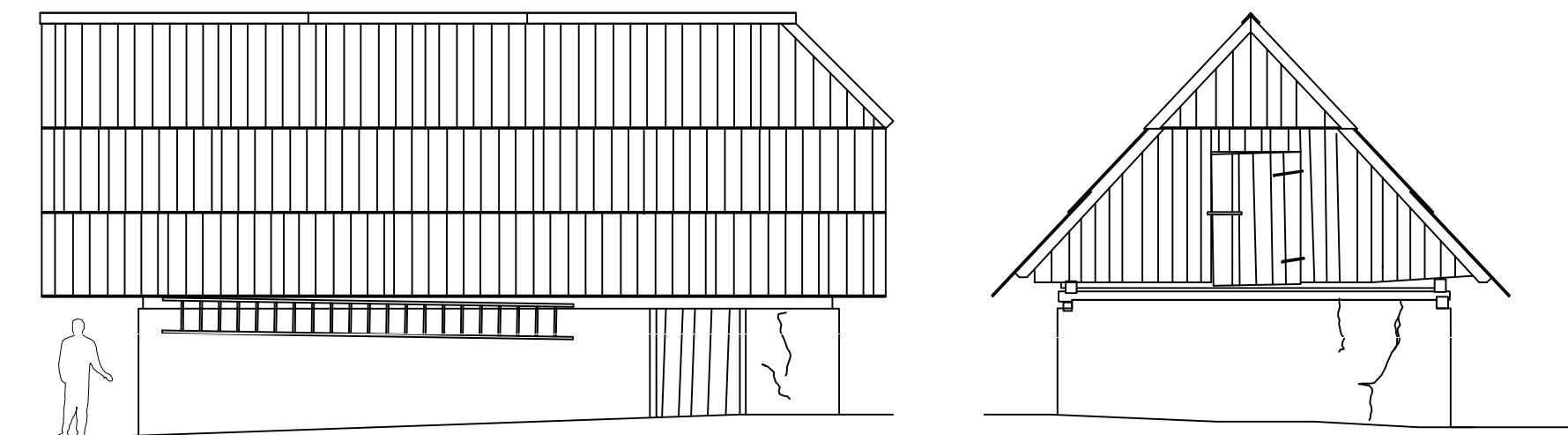
Ukanc
Stan

Ukanc
Svisli

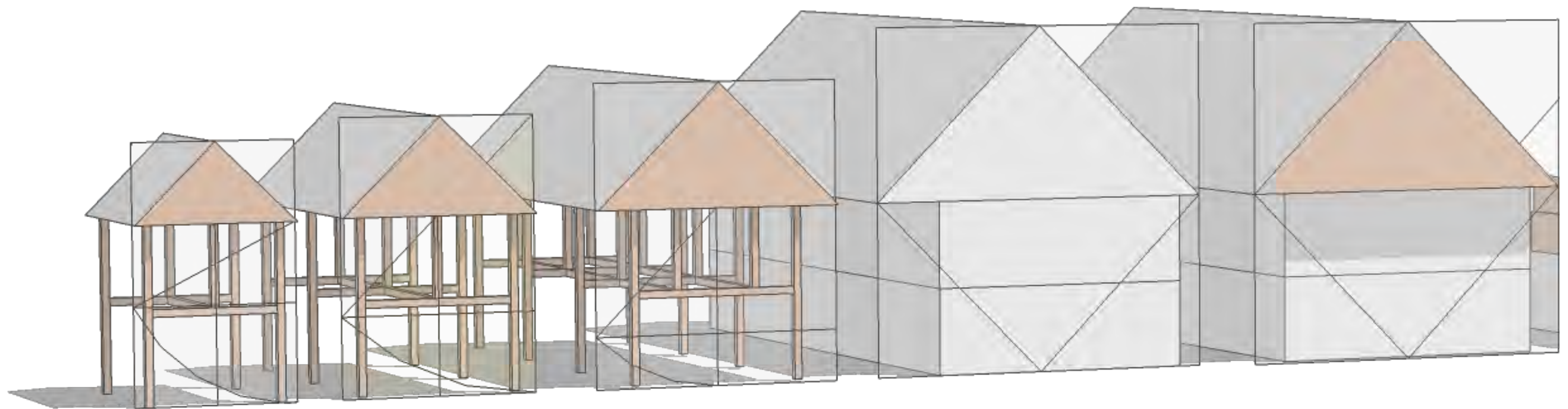

Ukanc
Svisli

NADSTROPNE HIŠE

KOZOLCI

pokončni
zlati rez

pokončni
 $\sqrt{2}$

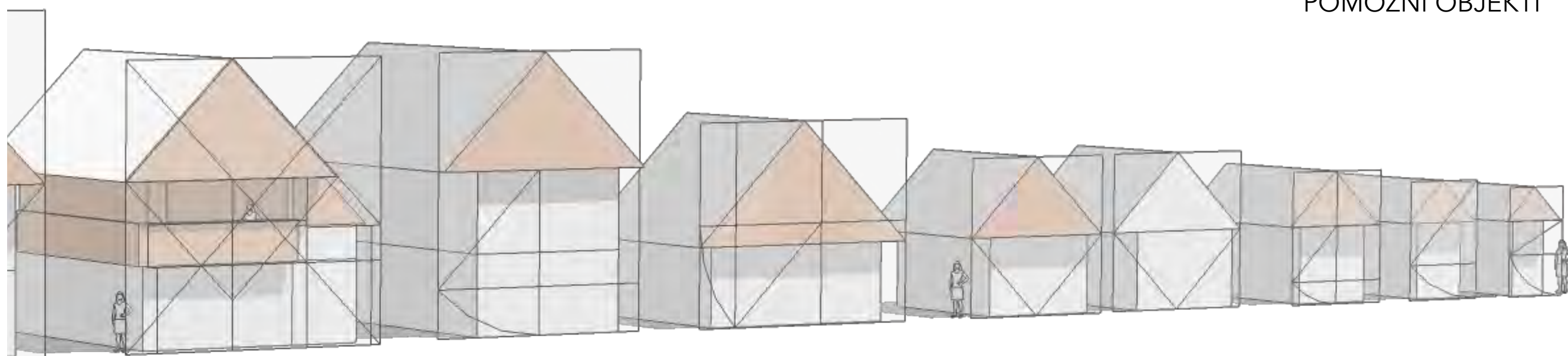
pokončni
kvadrigon

kvadrat

kvadrat

PRITLIČNE HIŠE

POMOŽNI OBJEKTI

kvadrat

pokončni
kvadrigonležeči
kvadrigon

kvadrat

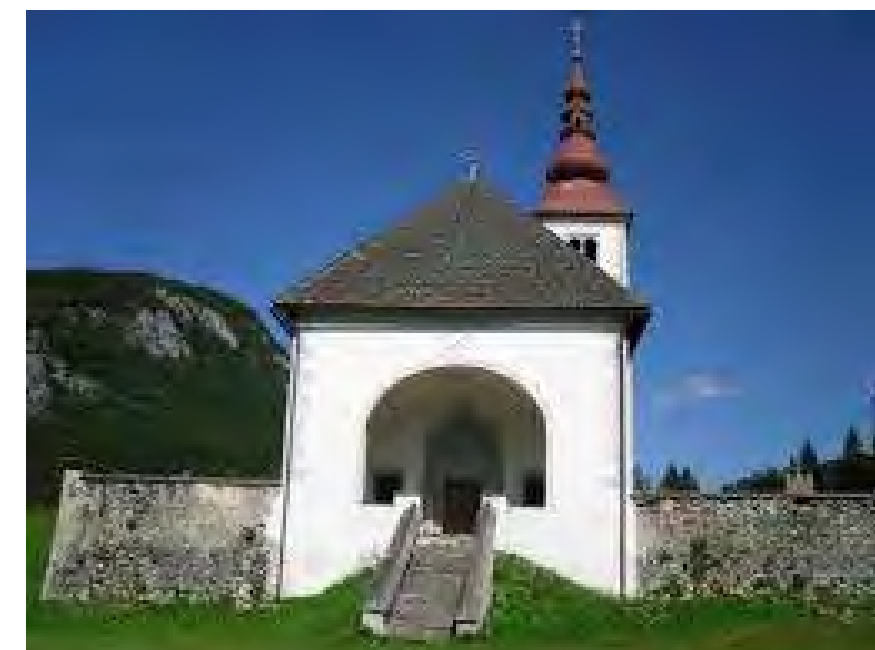
kvadrat

pokončni
kvadrigonpokončni
 $\sqrt{2}$ pokončni
zlati rez

Bohinj

Proporcije

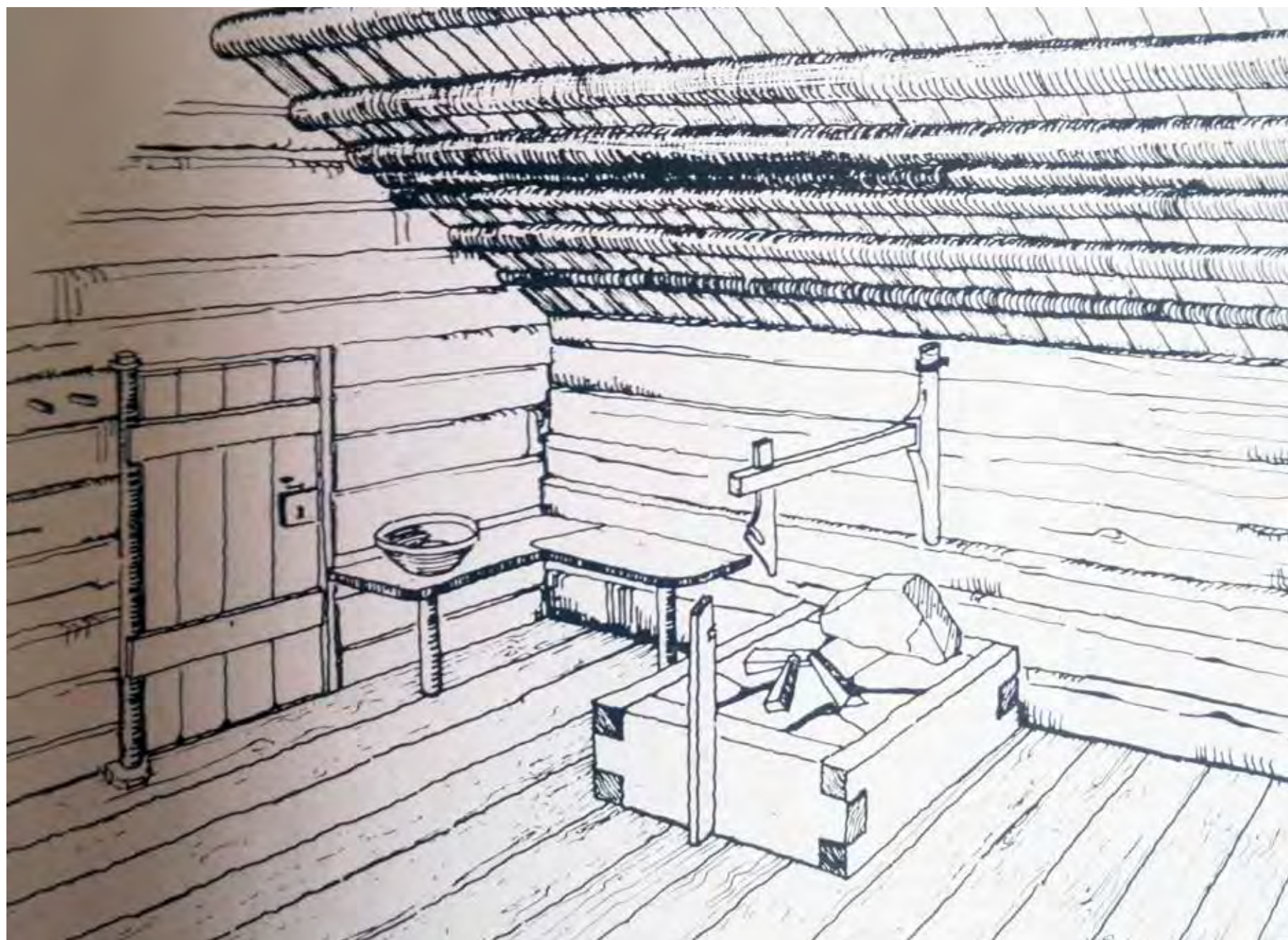

Bohinj
Šipovnek

Stara Fužina TIC_referenčni primeri

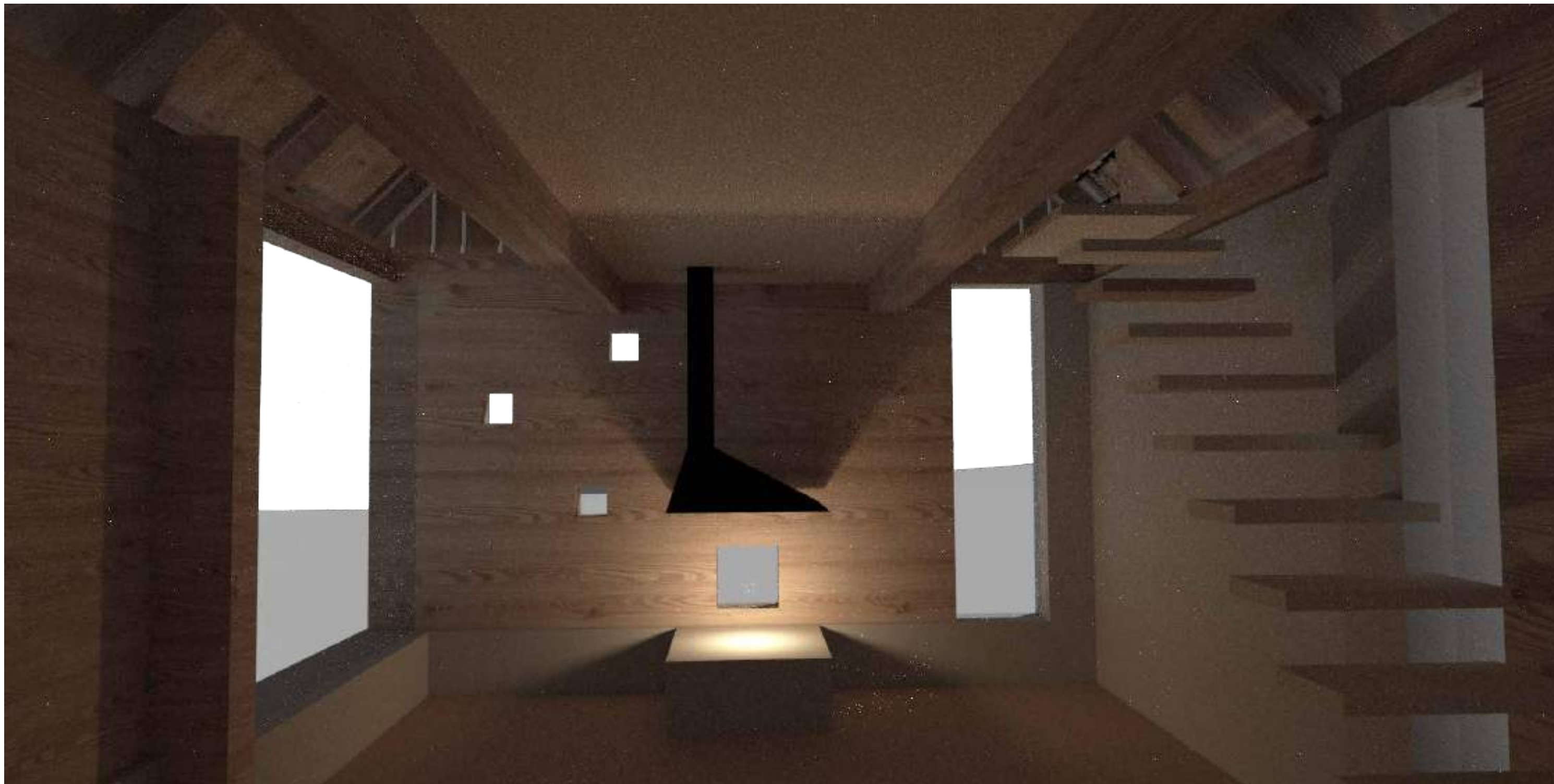
Stara Fužina TIC_pogled iz JZ

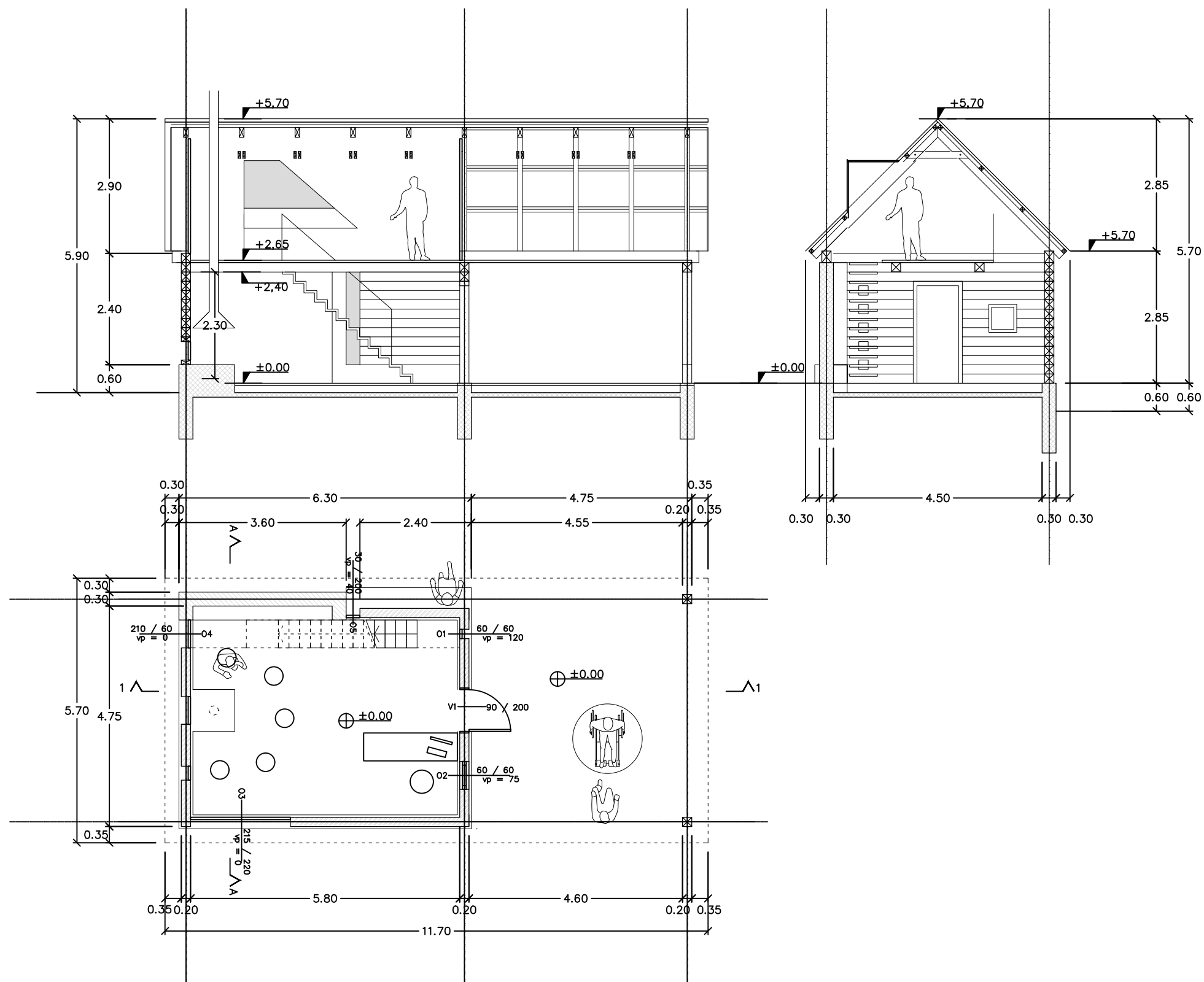
Stara Fužina TIC_Pogled iz SZ

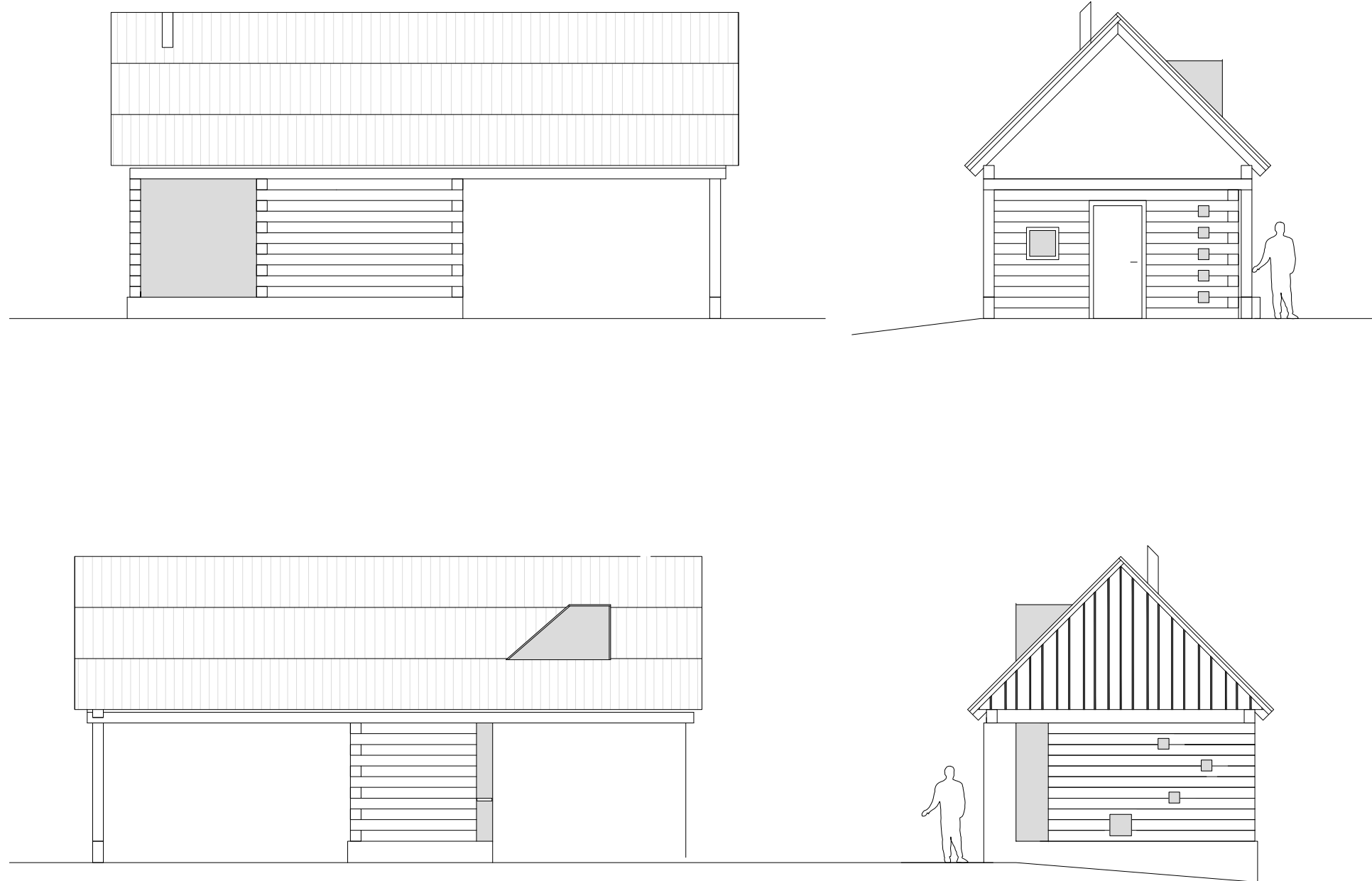
Stara Fužina TIC_nočni pogled

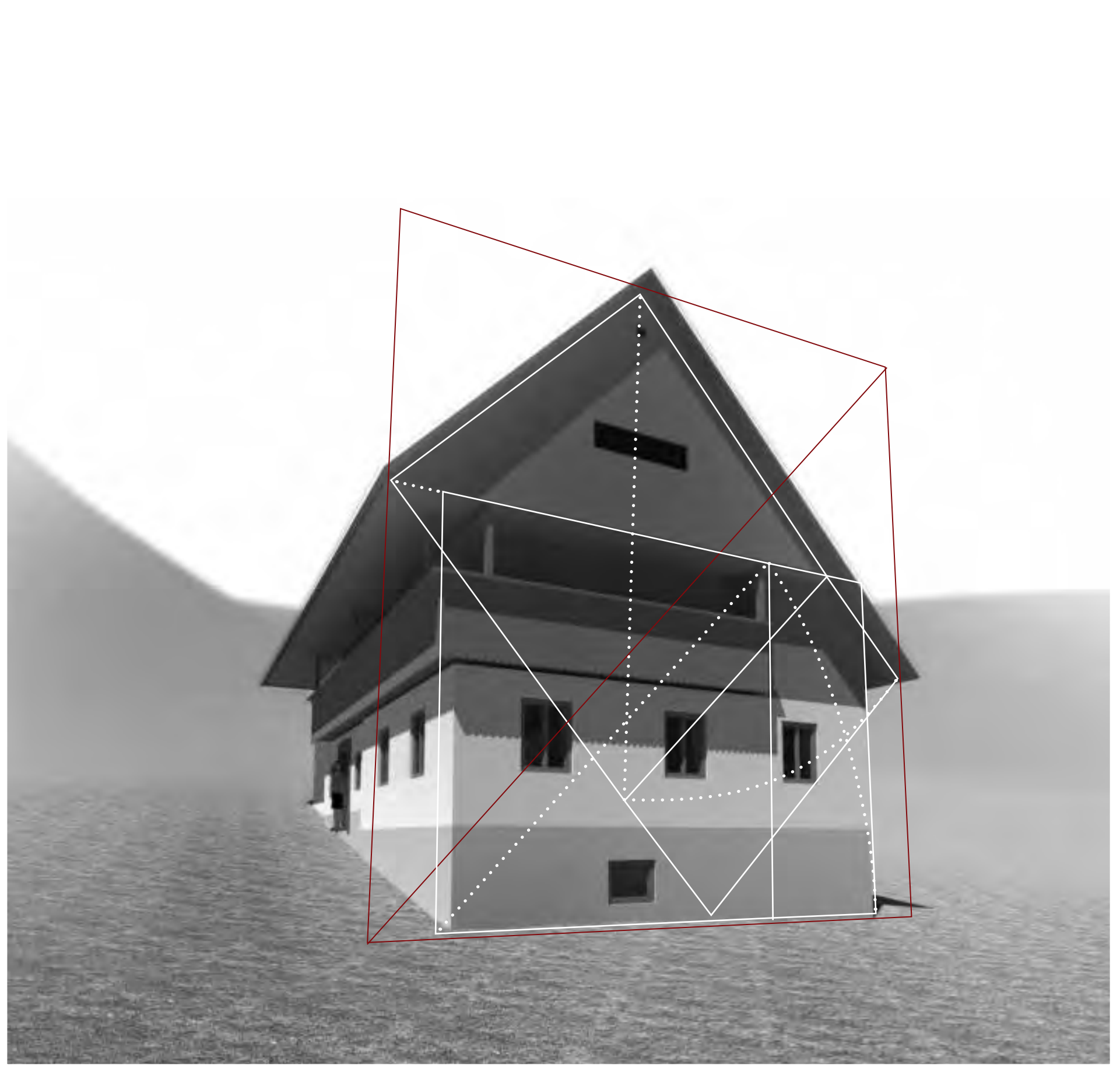

Stara Fužina TIC_notranjost

Stara Fužina TIC_tloris in prereza

STAVBNA TIPOLOGIJA V BOHINJU

DRUGI DEL, MAREC 2017

izdelovalec: Odprti krog

naročnik: Občina Bohinj, Triglavski narodni park, Zavod za varstvo kulturne dediščine Kranj

Študijo posvečamo Dr. Darku Likarju u.d.i.a.

V okviru avtorske skupine Odprti krog so sodelovali:

Janko Rožič
Gašper Drašler
Matjaž Suhadolc
Janez Polda
Lea Mlečnik Hatlak
Jonel Kolić
Luka Lango

Avtorstvo fotografij:
arhiv Odprtega kroga
razen kjer je drugače navedeno.

Naročnik za TNP:
Tea Lukan Klavžar

Naročnik za Občino Bohinj:
Darinka Maraž Kikelj

UVOD	5
BESEDILO	
1. Teorija	6
2. O Bohinju in bohinjskem	8
3. Sproročila prostora	10
PRINCIPI	
1. Stara Fužina	14
2. Studor	28
PROPORCIJE	
1. Teorija	28
2. Primeri znanih arhitektur	40
ANALIZA	
1. analiza proporcij stanovanjskih stavb	42
2. analiza proporcij gospodarskih stavb	48
3. podrobna analiza hiše Pr Ctko v Studorju	54
4. analiza proporcij novih publiciranih stavb	62
5. analiza romantičnega gorenjskega sloga	64
SMERNICE	
1. Tipologija	40
2. Stične točke tradicionalne gradnje ter sodobnih zahtev za projektiranje	66
ZASNOVE	
1. Stanovanjska gradnja	73
2. Gospodarska gradnja	79
VIRI	85

Tradicionalne alpske hiše so v vaseh Stara fužina in Studor v Bohinju kljub mnogim neuglašnim posegom še vedno dokaj dobro ohranjene, bolj v jedrih kakor na robovih vasi. Že na prvi pogled se vidi, da izhajajo iz uporabnosti, vendar so tako dosledno zgrajene, neposredno povezane med seboj in natančno vpete v pokrajino, da lahko brez posebnih prostorskih znanj človek, na več ravneh hkrati ob njih začuti, če je le dovolj odprt, posebej globok spoj kulture, iz katere so se razvile, in narave, v katero so zrasle. Starodavno, skoraj organsko vraščeno v okolje, nekakšno kristalizacijo človeške izkušnje, v kateri je dobila vsaka hiša svoje mesto v celotnem prostoru ne samo v vasi in vsak element ali detajl svoj prostor v hiši, kakor celica v celoti, vsak lahko tukaj takoj začuti in se začudi nečemu kar je globlje od lepote, ki jo običajno poznamo. Zdi se, da se ljudje prav zato v Bohinj vedno znova tudi vračajo.

Večina sodobnih posegov ne ujame te uglašenosti in močno odstopa, najsi gre za za modernistično avtorsko arhitekturo, ki nasprotuje staremu ali spontano gradnjo polpreteklega obdobja brez vsakršnih pravil. Toda tudi pri tistih hišah, ki se trudijo spoštovati staro, a ne presežejo romantičnega posnemanja, se večinoma izkaže, da nekaj bistvenega manjka.

Čudno je, da to kar mnogi ljudje v zgodovinski arhitekturi teh hiš prepoznajo kot čudenja in celo občudovanja vredno, arhitekturna stroka v 20. stoletju, razen redkih izjem, ni mogla ali smela ovrednotiti in vključiti v lasten razvoj. V naši raziskavi, bomo poiskali vzroke, premisliti osnovne razmerja in prvine (arhe), ter pojasniti zakaj ta arhitektura deluje tako skladno z okoljem. Ameriški arhitekt Frank L. Wright je dejal, da za arhitekta ni dovolj, da mu je nekaj všeč, vedeti mora zakaj mu je všeč. Čeprav se je način življenja precej spremenil, ostajajo vez z naravo, človekovo merilo in notranja razmerja, ki jih te vasi tako dobro nosijo v sebi, ključno sporočilo, ki ga človek v 21. stoletju za ravnovesje na Zemlji potrebuje še veliko bolj kot v 20. stoletju, ko so se vsa ta razmerja močno zamajala. Dejstvo je, da je te vasi treba celovito prenoviti, s povezavo najnovejših strokovnih spoznanj in stare prostorske modrosti, pa bo mogoče doseči podobno usklajenost tudi pri novih posegih v prostor.

Teorija

(teoria gr. način gledanja, ne samo način mišljenja)

Preden se posvetimo temu kako gledamo in kaj tukaj pod Sturdorjem zares lahko vidimo se vsaj za hip ozirno tudi na to, zakaj se vse to tako dolgo ni videlo. Eden od razlogov je vsekakor ideološki rez med starim in novim, skozi katerega je bilo po obeh svetovnih vojnah, še posebej pa v drugi polovici 20. stoletja vse staro že v izhodišču slabo, vse novo pa skoraj samo po sebi dobro. Kako močna je bila slepa pega, nazorno pojasni dejstvo, da v tem času v pozabo niso padli samo anonimni stari mojstri, ki so skozi stoletja soustvarjali to vaško mojstrovino, temveč tudi tak arhitekt kot je bil Plečnik, eden redkih, ki starega ni samo spoštoval, temveč po svojih najboljših močeh tudi dopolnjeval in ga še danes upravičeno kličemo mojster. Vmes je bil skoraj štiri desetletja prezrt in pozabljen. Mimogrede, tudi on je podobno kot številni Ljubljančani rad zahajal v Bohinj, še posebej v Srednjo vas, ne samo na počivnice, temveč na tisti oddih, ki mu je služil kot navdih. Ko govorimo o ideološkem rezu med starim in novim seveda ne mislimo samo na politične ideologije, ki so po svoji naravi dokaj plitve, temveč na dosti globlji globalen proces, v katerem sta univerzalna urbanizacija in totalna mobilizacija moderne dobe najgloblje zarezali. Univerzalizem renesanse utirjen s perspektivo se logično steka v »globalizacijo«, vendar ne smemo pozabiti, da se je z zlomom prvega vala v krizi leta 2008 v taki obliki do neke mere tudi iztekel. V trku med starim in novim, ki je bil še posebej izrazit v času bipolarne delitve sveta, je konzervativni Zahod ohranil več stika s tradicijo kot revolucionarni Vzhod. Očitno dejstvo je, da so predvsem v državah zahodne Evrope boljše prenovili stara zgodovinska jedra svojih mest in vasi, vendar tudi oni niso prenesli tega znanja, ne v novo arhitekturo in še manj v novi urbanizem, kar se najbolj opazi v obsežnih in brezbrežnih predmestjih. Skoraj povsod se je okoli zgodovinskih jeder v zadnjem stoletju čez vse meje razširila nekje bolj drugje manj brezoblična »periferija suburbije«, v kateri se merilo človeka in stik z naravo izgublja. »Metropolis« pozablja svoje izhodišče iz zibke civilizacije, starogrške »polis«. Podobno je v Parizu ali Berlinu, drugače ni v Rimu, niti v Firencah, kjer se je z renesanso začelo, skoraj edina izjema, ki v vzpostavljanju drugačnih vezi med novim in starim žal ni postalo pravilo, je morda Novi Amsterdam na Nizozemskem, pa še tam je vodilno vlogo v urbanizaciji prevzel modernizirani Rotterdam. Kljub temu, da niso bile v epicentru teh pretresov, pa Evropske vasi ob dveh svetovnih vojnah in številnih valovih nove urbanizacije pretrpele še hujše izgube kakor mesta. Zato je izkušnja Bohinjskih vasi, v prostoru kjer je narava tako močna, da je ne moremo spregledati in se ji moramo prilagoditi, lahko zelo pomembna tudi v širšem evropskem prostoru. Še posebej, ker se tu v tem prizadevanju lahko povežeta Triglavski narodni park in občina.

Za prepoznavanje občutljivih razmerij med temi hišami in potmi, med vasmi, vrtovi, polji, gozdovi in naravo je čimprej treba preizkusiti stara in razviti nova orodja. Razlika med funkcijo in formo, ta ključni moderni arhitekturni ključ, ki ga je v 20. stoletju modernizem obračal v eno (funkcija) in postmodernizem v drugo smer (forma), nas danes tem hišam morda lahko približa, vendar zelo okorno in okvirno. Oblika in vsebina, ne samo forma in funkcija teh hiš sta v večstoletnem razvoju v konkretnem prostoru pri teh hišah tako prepletene v detajlih in celoti, da ju lahko razločujemo, ne moremo pa ju ločevati. Ne samo razlike, ključne so tudi vezi in povezave. Skozi doslej razvite moderne teoretske koncepte prostorske stroke, ki jih za vsako resno raziskavo seveda moramo dobro poznati, se tem principom, lahko približujemo le približno, kajti tisto bistveno vedenje in ključno znanje, ki mu lahko rečemo »mojstrsko«, se ni prenašalo skozi knjige in preko katedrov univerz, temveč predvsem skozi polje nenehnega preizkušanja v delavnicah in gradbiščih od mojstra do mojstra, ne v abstraktnem, niti prenesenem, temveč v stvarnem prostoru. Tudi to je eden od razlogov, da so se ti mojstrski pristopi in zgodovinski principi v zadnjem stoletju tako porazgubili.

Teorija jezika

Če že govorimo o najnovejših spoznanjih in res želimo raztopiti slepo pego ter preseči razliko med gledanjem in videnjem, med sprejemanjem, razumevanjem in dojetanjem, si je pri vseh celovitih in večplastnih sistemih dobro pomagati tudi s spoznanji in raziskavami jezika, ki so bistveno spremenile ne samo naravnost, temveč tudi naravo naše civilizacije v 20. stoletju. Naj za lažjo orientacijo omenimo samo nakatere najbolj ključne korake v razvoju misli o jeziku, francoskega znanstvenika De Sassura, utemeljitelja moderne lingvistike, ki jezik prvi prepozna kot sistem razlik, ruskega literarnega teoretika Mihaila Bahtina, ki čas in prostor poveže podobno kot Einstein in to vez z enim izrazom poimenuje »krono-top«, ki ga v slovenščino, sicer v obratnem razmerju, lahko lepo prevajamo z eno besedo »prostorčasje«, sveda ne moremo mimo, francoskega literarnega kritika Rolanda Barthesa, ki v svoji semiologiji, »vedi o znakih«, prepoznal, da je vsaka stvar in vse kar je lahko znak jezika in jezikovna struktura. V spisu Funkcija in znak: Semiotika arhitekture, Barthes prizna, da je semiotična predpostavka o preučevanju kulturnih vzorcev kot sistema znakov za arhitekturo še posebej težavna, ker arhitektura ni klasičen komunikacijski sistem, temveč predvsem funkcijski (Blaž Zabel, Roland Barthes in urbanizem, Praznine, splet).

*Toda nemogoče je, da bi se dvoje samo lepo sestavilo brez tretjega. Na sredi med njima mora namreč biti nekakšna vez, ki ju povezuje. Med vsemi vezmi pa je najlepša tista, ki najbolj zedinja samo sebe in to, kar povezuje. In to po naravi najlepše uresničuje sorazmerje (gr. analogia, lat. proportio).
Platon, Timaj [31bc in v32bc]*

Likovna teorija

Če hočemo preseči razliko med gledanjem in videnjem, je dobro prepoznati razliko med površinsko in globinsko strukturo, ki jo je v svojih filozofskih raziskavah med prvimi odkril in razložil kasni Wittgstein. Ker se je posvečal predvsem jeziku je menil, da kdor sliši jezikovni izraz uporablja površinsko strukturo gramatiko, kdor ga razume pa globinsko strukturo gramatiko, če povzamemo po slikarju in filozofu Jožefu Muhoviču. »S stališča vizualne percepcije je odnos med globinsko in površinsko strukturo prvi izpostavil Maurice Merleau-Ponty, ki je v poznem delu 'Vidno in nevidno' eksplicitno zapisal, 'da je svet tisto kar vidimo, a tudi, da se ga moramo naučiti videti' ... Da se lahko približamo 'formalni konstrukciji' in vzpostavljenemu 'redu' med človekom in prostorom v likovnih delih, pa je kot pravi Jonathan Swift, potrebno ugotoviti, da je »gledanje umetnost videnja nevidnih stvari«, in da je pomen likovnega dela zaobsežen v načinu organizacije njegove (čutne in materialne) površinske strukture. Za tem skritim načinom organizacije si mora, če parafraziramo Wittgsteina, prizadevati vsakdo, ki želi likovno delo ne le gledati temveč videti, tj. razumeti in po-doživeti.« (Jožef Muhovič, Leksikon likovne teorije, CMD, Celje-Ljubljana, str. 243,244,245, 2015)

Arhitekturna teorija

Če to povežemo še z najnovejšimi raziskavami v arhitekturni teoriji finskega arhitekta in misleca Juhania Pallasmaa, ki s svojo fenomenologijo čutov in knjigami od katerih sta Oči kože in Misleča dlan prevedeni tudi v slovenščino, poiskuje raztopiti slepo pego okularocentrične civilizacije. Domet dominantnega pogleda, ki gleda, a ne vidi, pri zaznavanju in dojetanju prostora želi preseči ne samo z opozarjanjem na vlogo periferne vida, temveč pri poglobitvi pogleda tudi na pomen vseh ostalih čutov, od katerih je tip s svojo haptičnostjo eden najbolj pomembnih, saj je oko organ kože, o čemer govori že natančno izbran naslov knjige Oči kože. Za razumevanje konkretnega prostora je poleg Pallasmaa izjemno pomemben tudi ameriški zgodovinar arhitekture Kenneth Frampton, ki je s svojim kritičnim regionalizmom že v 80. letih 20. stoletja pokazal rešitev ključnih problemov univerzalne civilizacije skozi prepoznavanje posebnosti avtonomnih kultur in raznolikih pogojev konkretnih prostorov. Njegov temelni, skoraj lahko rečemo kopernikanski obrat, ki je bil v 90. letih 20. stoletja zaradi globalizacijskih pritiskov zavestno spregledan, šele po padcu prvega navala globalizacije let 2008, postaja v 21. stoletju spet ključen. Zato ni naključje, da izvrstni angleški zgodovinar arhitekture Francis Mallgrave v ključni knjigi Arhitektovi možgani, Nevroznanost, ustvarjalnost in arhitektura (The Architect's brain, Neuroscience, Creativity and Architecture, 2010) zaključni pregled klasične arhitekturne misli in zgodovine arhitekture prvega dela knjige s poglavjem Frampton in Pallasmaa. Knjiga, ki ima dva dela Zgodovinski eseji in Nevroznanost in arhitektura, je bila izdana leta 2010, in res povezuje najnovejših znanstvene izsledke in intuitivna spoznanja z zgodovinsko modrostjo arhitekture, predstavlja vez med fiziološkimi znanji in filozofskimi spoznanji v odnosu do arhitekture, najstarejše znanosti in umetnosti prostora.

Če sedaj s pomočjo posebnosti Bohinjskega prostora, stopimo še korak dlje, bliže in globlje, da se naučimo prostor ne samo gledati, ampak tudi videti in razumeti, le tukaj in sedaj, v stvarnem prostoru, se lahko približati tistemu bistvenemu, ki je večinoma skrito, zato pa je dobro ne samo videti, temveč uvideti in potem tudi vedeti.

Za poglobitev vtisa o celovitosti prostora, zgodovine in narave bom povezal nekaj premišljevanj o Bohinjskem prostoru, ki sem jih zapisal ob izbranih fotografijah Studorja na platnicah knjige Sporočila prostora, ki smo jo skupaj z arheologi in kolegi arhitekti izdali pri založbi ZRC SAZU leta 2008, ter esejev o Bohinju in prostoru v Bohinjskem zborniku iz leta 2011 in o Bohinju in Bohinjskem v publikaciji Bohinjske kolesarske poti.

O Bohinju in bohinjskem

Vsak kraj je poseben, Bohinj pa je izjemen na povsem svojstven način. V zavesti skoraj slehernega Slovenca je ta bližina visokih vrhov in globokih dolin povezana z nečim še globljim, ne samo z romantično naravo, čarobno pokrajino ali domala mitično zgodovino, ne samo z lepoto, čeprav nam tu zares jemlje dih, temveč z nečim še bolj starožitnim, za kar skoraj nimamo več besed. Ko se razkadajo jutranje meglice, se ob jezeru vedno znova vsak lahko prepriča, kako se tisto kar je drugje oddaljeno in razločeno, visoko in globoko, tukaj nenadoma zbliža, kakor najvišji vrhovi, ki se zrcalijo in prosejajo najgloblje v vodni gladini. Čeprav gre za velika nasprotja tukaj kaj lahko celo sovpadajo. Če pojmu »starosvetno« v naši sodobni družbi sploh še lahko najdemo stvaren kraj, je to gotovo Bohinj.

Ni naključje, da je že Prešeren izbral »Bistriško dolino« za svoj Krst pri Savici, kjer se odigrajo ključni trenutki slovenske in evropske srednjeveške zgodovine, kjer se Črtomir sreča z ljubeznijo življenja in doživi svoje usodno spremenjenje. Da ta pokrajina ne privablja samo pesnikov in pisateljev, dobro priča tudi svetovno znani znastvenik in izumitelj Sir Humprej Davy, ki je že močno bolan za svoje zadnje potovanje izbral prav Bohinj. Njegov spremljevalec, heidelberški študent medicine je 20. maja 1828 v svoj popotni dnevnik zapisal: »Ko smo se peljali vzdolž Save je postajala dežela vsako miljo bolj romantična in smo prišli do kraja, kjer se reka izteka iz jezera, se nam je zdelo, da je dosegla vrhunec divjega veličastja.« Žal malokdo ve, da je tudi mojster Plečnik ime za osrednje ljubljansko pokopališče Žale našel v Bohinju. Tudi Edvard Kocbek je za udejanjanje svojega Dejanja izbral Bohinj. Srečanja mladih ustvarjalnih ljudi pred drugo svetovno vojno, kamor je prvič povabil tudi Borisa Pahorja, je poimenoval Bohinjski teden... Težko ujemljivi in dojemljivi Bohinj privlači ljudi, visoke duhove in v zadnjem času tudi široke množice, vendar svoje skrivnosti odstre le redkim. Celo domačin Mencinger, ki velja za ključnega poznavalca bohinjskih starin, saj v Moji hoji na Triglav pripoveduje dogodivščine iz domače deželice in se ima za bohinjskega Herodota, je priznal, da skrivnosti ni prišel do dna, saj mu stari »mnogo reči niso hoteli povedati«.

Kocbek, ki je svoje Bohinjske tedne organiziral na obali jezera, je v svojih Lipicancih zapisal: »Kako skrivnostno sta spojena narava in zgodovina pri slehernem ljudstvu na zemlji?«. Kdor se sprašuje podobno, mu bohinjska pokrajina odgovarja, vendar ne samo z vnanjo podobo, navzven, niti z odsevi in odmevi, ki so tukaj še posebej lepi, temveč le. če zna slišati zven in odzven tudi navznoter z vsem » kar je res in še več kar je res«...

*»Po mojem prepričanju je bila Spodnja Polana obredni kraj na prehodu dolinskega sveta (Solzne doline) v gornji svet (Svete planine), podobno kot je ta **prehod** na stogu med spodnjim delom in petrom, ali pri stari hiši med hišo (izbo) in zgornjim delom (ispo z dero). Govor je o **meji, črti**, preko katere je **prehod iz enega v nekaj drugega**, ki je prvemu različno ali pa nasprotno in zaradi tega v nekakšnem sožitju, kakor je na primer zakonski jarem **sožitje** moškega in ženske, vprežni jarem ali »štanga« je sožitje vola in konja pri oranju.«
Joža Čop,*

Bohinj je bil dolga stoletja, vsaj zdi se tako, odmaknjen od civilizacije, saj se je človek vanj lahko podal samo po strmih stezah čez gorske prelaze. Širšo in krajšo pot proti Bledu in še to čez »štenge« ob Soteski so si Bohinjci utrlji šele v renesansi. Prvo cesto skozi Sotesko pa so s pomočjo lastnika bohinjskih fužin barona Žige Zoisa in oskrbnika blejskega gradu Ignaca Novaka dobili šele konec 18. stoletja v dobi razsvetljenstva. Zato ni čudno, da so se v Bohinju ohranile ne samo stare šege, temveč tudi modrost davnih prednikov dlje kot drugje. Kajti daleč od sodobne nekaj stoletne civilizacije, pomeni lahko na drugi strani tudi blizu stare tisočletne kulture. Dokler ni bilo cest in so povsod po Evropi tovorili naj bi, kakor pričajo stara izročila, skozi to osrčje Alp vodila pomembna bližnjica med Sredozemljem in Baltikom. V Bohinju so obvladovali staro tehniko pridobivanja noriškega železa. Da so stari plavži v bohinjskih fužinah, ki so za časa Zoisa še goreli, ugasnili konec 19. stoletja je kot smo že rekli ironija zgodovine. Vendar to ne zasenči dejstva, da so stara izročila v Bohinju še posebej živa.

Bohinj se ne razlikuje samo od zunanjega sveta, razlika je tudi med obema dolinama znotraj Bohinja, a ne samo v legi v prostoru, temveč tudi v zgodovini. Spodnja dolina je dobrih 800 let spadala pod Blejsko gospostvo, ki so mu od darilne listine kralja Henrika leta 1004 vladali briksenški škofje s svojimi namestniki z Blejskega gradu. Zgornja dolina pa je pripadala radovljiški gosposki, v srednjem veku Ortenburžanom, ki so bili še posebej gospodarsko napredni, saj so že leta 1381 uvedli prvi rudarski in potem 1406 še gozdarski red.

Arhitekt profesor Fister pravi, da so v bohinjski zgornji dolini izdelovali gotske skrinje še v 19. stoletju. Plečnik je v Srednji vasi, kamor je poleti pogosto zahajal, izvedel da so arheologi našli staroslovansko grobišče na ledini, ki se imenuje Žale. Bohinj je imel torej, kakor smo že omenili, osrednjo vlogo tudi pri imenovanju novega ljubljanskega pokopališča. Plečnik ga ni samo oblikoval, temveč tudi poimenoval. Imena so v Bohinju še posebej pomenljiva in skrivajo dodatno prostorsko razsežnost. Rudnica se je preden so v njej odkrili rudo baje imenovala Rodnica. Suha je struga, ki je večinoma suha, Pršivc pa gora iz katere po obilnem deževju dobredno prši, vmes med Suho in Pršivcem, med tema dvema skrajnostima pa leži skrivnostno Bohinjsko jezero. "Nome nest omen" tukaj zares drži, kajti slavni Ukanc na koncu tega jezera v narečju pomeni prav to, »U konc«.

Znamenje v Zgornji dolini v Bohinju, stogovi in, hiša s pečino Studorja v ozadju lepo pokažejo, kako so tudi brezimni mojstri v starožitnih krajih vsako stvar uglaševali s celoto. Znanje, ki se je prenašalo iz roda v rod, od mojstra do mojstra, ni bilo nikoli zapisano. Pomembno je »kar je res in še več kar je res«, kakor je povedal Joža Čop z Broda v Bukovski deželi. To modrost mu je v zgodnji mladosti položil na srce stari Učešk, »očanec, ki je obvladal te stvari«. Pri tej predaji znanja in izkušenj je res, kar dobiš, še več pa je tisto, kar iz tega lahko narediš. Izročilo ostaja živo in čilo, če prostorska sporočila, kakor nakazuje že beseda prostor, odpirajo prostost in podpirajo preprostost.

Na prostorski delavnici v Srednji vasi leta 1997, kamor smo povabili Joža Čopa, da pripoveduje o Bohinju, nam je med drugim povedal tudi zgodbo o »vaštru«, kakor na Gorenjskem pravimo mačjim glavam, tlaku iz prodnikov. Na kaj vas spominja beseda »vašter«, je vprašal Čop in hudomušno počakal. Vedel sem, da so »Vašter« stari mojstri polagali v lope starih bohinjskih cerkva, »vaštrane« so bile tudi nekatere ključne poti v Bohinju, kajti kamni pot dobro učrtstijo, med njimi pa tudi voda lepo odteka. No, kaj odzvanja v besedi »vašter«, če le dobro prisluhnete? Kaj se ne sliši podobno kot »aster«, zvezda po latinsko? Zvezda na nebu je kakor kamen na zemlji, ne samo podoba, prisposoda večnosti. Kaj vas »vašter«, ne samo beseda, kamniti tlak potemtakem ne spominja na zvezdno nebo, je dejal stari modrec in se ob začudenih pogledih zadovoljno muzal. S kamnom tlakovane poti niso podobne samo rimskim cestam, temveč Rimski cesti na nebu in vendar na zemlji. Kakor zgoraj tako spodaj. Kaj ni lepo, če se zvezdno nebo, ko ga v lopi pred cerkvijo zakrije streha, odzrcali v kamnih na tleh preden prestopiš prag svetega prostora. Zgodba, ki se dotika mitskega mišljenja nima meja, je kakor voda med prodniki, ki se preko struge neba vrača na izvire, vedno znova ista in čista....

Joža Čop, ki sva ga arheologom, zgodovinarjem in etnologom z ddr. Andrejem Pleterskim v letih 2008 in 2009 pogosto poslušala in snemala, obilica dragocenega gradiva pa je shranjena v arhivu ZRC SAZU, je svoje pričevanje o Bohinju dopolnil tudi z razlago, ki lepo pokaže večplastnost in prepletenost bohinjskega sveta:

»Po mojem prepričanju je bila Spodnja Polana obredni kraj na prehodu dolinskega sveta (Solzne doline) v gornji svet (Svete planine), podobno kot je ta prehod na stogu med spodnjim delom in petrom, ali pri stari hiši med hišo (izbo) in zgornjim delom (ispo z dero). Govor je o meji, črti, preko katere je prehod iz enega v nekaj drugega, ki je prvemu različno ali pa nasprotno in zaradi tega v nekakšnem sožitju, kakor je na primer zakonski jarem sožitje moškega in ženske, vprežni jarem ali »štanga« je sožitje vola in konja pri oranju.«

Čopovo sožitje nasprotij, ki se razkriva od vršacov do globeli, od naravnih pojavov do krajevnih imen, od temnih kleti do razsvetljenih slemen, od niš do hiš, zunanjih in notranjih..., močno spominja na staro modrost grških predsokratikov in hkrati na »sovpadanje nasprotij«, briksenškega škofa in filozofa Nikolaja Kuzanskega, enega od ključnih utemeljiteljev renesanse, ki je imel v božjepotni cerkvi na Bitnjah svoje predavanje o Briksenški posesti na Kranjskem 7. maja 1458 (Franc Ceklin, Bohinjski zbornik, 1987).

Polis (mesto) je, podobno kot človek, ki mu je bila namenjena 'Nikomahova etika' (Aristotel), zamišljen kot **način (modus) življenja same narave**. Zato se vedno nekje nahaja. Je na ravnici ali ob vznožju hriba, na izviru ali ob ustju reke, je trdnjava ali odprti pristan, – vedno glede na potrebe njegovih prebivalcev in **v soglasju z mejami narave**.

Goran Starčević, Volk v supermarketu, s 32

Prostorska sporočila

Prostorska sporočila imenujemo tisto posebno vednost o prostoru, ki se kristalizira skozi zgodovino in povezuje visoko skozi nizko, zaprto skozi odprto in polno skozi prazno,... veže sobe in hiše skozi veže, hiše skozi vrata, okna in niše, stavbe in poslopja skozi dvorišča in vrtove, vasi skozi gorice in polja, trge in mesta skozi ulice in trge, vse skupaj pa spet naravnava na naravo, tako, da je vsak, tudi najmanjši delček povezan s celoto. Steze, poti in ceste, ki se vijejo vmes, povezujejo ne samo naselja, navezujejo se na ključne prostorske poudarke, vrhove gora in gorska sedla, hribe in doline, gradove in cerkve, stolpe in zvonike, pročelja in vogale, slemena in portale. Vsaka pot se naravnava na cilj, podobno, kakor misel na smisel. Če se znamo zbrati in prebrati, vsaka stvar ni samo znak, temveč znamenje ob poti. Med praznim in polnim se osredotočimo na os, ki je vez med osnovnim in snovnim. Ne v utvarnem, prostorska modrost je v stvarnem in tvarnem. Arhitektura in arheologija imata skupni »arhe«, ki je že starim Grkom pomenil počelo in smisel. Prostorske prvine, ki ohranjajo stik s prvinskim, lahko razločujemo, vendar samo, če jih ne ločujemo od celote, kajti predvsem skozi različnost, se odpira tista razločnost, ki lahko povezuje vse, kar se v prostoru nahaja. Podnebne spremembe, kriza in kaos mestne civilizacije so posledica pozabe tega znanja. Prostorska sporočila omogočajo ne samo pregled, temveč vpogled, skozi katerega tudi urbano spet lahko postane ubrano.

Našo virtualno civilizacijo pod obnebjem podnebnih sprememb vedno bolj mečejo iz ravnovesja ne samo pomladne in jesenske povodnji, temveč tudi poletni požari. Da bi pogasili napetosti, moramo uglasiti nasprotja in povezati najsodobnejša spoznanja z najstarejšimi modrostmi. Uglašnost med Pršivcem in Suho, prostorska modrost, ki je v Bohinju še posebej živa, je tisto ravnovesje, v katerem spet lahko sestopimo na raven narave in najdemo stik s celoto, ki celi.

Kvalitetne bohinjske hiše, ki so se kot del alpske kulturne dediščine ohranile skozi zgodovino, še danes občudujemo zaradi njihove uporabnosti, ki ni v nasprotju s skladnostjo in lepoto. Materialno in oblikovno so vezane na posebnosti okolja v katerem so umeščene. Izredna doslednost in natančnost zasnove in tudi izvedbe je bila dosežena z mojstrskim znanjem. Njihove sorodne lastnosti kot so proporcija, skladni gabariti, natančna umeščenost glede na smeri neba in osončenje, uglašenost z okoliškimi objekti in tudi s horizontom. Tipologija natančno lahko definira zgolj principe proporcije, orientacijo maksimalne gabarite. Bolj specifično umeščanje in uglaševanje objekta na okolico pa naj uredi za to usposobljen arhitekt. Napačno interpretirana tipologija, kakršni so bili večinoma tipski načrti za individualne hiše v polpreteklem času, lahko vodi v naselja, kjer vsaka hiša stoji na sredi svoje parcele in ne gradi javnega prostora. Stare vasi so v dolgih stoletjih nastajale kot organizem, ki raste počasi in sproti skladno umešča novogradnje, ki si z obstoječimi stavbami delijo skupni gradbeni material, proporcijski sistem, v preteklosti tudi tipični tloris hiš.

O tipologiji

Tipologija stavb je uporaben sistem razvrščanja stavb po funkciji, obliki velikosti, ki lahko določa osnovna pravila igre, dovoljena v določeni stavbni skupini in v nekem prostorskem okviru. Tipološko se da natančno opredeliti opredvsem proporcije, naklone, širine napuščev, dovoljene oblike odprtin.

Problem tipologije je v tem, da določa univerzalno rešitev, ki velja v univerzalnem prostoru. Specifični relief, urbanistična umestitev, osončenje, vetrovi, pogledi, dostopnost, odnos do okoliških vzpetin, pa vplivajo na to, da se tip stavbe prilagodi specifičnim potrebam uporabnika ter specifičnim zahtevam in danostim lokacije. Mojstrsko preoblikovanje tipa za specifično lokacijo ima za cilj specifično stavbo, ki kljub temu, da ima skupen izvor, vendarle je samosvoj objekt, smiselno in lepo vpet v konkretno lokacijo. To mu daje unikatnost.

Zato je potrebno s tipološkimi načrti ravnati kot z orodjem, ki ti določi pravila igre v primeru idealne lokacija, potrebno pa je mojstrsko znanje, da se stavbo skladno umesti in uglasi z okolico.

Proporcije

Proporcije starih kmečkih hiš v Bohinju so vezane na določene standarde in tehnologije, ki so jih v tistem času uporabljali mojstri. Naša raziskava in analiza stavb je pokazala, da so preproste proporcijske ključne, večinoma na osnovi diagona (kvadrata in diagonale) uporabljali presenetljivo dosledno. Osnovna razmerja uporabljajo celovito, ne samo na fasadah in v zunanjih volumnih, temveč tudi v notranjih prostorih. Morda ni naključje, da se najpomembnejši notranji prostor, ki je večinoma kvadraten, imenuje hiša, enako kakor hiša, enako ni samo ime, temveč tudi ključna razmerja.

Zidovi so bili kamniti ali opečnati, debeline okrog 60 cm. Nekateri starejši objekti imajo še delno zidano delno leseno brunasto pritličje.

Stropovi so bili v kletih pa tudi v vežah in črnih kuhinjah masivni obokani. Drugje pa leseni.

Svetla višina prostorov je bila precej nižja od današnjih standardov tudi okrog 2m.

Nadstropja in podstrehe so bile v večini primerov leseno, skeletno grajena in obita z opažem. In neizolirana.

Na zunanji vtis hiše močno vplivajo proporcije celote ter sorazmerja med posameznimi deli. Hiša ki je vitka in visoka, deluje drugače kot nizka čokata. Problem nastane pri prenovi starih stavb, ki imajo razmerja usklajena, in se jih obleče v 15 ali 20 cm izolacije. Spremeni se razmerje med stavbnim telesom in napuščem, skrijejo se skrbno oblikovani stavbni členi kot na primer kamniti okenski okviri ali portali vrat. Prestavitev originalnov je po navadi draga in zahtevna, nadomestki iz stropa pa razvrednotijo original. Zato se kvalitetne hiše ne izolira na tak način.

Pri novogradnjah je pomembno, da pri projektiranju upoštevamo debelino izolacije ter cel zid uskladimo s proporcijo stavbe. Konzole napuščev so zato nekoliko daljše. Širina napuščev se je skozi čas tudi spreminjala. V času socialistične gradnje so nekatere hiše dobile prevelike napušče, kot odgovor na to pa so se pojavile nekatere hiše, ki sploh nimajo napušča. Take oblike so zanimive, in se oblikovno navezujejo na gradnjo tradicionalnih zavetij v tehniki suhozida, v tehniki pasivne gradnje pa so s tem preprečili morebitne toplotne mostove hkrati pa maksimalno izkoristili zazidalno parcelo, saj je floris strehe enak florisu hiše. Vendar v primeru Bohinja taka gradnja večinoma ni ustrezna.

Stara alpska vas s svojimi hišami in polji leži med strmima pobočjema Studorja in Rudnice, ki tvorita že od daleč prepoznavni »U«, najbolj očitno znamenje, ki še danes priča, kako je Zgornjo Bohinjsko dolino in cel Bohinj na samem začetku izdolbel ledenik. Stare domačije, katerih vrtovi in polja se v velikem amfiteatru spuščajo proti jezeru, so razložene na prvih terasah morenskega loka, posejane in posajene med velike balvane. Središče vasi je položeno še globlje v križišče dveh dolin, ki ga je v prečni smeri poglobila reka Mostnica, ko se je skozi dolino Voje prebila iz ozkih korit, ki še danes nosijo njeno ime. Dvojnost tukaj ni samo v delovanju narave, temveč tudi v naravi same vasi, kajti že v zasnovi je na robu razložena in v središču gručasta, tudi njeni prebivalci so se v dolgi zgodovini vasi preživljali večinoma na dva načina, s kmetijstvom in fužinarstvom. Na fužinarje, ki so jim stari Bohinjci rekli »frišarji«, se veže tudi starejše ime vasi Staro klad'vo (Altehammer). Starost naselbine poudarjata obe imeni, arheologi jo postavljajo v prazgodovinski čas stare železne dobe (halštat) in verjetno ni naključje, da so tukaj tudi imena predslovanskega izvora najbolj pogosta. Razvoj fužinarstva od prvih noriških začetkov, preko razcveta v 16. stoletju, prve industrializacije v času Zoisov ter Kranjske industrijske družbe, ter zatona večtisočletnega železarjenja v Bohinju, ki ga je, kako protislovno, dokončno zapečatila železnica, je z jezom, rakami, ostalinami fužin, Joštovo nutnico in Zoisovo graščino vpisan v samo strukturo tega kraja. Da je industrija tukaj ugasnila, ko se je drugod industrializacija šele začela, je ena od velikih posebnosti in primerjalnih prednosti Bohinja.

Baron Žiga Zois geolog, filozof in literat, ključni mecen in vodnik slovenskih razsvetljenskih ustvarjalcev, je bil tudi lastnik Bohinjskih fužin. Iz njegovega intelektualnega kroga so izšli Jernej Kopitar, ki je izdal prvo slovensko znanstveno slovnico, Anton Tomaž Linhart, ki je ustvaril prvo znanstveno zgodovino in prvi dve gledališki deli ter Valentin Vodnik, ki je napisal prvo umetniško pesniško zbirko, bil pa je tudi prvi župnik nove župnije na Koprivniku. Z Vodnikom, ki je na zač-

etku svojega bivanja v Bohinju stanoval kar v Zoisovi lovski koči na Koprivniku, sta plodno sodelovala tudi v zvezi z »bohinjskimi rečmik«. Bohinj je bil Zoisu še posebej pri srcu, ne samo, da je že eno leto po prevzemu Bohinjskih fužin podprl prvi vzpon Bohinjcev na Triglav, 8 let pred Mont Blancom, 22 let pred Grossglocknerjem, celih 87 let pred Matterhornom, moderniziral je bohinjske fužine, zgradil tudi most čez Mostnico ter s prvo cesto skozi Sotesko Bohinj odprl v svet.

V hiši na robu Stare Fužine je živel tudi Janko Ravnik, skladatelj in pianist, dirigent Ljubljanske Opere in dekan Akademije za glasbo, najpomembnejši predstavnik slovenske moderne glasbe 20. let 20. stoletja. Ravnik je bil tudi alpinist in vrhunski fotograf ter filmski režiser, ki je leta 1931 s svojimi alpinističnimi kolegi Skalaši posnel tudi prvi slovenski celovečerni film z naslovom V kraljestvu Zlatoroga, slavospev slovenske in bohinjske pokrajine. Manj znano je dejstvo, da so Skalaši z izkupičkom filma, ki je bil jugoslovanska uspešnica, postavili planinski dom na Rjavi skali, ter tako utemeljili planinski in turistični razvoj na Voglu.

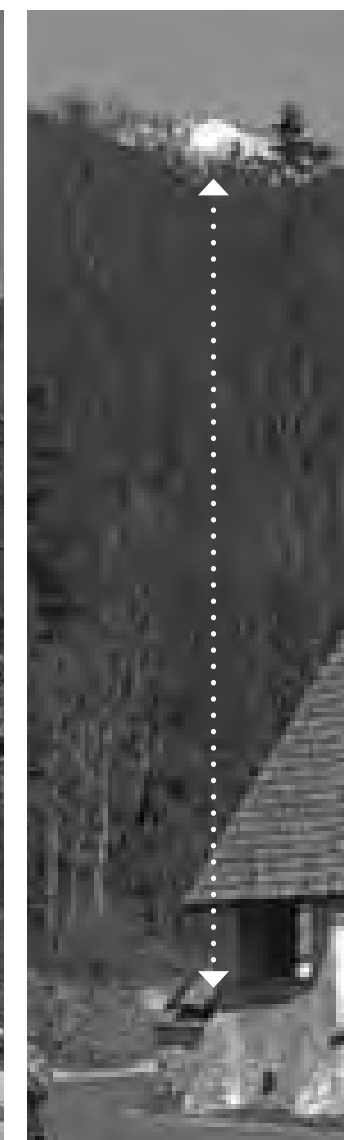
Te in druge zgodovinske plasti od etnoloških, arheoloških do geoloških s predstavitvijo življenja in dela prebivalcev Stare Fužine s poudarkom na vrhunskih dosežkih so danes izjemno pomembne ne samo za razvoj kulturnega turizma, temveč tudi za samozavest in ustvarjalne možnosti njenih prebivalcev.

Poleg skrbne poselitve, ki varuje plodno zemljo, so z veliko prostorsko modrostjo tu natančno postavljene vaške hiše in trgi, dosledno speljane ceste, poti in steze, ki se naravnavajo na ključne poudarke v pokrajini, s posebnim ozirom na horizont, kjer prevladujeta dve ključni točki, Triglav, najvišji vrh med vrhovi in Krstenica, »nebesa nad Bohinjem«, kakor so tej planini rekli stari.

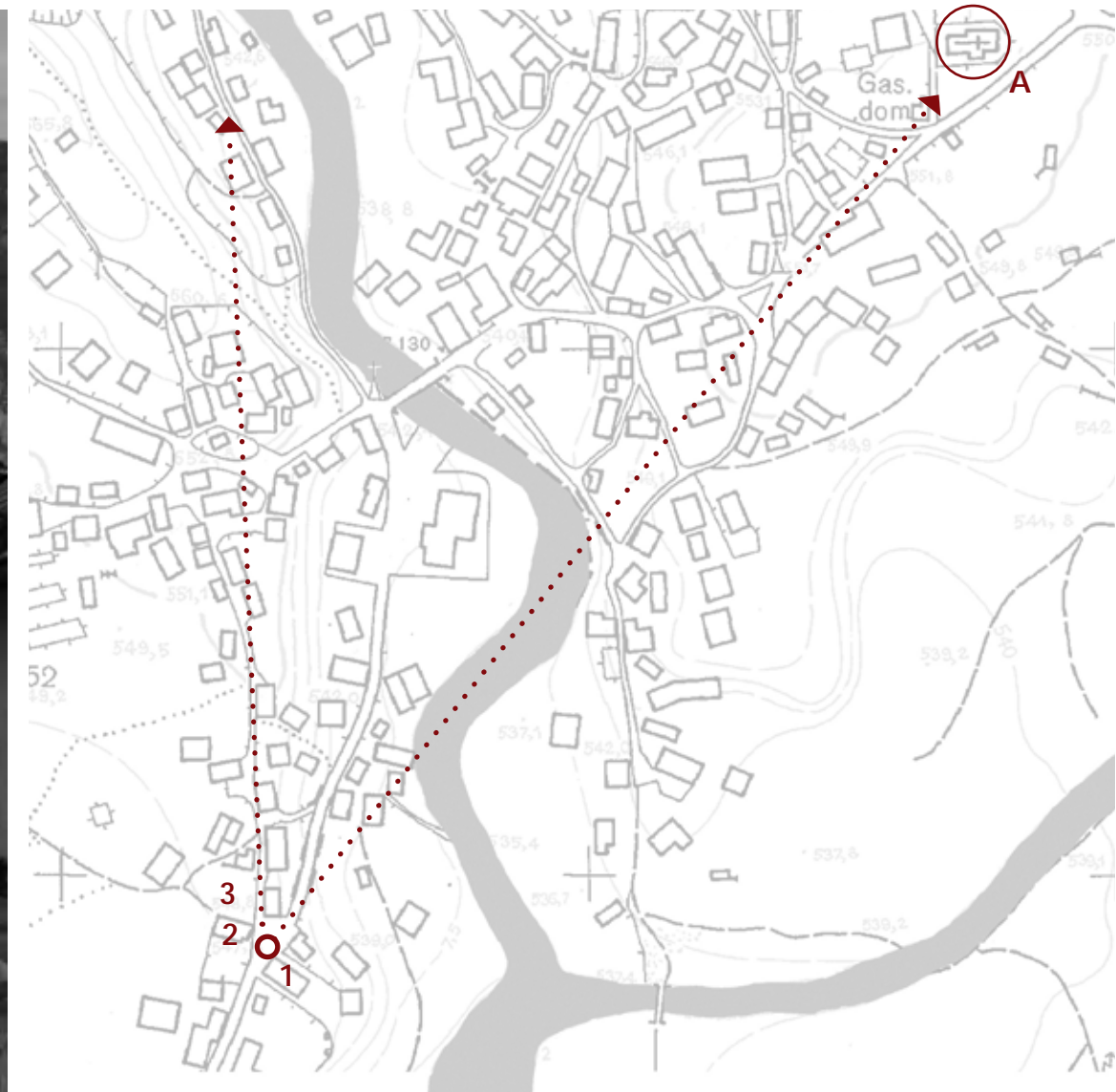
»Naš najlepši ljudski arhitekturni spomenik je kozolec, pa za čudo: brez ornamentacije. Kako dognano lep je v svoji goli konstrukciji in raskavi sivi obleki iz lesa, kako prepeva razgibana pokrajina med njegovimi vodoravnimi latami.

Stara Fužina

Most pri Sv. Janezu povezuje ne samo Spodnjo in Zgornjo dolino, levi in desni breg reke, temveč s tišino jezera na eni in šumom reke na drugi strani razločuje skrajni rob jezera in začetek reke, ter ju na drugi strani spet spaja. Izbran pogled natančno čez sredino odkrije, v kakšnem sožitju sta kamniti most in stara cerkev in kako skladno sta ključna simbola Bohinja vpeta v naravno okolje. Redko kje v dolini, če gledamo iz glavne ceste, je hribovito ozadje dovolj nizko, da se vrh zvonika lahko dotakne neba in ga kakor tukaj prešije z zemljo. Zvonik, ki pokuka preko obzorja Studorja, je na drugi strani preko horizonta Vrtovina sorazmerno uravnovešen z vrhom Tosca (KULTURA/NATURA). Na sredini je most, os je naravnana natančno na zunanji vogal, ograja mostu pa na notranji vogal cerkvene lope, tako da se polovica mostu s čelno fasado cerkve zapira, druga polovica pa preko Vrtovina na jezersko stran odpira. Natančno nad vogelnim kamnom lope je tudi gorski vrh (Viševnik). Vidimo ga lahko v času, ko na drevju ni listja, ne samo s pravega mesta, temveč tudi v pravem času.

Tu bi se bilo treba lotiti dela in začeti delineacijo. Tako, delo bi moral opraviti arhitekt s konstruktivnim znanjem in umetniškim čutom. Neizmerno je bogastvo naše ljudske arhitekture in pohištva. S preišljenim delom, z natančnimi tlorisi, prerezi in pogledi, z detajli posameznih zanimivih konstrukcij, vse v pravilnih proporcijskih razmerjih, bi se odkrivalo pravo lice naše ljudske umetnosti: taka solidna podlaga bi lahko s pridom bogatila sodobno ustvarjajočo arhitekturo. Kakor je potrebno strokovno zbirateljsko delo objektov naše cerkvene in profane (grajske in meščanske) arhitekture in se odpira izvedencem na vse strani neizmerno področje delovanja, tako je še bolj potrebno odkrivanje prvin naše ljudske umetnosti.»
Marjan Mušič, Razmišljanja o slovenski ljudski umetnosti, 1939/40, s18

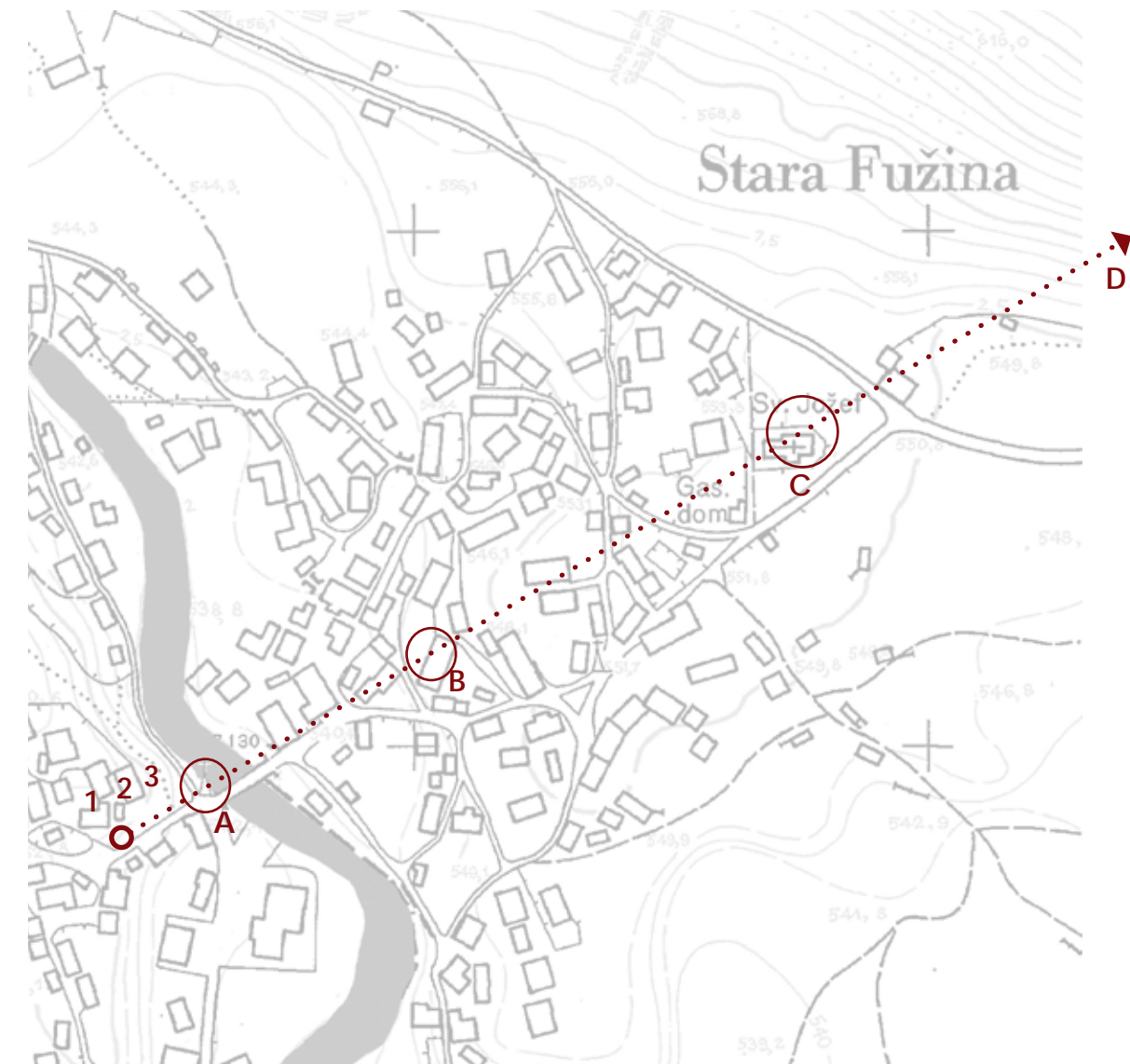

Na začetku vasi, preden se spustimo preko ježe, se na sredini lepo uglaseni vaško znamenje, pročelje hiše in vrh Studorja, v osi ceste, ki se spušča se pokaže zvonik cerkve na drugi strani vasi (1). Ko se premaknemo se na levi strani pokaže vrh Triglava(2), in če smo pozorni, ko se gibljemo mimo znamenja, se odstre tudi planina Krstenica z Ogradi (3). Triglav in Krstenica, ki ju tu srečamo že na začetku, sta dva ključna poudarka vasi, ki se tudi iz drugih zornih kotov večkrat ponovita.

Stara Fužina

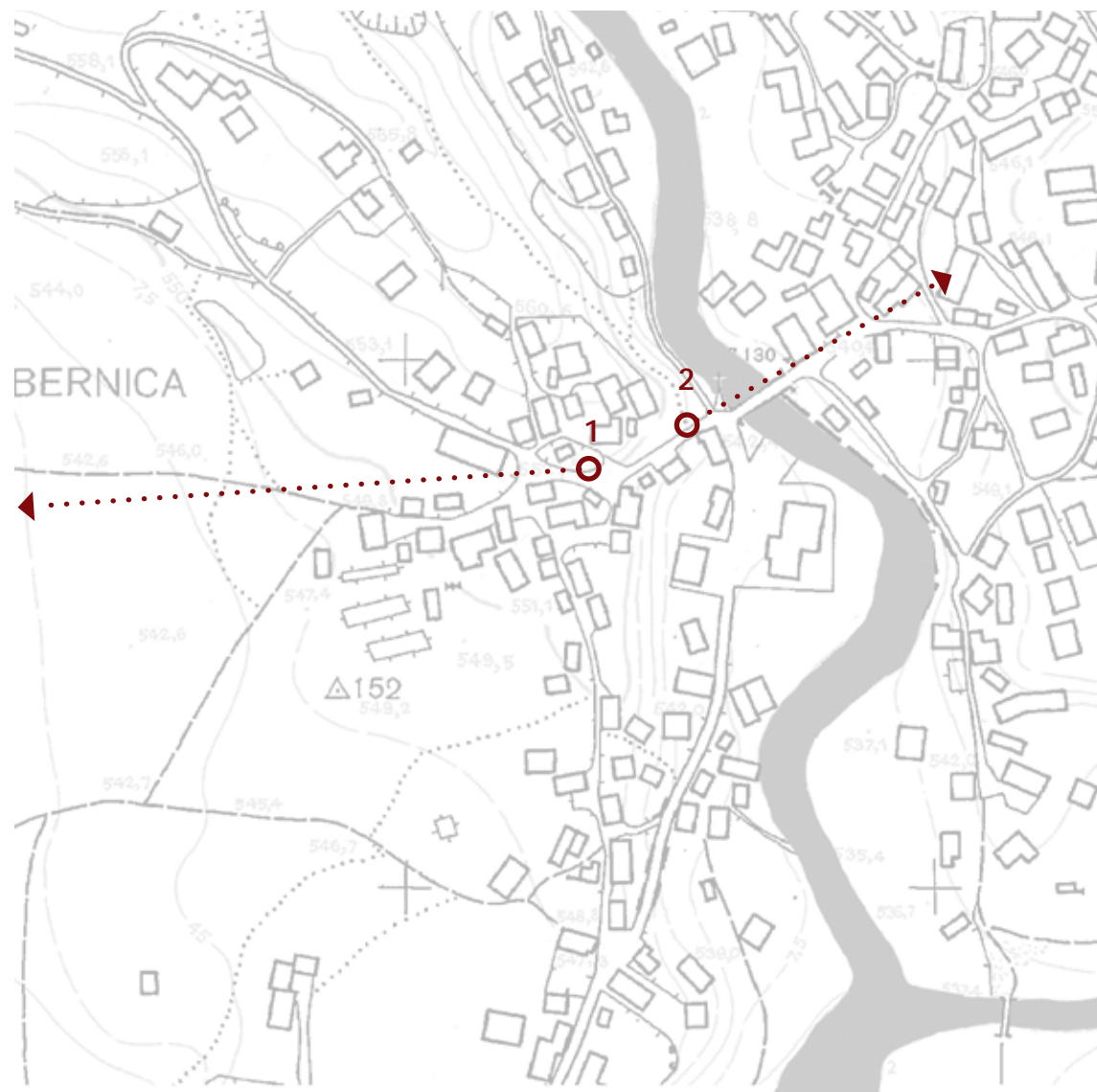

V središču Stare fužine se v smeri glavne poti pred ovinkom na vaški most odpre izjemna prostorska kompozicija, eden najlepših vaških pogledov v Sloveniji. V sredini se nad dvojnimi sedlom, zgoraj ob Toscu in spodaj med strmo streho vaške hiše (KULTURA) pobočjem Studorja (NATURA) v daljavi pokaže Triglav. Mejni kamen je iz te točke gledanja v osi hišnega pročelja in vaško znamenje na drugi strani v osi z vrhom Tosca. Osrednjo os kompozicije predstavlja kontrapunkt med Triglavom in Mostnico, goro in reko, najvišjim in najglobljim, vidnim in nevidnim.

Pot ki se spušča z zgornjega dela vasi k reki Mostnici med hišnim zatrepom na desni in mogočnim pobočjem Studorja na levi (KULTURA/NATURA), je naravnana natančno na vaško znamenje (A) ob mostu. Na isti osi sta v ravni liniji tudi zvonik cerkve (C) na zgornji terasi in čelo Studorja (D). Če dobro pogledamo sta med znamenjem in zvonikom, dve komaj opazni vrzeli, ne samo struga reke, temveč natančno v osi tudi vhodna vrata Hlipove hiše (B). Trikrat se ponovi tudi motiv loka na kapelici, v vratih in v lini na zvoniku.

Stara Fužina

Na koncu te smeri tik ob mostu lahko vidimo, kako znamenje z obliko strehe podpira in poudarja vodoravno linijo hišnih slemen vasi. Ko se na drugi strani ista pot dvigne na ježo, se naravna mimo gospodarskega poslopja (KULTURA) in skale (NATURA) na vrh na horizontu pred pročeljem hiše. Vrh je majhen, toda strehi hiše in skednja ga v kontrapunktu lepo poudarjata.

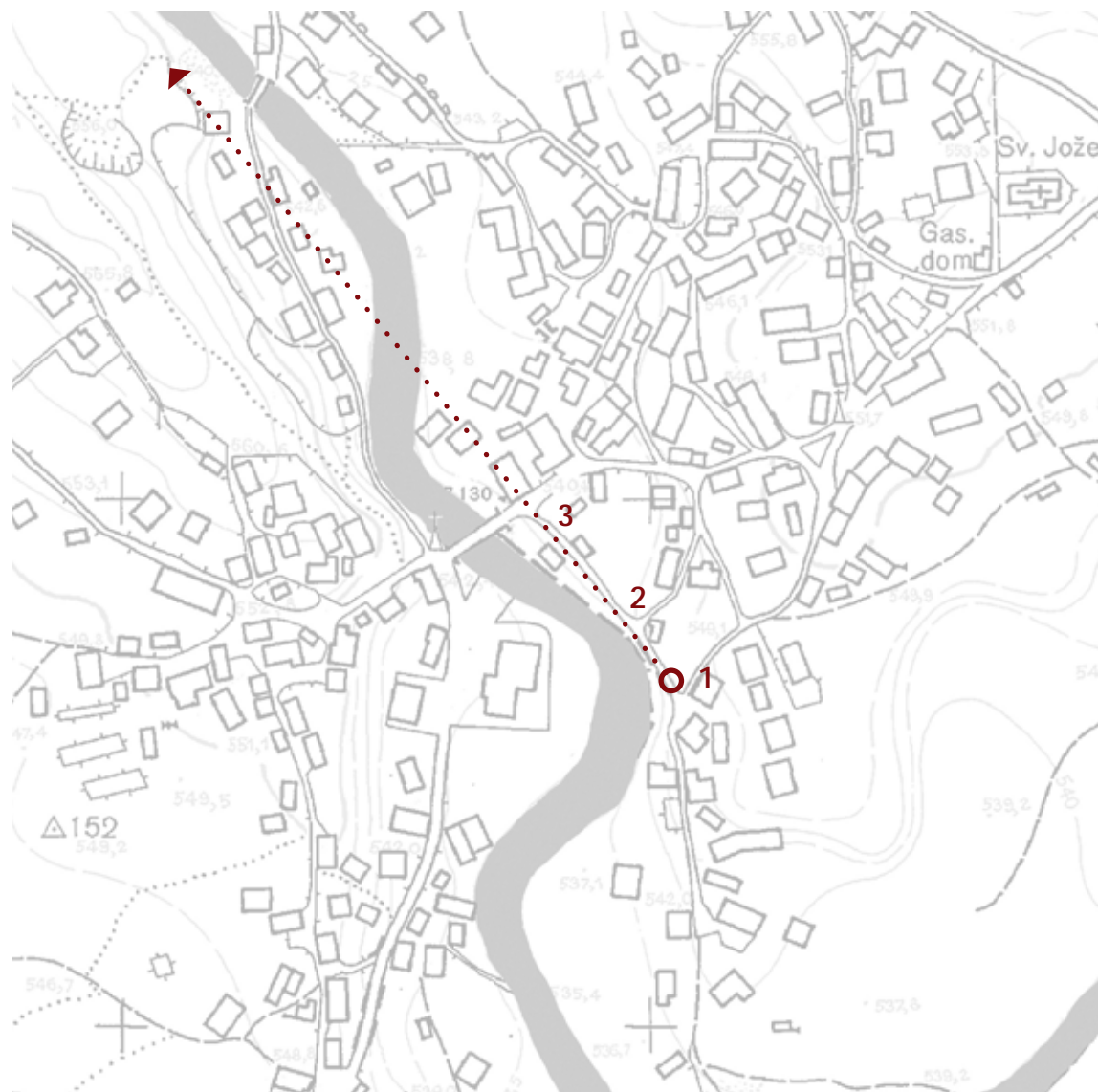

1

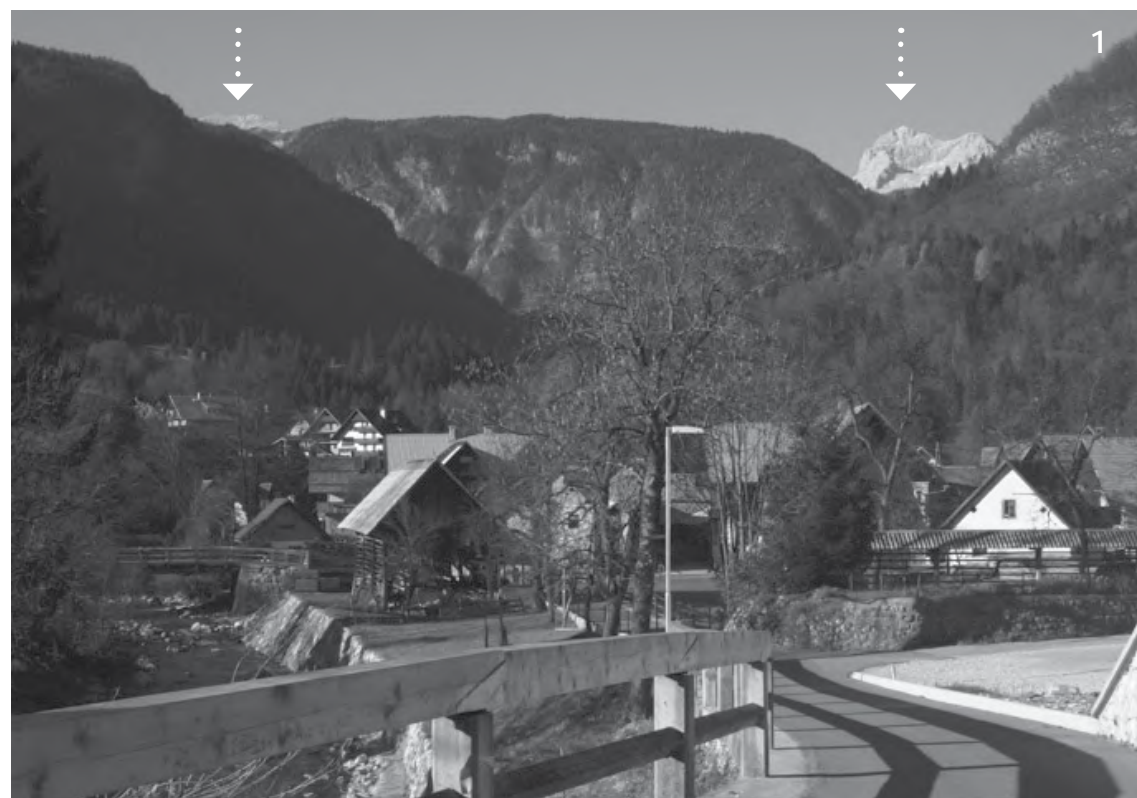

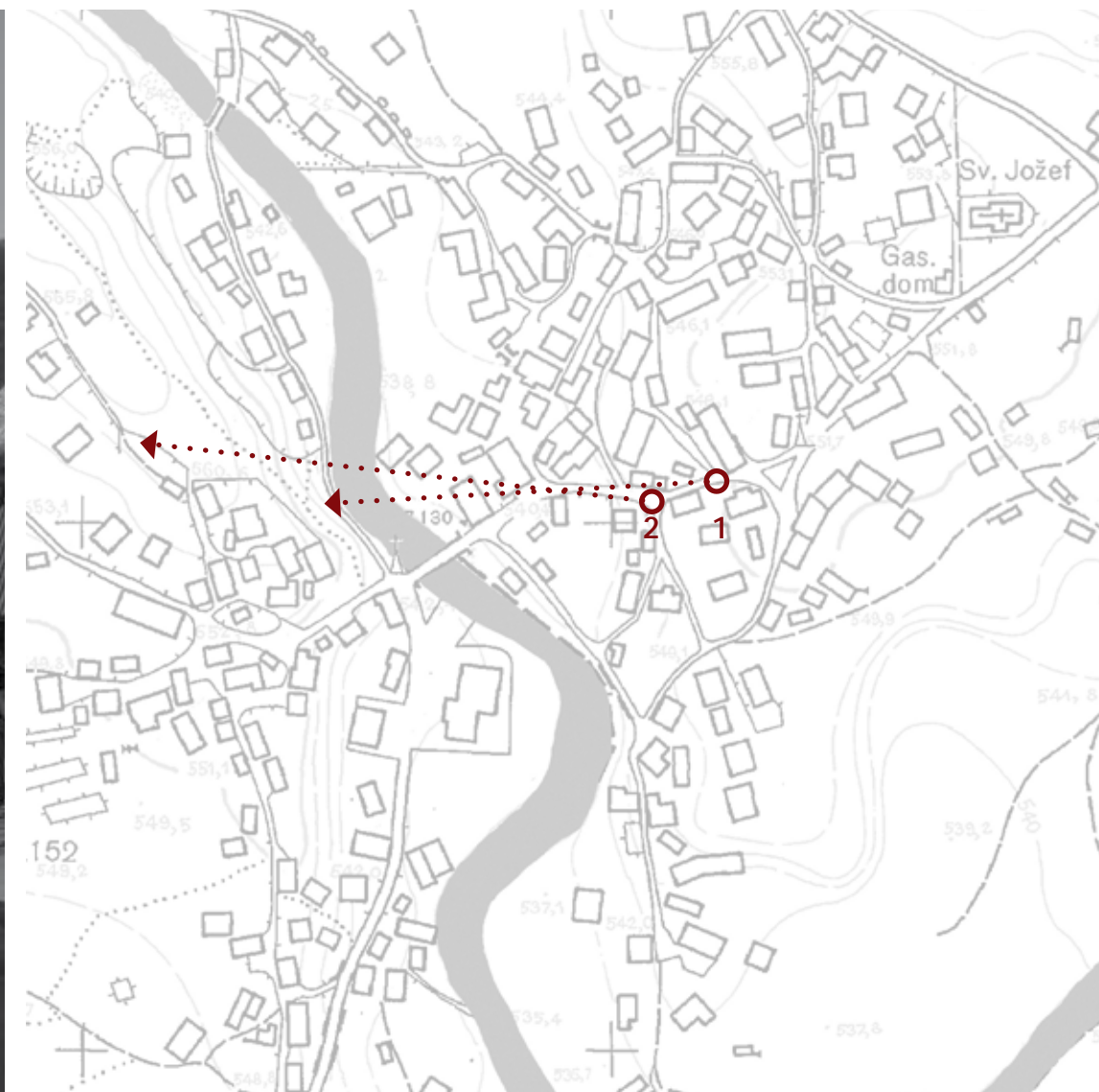
2

Stara Fužina

Planina Krstenica, ta »nebesa nad Bohinjem«, in Triglav sta ključna tema poti, ki vodi ob levem bregu Mostnice proti mostu. Na ovinku nad zavojem reke se pne Krstenica nad Mostnico in Triglav nad vasjo. Ko se približamo križišču in Mežnarjevi hiši, Krstenica in Triglav nad vogaloma pročelja še posebej močno poudarjata mogočno vaško domačijo, ki jo je treba čimprej prenoviti, saj je iz vseh smeri izrazito vaškotvorna.

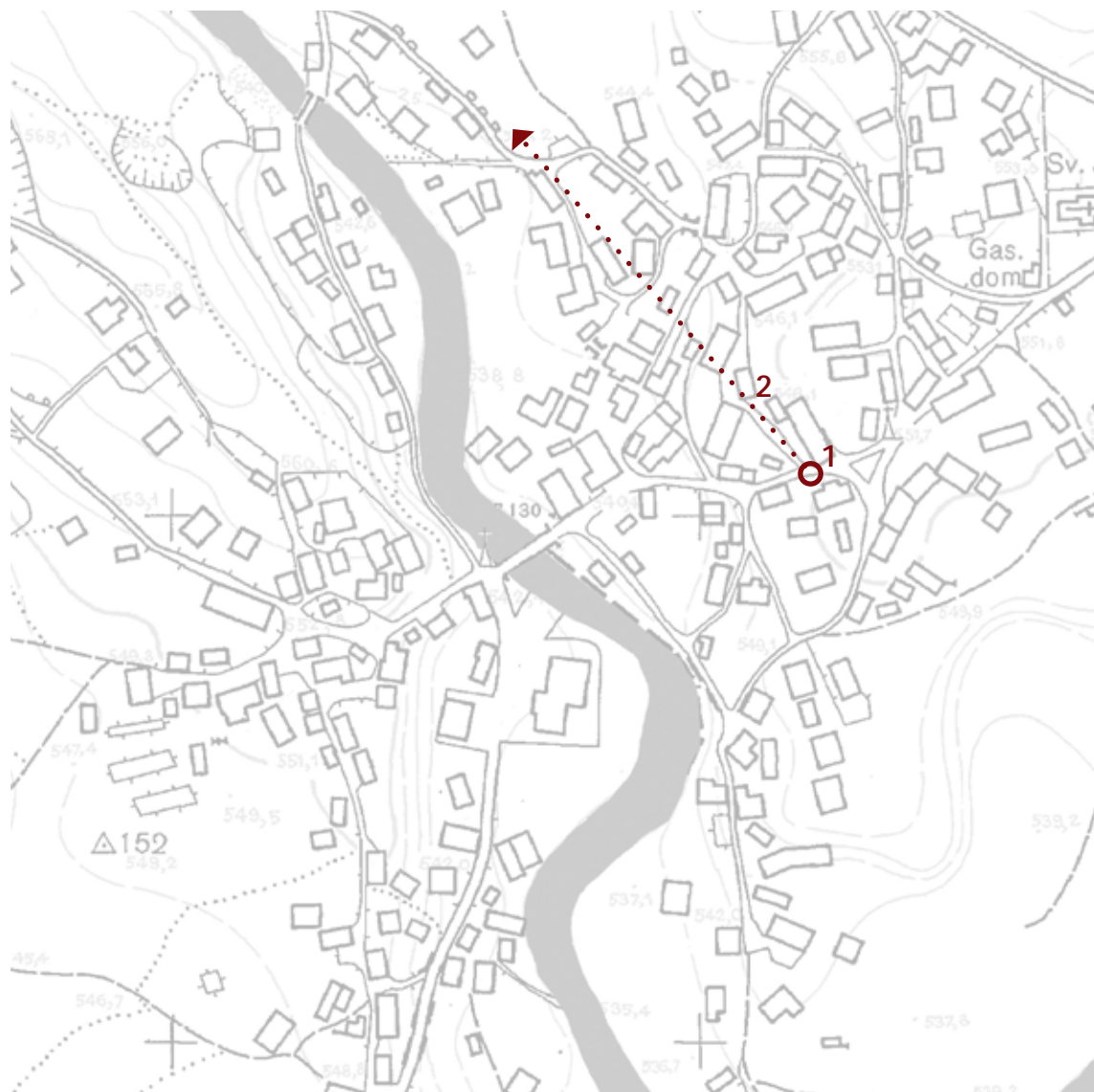

V osrednji smeri na glavni cesti, ki se spušča proti Mostnici, se zgodi droben, komaj opazen, a zato toliko bolj dragocen poudarek, v katerem sovpadeta slemo kozolca ob cesti in gorski vrh na horizontu (1).

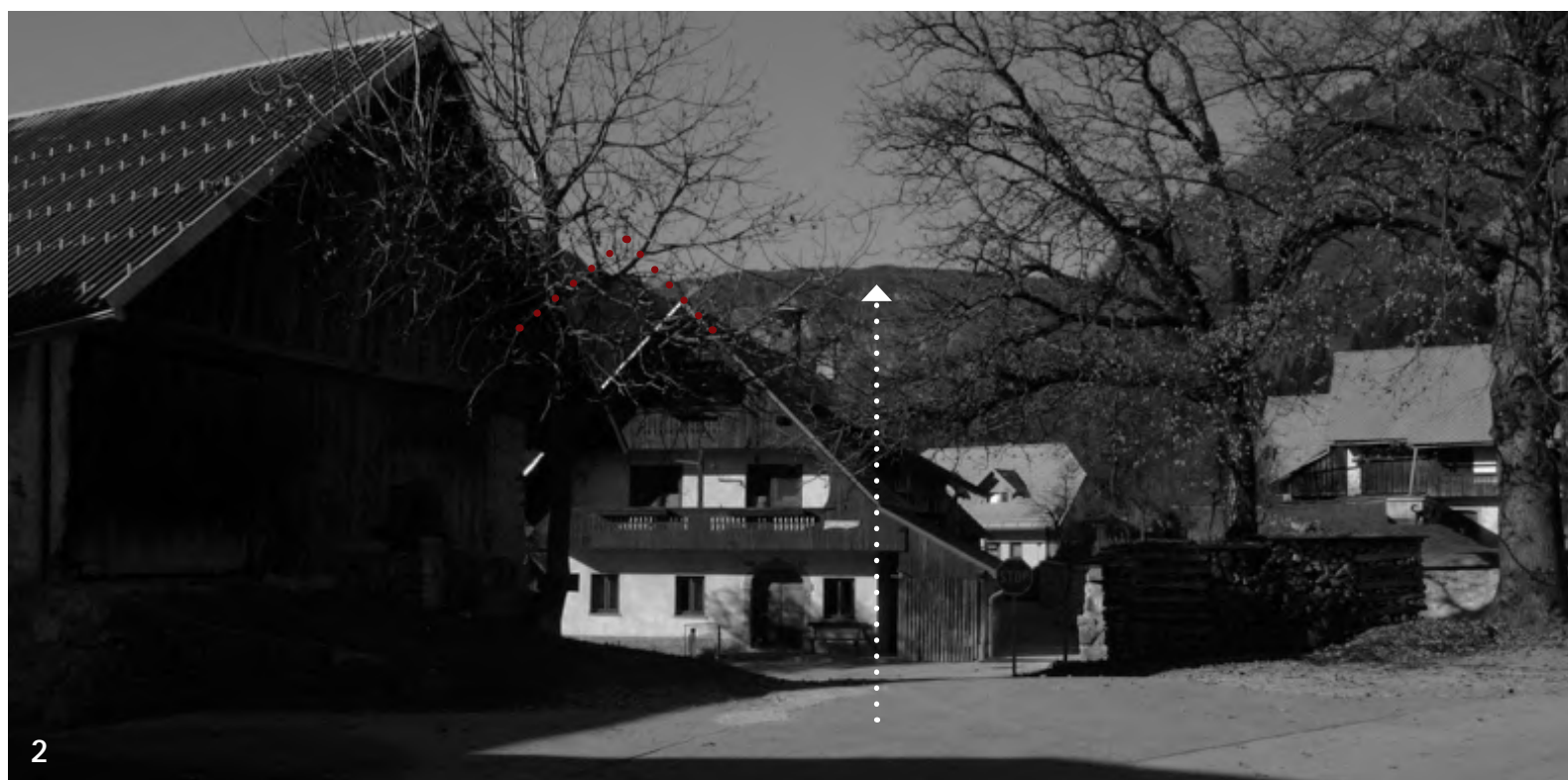
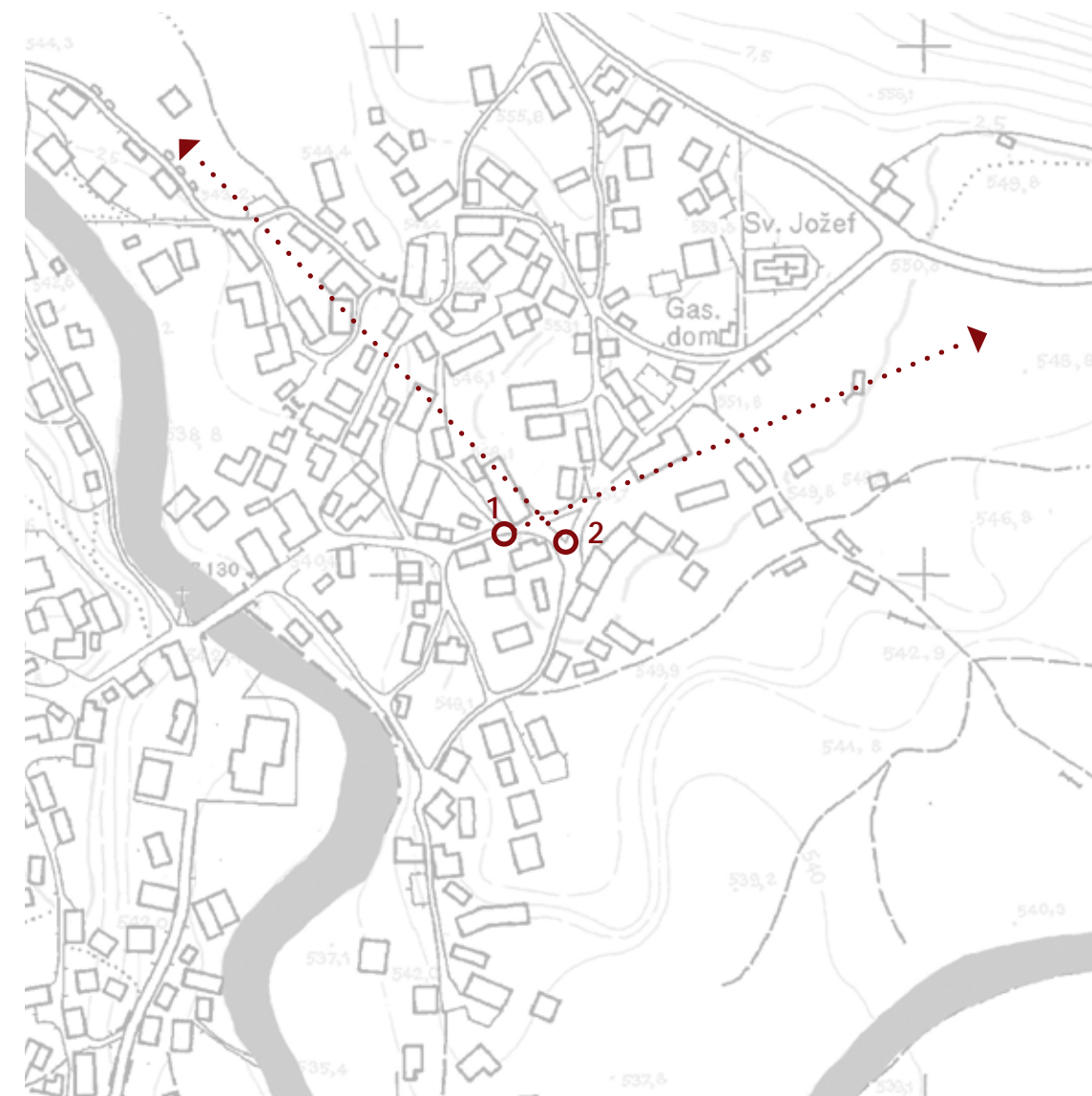
V nadaljevanju iste ulice se lepo pokaže nova uglasitev pročelja gostilne Mihovc z značilno obliko Pršivca v ozadju. Z osjo slemena, nakloni streh in pobočij sta spet v harmoničnem kontrapunktu hiša (KULTURA) in gora (NATURA), hkrati pa slemena drugih hiš na terasi dosledno sledijo vodoravni liniji horizonta v ozadju in ravnice na začetku katere stojijo (2).

Stara Fužina

Tudi stranski pogled z glavne ulice proti dvorišču domačije na vrhu vzhodne terase pokaže, da je osrednja smer pristopne poti in celotna postavitve stavb skednja, hiše in kozolca na dvorišča in vrtu spet lepo naravnana in harmonično usklajena s Krstenico in Ogradi v ozadju.

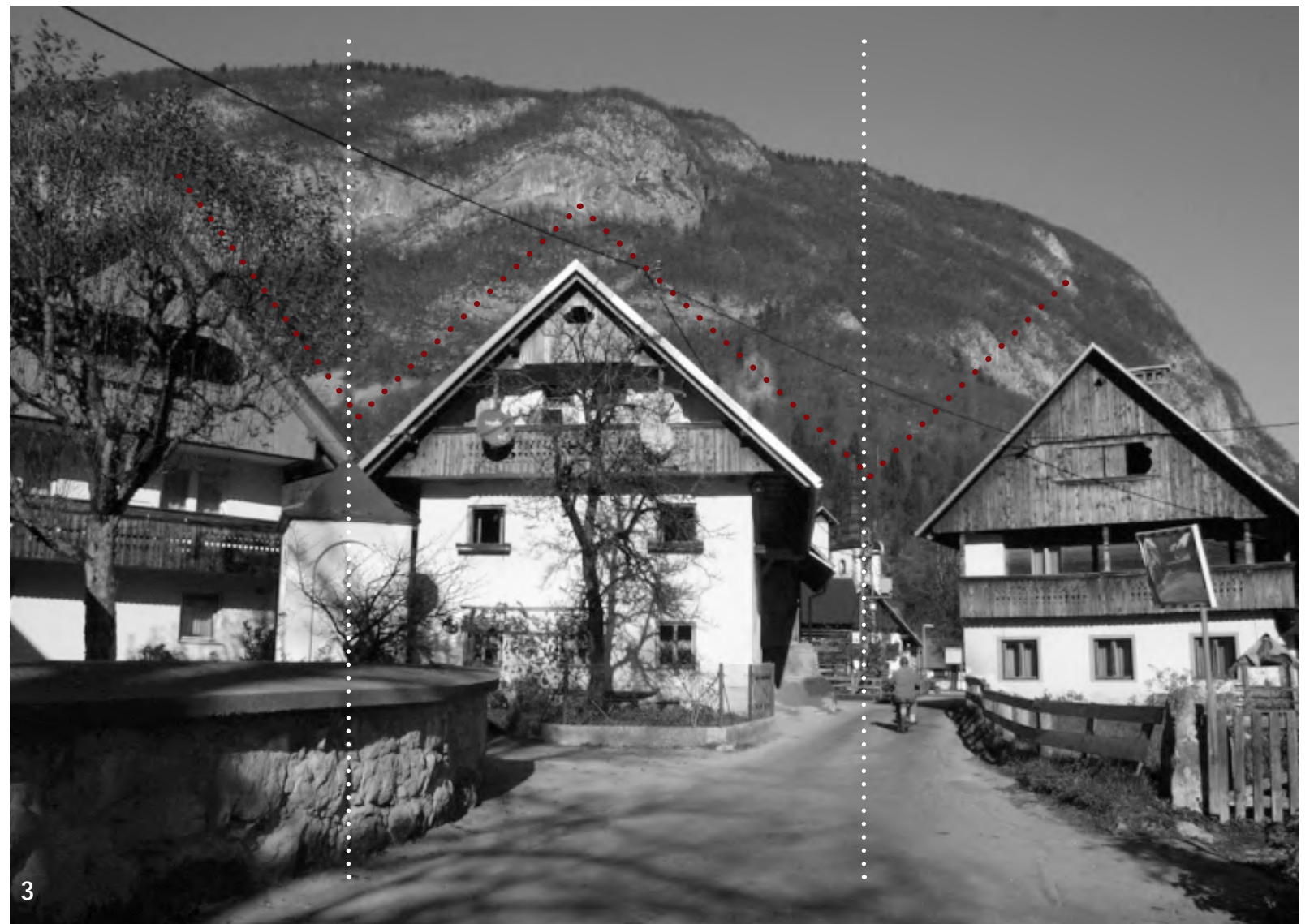
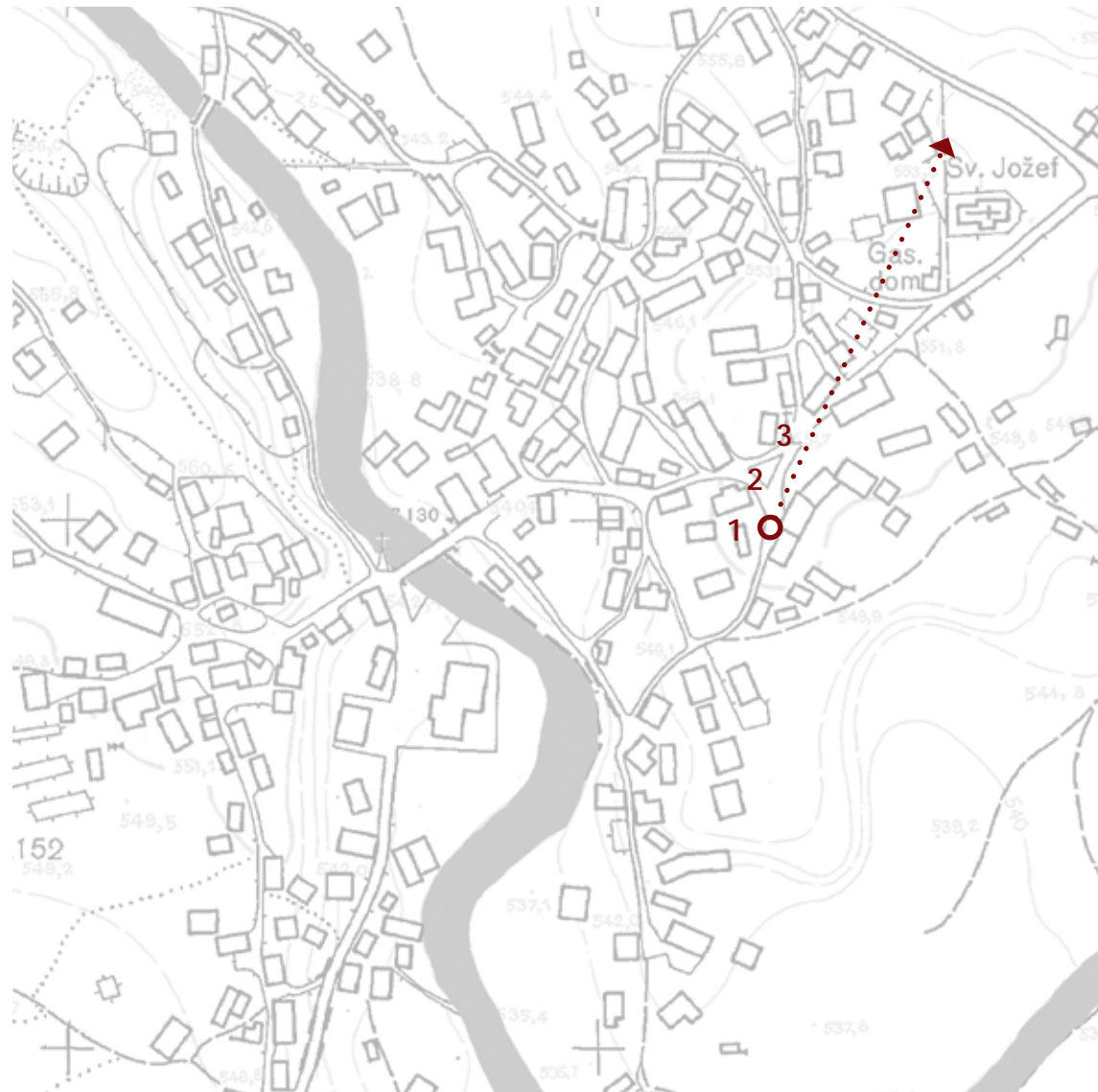

Preden se glavna cesta vzpne na teraso in se nad škarko odstre eden najbolj značilnih pogledov Stare Fužine, se na vrhu pokaže hiša, katere streha se ujame s strmino Studorja. Tudi vaška lipa s svojo krošnjo od zgoraj navzdol podpira značilno obliko ledeniškega U, ki tako močno določa Zgornjo dolino (1).

Pogled mimo vaške lipa v prečni smeri glavne ceste pokaže, kako je hišni vogal na sredini planote horizonta, kjer se na eni strani sleme hiše spet približa sedlu, za katerim se skriva Krstenica, hiša v globini ima sleme vzporedno s horizontom in strešni čop pod sedlom, za katerim se iz druge perspektive večkrat pokaže Triglav (2).

Stara Fužina

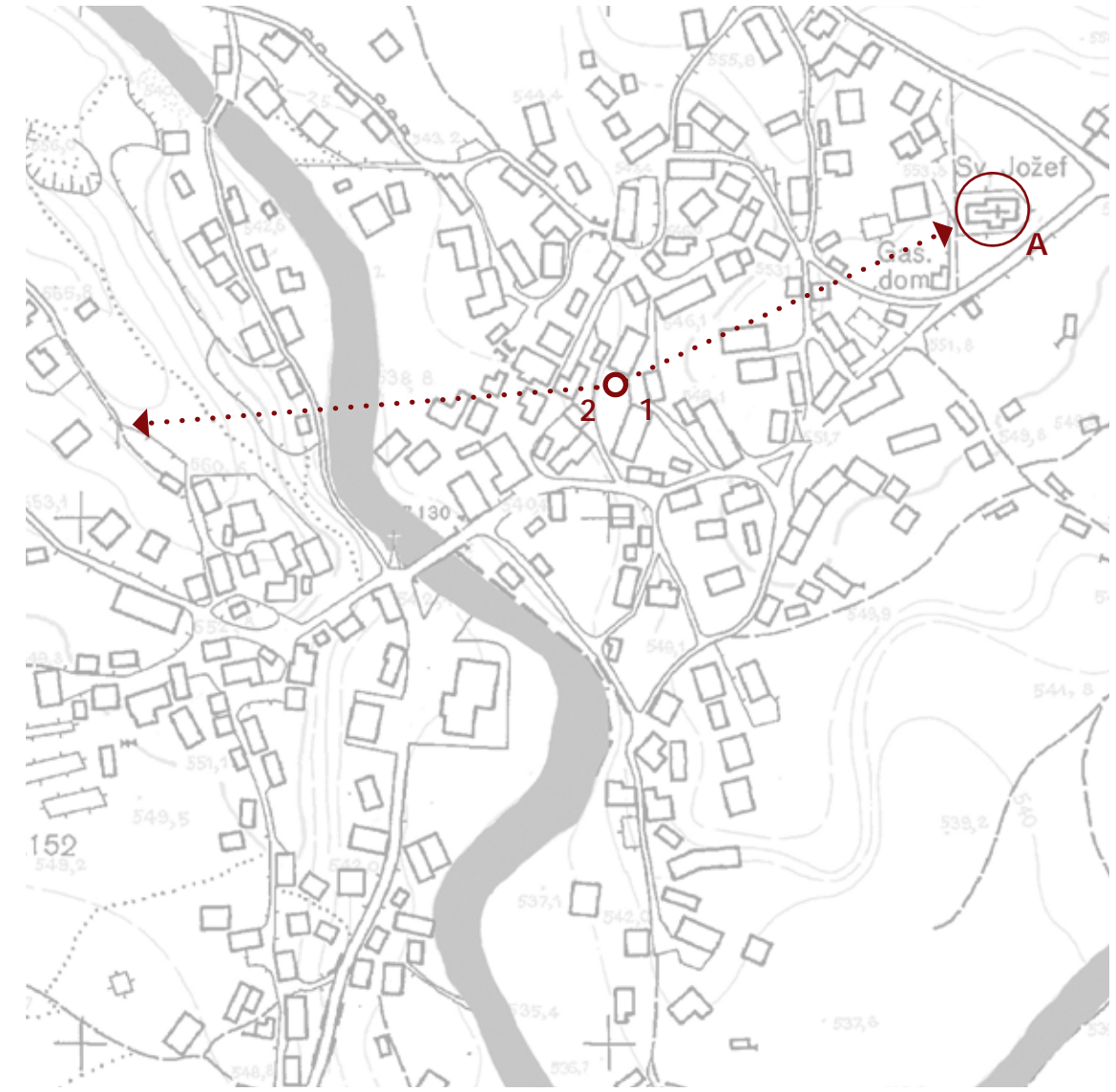

Dve podobni vendar ne enaki hiši na obeh straneh ulice vmes pa zvonik cerkve, tvorita enega od ključnih pogledov Bohinja (3). (Moteč električni transformator, ki delno zakriva zvonik, se bo kmalu premaknil na drugo lokacijo, v bodoče, pa bi ob prvi prenovi gasilskega doma veljalo razmisliti tudi o odstranitvi ali znižanju stolpa, ki nima več funkcije sušenja cevi). Podoben par hiš stoji na drugi terasi na začetku vasi z znamenjem pred in Studorjem nad sabo, zato tukaj velja kakor na začetku tako na koncu.

Poleg osrednje teme z vaško cerkvijo se ob križišču natančno pod vrhom Studorja razvije še en močan prostorski kontrapunkt. Tudi ulica, ki se z južne strani približuje vaški lipi, je naravnana natančno na vrh Studorja, nad parom hiš v ozadju pa je spet skalni poudarek (1).

Pogled izpod lipe odkriva celovito prostorsko kompozicijo, v kateri poleg para hiš in znamenja na desni, dobi močno vlogo tudi stog na levi strani debla (2).

Tudi pešpot med vrtovi, ki je za nekoga, ki prihaja od drugod, komaj še zaznavna, znotraj jedra vasi odkriva podobno natančne principe orientacije, kot na glavnih ulicah, saj se na zahodno stran naravna natančno na Rjavo skalo (Vogel)(2) na vzhodni strani pa na vrh zvonika, ki je zaradi poraščenosti komaj še opazen(1a, 1b).

Stara Fužina

Pogled proti središču vasi z ožine med hišama je z glavne ceste naravnani na vaško lipo, izpred Šoštarjeve hiše pa na Rjavo skalo (Vogel) (2). V drugi smeri se prečna ulica spet naravnava točno na Krstenico in Ograde (1).

Redkokje sta si vas in gora tako blizu, da se zadnje hiše skoraj dotaknejo vznožja pečine, domala usodno sta povezani ne samo v prostoru, temveč tudi v času, saj naj bi se nekoč utrgal del gore in pokopal staro vas pod seboj, zato ni čudno, da nosita isto ime, Studor. Govori se, da se še danes včasih zasliši zvon pokopane cerkve. Staro ime vasi je Podzdor, zdi se, da v njem še vedno odmeva skalni podor.

Hiše so gručasto strnjene na strmini, da večina plodne ravnice ostaja prosta za obdelovanje. Domačije, stisnjene v breg, tudi pozimi ostanejo na soncu, saj dolga senca Rudnice tudi ko je sonce najnižje seže le tik do prvih hiš.

Ob cesti na križišču med vasjo in polji leži gruča kozolcev, slavnih studorskih stogov, ki odmaknjeni od naselja tvorijo nekakšno vas v vasi. Nikjer drugje v Sloveniji kozolci niso postavljeni v lepši prostorski sestavi. Narediti moramo vse, da se ti trajni »spomeniki slovenskega ljudskega stavbarstva« (Marjan Mušič) ohranijo za bodoče generacije. Že na arhitekturno urbanističnih delavnicah smo predlagali, da bi z razvojem bohinjskega sirarstva, lahko spet obudili prvotno funkcijo kozolcev, kajti silirana krma za pridelavo kakovostnega sira ni primerna.

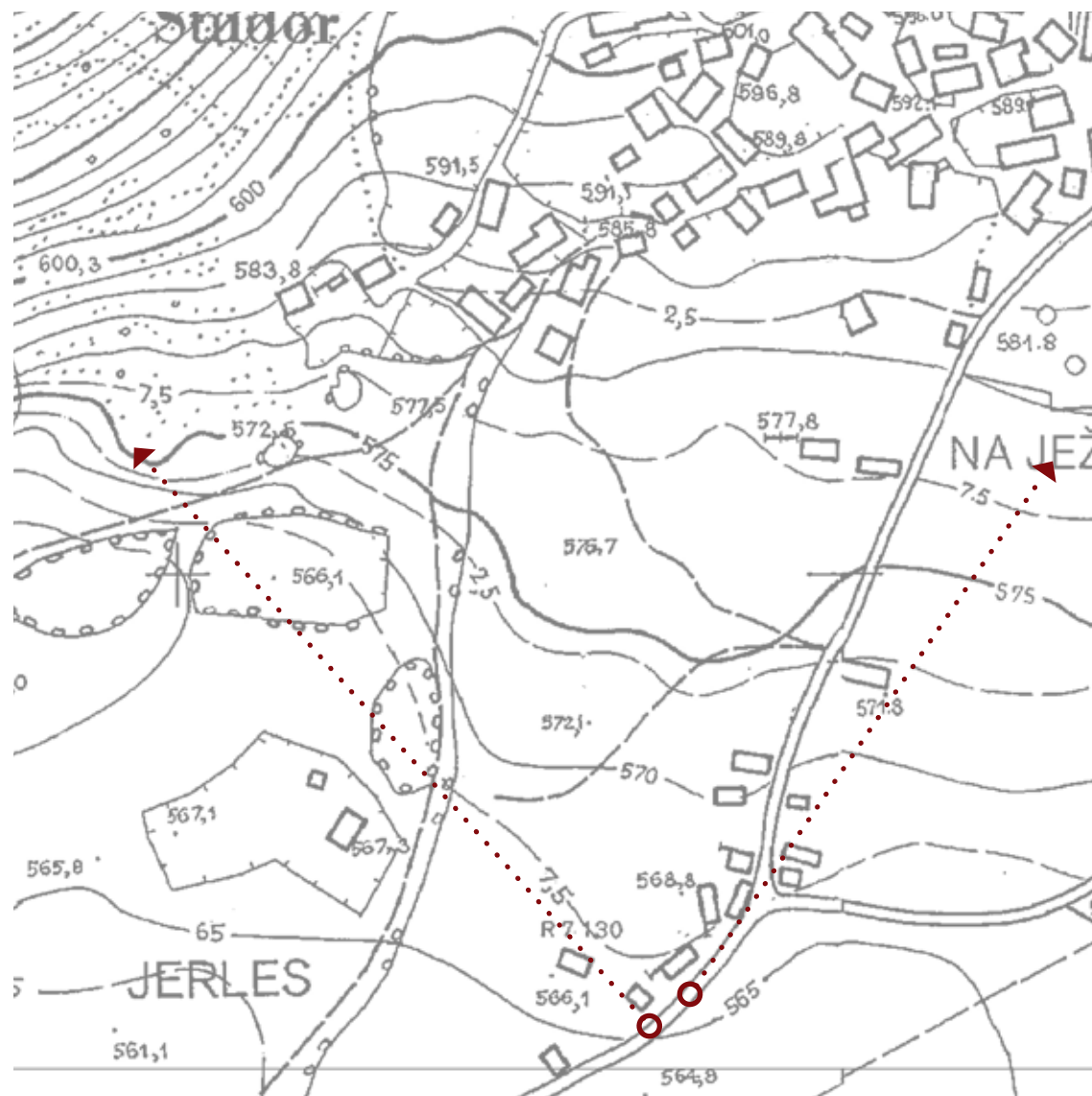
Skalna stena Studorja je tudi osrednji motiv prostorske strukture vasi, na katero se naravnavajo poti, odpirajo križišča, trgi in dvorišča, uglašujejo pročelja hiš, volumni skednjov in kozolcev.

Stara pot preko polja pod Srednjo vasjo, ki ji gora Studor daje najmočnejši pečat, se lepo naravna na vas Studor, znamenje ob poti je postavljeno natančno pod sedlo na obzorju (1). Zanimivo je, da imajo pri izboru prostorskih principov najnižje točke na obzorju v Bohinju še poseben pomen, ne samo zato ker se tam nebo najbolj približa zemlji, temveč ker so dolga stoletja preko nekaterih prelazov tudi tovorili.

Okompoziciji studorskih kozolcev je bilo že veliko napisanega, naj tukaj poudarimo samo to, kako lepo se razložijo ob cesti, če je prvi na levi strano vzporeden s cesto, se druga dva enakomerno zavrtita, tako, da je zadnji četrti pravokoten na smer našega približevanja, vendar spet vzporeden s cesto in horizontom nad njim. Na skrajni desni strani pa se čez polja lepo pokaže poudarek Srenjske cerkve(2).

Studor

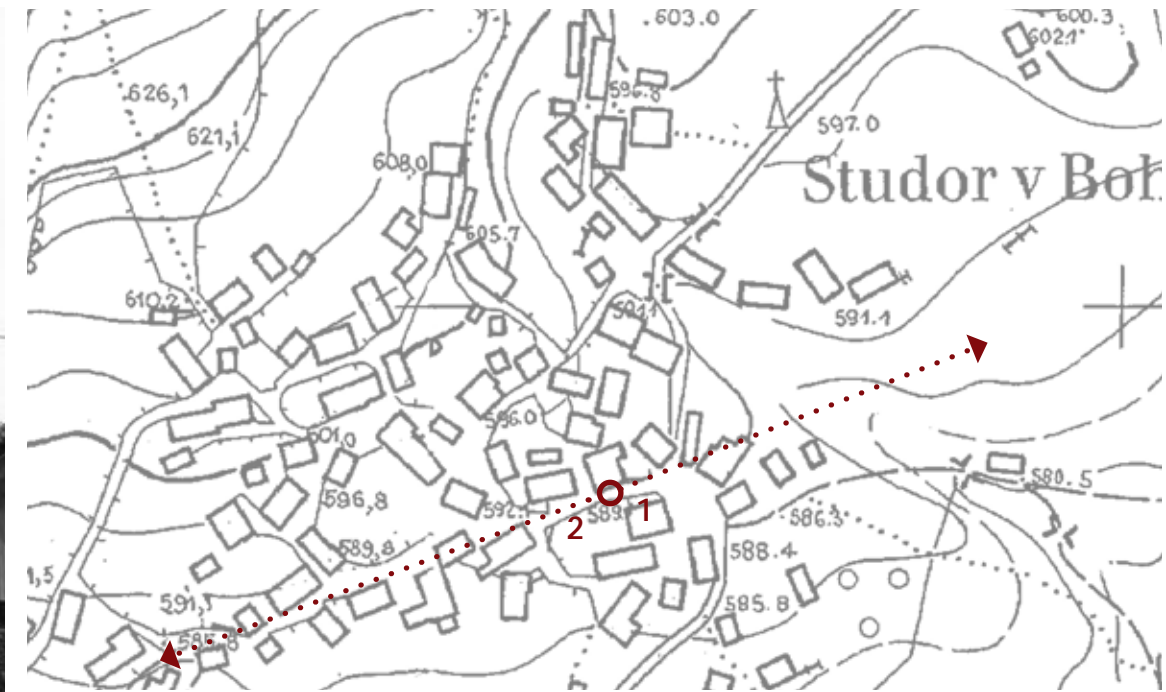
Tudi stogova bližje Stari Fužini, od katerih ima eden štirikapno streho, sta harmonično umeščena pod gmoto gore, pročelje prvega in prepadna stena Studorja sta še posebej izostrena (3).

*»Kakor da je zrasel iz zemeljskih moči, se je v ljubki krivulji stebrov vzpel kvišku, prosojen kot filigran, breztelesen in vendar poln življenja, oblikovan v samorastni zakonitosti – vizija arhaičnega templja.«
Marjan Mušič*

1

Pot v središču Studorja je proti vzhodu lepo naravnana na vaško znamenje, ki iz osi poti stoji natančno pod vrhom hriba v ozadju. Znamenje je umeščeno na sredino med stog in hišo, tako da strehi tvorita harmoničen kontrapunkt s streho znamenja. (1)

Pogled vzdolž vaške poti od znamenja proti zahodu odstre razloženo kompozicijo s poudarkom na hišnem pročelju in skalni pečini Studorja (2). Prostornina in prostorskost stavbe in gore, nakloni streh in pobočij ustvarijo posebno napetost med kulturo in naravo, ta dva pola se stakneta na vogalu hiše, kjer se ob vogelnem kamnu zgodi tudi prevoj poti na zgornjo ulico. Med hišo in skednjem se pokaže tudi horizont hribov globoko v prostoru, zanimivo, da je iz te točke gledanja na liniji s horizontom tudi meja med lesenim in zidanim delom fasade. Dolga streha gospodarskega poslopja še dodatno podčrta strmi rob skalne pečine.

Lega vmesnih leg, ter navzven pomaknjen opaž v predelu čopa nakazuje možnost, da je bil v preteklosti na tej strehi čop, ki ga je odstranila zamenjava kritine z valovitko. (V primeru prenove bi veljalo razmisliti o leseni kritini ter čopu!)

Prevoj in zasuk poti iz spodnje na zgornjo ulico je še posebej učinkovit, saj se podoba, na kateri sta bili hiša in gora razloženi, na točki prevoja nenadoma strne, pročelje hiše in pečina gore sovpadeta skoraj v isti osi, sosednji stavbi pa tvorita učinkovit portal za prehod in dvig na drugo raven. Poudarek je skoraj v isti osi, kajti če smo natančni, ta majhna razlika v oseh zazveni v

2

Studor

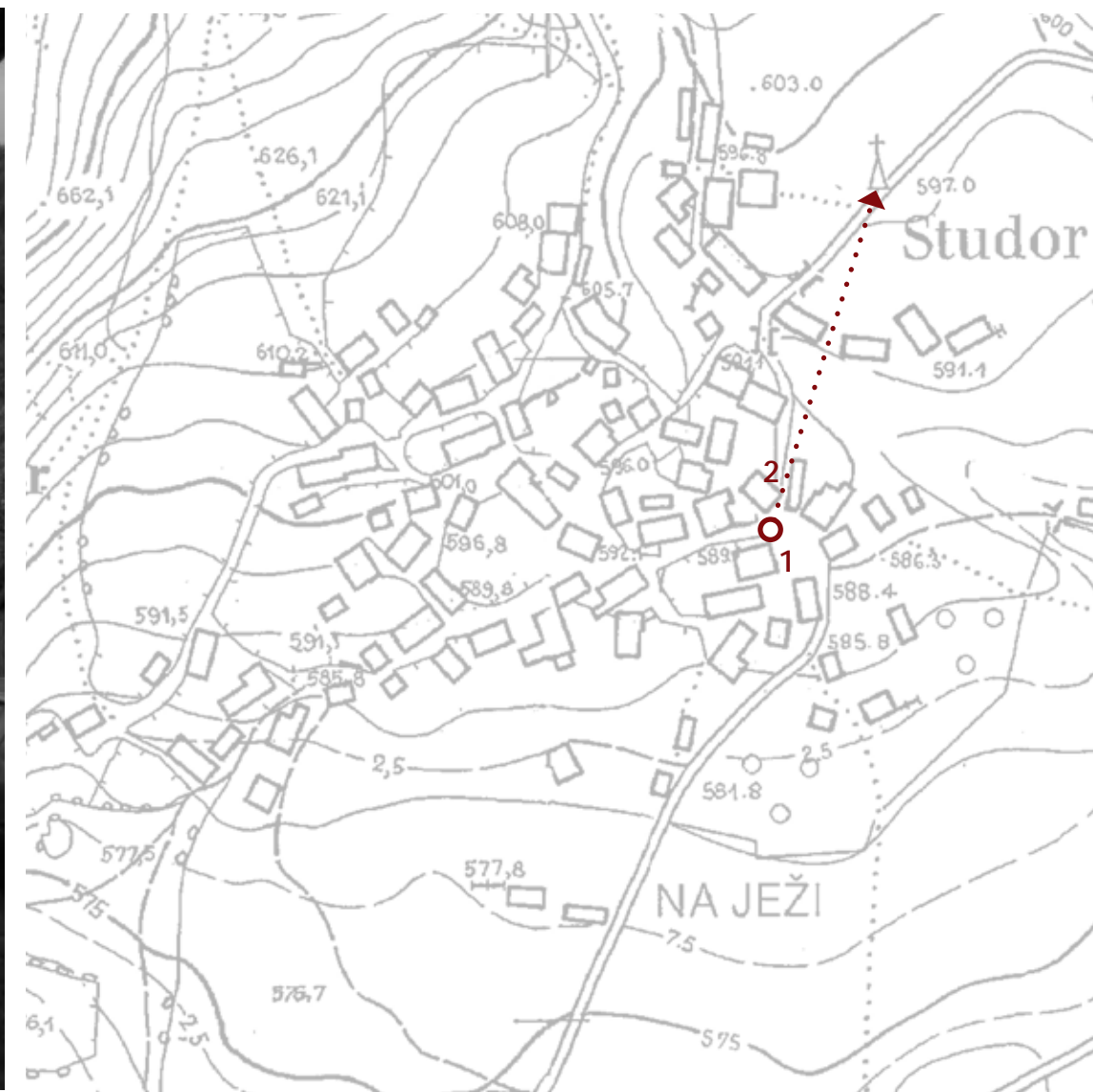

prostoru kakor »kontrapunkt« v glasbi, razlika v smereh fasade in stene pa deluje kot »kontrapost«, ravnovesje nasprotij, sproščena napetost, slavni zasuk, iz katerega se že v Grčiji prenovi kiparstvo (1a).

Delno prenovljena čelna hiša nazorno pokaže, kako občutljiv je ta prostorski red, ker manjka zgornji leseni del fasade, ni členitve in trikotnega zatrepa, se hiša ne poveže več dobro s skalno pečino, skupaj s povečanimi okni, se prej približa sodobnim samograditeljskim hišam, ki niso več vpete v celoto vasi in narave (1b). Predlagamo, da se čimprej doda čimbolj enovit leseni zatrep brez vidnih leg in špirovcev, po vzoru starega, v katerem se pusti ozka balkonska reža in s spodnje strani z lesom obleče betonski balkon. Tudi razmerje med okni in steno bi bilo dobro izboljšati, okna bi bilo dobro vgraditi manjša, če pa to ni več izvedljivo, pa vsaj zmanjšati vtis velikosti.

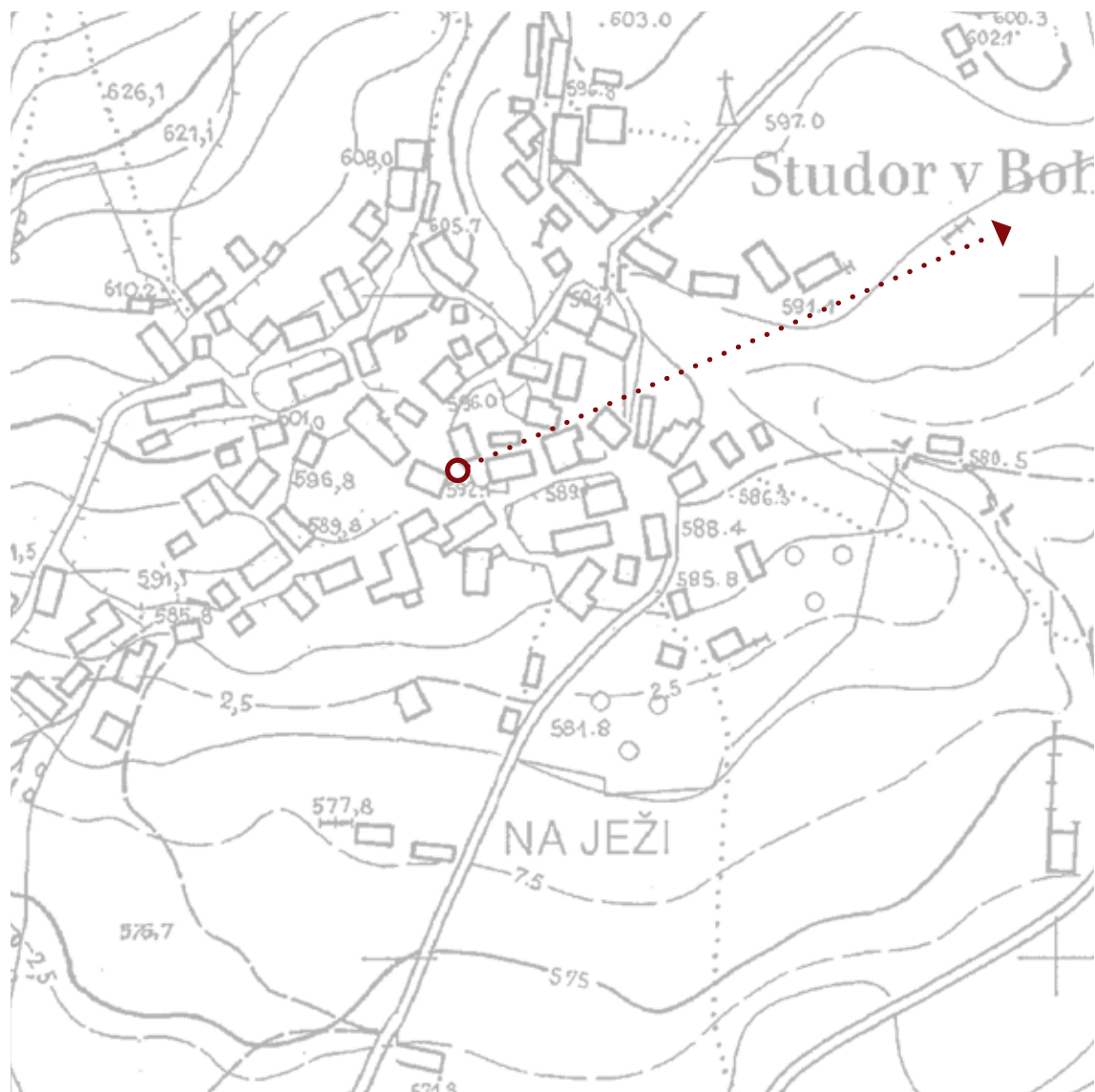
Zanimivo je, da se ta prehod iz spodnje na višjo raven na vrhu vasi še enkrat ponovi (2), kakor v dobro komponirani fugi, da spet velja staro reklo, kakor spodaj tako zgoraj, kakor na začetku tako na koncu. Z malo razliko, da je pročelje stare kmečke hiše, ki z nakloni strešin lepo poudarja pobočja goske stene, tokrat obrnjeno v isto smer kot stena (3). Na ravnici ob hišah, ki okvirjata prehod navzgor in s strešinami navzdol ustvarjata kontrapunkt gorskemu vzgibu navzgor, se odpre pogled na izjemno sožitje hiše in gore, kulture in narave. Morda ni naključje, da je prav tu tudi korito z vodo, kajti Studor pomeni tudi skalo s studencem.

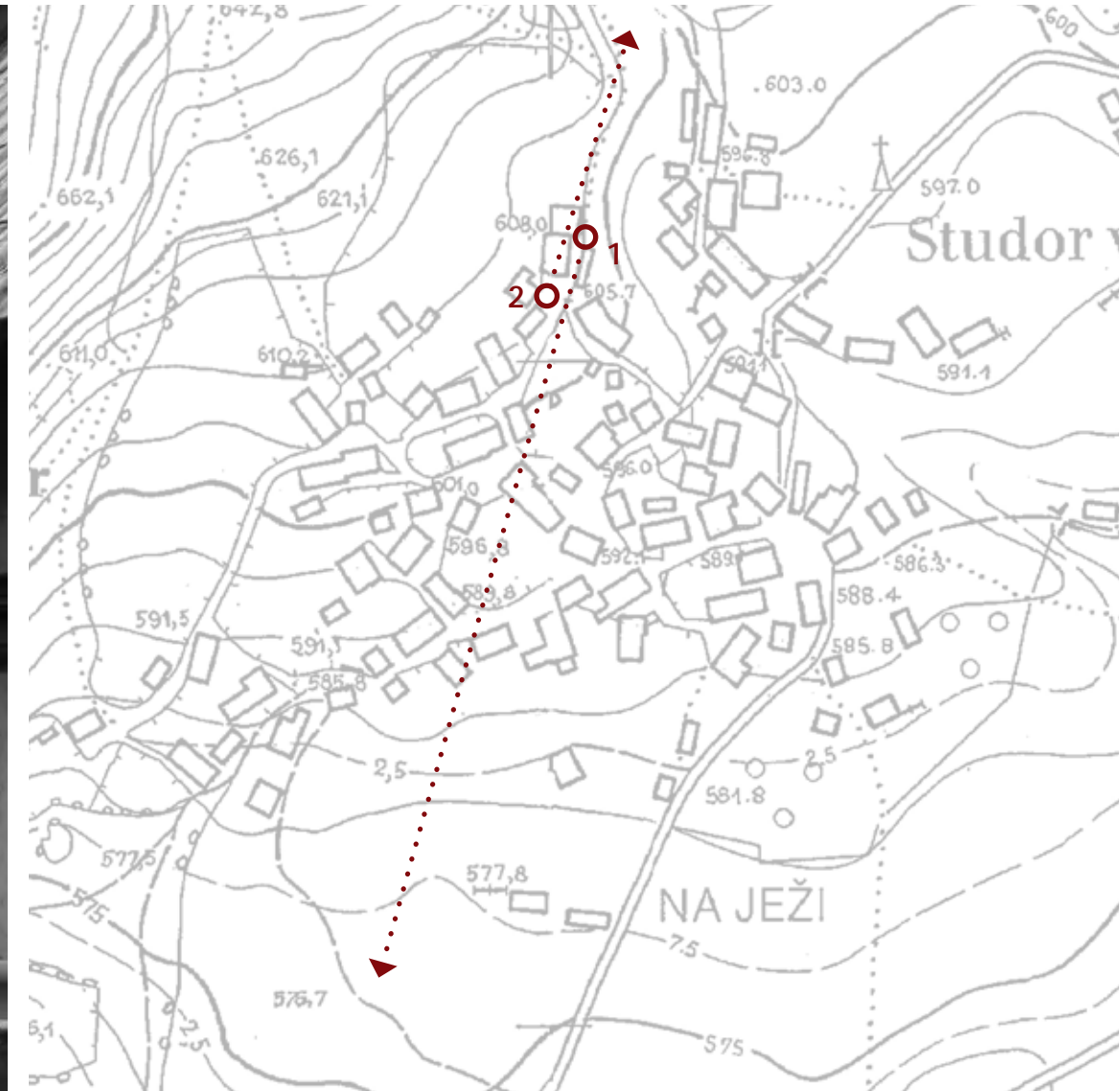
Pred osrednjim vaškim znamenjem v središču Studorja se vzdolž poti, ki se vzpenja proti Srednji vasi, odpre pogled na streho Oplenove hiše (2), če dobro pogledamo se v tanki reži med hišno kapjo in cesto ob vogelnem kamnu sosednje hiše vidijo tudi vhodna vrata Oplenove hiše. Če se v isti smeri premaknemo še malo naprej, se vrata že dosti bolje vidijo, na desni strani pa se pokaže tudi znamenje na robu vasi (1)

Studor

Na vaški ulici se v predahu med kozolcem in stavbo odpre izjemen pogled na cerkev v Sredni vasi. Pomembno je, da s prizidki ob stavbi in strešinami na kozolcu, te lepe vezi med dvema vasema nikakor ne zapremo, nasprotno, če bi odstranili dodani nadstrešek na kozolcu, bi bil pogled še poudarjen, saj bi cerkev Sv. Martina videli natančno nad izpostavljenim balvanom ograje.

Dvorišče hiše Studor 22, ki ima na jugovzhodni strani kozolec in se mimo Rudnice odpira proti jugozahodu, se naravna na majhen, vendar izstopajoči vrh na horizontu Bohinjskih Spodnjih gora (1). Tudi pogled proti severovzhodu kaže, da je pročelje hiše usklajeno s horizontom in dvorišče naravnano na rahlo izboklino na obzorju (2).

Studor

Pogled na Ctkovo hišo iz spodnje strani je primer izjemne kompozicije. Asimetrična streha je v oblikovnem kontrapunktu s silhueto vrha Studorja.

*Kmečki dom v Studorju kot izraz trdne funkcionalne estetike glede položaja in skladnega nevsiljivega oblikovanja.
Marjan Mušič, 1963, Arhitektura in čas, s 47*

Detajli Oplenove hiše razodevajo kako tesno sta se prepletala in celo križala bivanje in kmetovanje.

Vhod v hišo, ki gleda na zahod in še pred tem na gorico je umeščen v steno ki je pod kotom zamaknjena proti notranjosti hiše. S tem je omogočen dovoz na senik. Konzolni venec ki nosi ostrešje pa s tem tvori primerno velik in suh prostor pred vhodom, ki nadomešča nadstrešek (2).

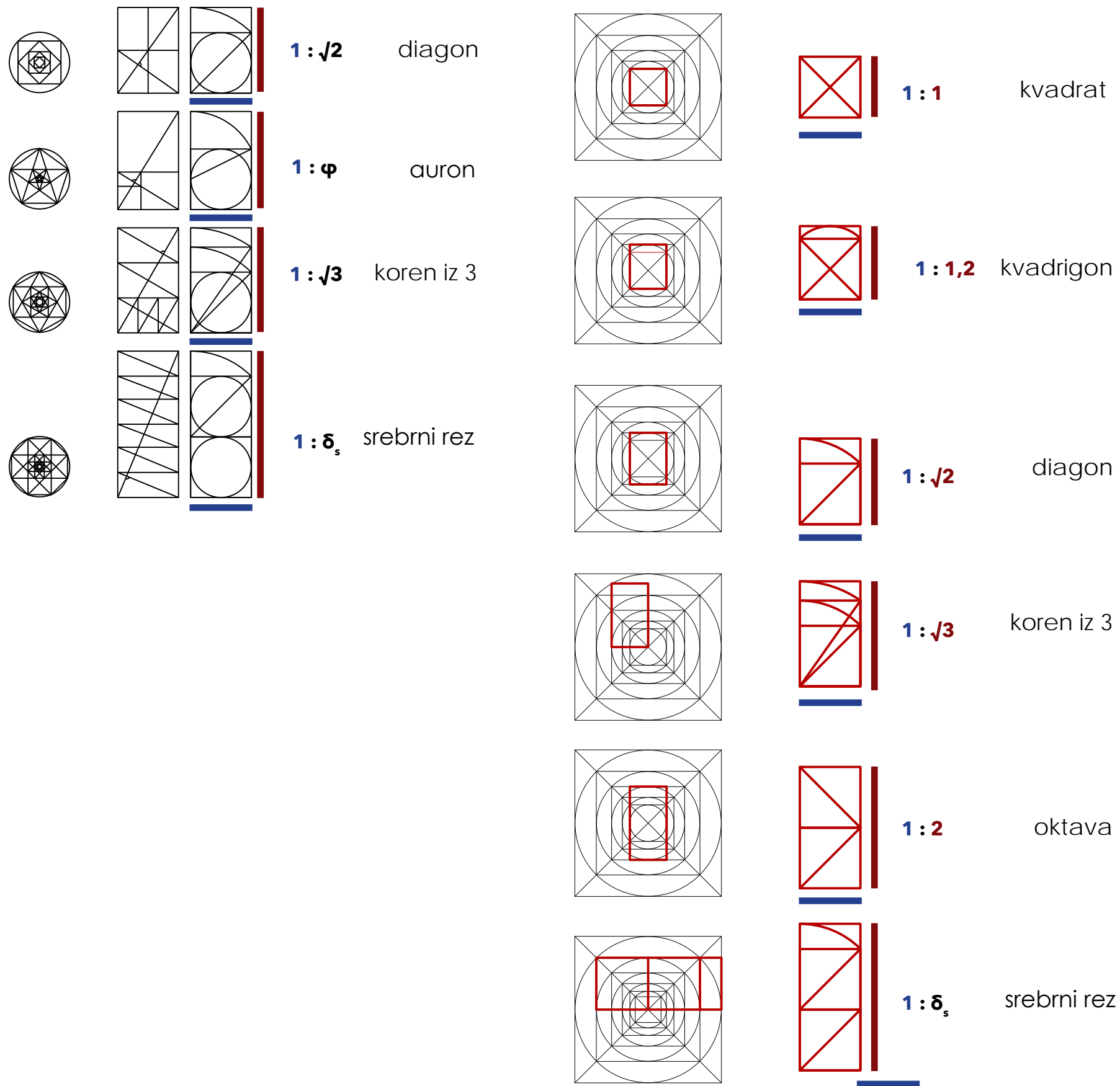
Stik med bivalnim in gospodarskim dobro prikazuje slika 3. Gre za neločljivo celoto in soodvisnost ter prežemanje.

Pogled izpred vhoda nudi tudi stik z najbolj znano veduto - vrhom Studorja. (4)

Studor

Obnovljena, muzejska Oplenova hiša lepo pokaže nekaj tistih posebnosti bohinjske hiše tudi v detajlih, ki so skozi prenovne pri večini drugih stavb že izginile. Ne samo črna kuhinja v veži, ki jo deli slavni lok, »šipovnik« po imenu, hišo s pečjo in bohkovim kotom in kamro, temveč tudi klančino, ki si jo v zanimivem prežemanju delita vhod v hišo in vhod na skedenj. Tudi orientacija hiše je natančna, iz glavnih vrat se lepo vidi na vaški trg pred znamenjem, kar smo iz druge strani omenili že prej. Gledano iz strani vhoda se lepo ujame tudi smer strešne kapi in pobočja Studorja. Glede na energetske učinkovitost je zanimiva dobro premišljena navada, da so stene hiše pred zimo oblekli v skladovnico drv, ki preko zime deluje kot izolacija, proti pomladi pa zaradi rabe drv stene spet ogolijo.

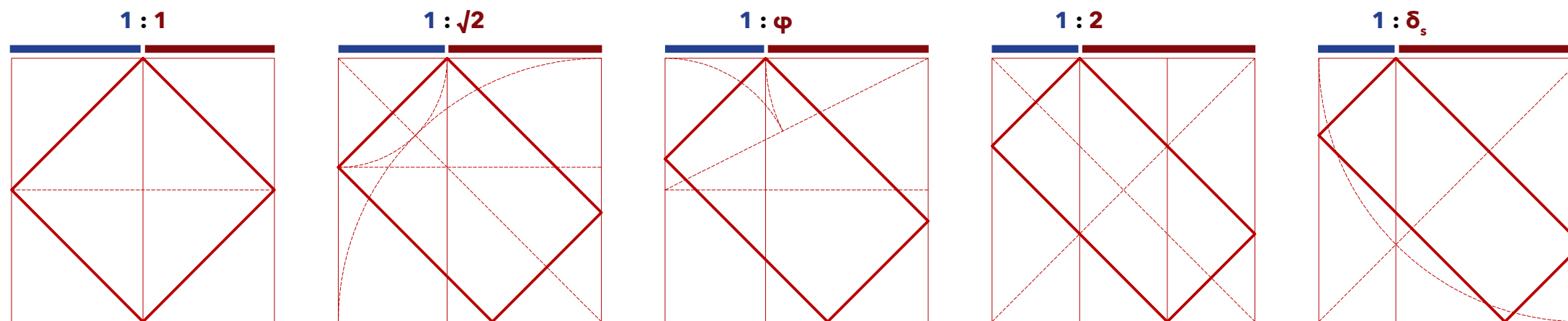
Proporcijski sistemi se delijo na več družin, ki jih definirajo proporcijski ključ. Najbolj pogosti so kvadrat, pentagram, heksagram in okragram. Uporaba ključev omogoča snovanje skladnih dimenzij in proporcij (1).

Uporaba kvadrature nam definira razmerja ki so prikazana na sliki 2. Ta ključ je zelo močno prisoten v zasnovi ljudske arhitekture.

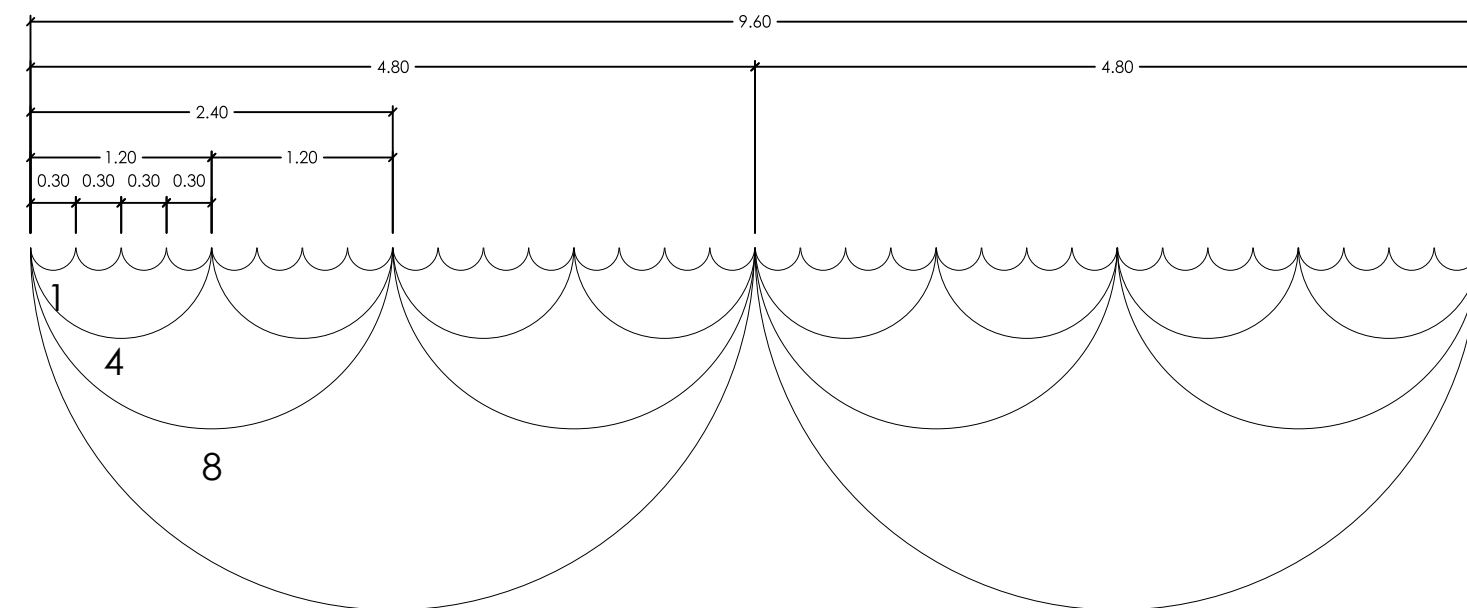
Razdelitev kvadrata v določenem razmerju se lahko izvede z metodo šestila. Zanimiva postanejo razmerja ki so drugačna od 1:1. V praksi so taka razmerja največkrat uporabljena pri asimetričnih dvokapnicah čebelnjakov, drvarnic, kozolcev na psa ter nekaterih hiš. Razmerje 1:1 je najbolj pogosto in tudi najlažje obvladljivo, zato se običajno v tipologiji priporoča simetrične dvokapnice.

Modularne mere so poleg geometričnega konstruiranja proporcije pomemben del razumevanja tradicionalne gradnje. Modul je v klasični arhitekturi premer stebra pri tleh. Pri hišah iz kamna je debelina zidu okrog 60 cm. Hiše pa odgovarjajo modularni meri 30 cm.

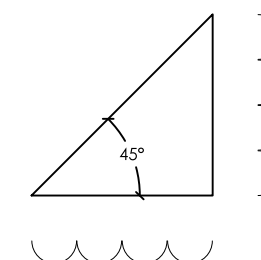
Naklon strehe ima poleg praktične funkcije - hitro odvodnjavanje vode z lesene strehe, ter plazenje snega, tudi bistveno vlogo pri določanju karakterja hiše.

Primer razdelitve stranice kvadrata v razmerjih.

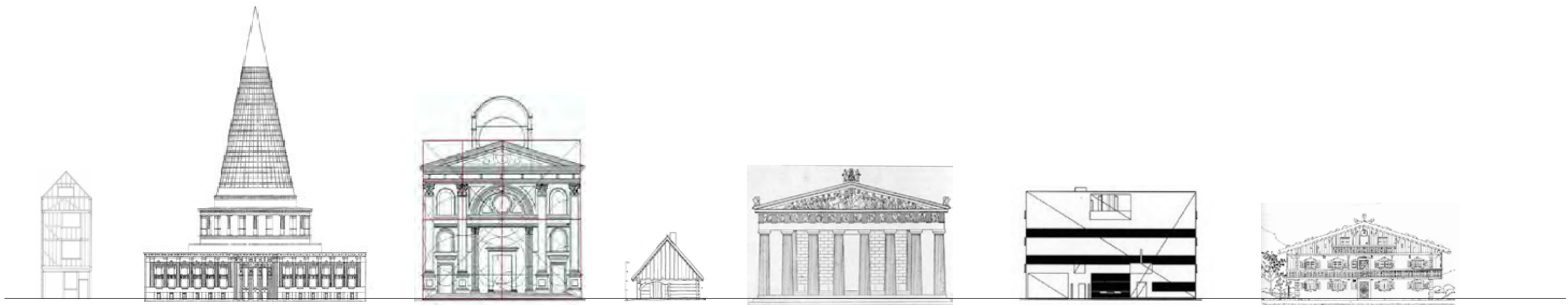

modularne mere 16

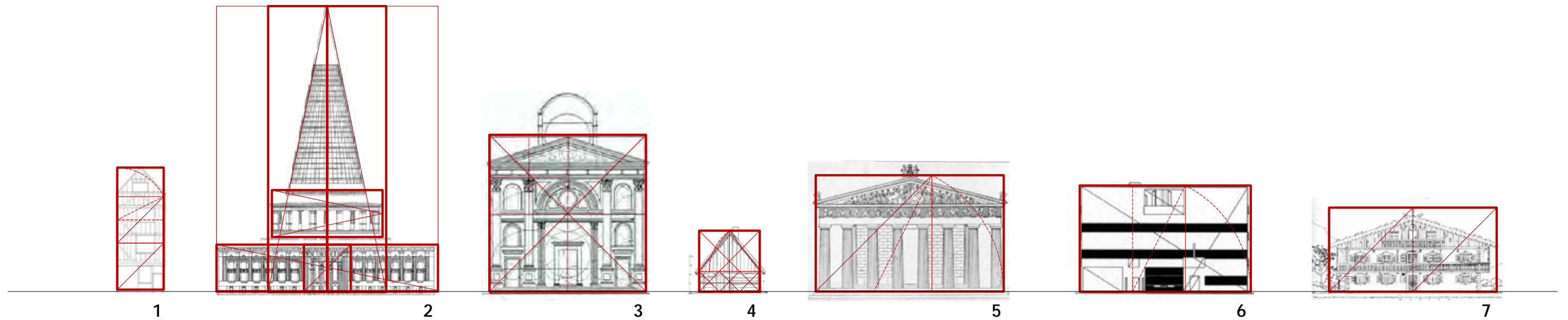
naklon

Sloka, vitka hiša se razlikuje po svojem značaju od nizke čokate. Razmerje med zidanim in lesenim delom določa nianse v karakterju. Odnos med streho in ostenjem hiše prav tako vpliva na njeno pojavnost. Skladnost med višino, širino ter dolžino gabarita stavbe je od nekdaj temeljna naloga arhitekture. Skladnost med posameznimi arhitekturnimi členi med sabo in v odnosu do celote pa določa uglašenost stavbe.

Pročelja:

1 srednjeveška lesena skeletna gradnja	pokončna vitka hiša	1 : 2,62
2 plečnikov parlament	pokončna stavba	
3 alberijeva fasada cerkve v Mantovi	kvadrat	1 : 1
4 kmečka kočica iz Polke	kvadrat	1 : 1
5 Partenon	zlati rez	1 : 0,61
6 Vila Stein	zlati rez	1 : 0,61
7 Tradicionalna tirolska hiša	dva kvadrata	1 : 0,5

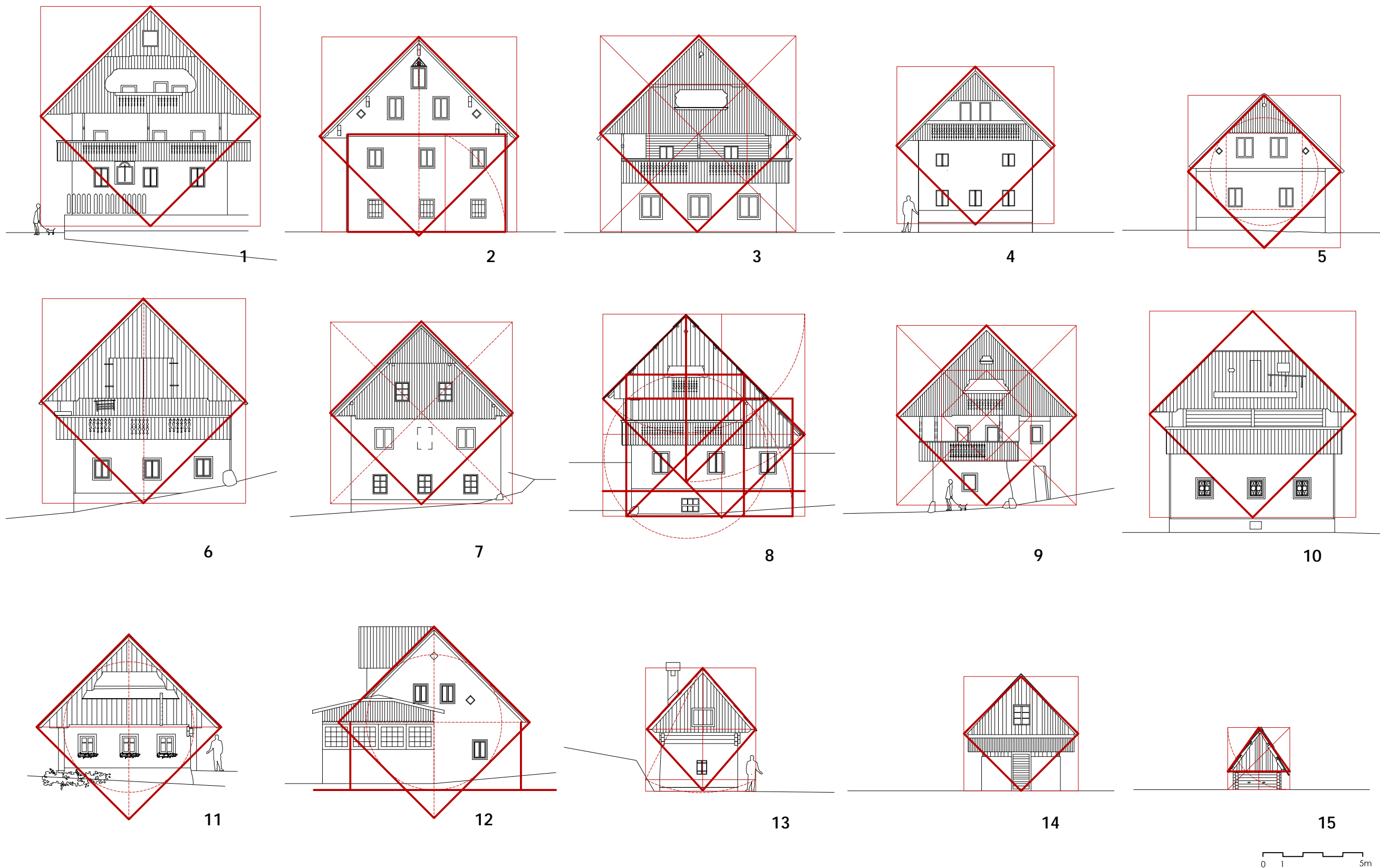

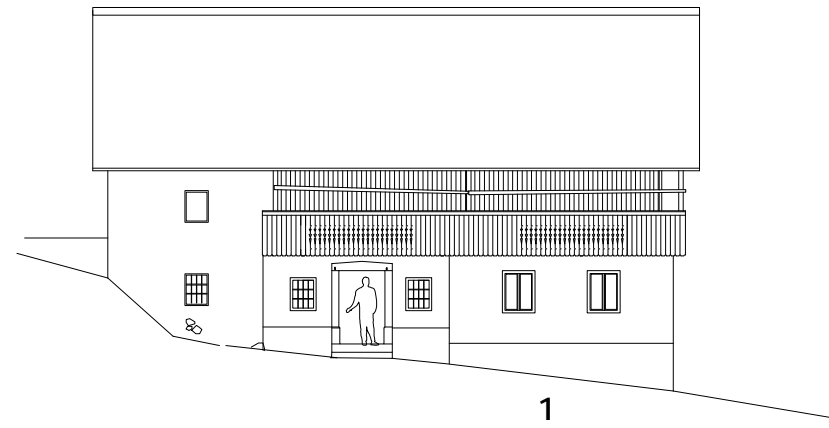
1 Hlipova hiša Stara Fužina JZ
 2 Pr Mežnarjo Stara Fužina JV
 3 Pr Šoštarjo Stara Fužina JZ
 4 Pr Lenčko Stara Fužina JZ
 5 Pr Marinščo Stara Fužina Z
 6 Studor 32 Studor V

7 Studor 8 Studor SV
 8 Pr Ctko Studor JV
 9 Pr Jurčko Studor JV
 10 Pr Vodarjo Studor JV
 11 Studor 24 Studor JV

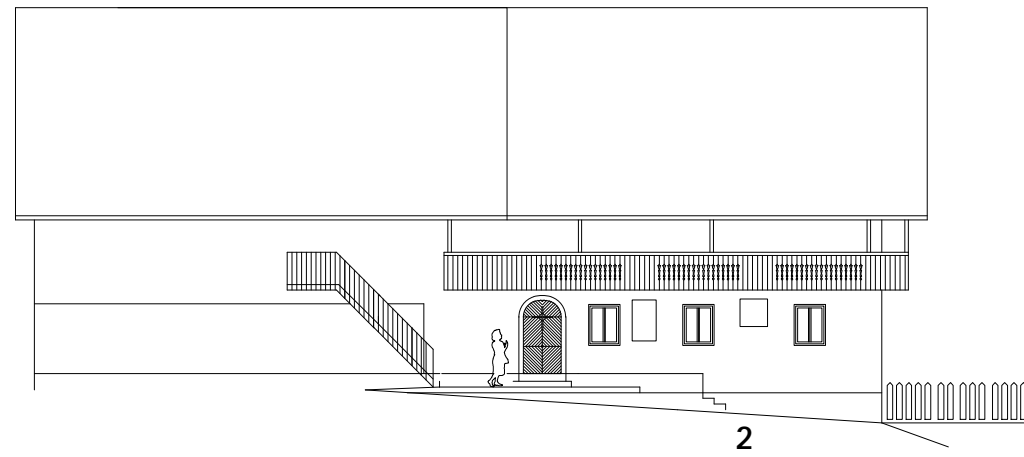
12 Pr Logarjo Ribčev Laz SZ
 13 Stan v Ukancu Ukanc
 14 Stan v ukancu
 15 Stan v ukancu

Pročelja hiš in stanov

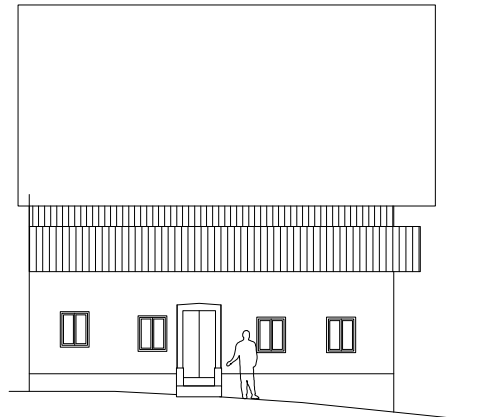

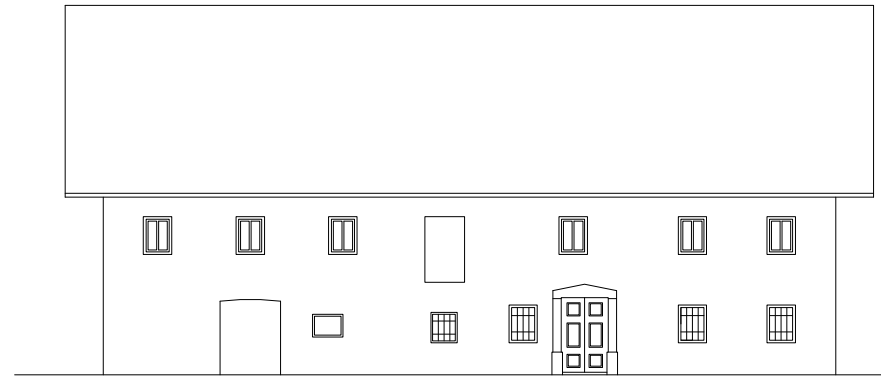
1

2

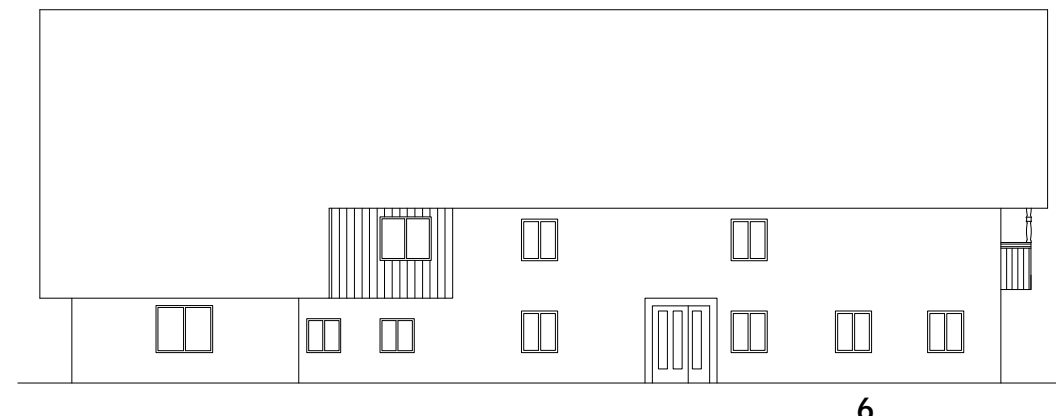
3

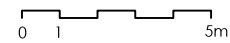
4

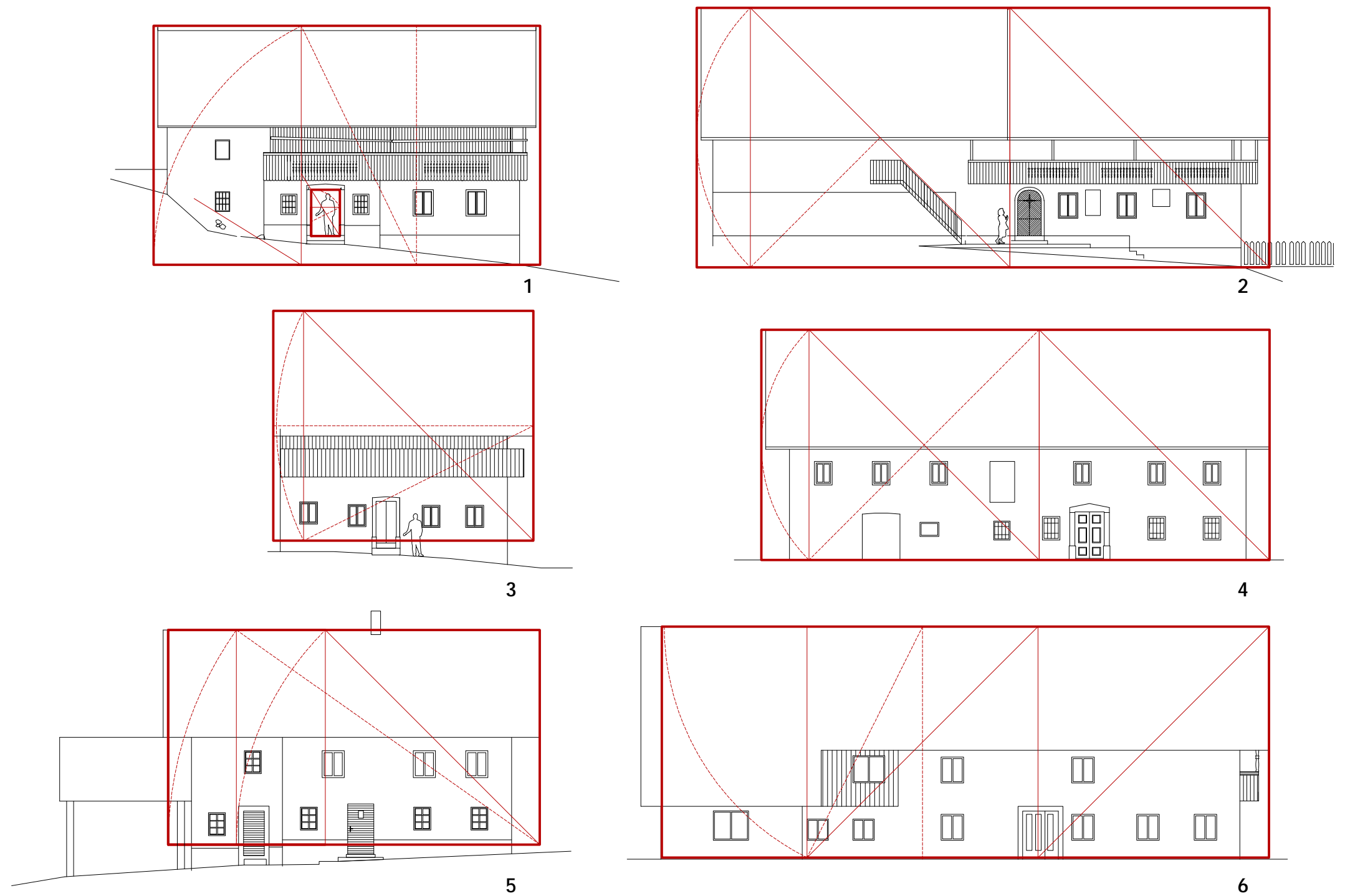
5

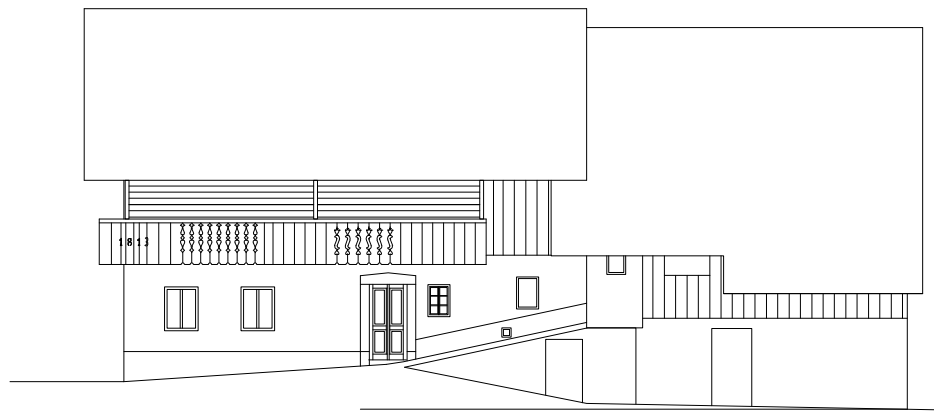
6

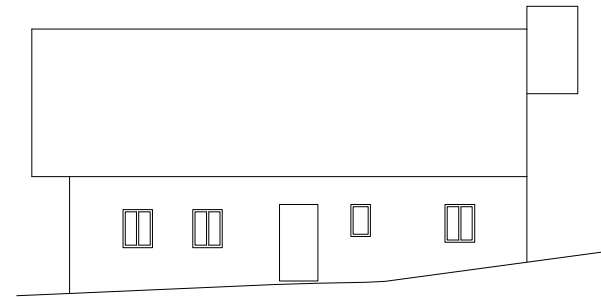
1 Pr Ctko	Studor	JZ
2 Pr Hlipo	Stara Fužina	SZ
3 Studor 32	Studor	J
4 Pr Mežnarjo	Stara Fužina	JZ
5 Studor 8	Studor	JV
6 Pr Šoštarjo	Studor	SZ

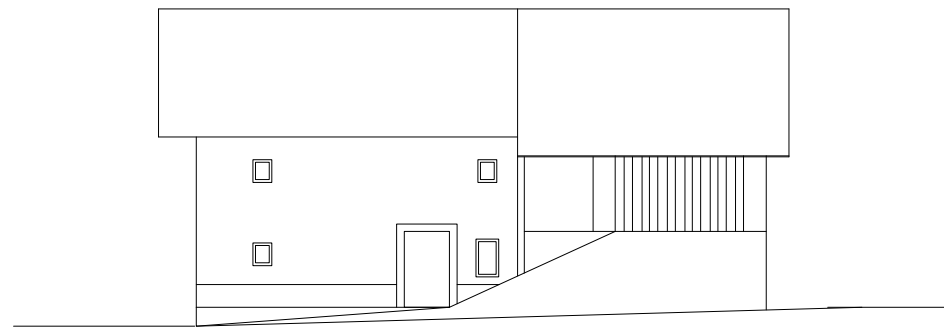
Na stranskih fasadah se najbolj pokaže prepletenost bivalnih in gospodarskih prostorov.

1

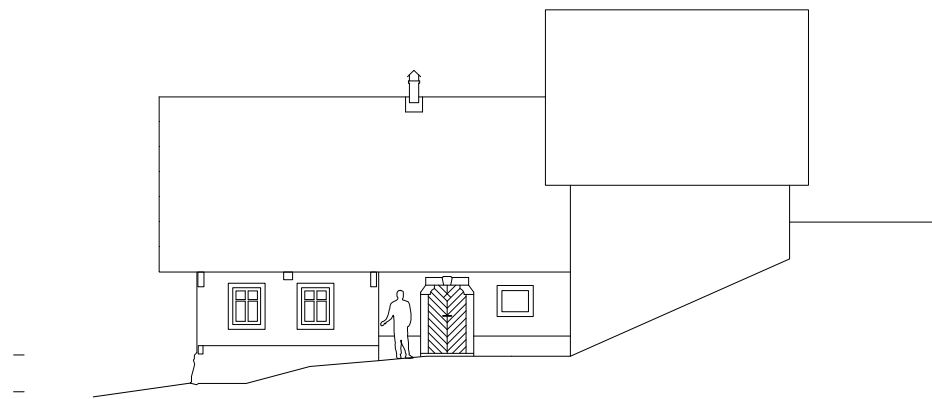
2

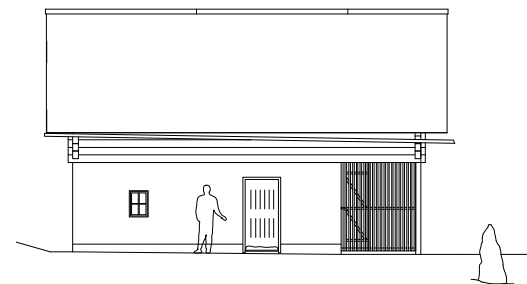
3

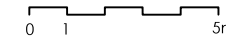
4

5

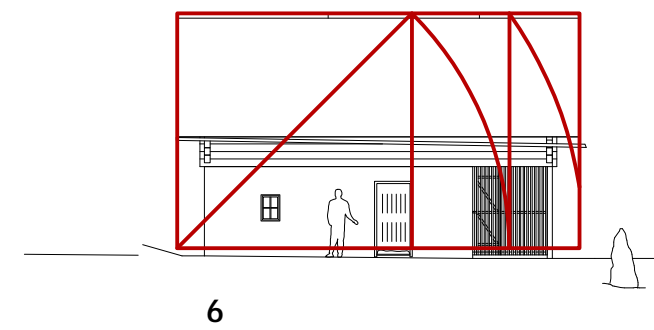
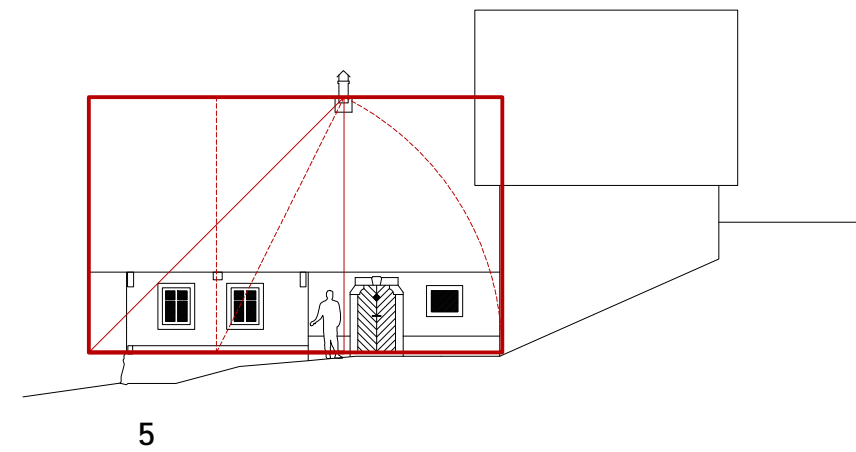
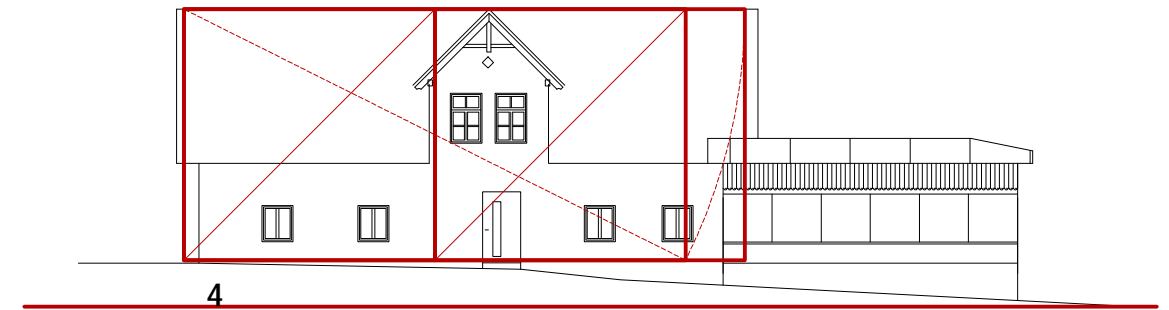
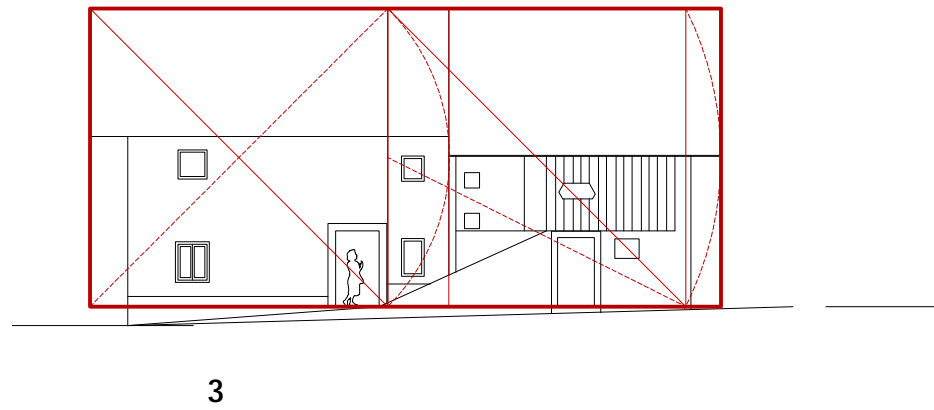
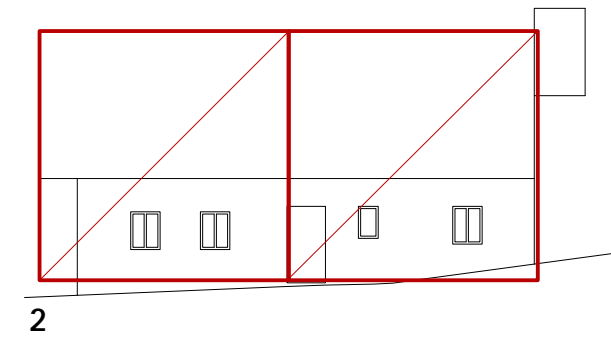
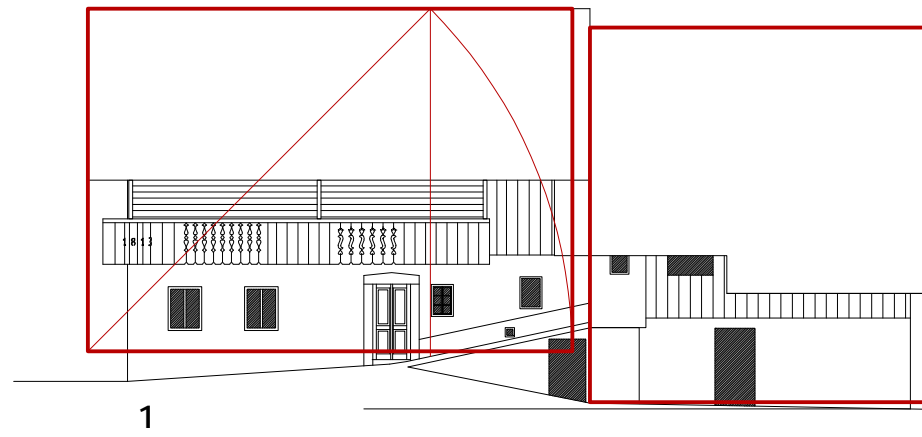

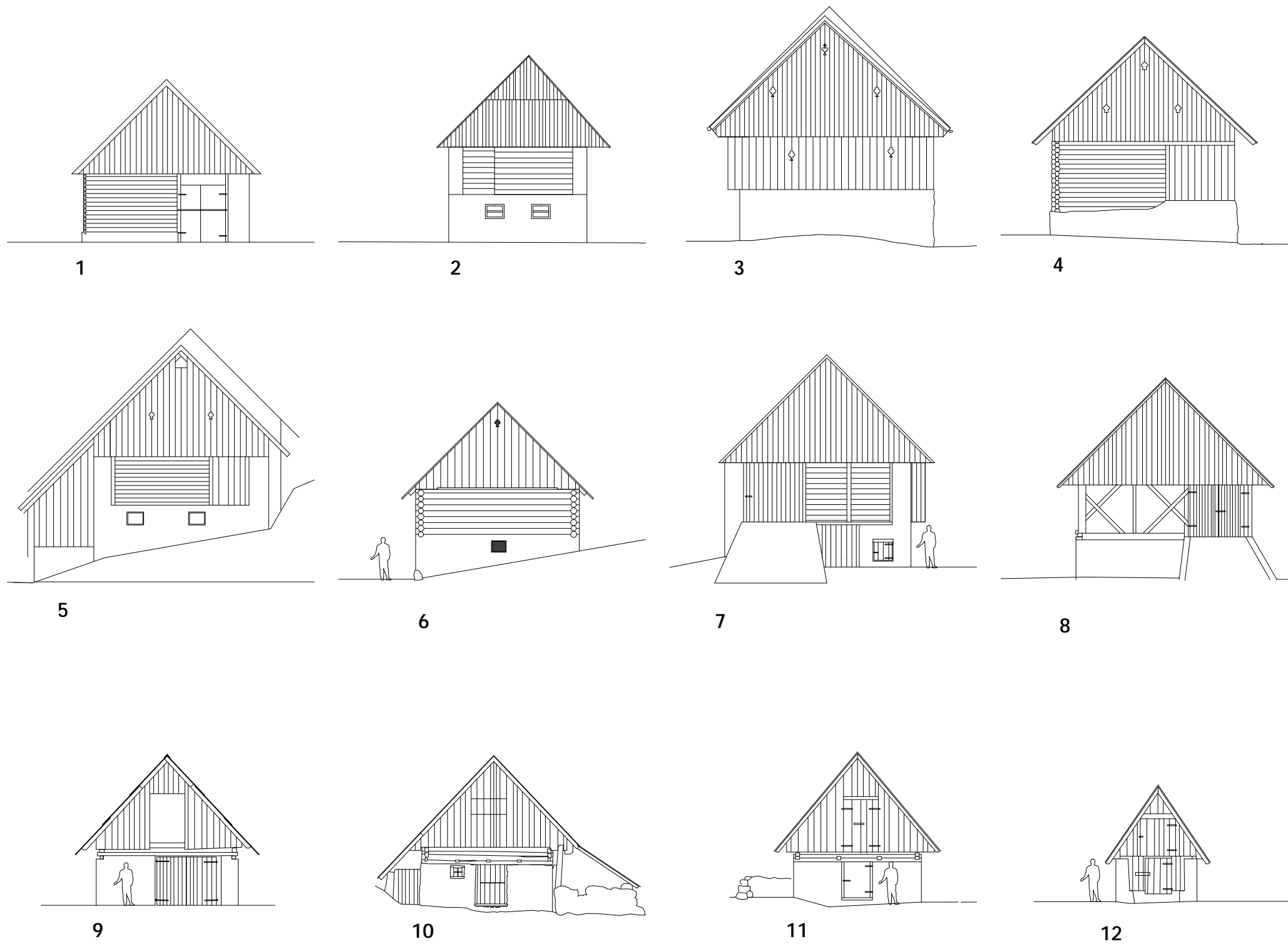
6

1 Studor 22	Studor	JV
2 Pr Marinščo	Stara Fužina	JV
3 Pr Lenčko	Stara Fužina	JV
4 Pr Logarju	Ribčev Laz	SV
5 Studor 24	Studor	SV
6 Stan	Ukanc	JV

Hiše in stanovi

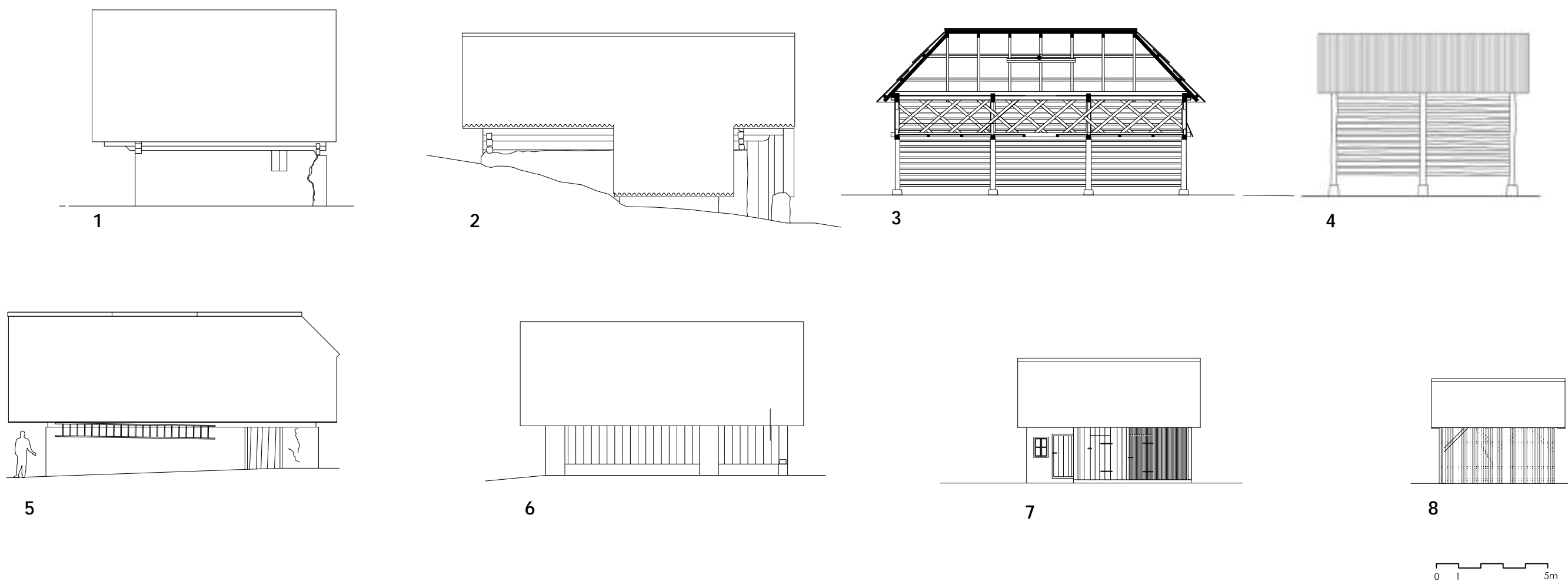

1 Kašča	Stara Fužina	SV
2 Pr Lenčko	Stara Fužina	JV
3 Skedenj	Stara Fužina	S
4 Pr Rožmano	Stara Fužina	S
5 Studor 22	Stara Fužina	SV
6 Skedenj	Studor	SV
7 Studor 8	Studor	SV
8 Skedenj	Ribčev Laz	JV
9 Svisli	Ukanc	JV
10 Svisli	Ukanc	JV
11 Svisli	Ukanc	JV
12 Svisli	Ukanc	JV

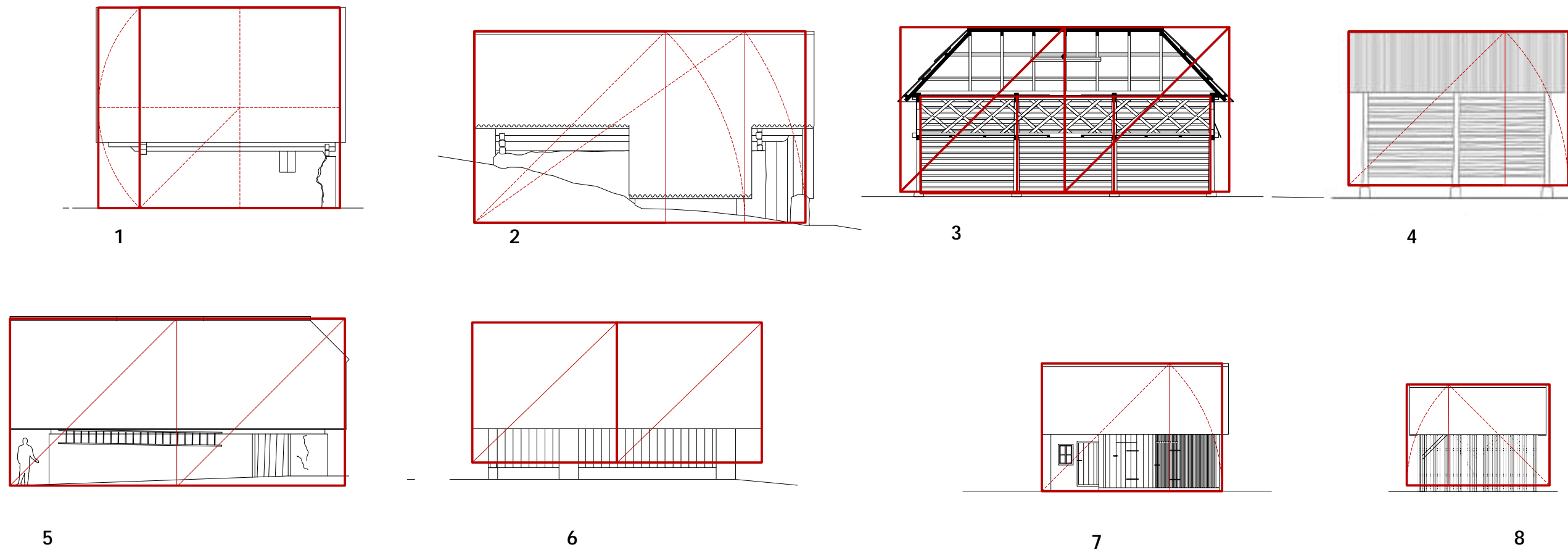
Gospodarski objekti

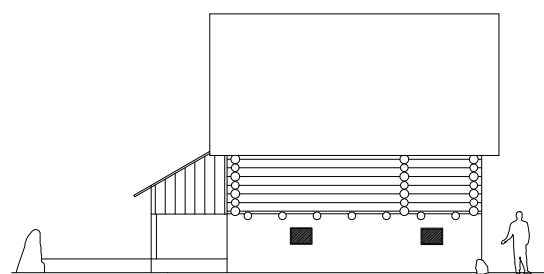

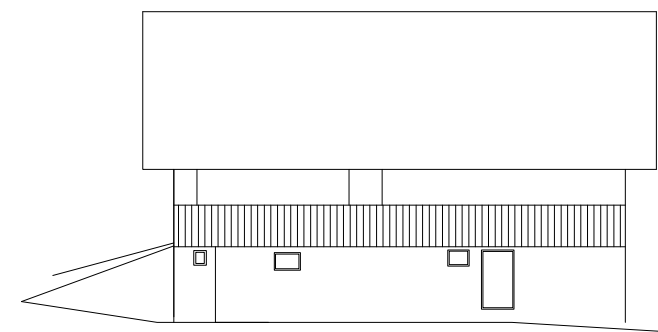
1 Svisli	Ukanc	SV
2 Svisli	Ukanc	JZ
3 Kozolec	Studor	JZ
4 Kozolec	Stara Fužina	V
5 Svisli	Ukanc	SV
6 Svisli	Ukanc	SV
7 Drvarnica	Ribčev Laz	SV
8 Drvarnica	Studor	JZ

Gospodarski objekti

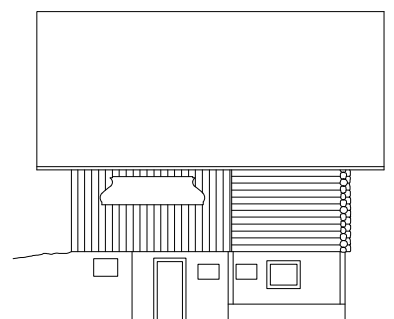

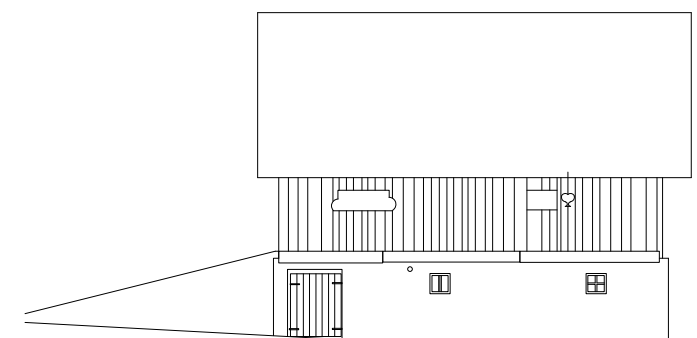
1

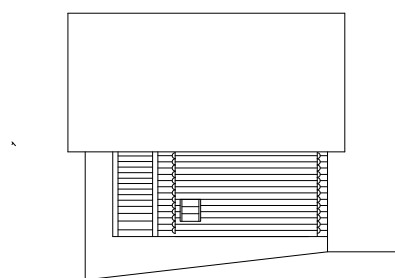
2

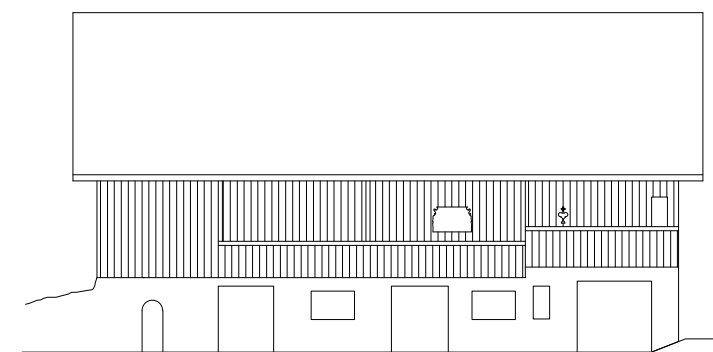
3

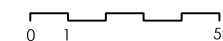
4

5

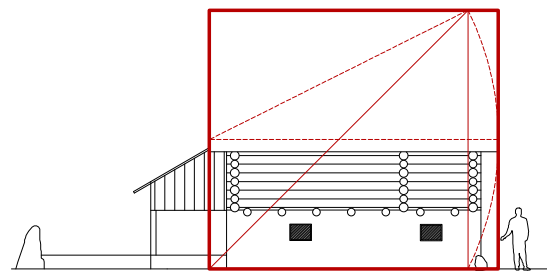

6

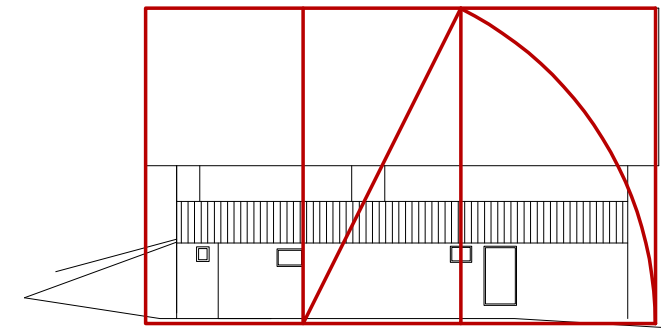

1 Skedenj	Studor	JV
2 Studor 8	Studor	SZ
3 Pr Rožmano	Stara Fužina	JZ
4 Skedenj	Ribčev Laz	SV
5 Kašča	Stara Fužina	JV
6 Skedenj	Stara Fužina	vJV

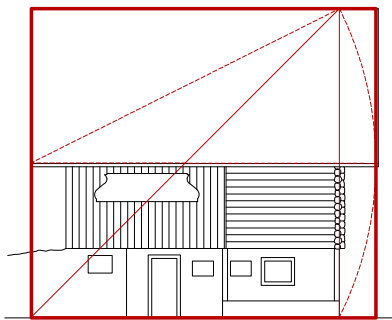
Gospodarski objekti

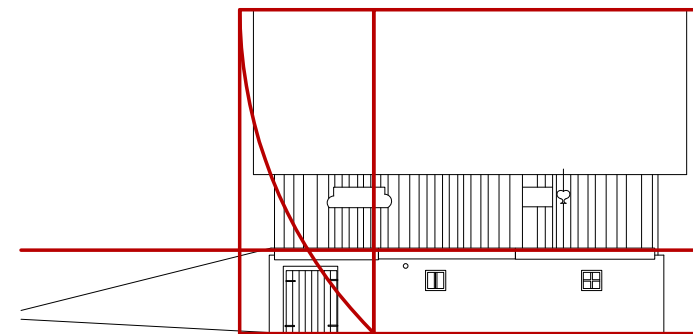
1

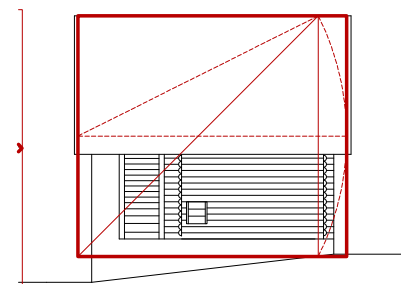
2

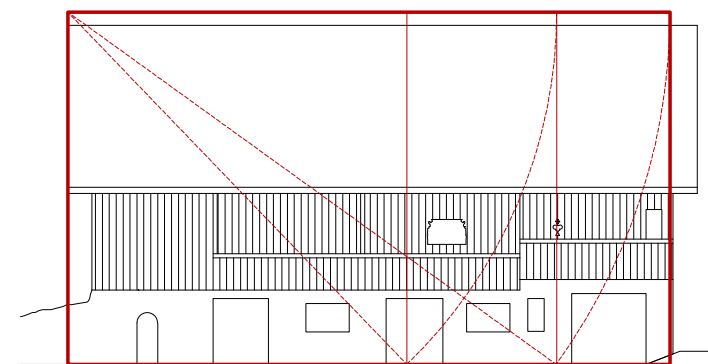
3

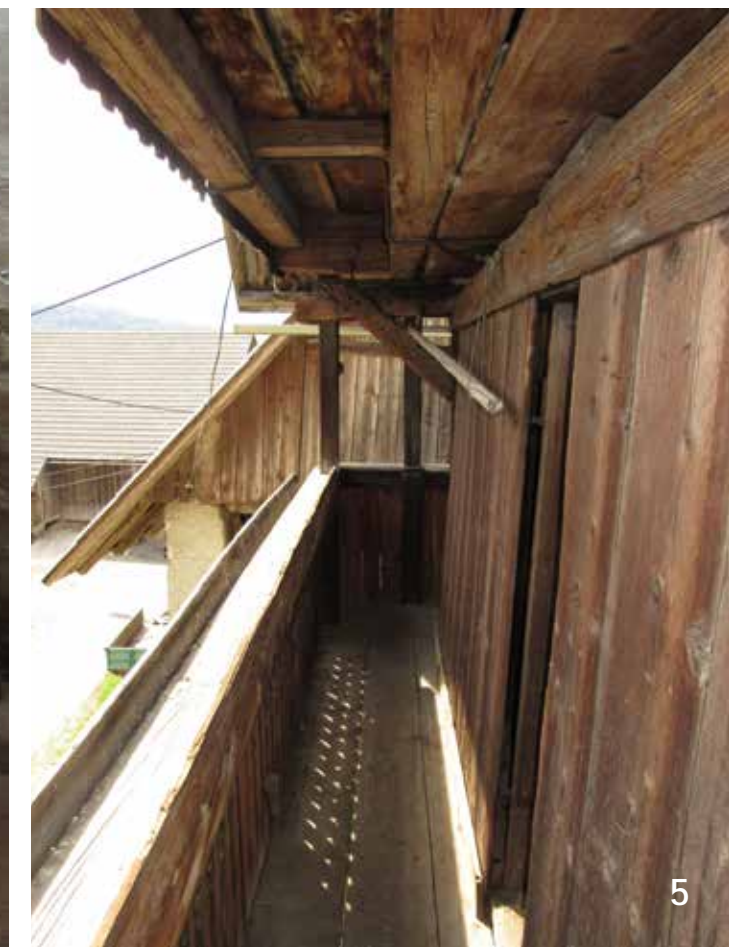
4

5

6

Fotografije

Pri pregledovanju in merjenju hiš v Studorju smo bili še posebej pozorni na domačijo Pr C'tko v Studorju, saj smo že od prej vedeli, da je ena od tistih redkih, ki ima ohranjen »šipovnik« (9), prastari lok med vežo in črno kuhinjo. Kljub visokim pričakovanjem pri tej hiši, ki s svojo avtentičnostjo ob obisku nikoli ne razočara, smo bili še dodatno presenečeni. Hiša ima poleg »šipovnika«, tudi zelo lepo kvadratno in obokano klet(4), hkrati pa tudi mogočno gospodarsko poslopje(13), v katerem so v hlevu široki prečni loki, ki držijo skupaj plitve oboke (14). Navdušenje, po prvem ogledu smo poglobili še s podrobno proporcijsko analizo, ki je dodala vpogled, v katerem se ujame in mojstrsko prežme prej komaj sluteno videnje in vedenje.

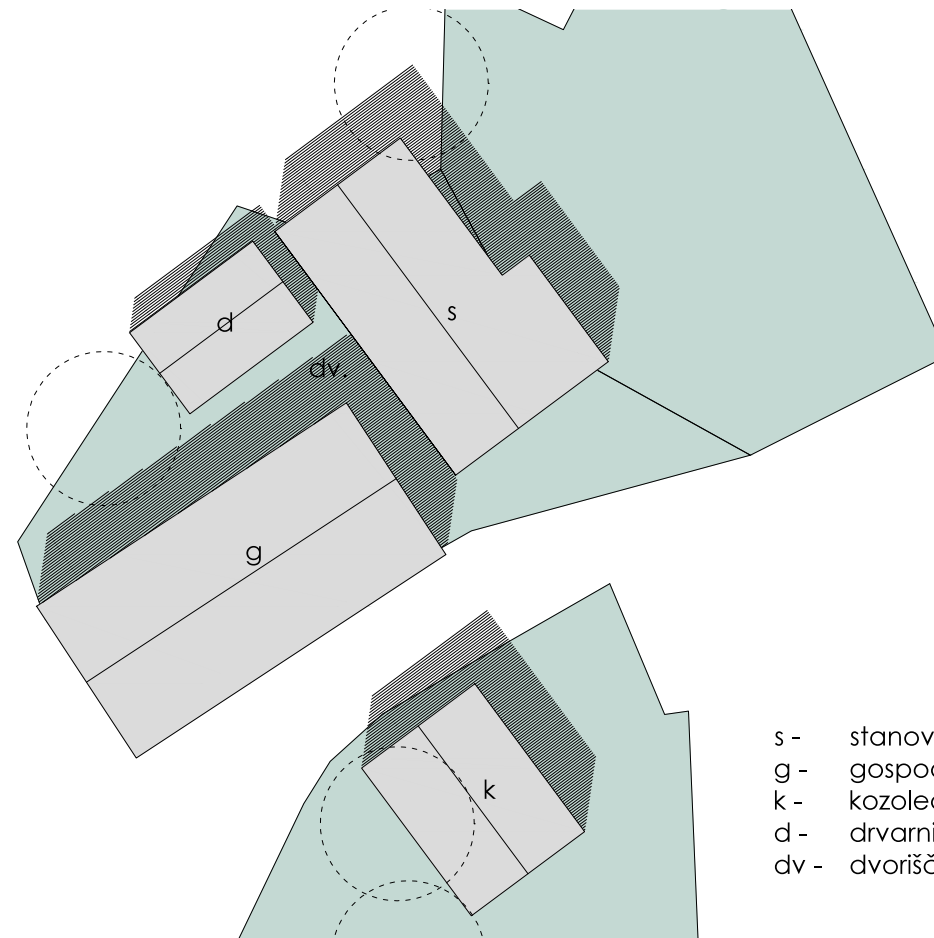

12

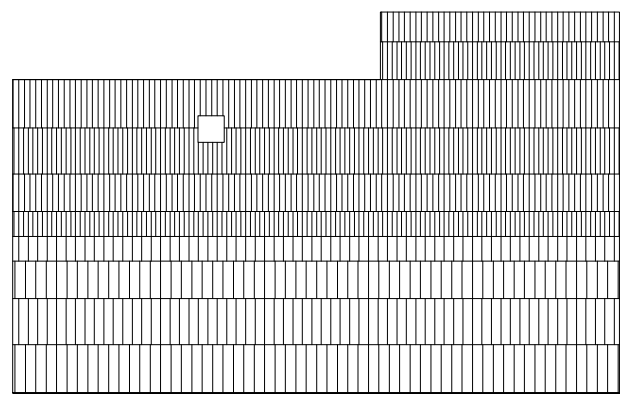
13

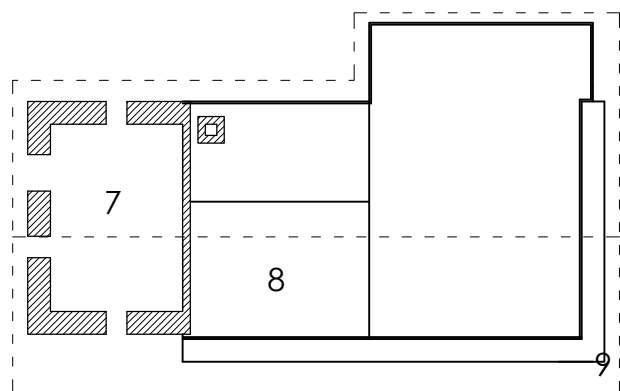
- s - stanovanjski del
- g - gospodarski del
- k - kozolec
- d - drvarnica
- dv - dvorišče

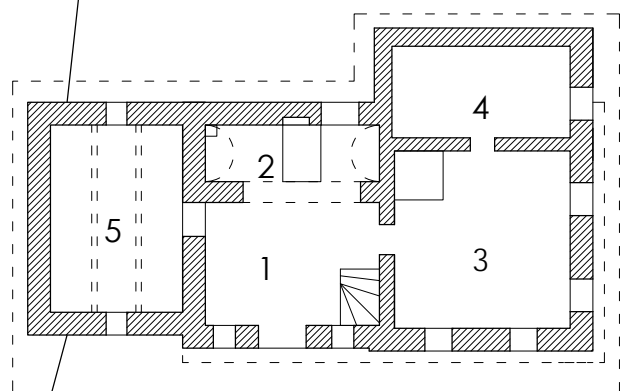
14

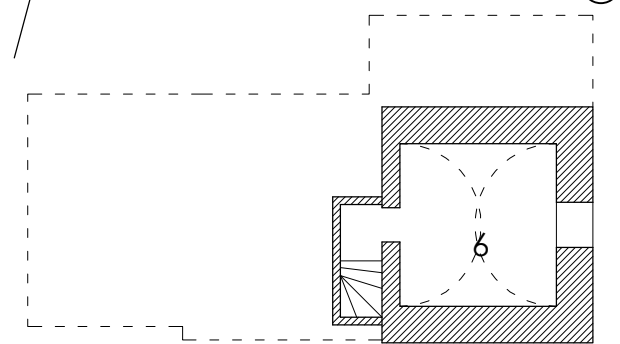
Tloris strehe

Tloris nadstropja

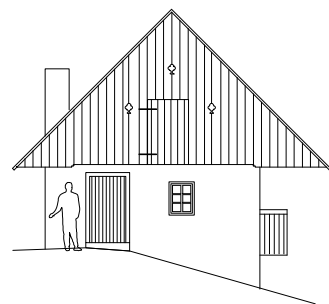

Tloris pritličja

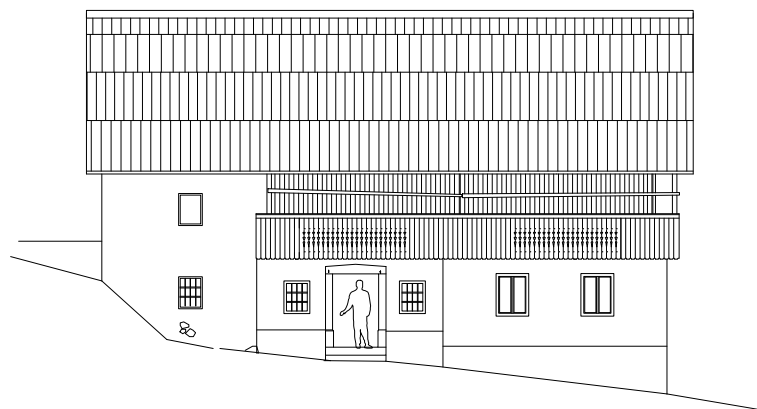

Tloris kleti

0 1 5m

SZ fasada

JZ fasada

PROSTORI V HIŠI

- 1 Veža
- 2 Črna kuhinja
- 3 Hiša
- 4 Kamra
- 5 Shramba
- 6 Klet
- 7 Prežitkarsko stanovanje
- 8 Nadstropje odprto do strehe
- 9 balkon

JV fasada

0 1 5m

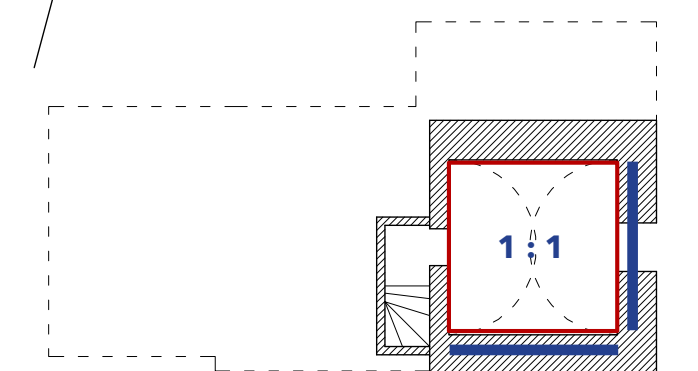
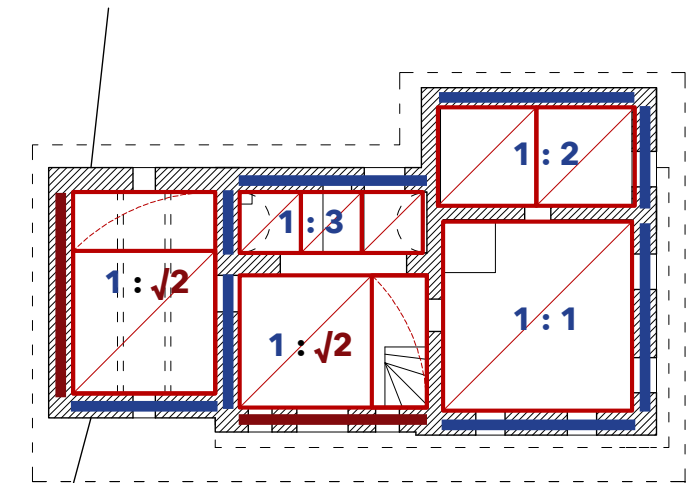
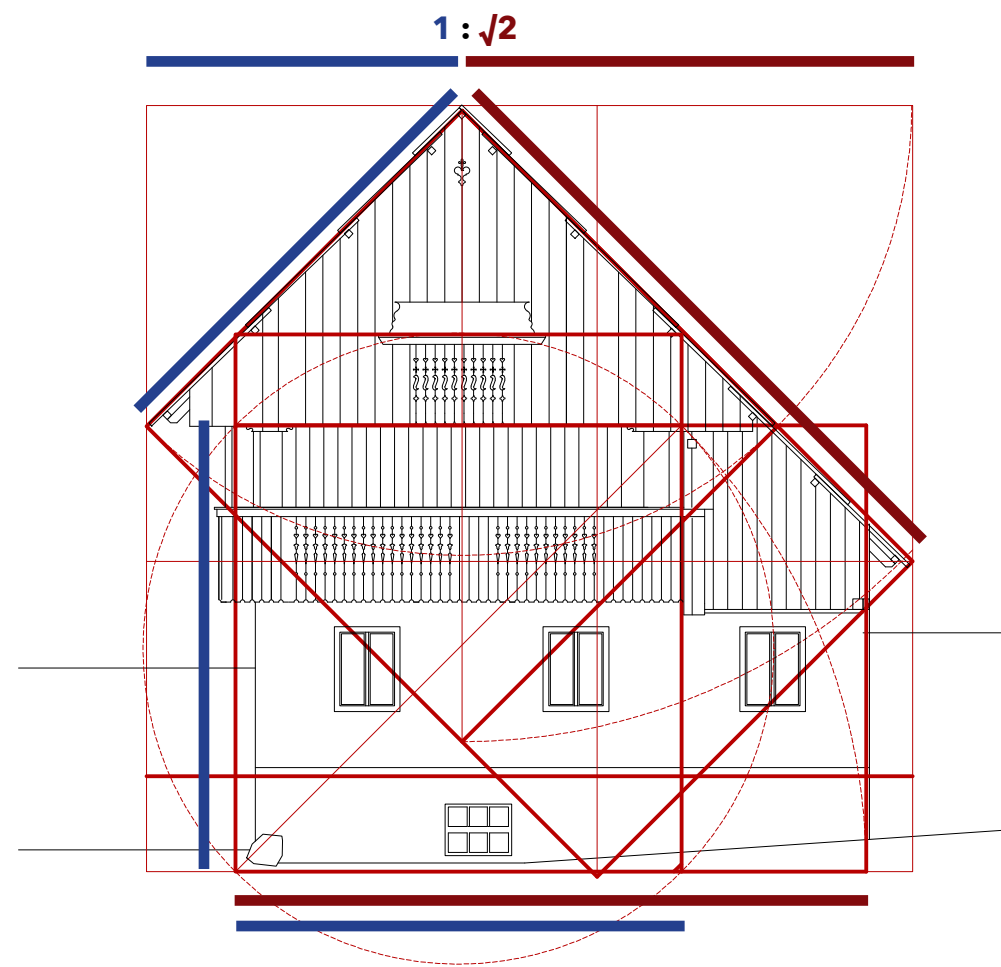
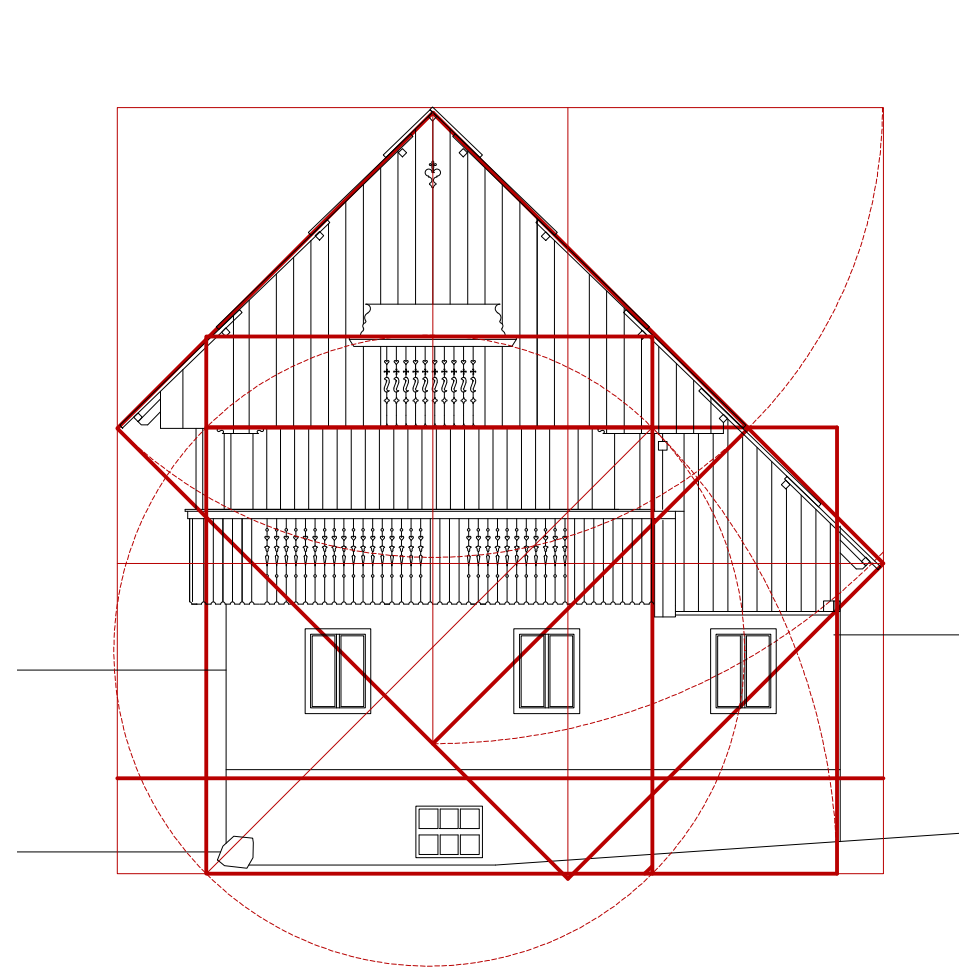
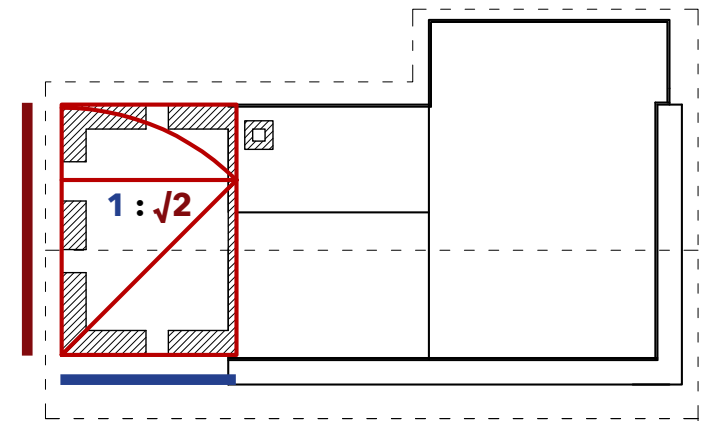
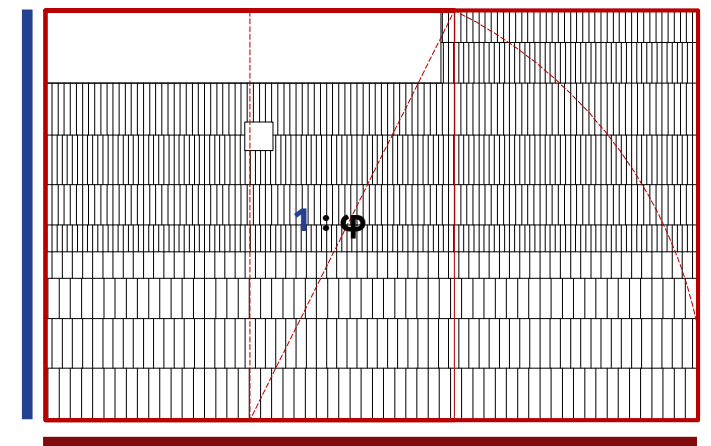
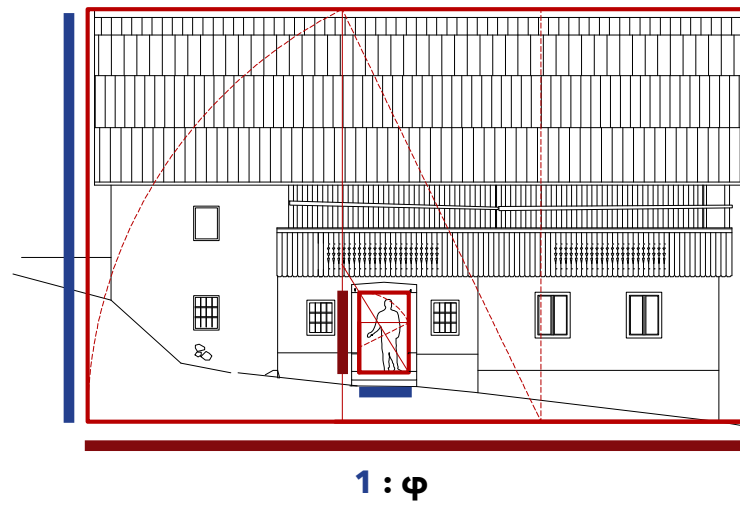
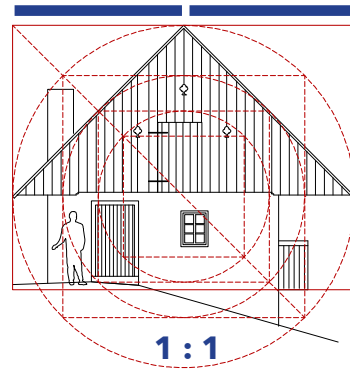
30 cm

60cm

120cm

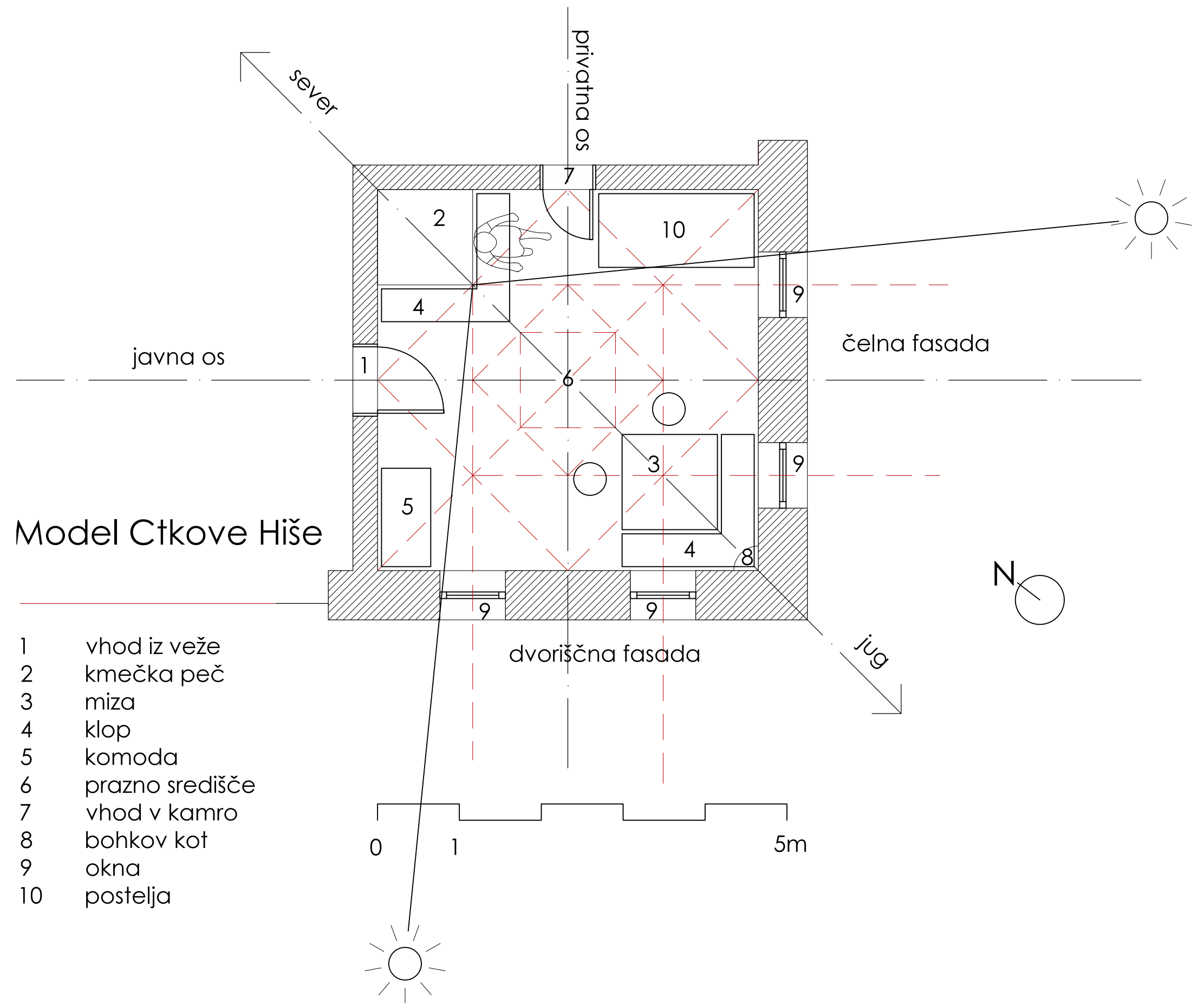
Kaj pomeni proporcijski ključ diagon? Proporcija katere koeficient je $\sqrt{2}$, najpreprostejše razmerje, ki ga dobimo, ko diagonalo kvadrata prenesemo na stranico in dobimo pravokotnik v razmerju $1 : \sqrt{2}$. Zakaj je to razmerje tako preprosto? Morda tudi zato, ker sploh ne potrebuje novih korakov in nove konstrukcije, saj že kvadrat sam vsebuje to razmerje, ker ga v sebi nosita že osnovna stranica kvadrata in njegova diagonala. V bistvu gre za razmeje med razdaljo dveh sosednjih vogalov na obodu in razdaljo dveh nasprotnih vogalov preko sredine, tretje točke, ki povezuje to nasprotje dveh. Morda je skrivnostna napetost in s tem tudi preprostost tega razmerja ravno v tem, ker ta tretja točka, ki tako učinkovito poveže dve vidno nasprotujoči si, sploh ni vidna. Vendar je pomembna, morda celo pomembnejša od vidnih, saj ni samo sredinska, temveč osrednja točka kvadrata. Tudi diagon je za to

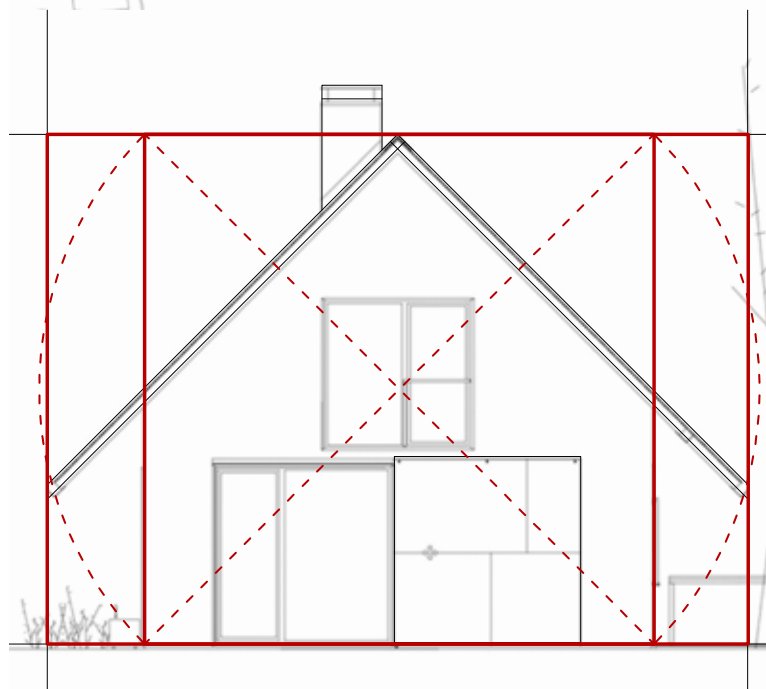
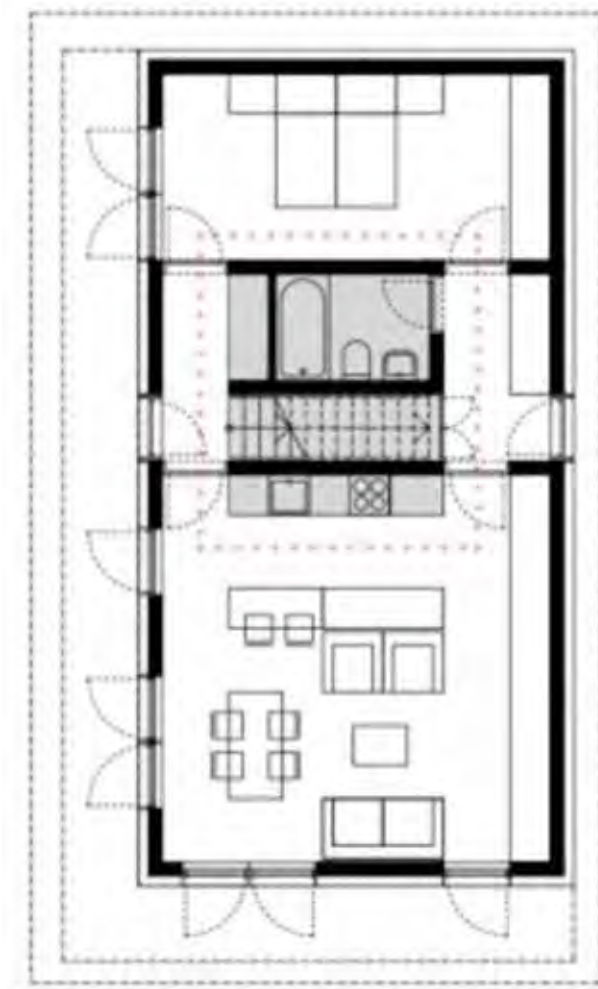
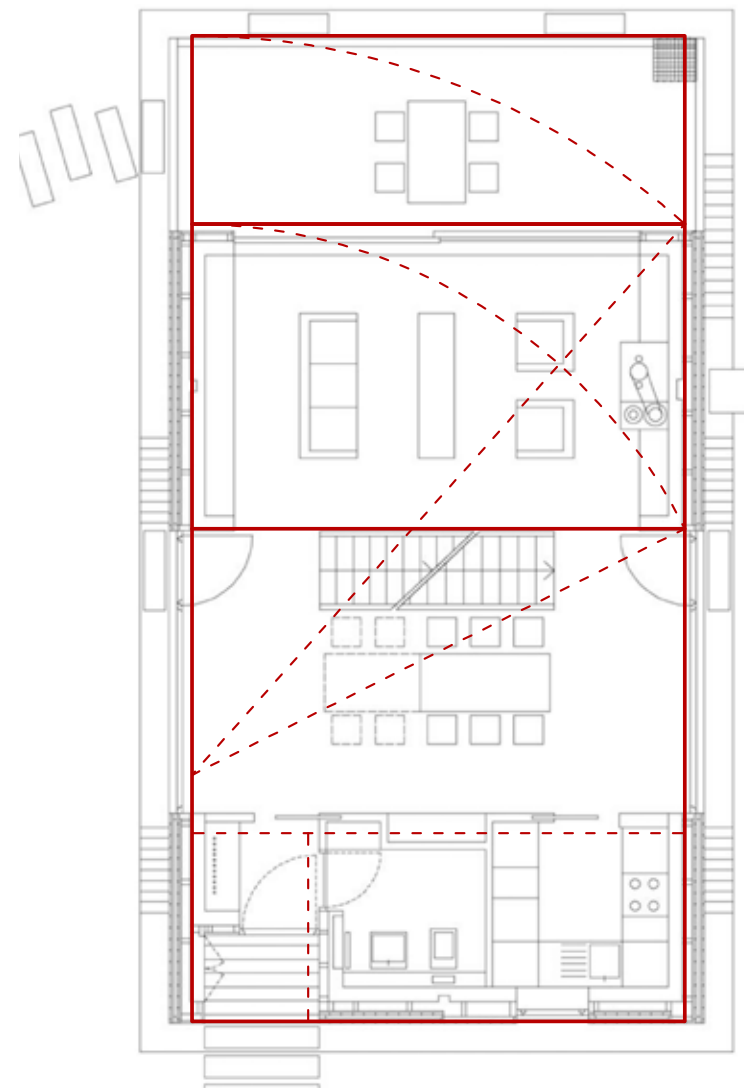
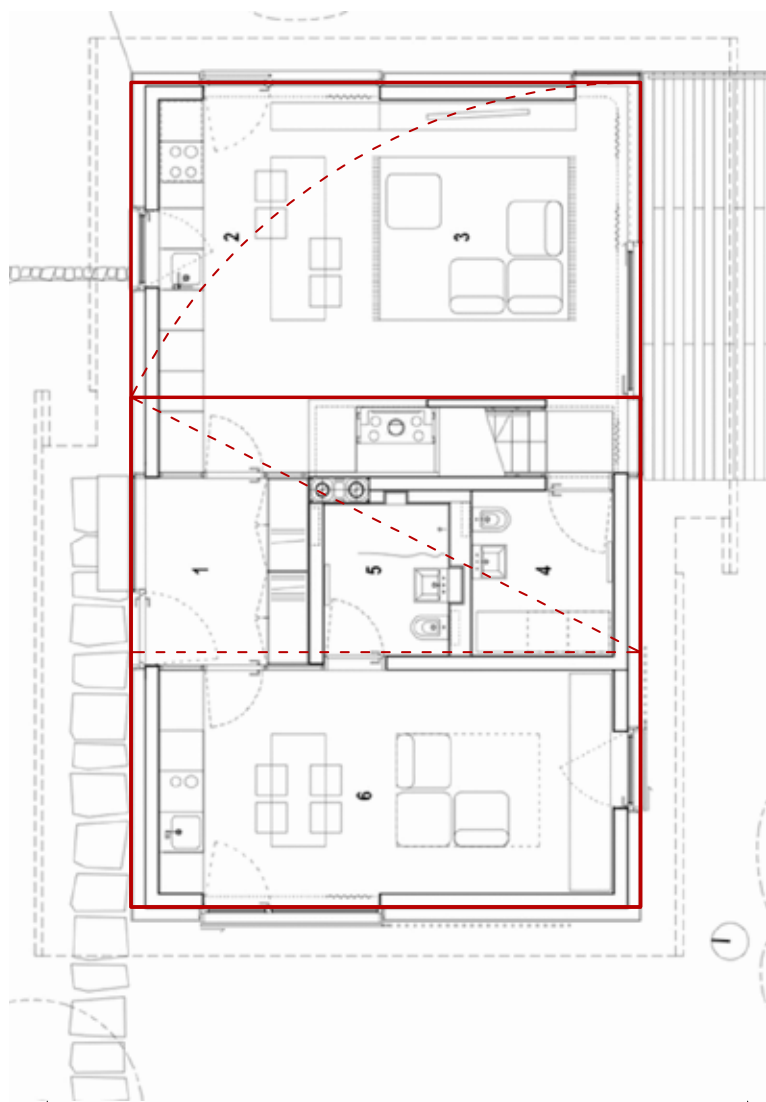
Pri hiši Pr C'tko je osnovni proporcijski ključ kvadrat in iz njega izveden diagon. Obokana klet pod hišo je kvadratna, kvadraten je glavni prostor hiše - hiša in tudi osrednji del fasade z gankom, kvadrat ima v sebi tudi celoten okvir hiše v katerega se ujamejo sleme in strešne kapi. Tloris hiše je v razmerju diagona, ki ga vsebujeta tudi prehodna veža in pomožna soba - shramba levo od vrat v pritličju. Osrednji kvadrat na območju hiše se lepo razvije v diagon, ki se natančno zaključí z vogalom kamre. Tisto kar res prese- neti v kompoziciji proporcij je dvojni diagon na glav- nem pročelju. Kajti na isti fasadi je po velikosti enak diagon tudi v razmerju med krajšo in daljšo strešino nesimetrične dvokapne strehe. Glavna stranska fasa- da Cvetkove hiše, na kateri je tudi vhodni portal, pa je v razmerju zlatega reza.

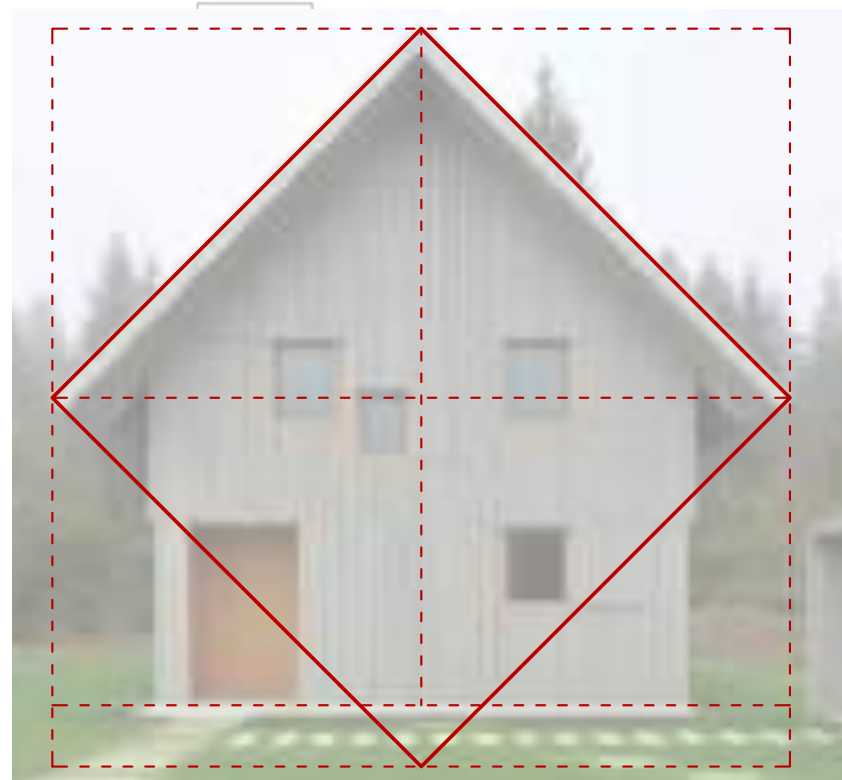

3d model

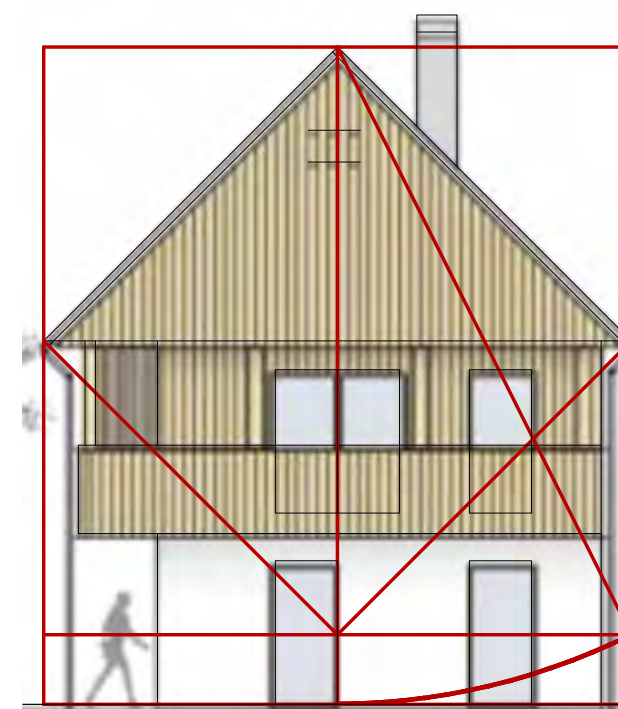

1

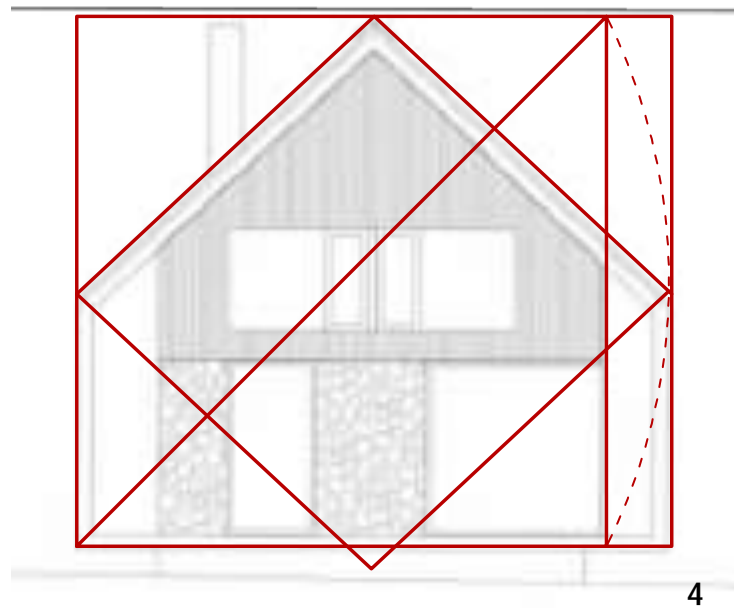
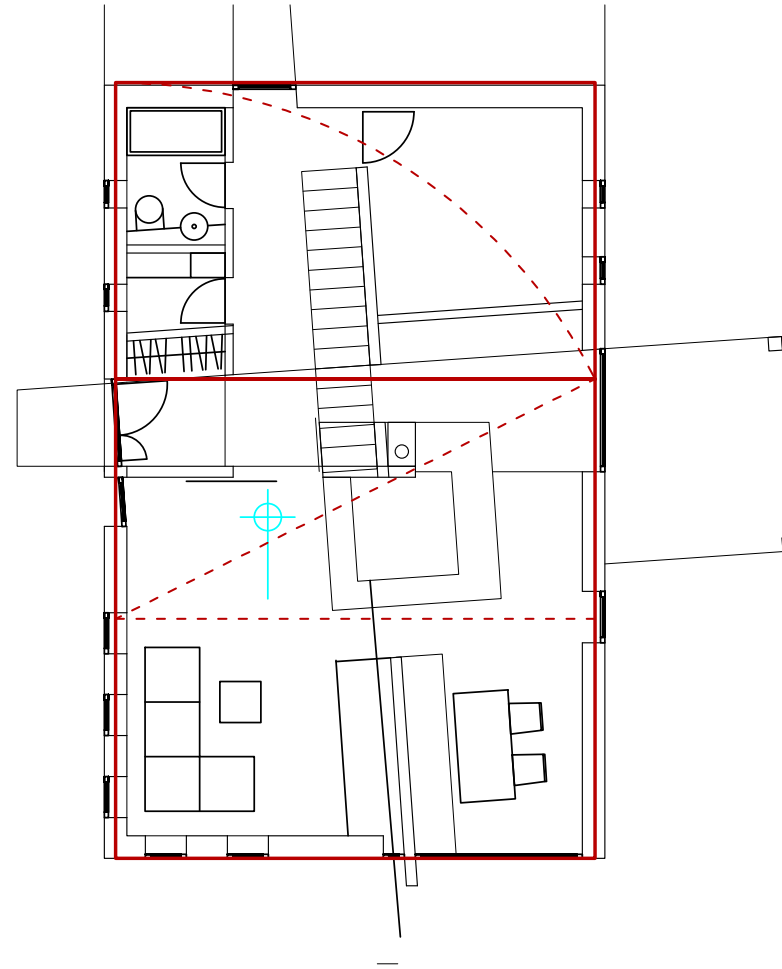
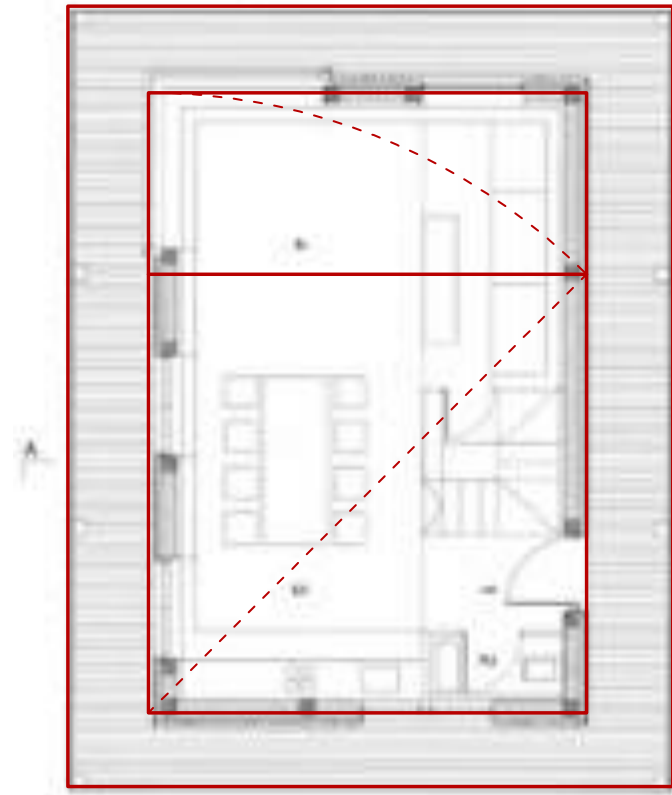

2

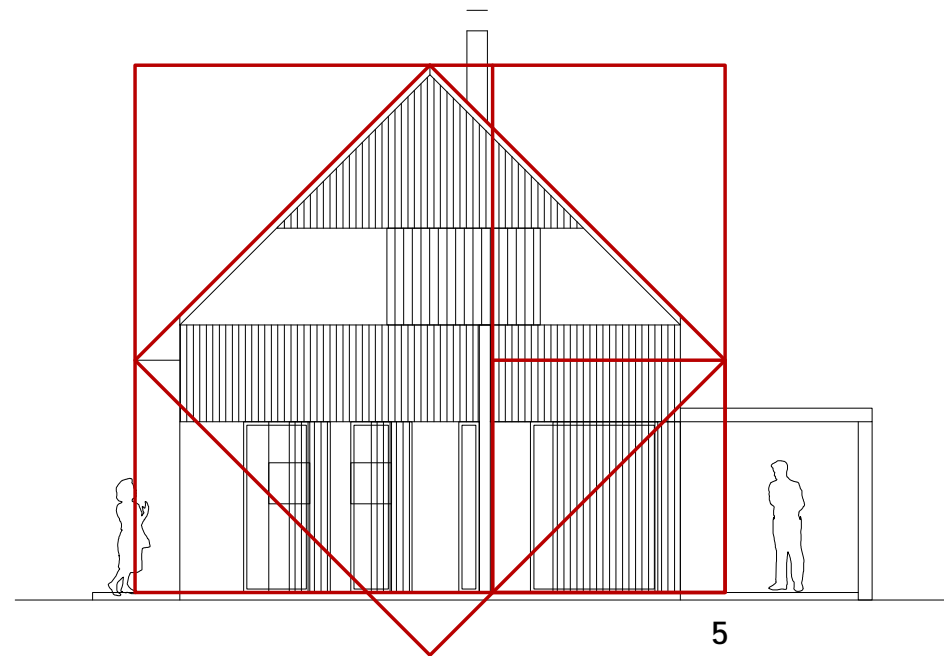

3

- 1 Hiša v Stari Fužini biroja Skupaj arhitekti
- 2 Hiša R (Bevk, Perovič)
- 3 Zasnova tipske hiše za bled (Koželj)
- 4 Hiša v Stari Fužini (Ofis)
- 5 Zasnova gorenjske hiše (Odprti krog)

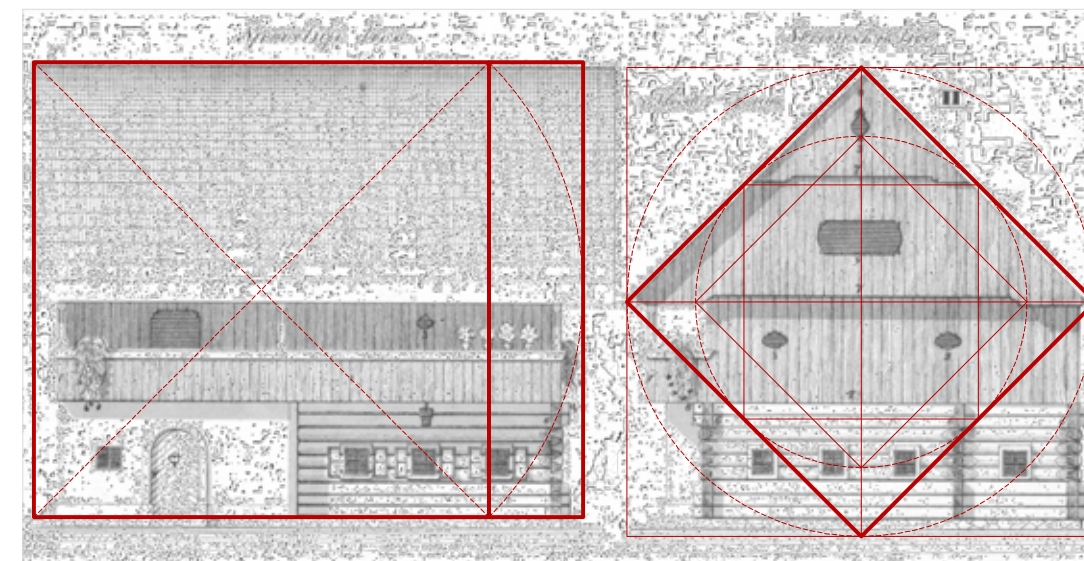
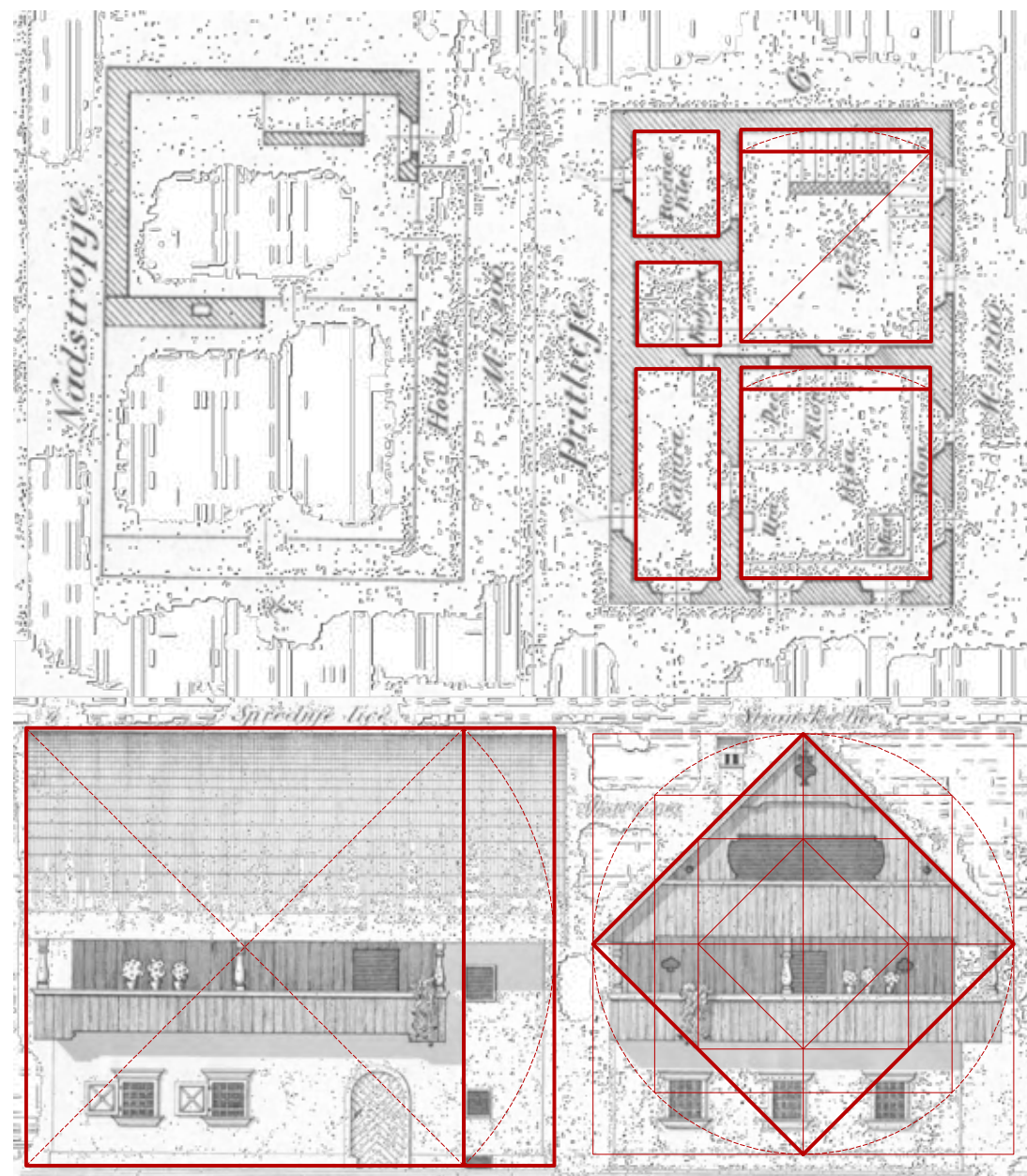

4

5

Zasnova dveh tipov hiše v priročniku Alberta Siča iz leta 1924, v katerem predstavi gorenjski slog. Sliki kažeta na že nekoliko bolj romantično posnemanje tradicionalnega sloga, vendar pa proporcije čelne fasade dejansko ustrezajo kvadratu.

TIPOLOGIJA, KRITIČNI ZAPIS

Kvalitetne bohinjske hiše, ki so se kot del alpske kulturne dediščine ohranile skozi zgodovino, še danes občudujemo zaradi njihove uporabnosti, ki ni v nasprotju s skladnostjo in lepoto. Materialno in oblikovno so vezane na posebnosti okolja v katerem so umeščene. Izredna doslednost in natančnost zasnove in tudi izvedbe je bila dosežena z mojstrskim znanjem. Njihove sorodne lastnosti kot so proporcija, skladni gabariti, natančna umeščenost glede na smeri neba in osončenje, uglasenost z okoliškimi objekti in tudi s horizontom. Tipologija natančno lahko definira zgolj principe proporcije, orientacijo maksimalne gabarite. Bolj specifično umeščanje in uglasjevanje objekta na okolico pa naj uredi za to usposobljen arhitekt. Napačno interpretirana tipologija, kakršni so bili večinoma tipski načrti za individualne hiše v polpreteklem času, lahko vodi v naselja, kjer vsaka hiša stoji na sredi svoje parcele in ne gradi javnega prostora. Stare vasi so v dolgih stoletjih nastajale kot organizem, ki raste počasi in sproti skladno umešča novogradnje, ki si z obstoječimi stavbami delijo skupni gradbeni material, proporcijski sistem, v preteklosti tudi tipični tloris hiš.

Tipologija stavb je uporaben sistem razvrščanja stavb po funkciji, obliki velikosti, ki lahko določa osnovna pravila igre, dovoljena v določeni stavbni skupini in v nekem prostorskem okviru. Tipološko se da natančno opredeliti opredvsem proporcije, naklone, širine napuščev, dovoljene oblike odprtin.

Problem tipologije je v tem, da določa univerzalno rešitev, ki velja v univerzalnem prostoru. Specifični relief, urbanistična umešitev, osončenje, vetrovi, pogledi, dostopnost, odnos do okoliških vzpetin, pa vplivajo na to, da se tip stavbe prilagodi specifičnim potrebam uporabnika ter specifičnim zahtevam in danostim lokacije. Mojstrsko preoblikovanje tipa za specifično lokacijo ima za cilj specifično stavbo, ki kljub temu, da ima skupen izvor, vendarle je samosvoj objekt, smiselno in lepo vpet v konkretno lokacijo. To mu daje unikatnost.

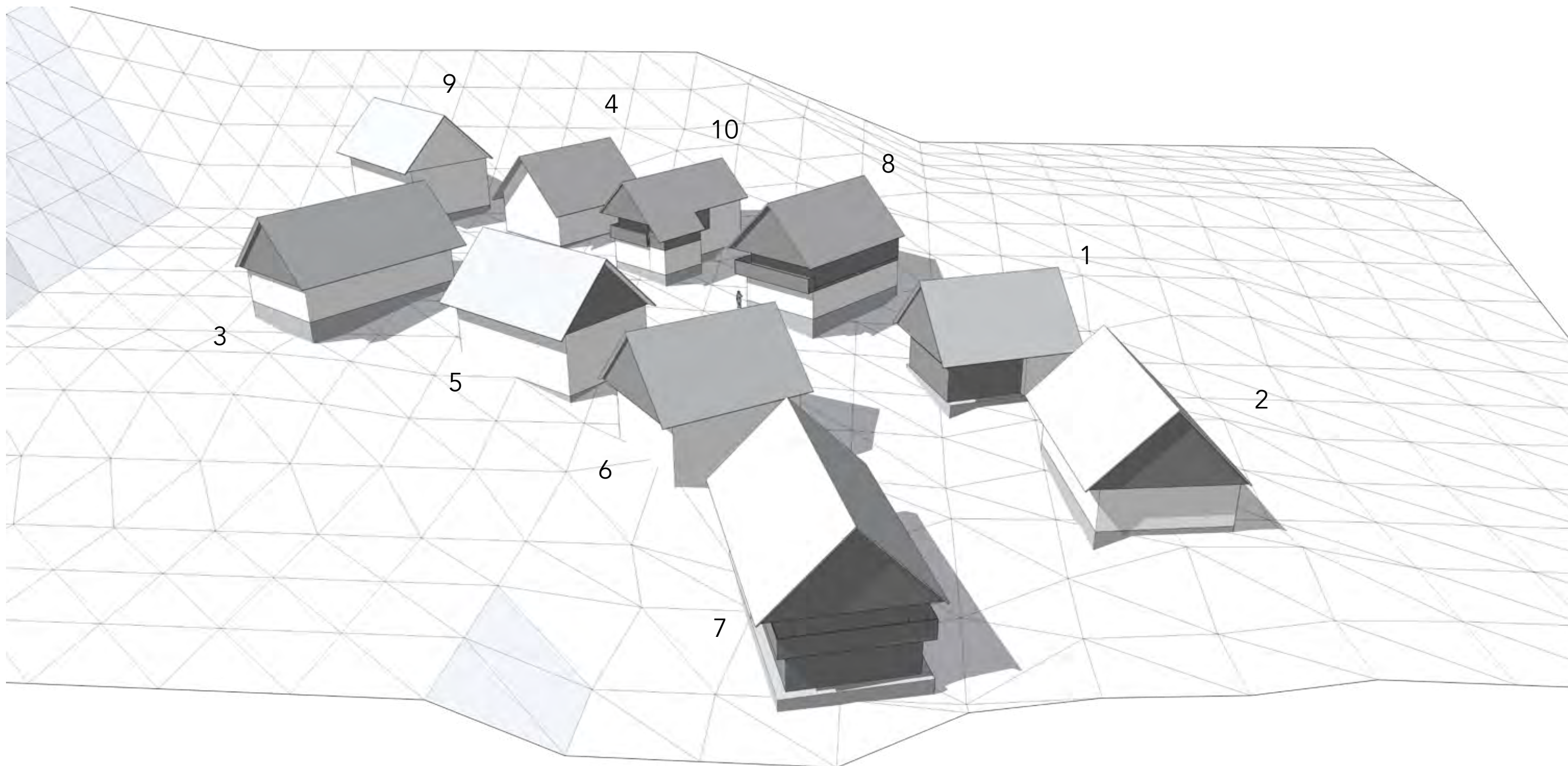
Zato je potrebno s tipološkimi načrti ravnati kot z orodjem, ki ti določa pravila igre v primeru idealne lokacija, potrebno pa je mojstrsko znanje, da se stavbo skladno umesti in uglaši z okolico.

UMEŠČANJE

Tradicionalna umestitev hiše je pogojena s terenom, dostopom do gospodarskega poslopja ter kmečkega dvorišča in odnosom do ostalih hiš v vasi. "Hiša" je večinoma umeščena na južni vogal hiše in zaradi majhnih oken, kljub vizualnemu stiku z dvoriščem, ohrajna nekaj intimnosti, .

Današnja gradnja stanovanjskih hiš z velikimi steklenimi površinami pa je obrnila ta princip tako, da se Dnevni prostori obračajo proti intimnemu vrtu, vhod pa je zaželen na javni strani, kjer je manj vizualnega stika.

*Ne zidaj slikovito. Prepusti ta učinek zidovom, goram, soncu. Človek, ki se oblači slikovito, ni slikovit, ampak je pavliha. Kmet se ne oblači slikovito, pa je slikovit. Ravnina zahteva navpično razčlemba, gore pa vodoravno. Človeško delo naj ne tekmuje z božjim. Ne misli na streho, ampak na dež in sneg.
Adolf Loos, Pravila za gradnjo v gorah (1913)*

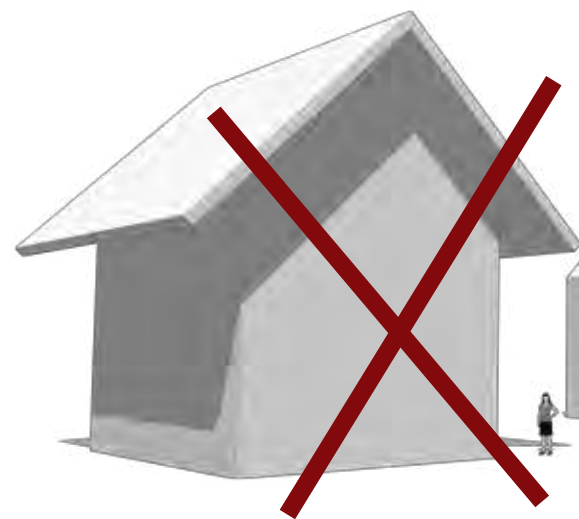
- 1 pritlična hiša, delno zidana, delno lesena
- 2 in 3 pritlična hiša zidana, leseno ostrešje z opaženim zatrepom
- 4 pritlična zidana z zidano čelno fasado
- 5 in 6 nadstropna hiša s z lesenim ostrešjem in opaženim zatrepom
- 7 nadstropna hiša pritličje delno zidano delno leseno, nadstropje leseno ter z balkonom
- 8 nadstropna hiša z zidanim pritličjem in lesenim nadstropjem ter z balkonom
- 9 nadstropna hiša z ometano čelno fasado.
- 10 nadstropna hiša z zidanim pritličjem, delno zidanim in delno lesenim nadstropjem ter z asimetrično dvokapnico

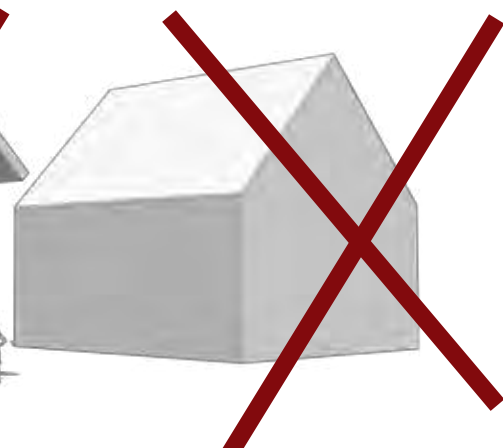
lege in špirovec štrlijo iz opaža!!!

Lege in prvi špirovec so pokriti z opažem

PRETIRANO DOLG NAPUŠČI

BREZ NAPUŠČA

Pomembno je da se stare kvalitetne hiše, celovito in občutljivo prenovi, saj tvorijo kvalitetno vaško tkivo. V vsaki vasi je potrebno začeti proces sistematične in celovite prenove. Sodobni principi prenove omogočajo kvaliteten spoj pristnega tradicionalnega bivališča ter sodobnega načina bivanja. Pri tem pa je pomemben posluš za vsako specifično situacijo, ter ne izvajanje posplošenih rešitev vsevprek. Gospodarski objekti se v primerih kjer je to mogoče uporabljajo za gospodarske namene.

V primeru novogradenj, pri katerih se upošteva današnje standarde in zakonsko prepisane svetle višine, energetska učinkovitost in statične zahteve, se ponuja nekaj ugodnih navezav na tradicionalno stavbarstvo, ki doprinesejo k večju ubranosti novih hiš s starimi.

Debelina sten v primeru masivne zidane gradnje s toplotno izolacijo se približuje debelini starih sten. Lesena in masivna zidana konstrukcija se smiselno kombinira. Pri manjših oknih je zato smiselna izvedba špalet ki se pod kotom odpirajo v notranjost. Tako v prostor spustimo več svetlobe, hkrati pa se zmanjša učinek bleščanja. Kompozicija oken naj stremi k skladni sopostavitvi večjih steklenih površin in manjših oken (lin), ki se jih s posebej naravnanimi pogledi ter kompozicijo fasade tudi primerno osmisli. Panoramske stene so praviloma bolj primerne na stranskih fasadah, v nadstropju pa tudi na čelnih za balkonom ali lesenim opažem.

Okna je priporočljivo vgrajevati na zunanji rob zidu, v pasu izolacije, kar je tudi energetska najbolj ugodno. Če to ni mogoče pa vsaj na zunanji rob konstrukcije.

OPN predpisuje oblikovanje ostrejša z vidnimi konstrukcijskimi členi. Kar verjetno izhaja iz obrambe pred hišami, na katerih so oblačili špiravce in lege z opaži ali mavčnimi oblogami. Tako oblikovan predpis, pa povzroča težave drugje, saj so pri starih ostrejših, na pročeljih vidne samo letve in rob skodel, špirovci in lege pa so pod opažem. (slika!)

OPN običajno predpisuje višino kolenčnega zidu, kar vodi v dvigovanje strešnih kapi in slemen, ter višanje stavb, tako da se težko dosežejo skladna razmerja in že v osnovnih gabaritih bistveno odstopajo od tradicionalnih. Uporabnost podstrešnih prostorov pa s tem ni bistveno večja. Bolje bi bilo definirati samo višino slemen in naklon strehe. To se še posebej vidi v primerih, ko je dovoljen gabarit P+1+M, saj je določanje kolenčnega zidu pri nižjem objektu P+M ne samo odveč, temveč nesmiselno.

Leseni opaži se na novo osmislijo kot delno prosojne opne in zunanja senčila pri izkoriščenih mansardnih prostorih.

Zaželjena je inovativnost pri zasnovi strešnih konstrukcij, ki omogočajo boljšo izrabo mansarde.

Čopi se praviloma uporabljajo pri leseni kritini, tam kjer je sleme izpostavljeno vetru, da ne cefra skodel. Poleg tega čop vizualno zniža višino slemena ter lahko pripomori k večji uglašenosti z okoliškimi vzpetinami, horizontom, grajenimi strukturami...

Lesene površine naj se ne barva, da se izrazi naravna siva patina

Asimetrične dvokapnice so manj pogoste, vendar ob mojstrski zasnovi in izvedbi vzpostavljajo še posebej zanimiv dialog z grajenim in naravnim okolje (primer Ctkove hiše)

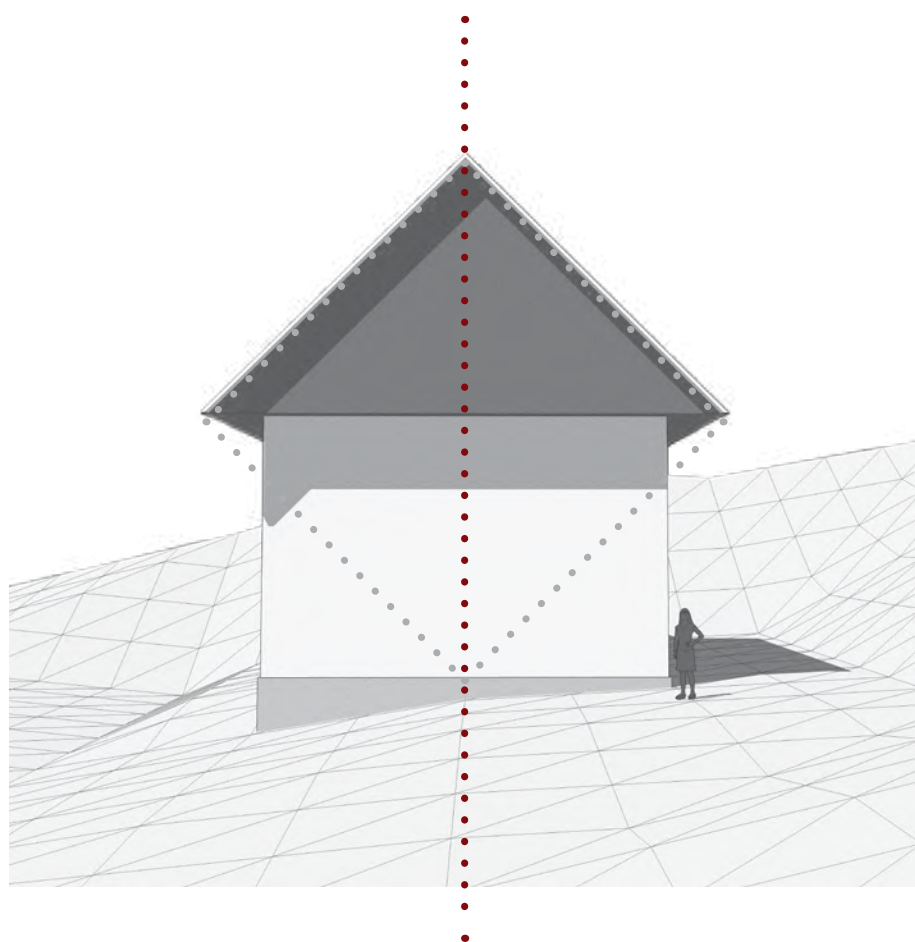
Čopi se praviloma uporabljajo pri leseni kritini, tam kjer je sleme izpostavljeno vetru, da ne dviga skodel. Poleg tega čop vizualno zniža višino slemena ter lahko pripomori k večji uglašenosti z okoliškimi vzpetinami, horizontom, grajenimi strukturami...

Lokalni materiali, predelani in vgrajeni v lokalnem okolju so bolj trajnostni, saj ne vključujejo dolgega prevoza ter podpirajo lokalna tradicionalna obrtna znanja in obrtnike, (zidarstvo, tesarstvo in mizarstvo...). Tak primer so lesene tesarke konstrukcije in kritine, opaži, obloge, stavbno pohištvo, pohištvo. (npr skodle, betonski in vlaknocementni špičaki..., ki so primerno nadomestilo skodel, ker so trajnejši in podobne barve)

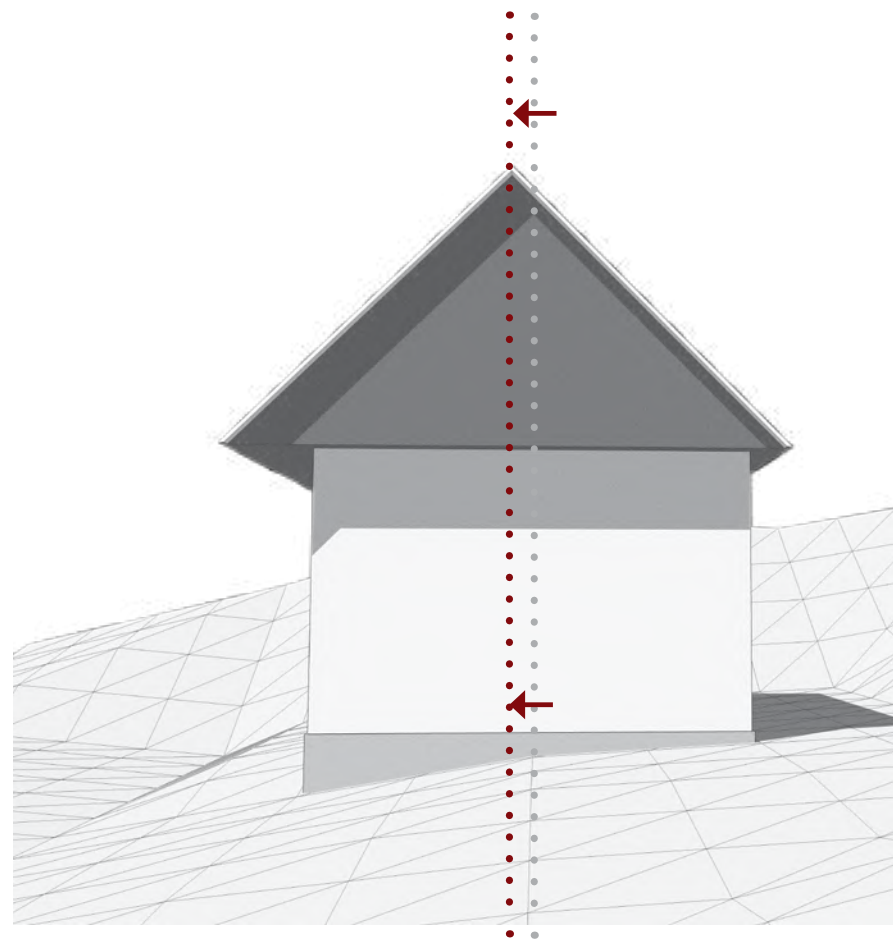
Kritina streh in vremenski pogoji narekujejo tudi naklon streh, ki je značilen za te kraje. Če že ne moremo predpisati materialov kritin, je za skladen in uglašen izgled naselja ključno, da se predpiše enotna barva in naklon streh.

Asimetrični napušči omogočajo zaščito pred dežjem in soncem ter nadomeščajo nadstrešek nad vhodom. V primeru kmečkih iztegnjenih domov omogočajo tudi dostop do gospodarskega poslopja pod streho. (mežnarejeva hiša)

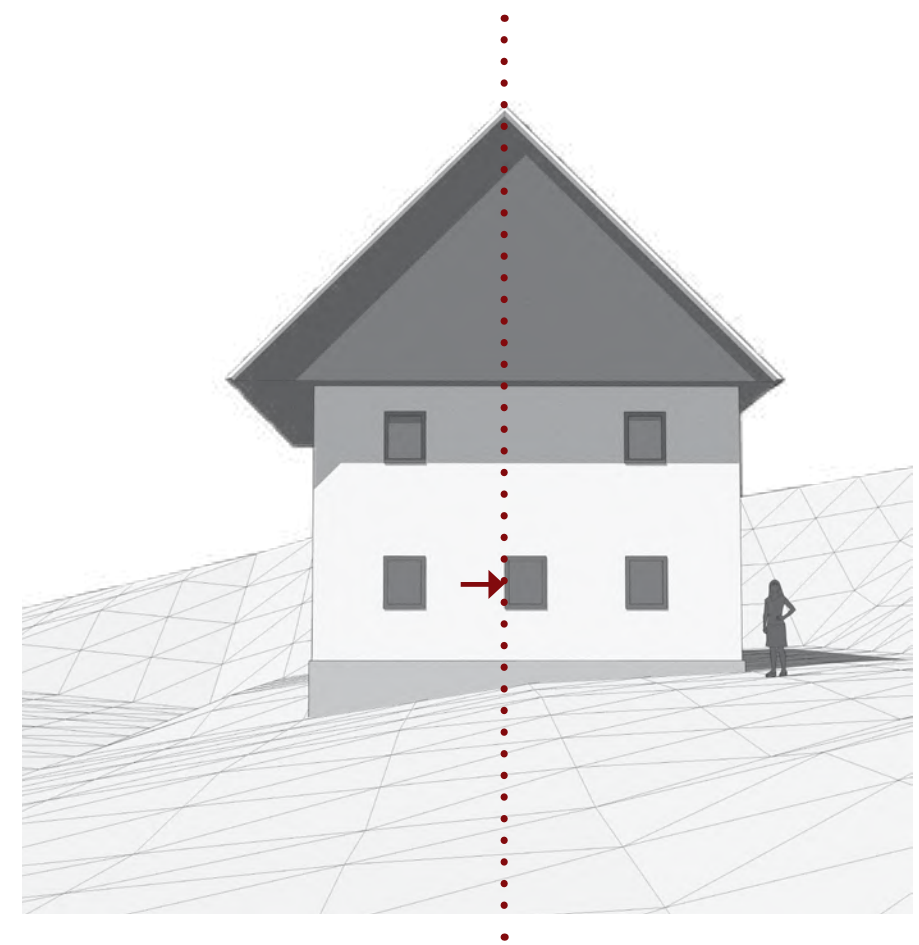
Sodobne prezračevane strehe so zaradi prezračevalnega sloja debelejšje, kar deluje manj elegantno. Prezračevalni sloj je potreben za varovanje prostorov v mansardi pred pregrevanjem ter za sušenje izolacije v mansardi. Razviti bi bilo dobro detajl, ki vzpostavi zračni sloj samo nad stavbnim telesom, medtem ko napušči tega ne potrebujejo.

simetrični napušč

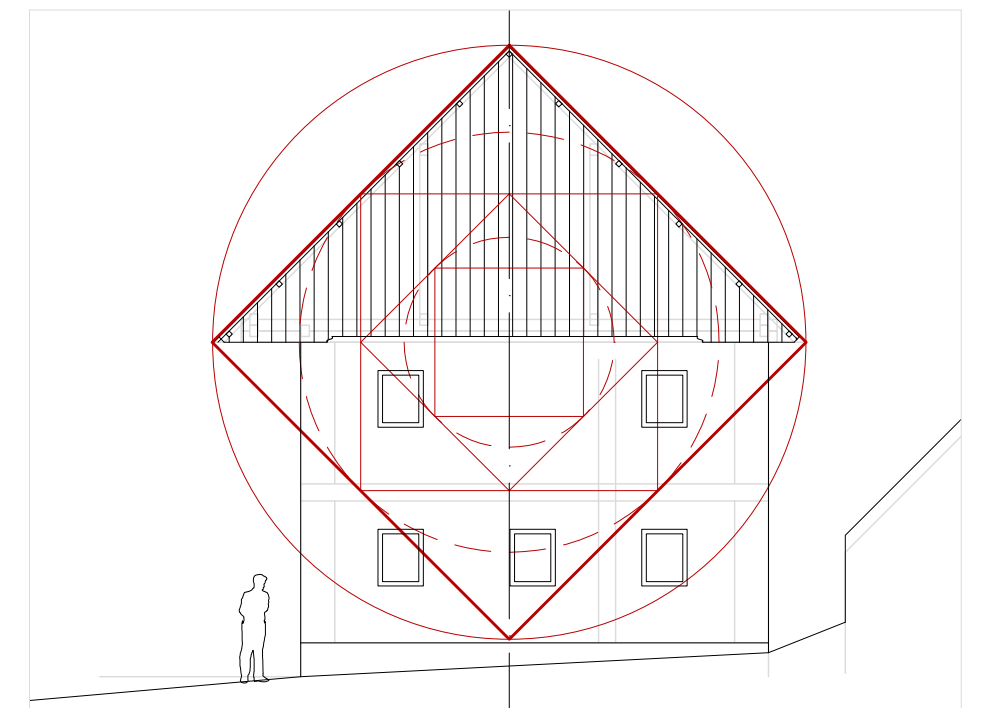
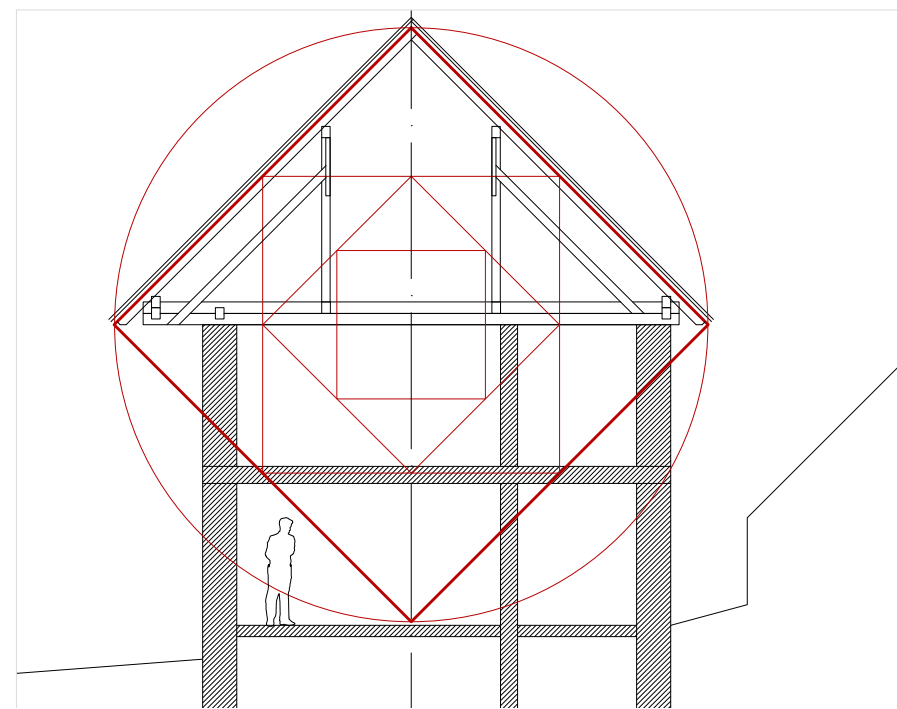

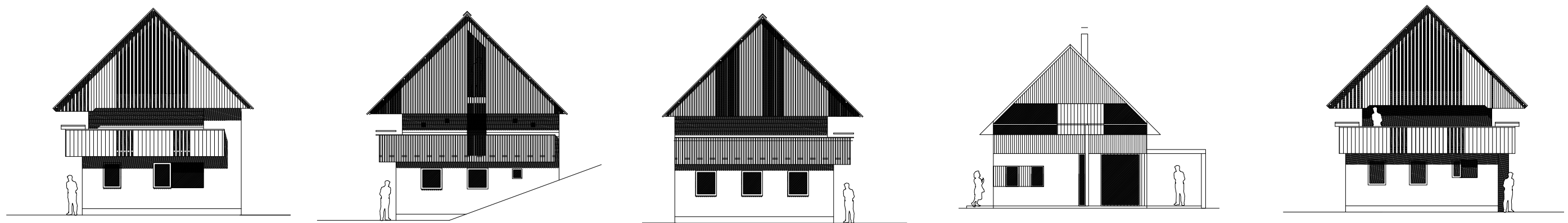
zamik napušča

poravnava roba okna s slemenom

Prerez tipične hiše ponuja razlago prizmatične oblike ostrešja. Vrh zidanega dela hiše se položijo prečni in vzdolžni tramovi, ki tvorijo tog lesen okvir na katerega se postavi ostrešje. Hkrati deluje tudi kot vez, ki poveže zidovje v primeru potresa. V strukturi lesenega okvirja se skriva tudi odgovor na vprašanje, čemu služijo "cofki" ki so dosledno uporabljeni pri vseh starejših lesenih "pobjonih" oziroma opažih. Princip je v tem, da se čelne dele leg štiti pred dežjem. je v konzolnem delu ostrežja dvojna vzdolžna lega, ena v osi zidu ter druga na koncu konzole, ra razdalja definira lokacijo cofka. Razlika v višini pa je posledica razlike med primarno in sekundarno konstrukcijo ostrešja. Na drugi strani pa je lokacija cofka simetrična glede na sleme, kljub temu da je tam samo ena vzdolžna lega. V tem primeru gre za estetski princip. Letve ki edine pogledajo čez opaž pa so skupaj z škodlami in deskami tisti del ostrešja, ki se ob vsakičnem vnovičnem prekritju zamenjajo skupaj s kritino. Podsrešnja so bila včasih nebivalni, netesni prostori. Pri novogradnjah.

STANOVANJSKI OBJEKTI

P+M

P+1+M

Komentar

- Proporcija starih kmečkih hiš v Bohinju so vezane na določene standarde in tehnologije, ki so jih v tistem času uporabljali mojstri.

Zidovi so bili kamniti ali opečnati, debeline okrog 60 cm. Nekateri starejši objekti imajo še delno zidano delno leseno brunasto pritličje.

Stropovi so bili v kletih pa tudi v vežah masivni obokani. Drugje pa leseni.

Svetla višina prostorov je bila precej nižja od današnjih standardov tudi okrog 2m.

Nadstropja in podstrehe so bile v večini primerov leseno, skeletno grajena in obita z opažem. In neizolirana.

Na zunanji vtis hiše močno vplivajo proporcije celote ter sorazmerja med posameznimi deli. Hiša ki je vitka in visoka, deluje drugače kot nizka čokata. Problem nastane pri prenovi starih stavb, ki imajo razmerja usklajena, in se jih obleče v 15 ali 20 cm izolacije. Spremeni se razmerje med stavbnim telesom in napuščem, skrijejo se skrbno oblikovani stavbni členi kot na primer kamniti okenski okviri ali portali vrat. Prestavitev originalnov je po navadi draga in zahtevna, nadomestki iz stiropora pa razvrednotijo original. Zato se kvalitetne hiše ne izolira na tak način.

Pri novogradnjah je pomembno da pri projektiranju upoštevamo debelino izolacije ter jo uskladimo s proporcijo stavbe. Konzole napuščev so zato nekoliko daljše. Širina napuščev se je skozi čas tudi spreminjala. V času socialistične gradnje so nekatere hiše dobile prevelike napušče, kot odgovor na to pa so se pojavile nekatere hiše ki sploh nimajo napušča. Take oblike so zanimive, in se oblikovno navezujejo na gradnjo tradicionalnih zavetij v tehniki suhozida, v tehniki pasivne gradnje pa so s tem preprečili morebitne toplotne mostove

hkrati pa maksimalno izkoristili zazidalno parcelo, saj je tloris strehe enak tlorisu hiše. Vendar pa v primeru bohinja taka gradnja večino ni najustreznejša.

Prezračevane strehe so zaradi prezračevanega sloja debeleše, kar deluje manj elegantno.

Prezračevalni sloj je potreben za varovanje prostorov v mansardi pred pregrevanjem ter za sušenje izolacije v mansardi. Razviti bi bilo potrebno detajl ki vzpostavi zračni sloj samo nad stavbnim telesom, medtem ko napušči tega ne potrebuje.

Smernice:

- V novogradnjah, pri katerih se upošteva današnje standarde in zakonsko prepisane svetle višine, energetska učinkovitost in statične zahteve, se ponuja nekaj ugodnih navezav na tradicionalno stavbarstvo.

Debelina sten v primeru masivne opečne gradnje s toplotno izolacijo se približuje debelini starih sten. Okna je priporočljivo vgrajevati na zunanji rob konstrukcije.

OPN predpisuje oblikovanje ostrešja z vidnimi konstrukcijskimi členi. Kar pa ne drži za stara ostrešja, kjer so vidni špirovci in skodle, lege pa so pod opažem.

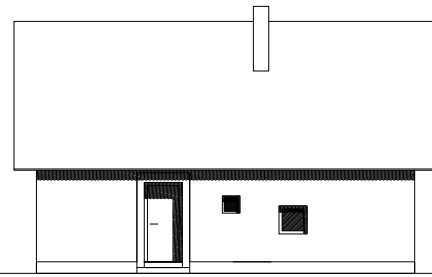
Lokalni materiali, predelani in vgrajeni v lokalnem okolju so bolj trajnostni, saj ne vključujejo dolgega prevoza ter podpirajo lokalna tradicionalna obrtna znanja in obrtnike.

Tak primer so lesene konstrukcije in kritine, opaži, obloge, stavbno pohištvo, pohištvo. (npr skodle)

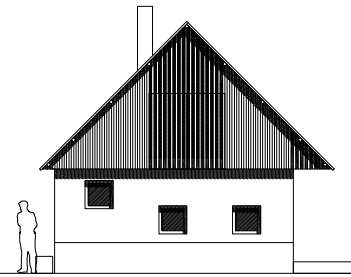
Kritina streh pa narekuje tudi naklon streh, ki je značilen za te kraje.

Asimetrični napušči omogočajo zaščito pred dežjem in soncem ter nadomeščajo nadstrešek nad vhodom. V primeru kmečkih iztegnjenih domov omogočajo tudi dostop do gospodarskega poslopja pod streho.

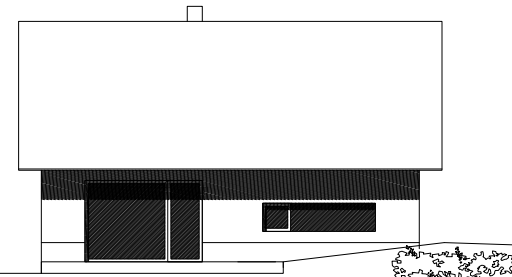
fasada na dvorišče

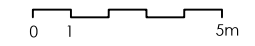
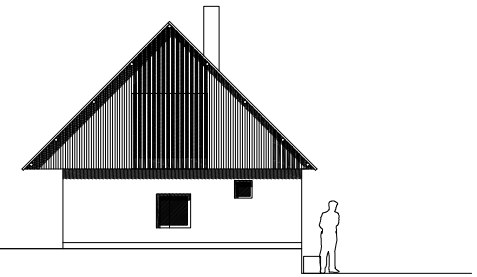
JZ fasada

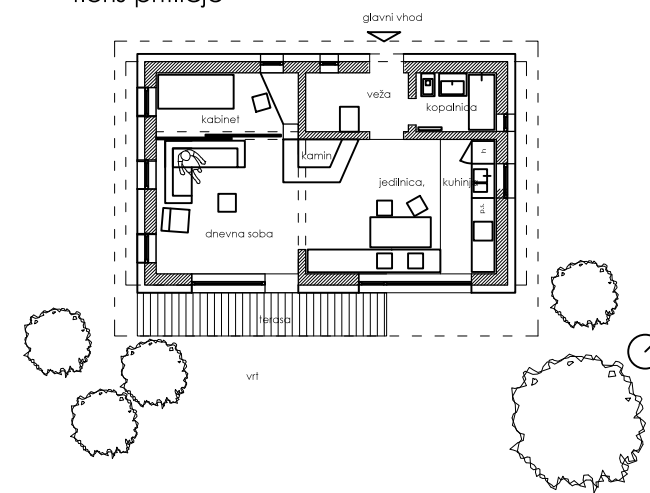
Vrtna fasada

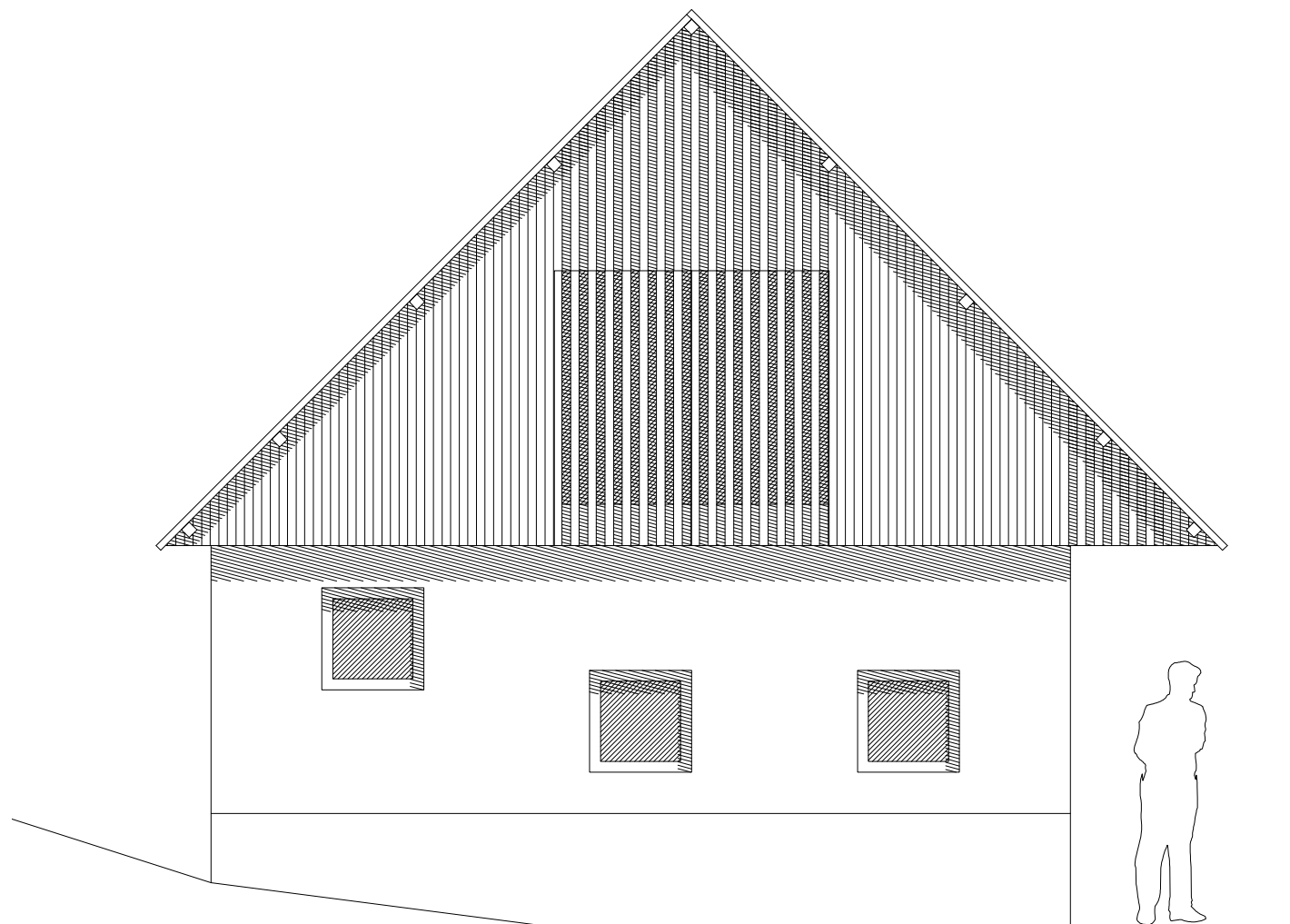
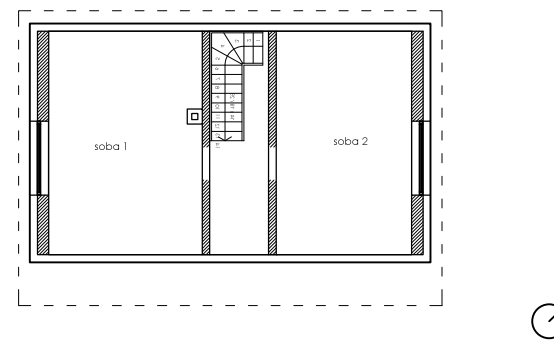
SV fasada

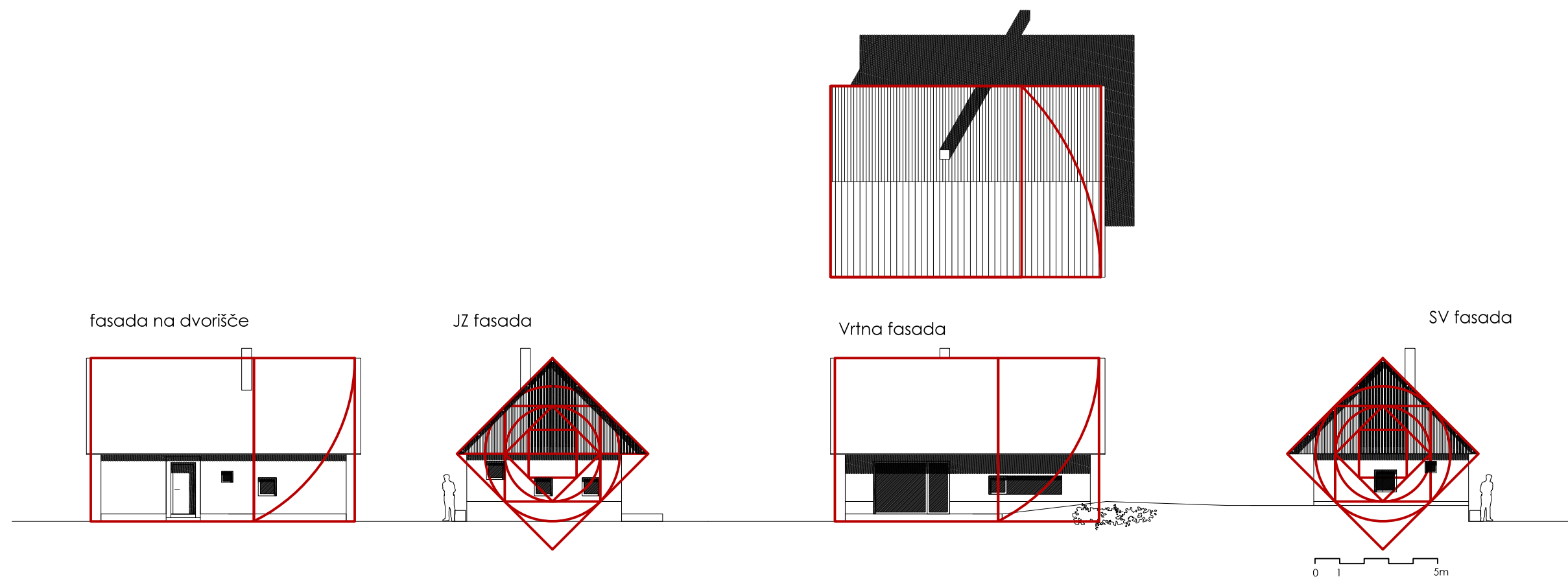

tloris pritličje

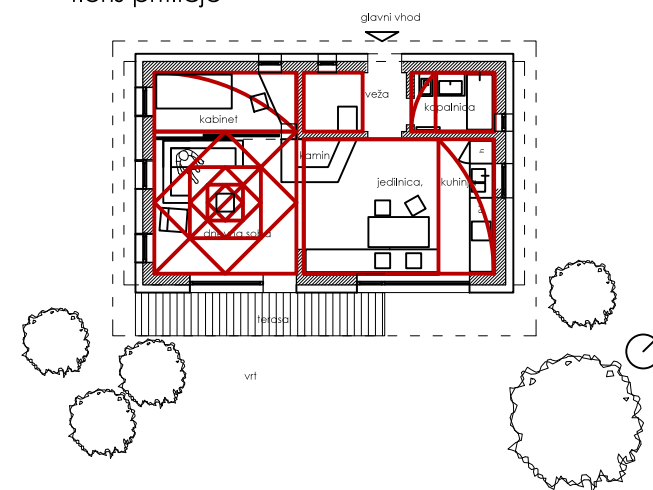

tloris mansarde

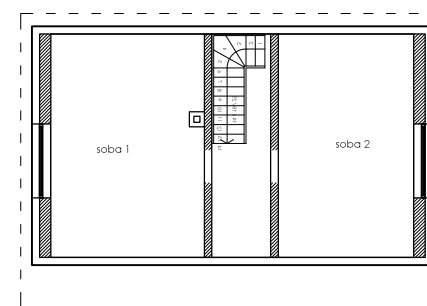

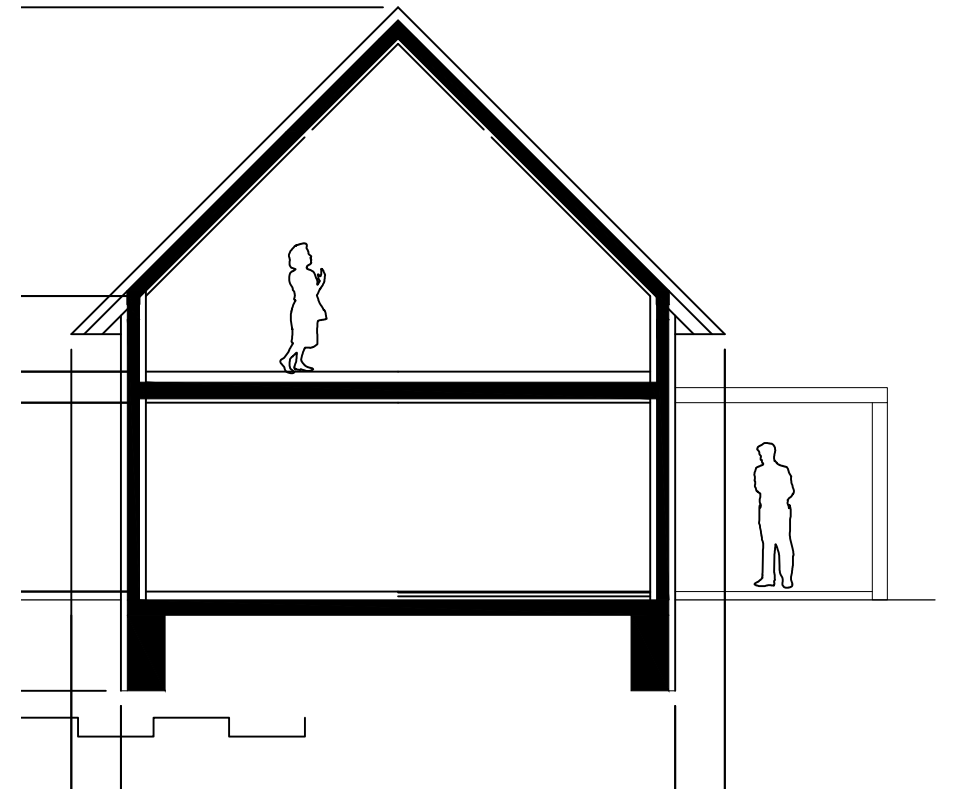
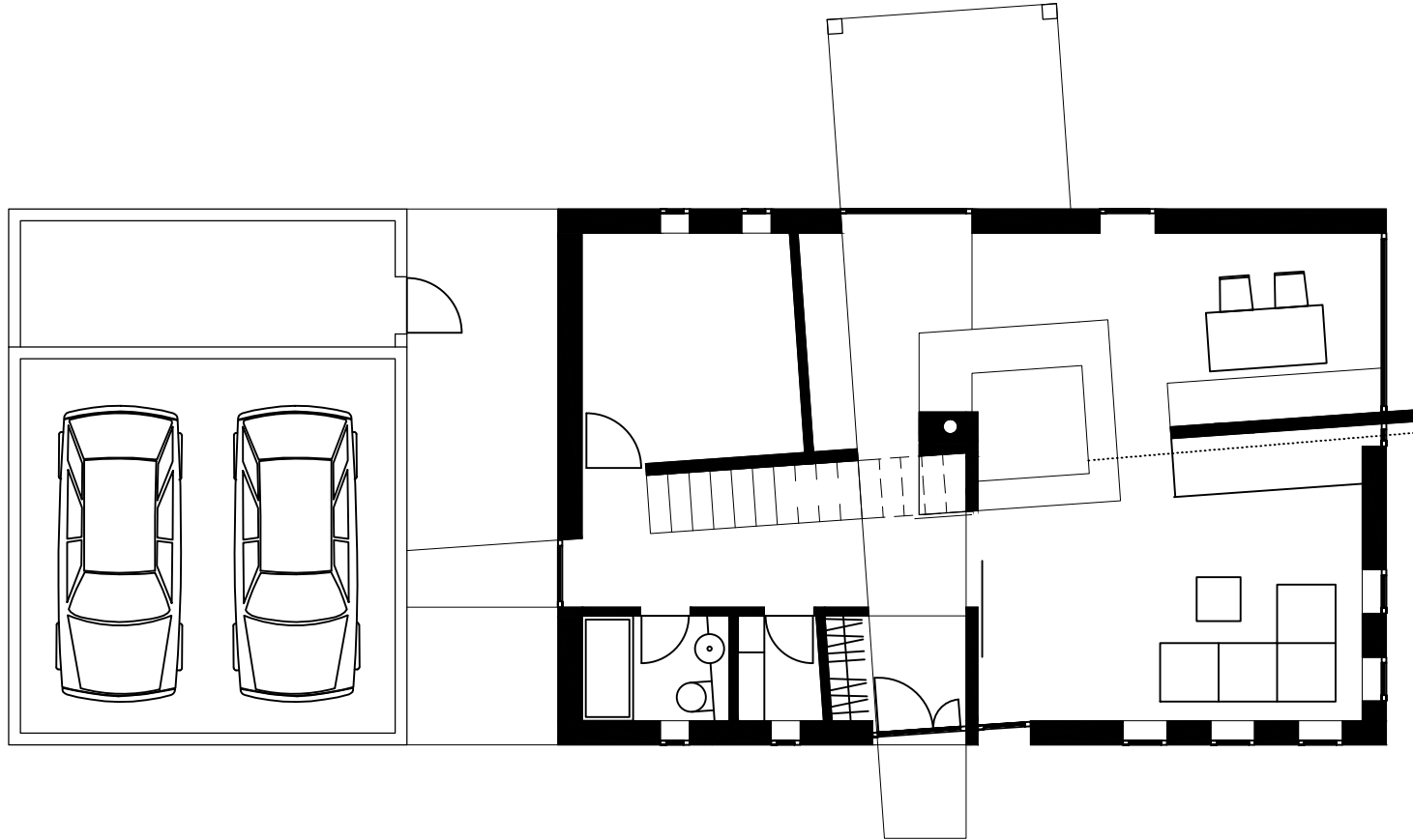
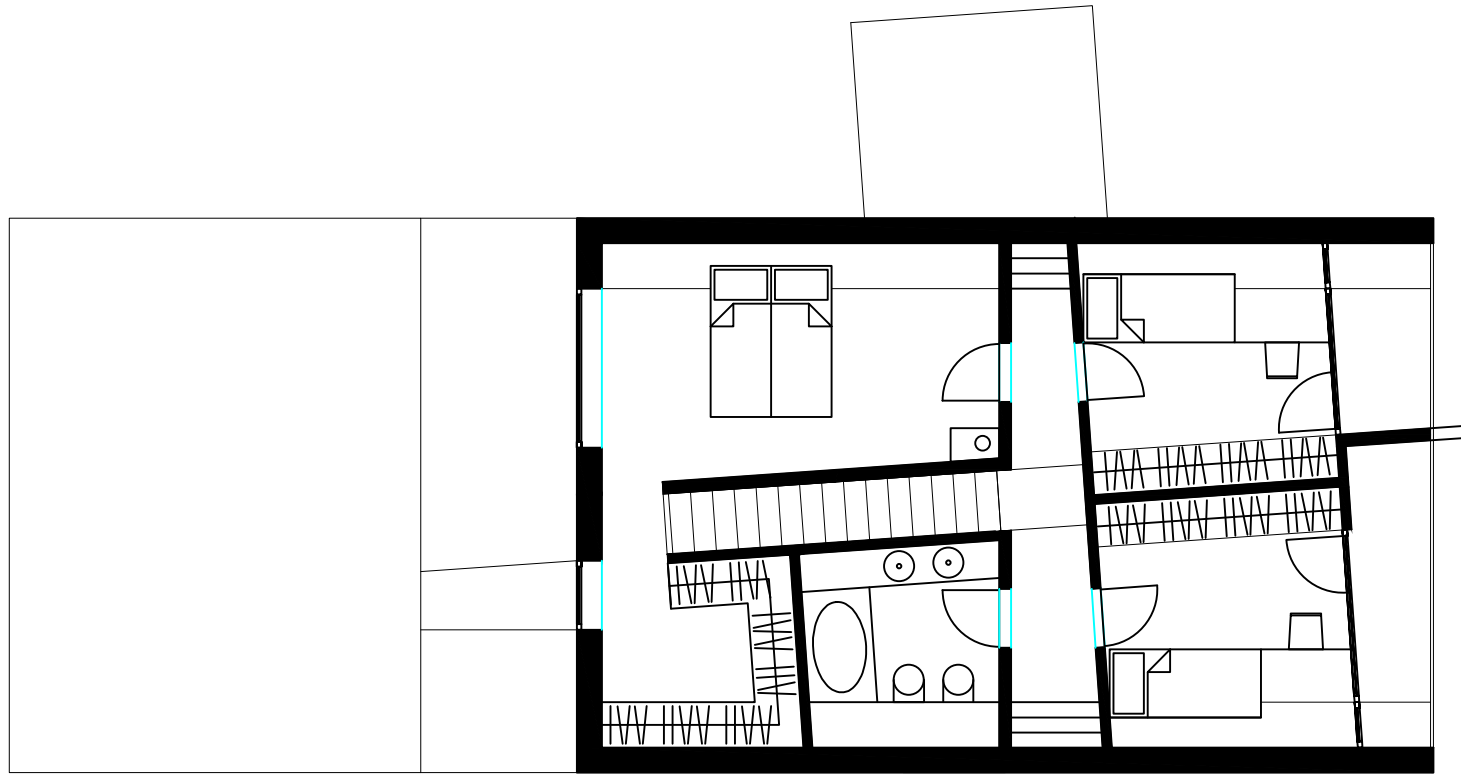

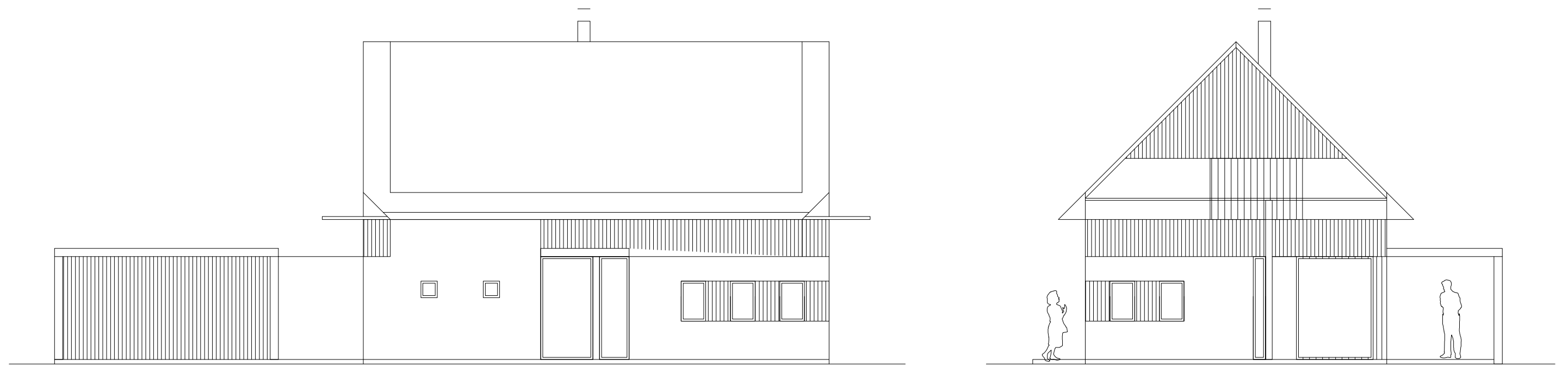
tloris pritličje

tloris mansarde

Razvrstitev gospodarskih objektov

- Gospodarski objekti pod isto streho z bivalnimi
- Samostoječi gospodarski okrog skupnega dvorišča
- Samostoječi gospodarski objekti
- Pari in gruče samostoječih gospodarskih objektov.

Tradicionalni lokalni materiali:

- Kamen
- Opeka
- Les (smreka, macesen)
- Železo
- Volna

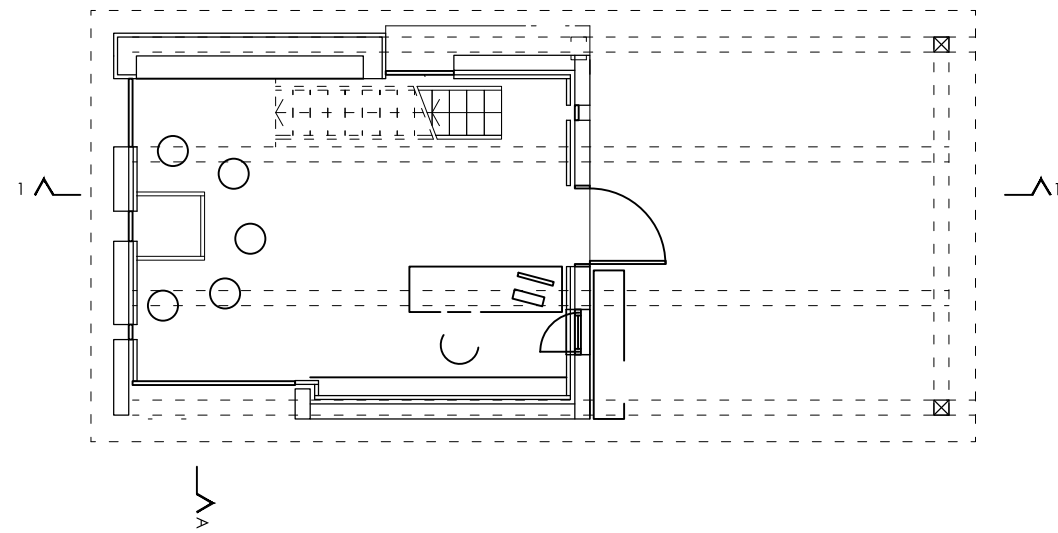
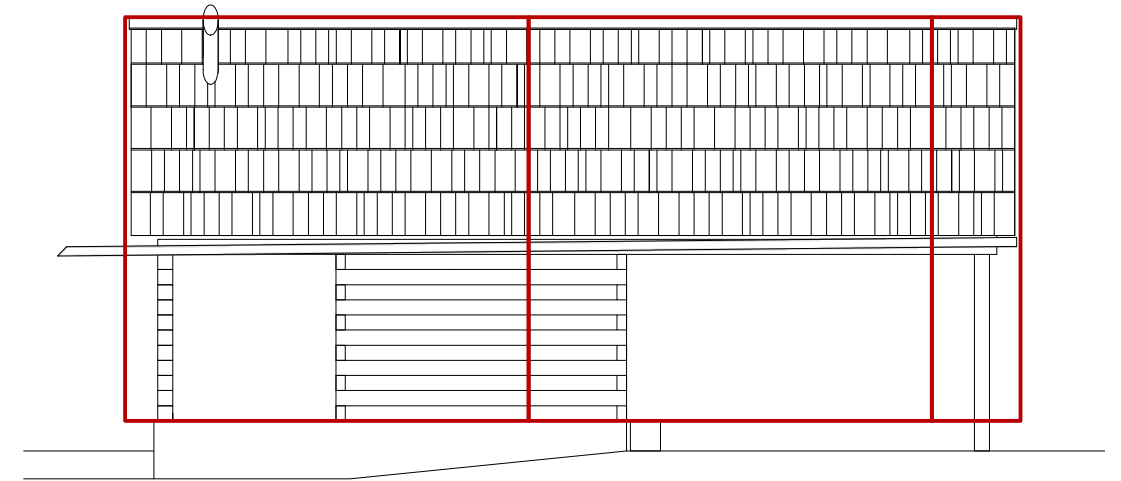
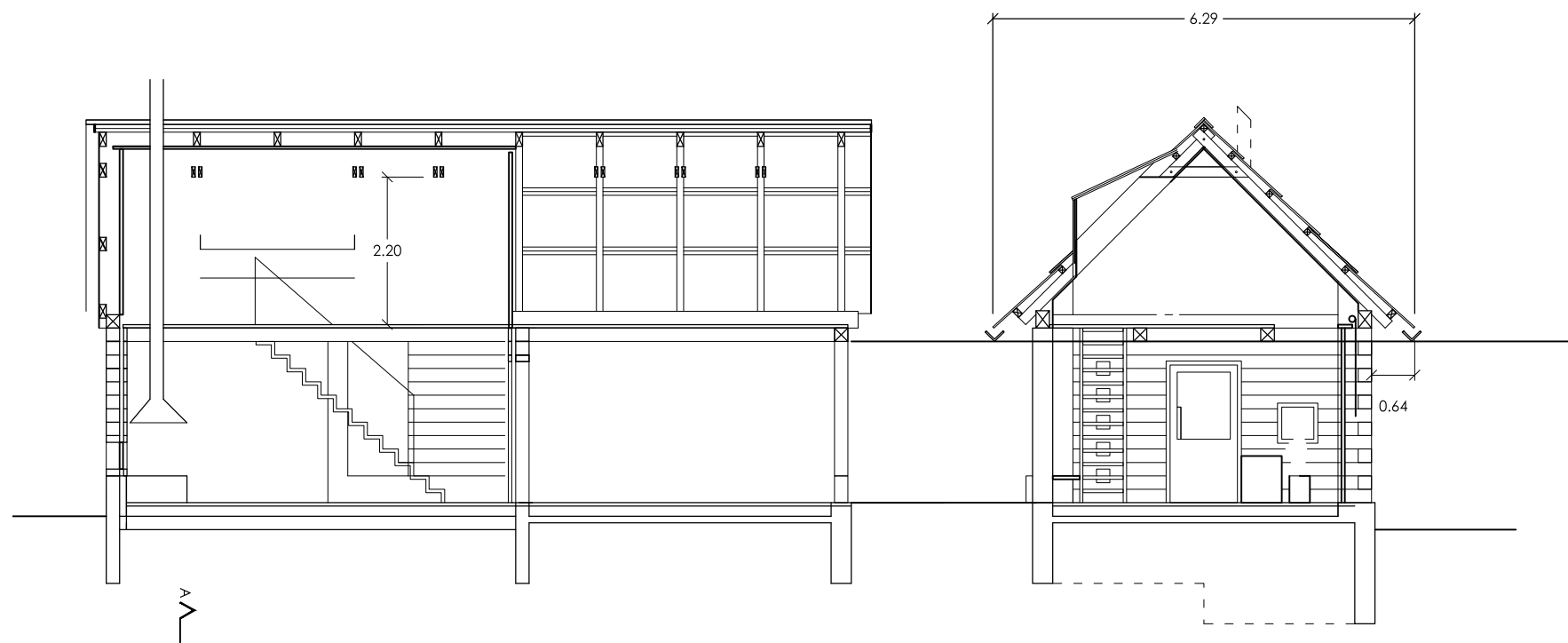
Tradicionalni konstrukcijski sistemi:

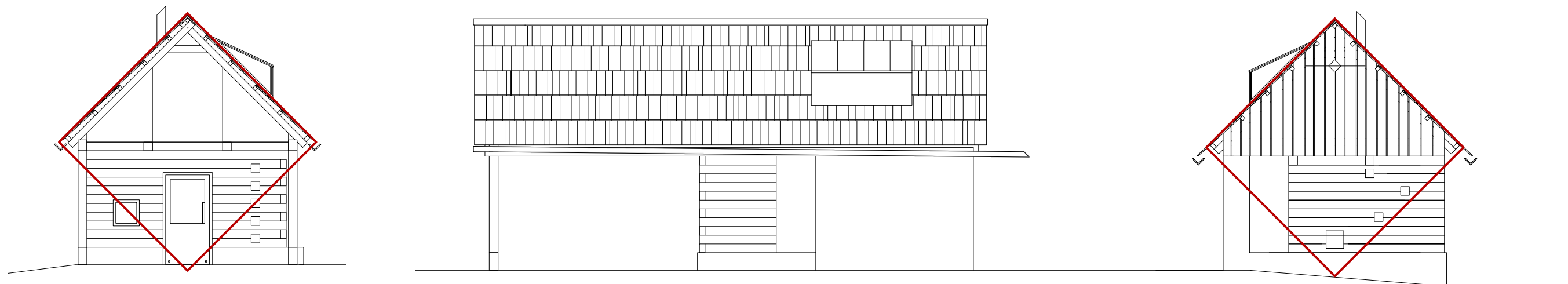
- masivna kamnita stena
- masivna opečnata stena
- ločna masivna konstrukcija nad kletmi in vežami
- lesena masivna medetažna konstrukcija
- lesena kladna gradnja iz brun
- lesena skeletna gradnja

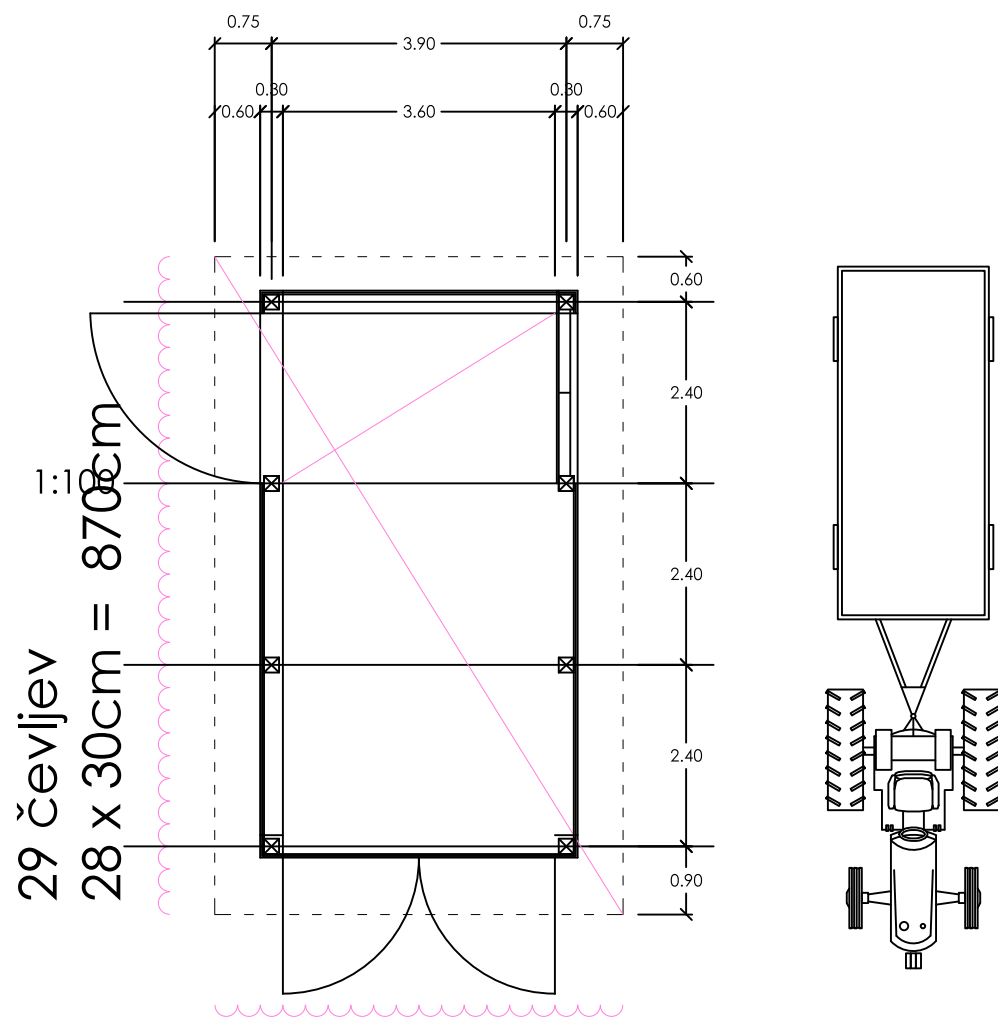
Tradicionalni toplotnoizolativni materiali:

- Les (smreka, macesen)
- ovčja volna

Širina gospodarskih objektov je v povprečju med 8 in 10m izjemoma tudi 11m tlorisna proporcija pa med 2,2 do 2,6.

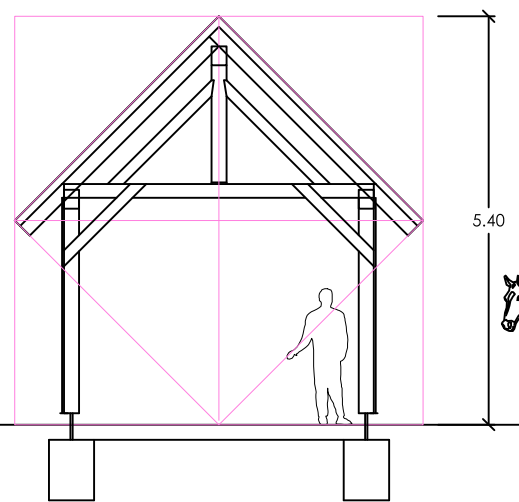

29 čevljev
28 x 30cm = 870cm

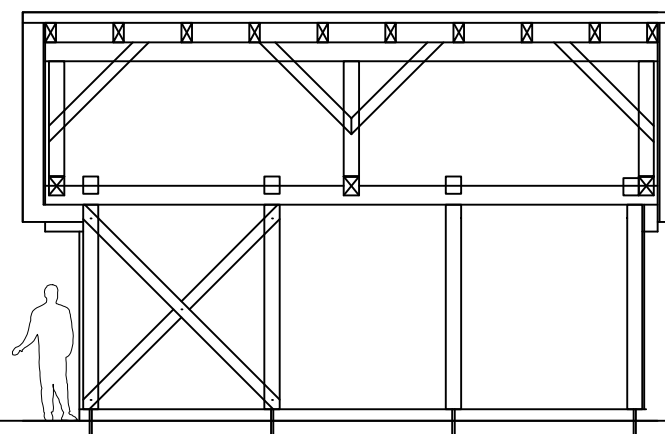
18 čevljev
18 x 30cm = 540cm

18 čevljev
18 x 30cm = 540cm

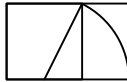
18 čevljev
18 x 30cm = 690cm

točkovni AB temelji
60x60x100cm

28 čevljev
28 x 30cm = 840cm

TLORIS
45 m² streha
29 m² bruto tloris
22 m² neto tloris

 auron
1 : 1,62

Lesena skeletna
konstrukcija

lesen opaž iz neoblatih desk,
v je v zadnjem oknu
obit z notranje strani, da se pokaže zavetrovanje.

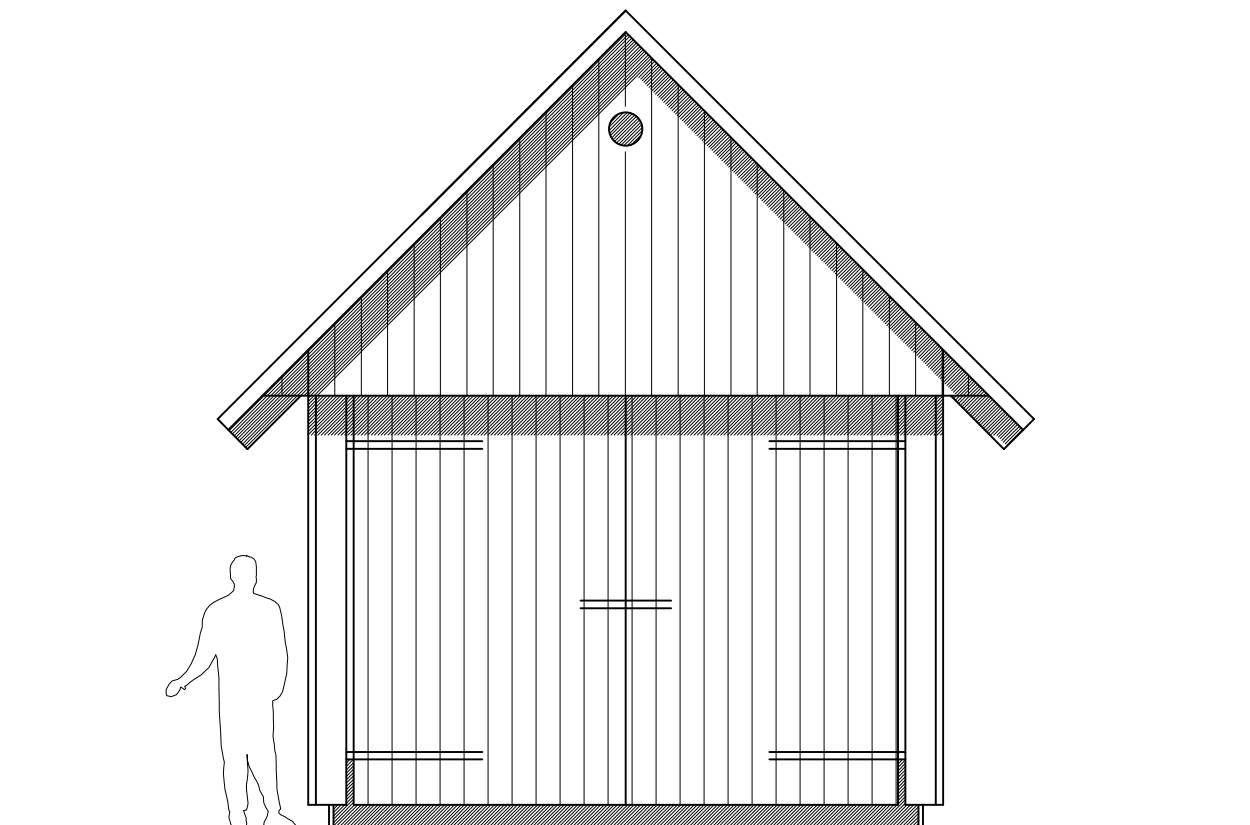
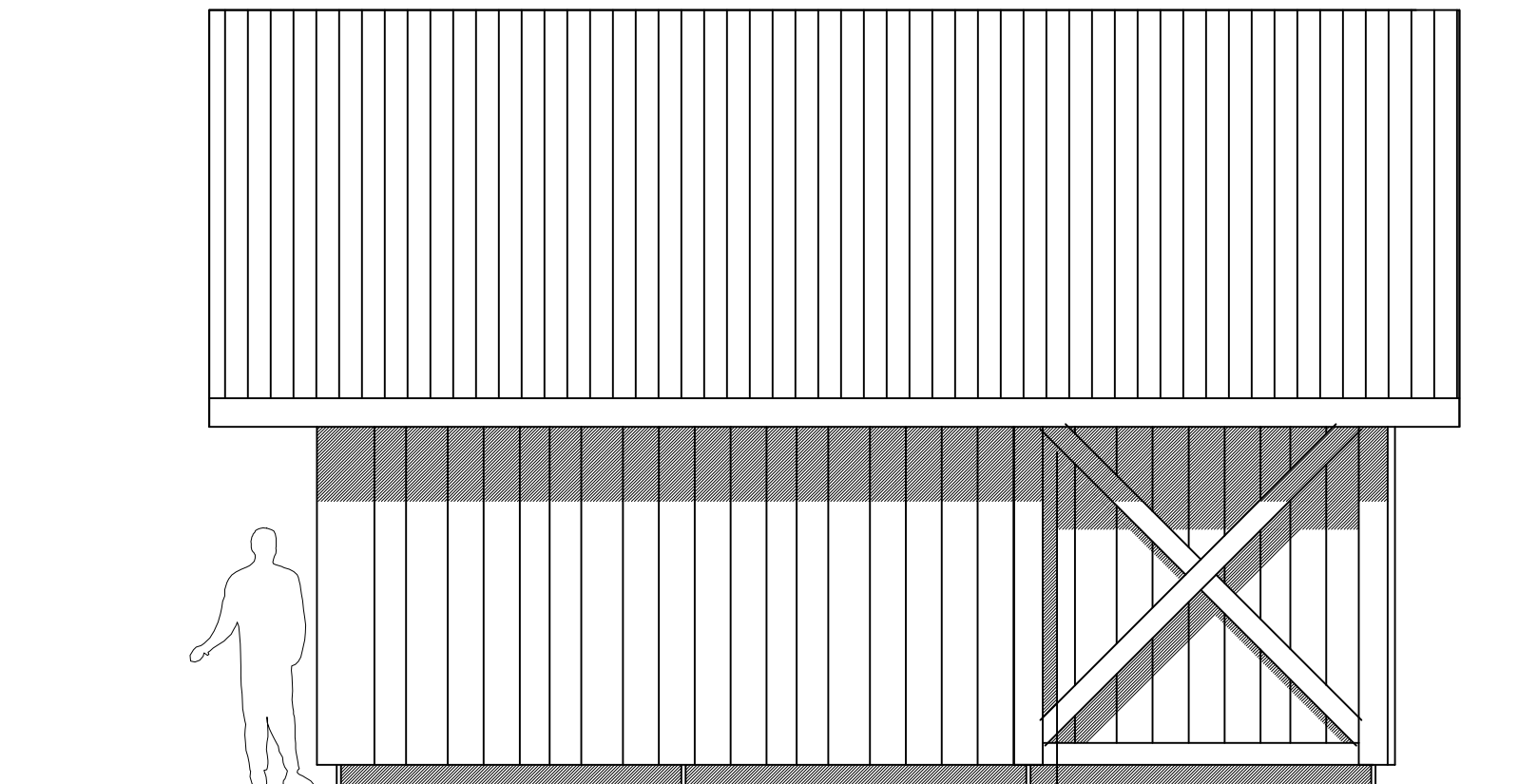
kritina skodle, deske
ali špičak

odvodnjavanje brez
žlebov

Opis:

Lopa je zasnovana kot lesen objekt skeletne gradnje opažen z deskami.

Svetla širina in višina znotraj omogočata da v lopo zapelje visok traktor dimenzij 2

- T. Cevc, BOHINJ IN NJEGOVE PLANINE Srečanja s planšarsko kulturo, 1992, Bled, TNP
- T. Cevc, Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem, 1984, Ljubljana, DZS
- T. Cevc, I. Primožič, Kmečke hiše v Karavankah, 1991; Didakta
- A. Novak, C. Avguštin; Gorenjski kraji in Ljudje VII. Spomeniki kmečkega stavbarstva v sliki, 1994, Gorenjski muzej Kranj
- J. Karlovšek; Slovenski domovi, 1939, Ljubljana, Kleinmayr & Bamberg
- B. Juvanec, Kozolec, 2007, Ljubljana, Založba 12 in Univerza v Ljubljani
- D. Likar, Arhitekturni postinformacijski sistemi koncepti poseganja v prostor, 2009, Logatec, Univerza v Ljubljani
- M. Murko, IZBRANO DELO, 1962, Ljubljana, Slovenska matica, str. 255 - 274
- Tine Kurent, Preoblikovanje proporcijških shem na Slovenskem, Slovenski etnograf 25/26 1972/1973, 89-108
- Jožef Muhovič, Leksikon likovne teorije, CMD, Celje-Ljubljana
- Marjan Mušič, Arhitektura in čas, 1963, Založba obzorja Maribor
- Dušan Grabrijan, Makedonska hiša, 1976, Partizanska knjiga
- Mladen Pejaković, Zlatni rez, Art studio Azinović
- Albert Sič, Slovenski narodni slog Kmečke hiše in njihova oprava na Gorenjskem I., 1924, Zvezna tiskarna in knjigarna Ljubljana